

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Харківський
Національний Університет
Імені В.Н. Каразіна

**ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ**

**VIVAT
JUS**

**VI НАУКОВИЙ КРУГЛИЙ СТІЛ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ, АСПІРАНТІВ ТА МАГІСТРІВ**

***ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА —
ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ
ДЕРЖАВИ***

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

07 листопада 2014 року, м. Харків

Харків – 2014

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
протокол № 3 від 22 жовтня 2014 року*

**В 36 ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА-ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ
ДЕРЖАВИ: V Науковий круглий стіл молодих вчених, аспірантів та магістрів,
07 листопада 2014 р., м. Харків: Збірник тез доповідей.— Харків: ХНУ імені
В. Н. Каразіна, 2014. – 276 с.**

ISBN 978-966-623-636-7

До збірника увійшли тези наукових доповідей молодих вчених, аспірантів та магістрів, присвячених різним сучасним проблемам становлення громадянського суспільства і правової держави в Україні, які вміщують в себе п'ять основних напрямів: “Фундаментально-правові та історико-теоретичні проблеми забезпечення прав людини та громадянина при розбудові правової держави”, “Сучасні конституційно-правові та міжнародно-правові питання забезпечення прав людини та громадянина”, “Цивільно-правові аспекти здійснення та захисту прав людини та громадянина” та “Кримінально-правові проблеми забезпечення прав людини та громадянина, правові основи боротьби зі злочинністю в сучасних умовах”, “Проблеми правосуддя в аспекті розбудови правової держави”.

Редколегія: Т.Є. Кагановська, д. ю. н., проф., Заслужений юрист України (головний редактор); М. В. Даньшин, д. ю. н., доц. (заступник головного редактора); В. М. Трубников, д. ю. н., проф.; М. В. Руденко, д. ю. н., проф., Заслужений юрист України; М. М. Воронов, к. ю. н., доц.; І. В. Венедіктова, д. ю. н., доц.

Адреса редколегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Інститут соціології, психології і права, юридичний факультет, майдан Свободи, 6, м. Харків 61022, т.: (057) 707-53-81

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст. Тези друкуються в авторській редакції.

ОРГКОМІТЕТ VI НАУКОВОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

Голова Оргкомітету: **Кагановська Тетяна Євгеніївна**, декан юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Заступник голови Оргкомітету: **Даньшин Максим Валерійович**, заступник декана юридичного факультету з наукової роботи Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, доцент

Координатор Оргкомітету – **Хабарова Тетяна Володимирівна**, аспірант кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Помічник – **Радченко Ольга Володимирівна**, інспектор навчального відділу юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Члени Оргкомітету:

Смутьська А.В., заступник декана з організаційно-методичної роботи і дистанційного навчання, кандидат педагогічних наук

Венедіктова І.В., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, доцент

Руденко М.В., завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Трубников В.М., завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Воронов М.М., завідувач кафедри конституційного, муніципального і міжнародного права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент

Скрипніков В.О., член Студентського наукового товариства юридичного факультету, студент II курсу юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

ВСТУПНЕ СЛОВО

Одним із ціннісних проявів права у широкому його розумінні стало утвердження на конституційному рівні принципу верховенства права, який передбачає верховенство правового закону. Особливо актуальність цього питання посилюється з огляду на практичний аспект, адже результати наукових пошуків щодо нового сприйняття права та його ціннісних властивостей мають стати не лише частиною сучасного законодавства, а й частиною суспільної правової свідомості.

Український досвід зазначає, що без визнання та забезпечення верховенства права саме лише бажання захистити права людини неодмінно лишається недосяжним, а захист – неефективним.

Верховенство права стало одним із найактуальніших предметів наукового дискурсу; а до його проблем дедалі частіше звертаються не лише правознавці, а й політологи, філософи, соціологи, представники інших галузей гуманітарного знання.

Одне з провідних місць відведене принципу верховенства права також Конституцією України. То ж з метою сприяння розвитку в Україні концепції верховенства права, утвердження таких цінностей як функціонування держави, пов'язаної правом, поваги до невідчужуваних прав і свобод людини та їх охорона, насамперед з допомогою незалежного і неупередженого правосуддя, дотримання принципу юридичної рівності громадян юридичний факультет проводить щорічний Науковий круглий стіл молодих учених, аспірантів та магістрів «Верховенство права – основоположний принцип правової держави», а в цьому році – шостий.

Бажаю успіхів усім учасникам заходу та зичу наснаги всім молодим науковцям у їх подальшій діяльності!

З повагою і сподіванням на подальшу плідну співпрацю,
декан юридичного факультету, доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України **Кагановська Тетяна Євгенівна**

ПРАВОВІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ВОДНОГО ФОНДУ

Агапов Олександр Олегович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: землі водного фонду, право приватної власності, право постійного користування, право оренди.

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. (ст. 14 Конституції України). [1]

Земельні ділянки, які знаходились безпосередньо біля водних об'єктів, здавна являли господарську цінність. Через високу забезпеченість водою вони були найбільш продуктивними угіддями, зручні для транспорту й містобудування, важливими сировинними джерелами сільського господарства і промисловості.

У зв'язку з цим актуальним є встановлення належного правового режиму їх використання та охорони. Враховуючи важливість земель водного фонду у забезпеченні охорони та раціонального використання водних ресурсів та у зв'язку з цим необхідність надання їм спеціального правового режиму, землі водного фонду виділені в окрему категорію земель.

Землі водного фонду - це такі землі зайняті водними об'єктами - морями, річками, озерами, водосховищами та ін., а також землі, виділені під смуги відводу і водоохоронні зони водних об'єктів. Оскільки основним цільовим призначенням цих земель є забезпечення використання і охорони вод, їх правовий режим значною мірою визначається водним законодавством. Землі водного фонду використовуються для задоволення життєвих, побутових, оздоровчих та інших потреб населення, а також водогосподарських, природоохоронних, промислових, енергетичних, транспортних, рибогосподарських та інших потреб. Особливості правового режиму земель водного фонду визначається Водним кодексом України.

Землі водного фонду є самостійною категорією земель України, їх правовий режим встановлено главою 12 ЗК, главами 1 та 18 Водного кодексу, а також іншими актами земельного і водного законодавства. Згідно зі 58 ЗК і ст. 4 Водного Кодексу до земель водного фонду Належать землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, островами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів. Як видно з наведеного визначення, землі водного фонду підрозділяються на дві частини: безпосередньо покриті водою (водопокриті) і прилеглі до водойм (призначені для використання й охорони вод). [5]

Землями водного фонду повинні визнаватися лише земельні ділянки, на яких водні об'єкти знаходяться постійно або більшу частину року, на відміну від земельних ділянок, що заливаються водою під час, наприклад, весняного паводку. [2;с.492]

Відповідно до ч. 1 ст. 59 ЗКУ, землі водного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.[4] Між тим, відповідно до ч. 3 ст. 83, ч. ч. 3, 4 ст. 84 ЗКУ передача земель водного фонду у приватну власність заборонена, крім випадків, встановлених «цим Кодексом».

Такими випадками є, відповідно до ч. 2 ст. 59 ЗКУ, безоплатна передача у власність замкнених природних водойм (загальною площею до 3 га).

Землі водного фонду можуть використовуватися землекористувачами на праві постійного користування. Відповідно до ч. 3 ст. 59 ЗК у постійне користування такі землі можуть надаватися за рішенням органів виконавчої влади або місцевого самоврядування лише державним водогосподарським організаціям для догляду за водними об'єктами,

прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів, гідротехнічними спорудами тощо. Отже законодавець обмежує коло суб'єктів права постійного користування зазначеною категорією земель як за формами власності, так і за цілями використання. [2; с.503]

Згідно з ч.1 ст. 92 ЗК право постійного користування земельною ділянкою — це право володіння і користування ділянкою, яка знаходиться у державній або комунальній власності, без встановлення строку.[3] Право постійного користування земельною ділянкою водного фонду набувають лише державні водогосподарські організації для досягнення визначених законодавцем цілей: догляду за водними об'єктами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів тощо. Усім іншим юридичним та фізичним особам землі водного фонду в постійне користування не надаються. Вони можуть користуватися землями цієї категорії лише на умовах оренди.

Органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування із земель водного фонду можуть передавати громадянам і юридичним особам на умовах оренди земельні ділянки прибережних захисних смуг, смуг відведення і берегових смуг водних шляхів, а також озера, водосховища, інші водойми, болота й острови для сінокосіння, рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт тощо.[2; с.502].

Отже, враховуючи викладене вище, слід зазначити, що правові форми використання земель водного фонду — це встановлений законодавством, правовий механізм за допомогою якого громадяни та інші суб'єкти земельних правовідносин можуть безпосередньо реалізувати своє право на землю.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Пейчев К.П.

Список використаних джерел:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України(ВВР), 1996, №30, ст. 141.
2. Навчальний посібник Мірошніченко А.М. - К: Алерта, ЦУЛ, 2011. - 678с.
3. Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України, - К.: Алерта, 2013. - 544с.
4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року / / Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3-4. — Ст. 27.
5. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року / / Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 24. — Ст. 189.

ЩОДО ПИТАНЬ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Аршакян Едгар Костянтинович,
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: наука, криміналістика, історія, розвиток

Криміналістика є спеціальною, комплексною, інтегральною юридичною наукою, бо володіє різнобічними зв'язками з багатьма галузями юридичної науки, які використовує при формуванні своїх концептуальних положень і практичних рекомендацій з розкриття і розслідування злочинів. При цьому вона не вторгається у сфери інших юридичних наук і механічно не поглинає їх положення. І в той же час сама не розчиняється в інших знаннях. Криміналістика лише синтезує й інтегрує різні дослідження з питань протидії злочинності,

що проводяться представниками інших юридичних наук, реєструє окремі їх положення в діяльність правоохоронних органів з розкриття і розслідування злочинів. Спираючись на досягнення інших наук, криміналістика формулює і обґрунтовує власні положення та рекомендації. Запозичені таким чином знання використовуються в криміналістиці також для створення і вдосконалення свого понятійного апарату, який повинен бути нерозривно зв'язаний з поняттями споріднених наук.

Маючи юридичну основу і проявляючи комплексність та інтегральність у своєму розвитку, криміналістика має свій предмет і методи, оскільки зорієнтована на задоволення специфічних потреб практики протидії злочинності. Криміналістика – це наука про систему принципів і методів пізнання механізму злочинної діяльності та діяльності з розслідування і розкриття злочинів. Їй належить провідна роль серед інших юридичних наук у вирішенні практичних завдань щодо збирання і дослідження доказів.

На початковому етапі становлення криміналістики її вважали технічною наукою, природничо-технічною, а не юридичною. Доводячи, що криміналістика має лише технічну природу в основі свого розвитку, деякі вчені довго залишали в її арсеналі лише криміналістичну техніку – усі інші питання пропонували відносити до кримінального процесу. Адже історично склалося так, що криміналістика зародилася і розвинулася в самостійну науку з надр кримінального процесу. Таку думку до початку 30-х рр. минулого століття поділяли відомі криміналісти радянського періоду В.І. Громов, П.П. Міхеев, В.М. Натансон, І.М. Якимов та ін.

Нерідко до криміналістичних знань відносили й судово-медичні, судово-психологічні та знання багатьох інших галузей, що залучалися до вирішення завдань протидії злочинності. Але найгостріші дискусії з цього приводу відбувалися у 50-ті рр. минулого століття. Саме в цей час було визначено юридичну природу криміналістики, її завдання, мету, предмет дослідження, а в 70-ті рр. – місце в системі юридичних наукових дисциплін.

Становлення вітчизняної криміналістики як самостійної юридичної науки значною мірою визначило місце криміналістичних знань у системі навчального процесу. На сьогодні криміналістика продовжує перебувати на передовій процесу протидії злочинності. Саме в ній акумулюються нові ідеї та рекомендації застосування продуктів науково-технічного прогресу у справі розслідування злочинів, а також удосконалюються прийоми та засоби роботи з доказовою інформацією, переосмислюються новітні досягнення інших наук, які можливо використовувати у правоохоронній діяльності.

Прийняття нового КПК в Україні стало певним стимулом для зближення криміналістичної теорії та практики протидії злочинності. Нові правові реалії, в яких зараз функціонує криміналістика, допоможуть усунути роз'єднаність окремих криміналістичних теоретичних положень і додасть їм нової практичної спрямованості. І в цьому випадку криміналістика, уніфікуючи їх стосовно прагматичних цілей свого призначення, дасть належну відповідь у вирішенні проблемних питань протидії злочинності.

Відповіді на питання, які зараз принципово постали в сучасній практиці протидії злочинності у зв'язку з докорінними змінами кримінально-процесуального законодавства України вимагають від наук кримінального процесу та криміналістики вже зараз, з одного боку, підготовку і внесення уточнень і доповнень до окремих статей КПК України, а з іншого – накопичення практичного досвіду застосування нових положень та його осмислення. У цьому зв'язку завданнями криміналістики на сучасному етапі є вдосконалення своєї теорії в змінених умовах правового регулювання, а також розробка практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективності розкриття злочинів, згідно з новими нормами кримінально-процесуального законодавства України.

Зміна кримінально-процесуального законодавства України та сучасні потреби практики протидії злочинності вимагають серйозного переосмислення окремих концептуальних положень криміналістичної теорії з метою недопущення ігнорування

криміналістикою нагальних запитів практичної діяльності та підміни її справжнього соціального призначення непритаманними для неї функціями та завданнями.

Таким чином, можемо впевнено констатувати той факт, що, з одного боку, нинішні потреби і виклики практики протидії злочинності, і, з іншого, сучасний стан криміналістичної теорії вимагають негайного серйозного осмислення, теоретичного аналізу й узагальнення окремих концептуальних положень криміналістики. Майбутнє криміналістики – це її подальший активний розвиток, зміна її кордонів, сфер впливу, а також виникнення нових напрямів і сучасних теорій, які однозначно допоможуть більш ефективно протистояти злочинності, що так динамічно змінюється.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Даньшин М.В.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики [Текст] / Р.С. Белкин. – М.: НОРМА (Издат. гр. НОРМА – ИНФРА-М), 2001. – 240 с.
2. Волчецкая Т.С. Перспективы и пути развития современной криминалистики [Текст] / Т.С. Волчецкая // Современное состояние и развитие криминалистики : сборник научных трудов / под ред. Н. П. Яблокова [и др.]. – Х. : Апостиль, 2012. – С. 5–15.
3. Даньшин М.В. Роль науки в современном образовании и формировании личности [Текст] / М.В. Даньшин // Наука і соціальні проблеми суспільства: трансформація цінностей у сучасному світі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (7 червня 2013 р. , м. Харків) / за.ред. І.В. Карпенка. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 21–23.
4. Даньшин М.В. Криміналістика ХХІ століття : місце у системі наукового знання : монографія / М.В. Даньшин. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 480 с.
5. Шепітько В.Ю. Сучасний стан, тенденції та функції криміналістики [Текст] / В.Ю. Шепітько // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Вип. 8. – Х. : Право, 2008. – С. 93–98.
6. Шепітько В.Ю. Криминалистика в системе научного знания : задачи и некоторые тенденции в современных условиях [Текст] / В.Ю. Шепітько // Библиотека криминалиста. Научн. журн. – 2012. – № 3(4). – С. 31–37.
7. Эксархопуло А.А. Наукoведческие основы криминалистики [Текст] / А.А. Эксархопуло // Криминалистика; под ред. Т.А. Седовой [и др.]. – СПб. : Питер, 2001. – С. 16–34.
8. Яблоков Н.П. Основные тенденции развития криминалистики как науки и учебной дисциплины в современной России [Текст] / Н.П. Яблоков // Современное состояние и развитие криминалистики. Сборник научных трудов / под ред. Н. П. Яблокова, В. Ю. Шепітько. – Х. : Апостиль, 2012. – С. 55–71.

ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ БОРЬБЫ С ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТЬЮ

К.А. Байлыев

студент-магистр юридического факультета
Харьковского национального университета

имени В.Н. Каразина

E-mail: fiat.iustitia.pereat.mundus@mail.ru

Ключевые слова: организованная преступность; уголовно-правовая борьба; преступные формирования; коррупция; вымогательство; мафиозные семьи.

Проблема организованной преступности – одна из наиболее острых, которые стоят перед обществом и государством и требуют скорейшего решения. Подобная актуальность данного социально-криминологического явления обусловлена, прежде всего, тем, что организованная преступность представляет собой исключительно опасное явление, и, к сожалению, не встречавшее к недавнему времени в нашей стране достойного противодействия.

Организованная преступность много десятилетий «сопровождает» экономическое и политическое развитие большинства стран мира. Эта проблема актуальна как для ведущих демократий, таких как США, Германия, Франция, в которых борьба с организованной преступностью ведется наиболее эффективно, так и для стран, которые развиваются, для которых эта проблема является существенным тормозом в их развитии. Украина не стала исключением из этого списка. На государственном уровне было бы полезным изучить опыт профилактики организованной преступности в Туркменистане – единственной республике, где с ней справились и теперь не вспоминают» (А. И Гуров), причиной этой борьбы является то, что в Туркменистане, правоохранные органы строго контролируют физические лица (частные предприниматели, государственные работники), реальный доход которых значительно превышен.

Как и в других странах, существование организованной преступности имеет те же причины – разложение бюрократической структуры государства, девальвация моральных ценностей, социальная несправедливость. Все эти отрицательные социальные явления стали проявляться в Украине, еще в середине 80-х гг. прошлого столетия. Это был период начала перестройки. Власть в то время возражала против наличия у нас в стране организованной преступности. Это не вписывалось в официальную доктрину, которая рассматривала подобные явления лишь как неотъемлемую часть так называемого «загнивающего капитализма». Но в действительности до этого времени, наряду с официальной в стране экономикой, существовала еще и более эффективная экономика – теневая. Перестройка, целью которой была либерализация политической и экономической жизни в стране, вследствие необдуманных действий власти, неготовых к подобному роду изменений, привела к полному развалу всей системы. Создались идеальные условия для развития организованной преступности, подпольные дельцы получили возможность выйти из тени. Или неспособность государства, что-нибудь противопоставить, надвигающейся волны преступности, привели к тому, что уже к середине девяностых годов большинство ключевых областей экономики находились под контролем организованных преступных сообществ. Они уже не ограничивались такими «традиционными» для мафии промыслами, как торговля наркотиками, оружием, рэкетом. Началось активное проникновение криминала во власть.

Таким образом, за сравнительно небольшой период времени, криминал в Украине прошел путь от разрозненных бандитских группировок, к огромным хорошо организованным преступным сообществам, которые имеют связи во власти, которые реально влияют на многие экономические и политические процессы, которые активно действуют не только в Украине, но и за ее пределами. Возрастающие масштабы организованной преступности являются реальной угрозой для безопасности государства и общества, так как она усиливает свои позиции через монополизацию многих видов противоправной деятельности, используя отсутствие надежных механизмов защиты; рождаются рыночные отношения, которые активно внедряются в новые экономические структуры, стремятся сохранить господствующее положение в распределительной сфере, заблокировать процесс реформ.

В ряде мест преступные формирования, пользуясь безнаказанностью, а временами и потворством правоохранительных органов, действуют все более нагло и дерзко, превращая большие территории в свои вотчины. Они контролируют такие прибыльные виды противоправной деятельности, как наркобизнес, проституция, азартные игры, нелегальная торговля оружием, спекуляция, требование и др. Примитивные преступления уступают

местом крупномасштабным преступным акциям, глубокому проникновению через коррумпированные связи в экономику и финансовую систему, попыткам совершать прямое влияние на политику государства в этой сфере.

Подобная ситуация сложилась во многом через недостаточную научную обработку проблемы борьбы с организованной преступностью, отсутствие других представлений о стратегии такой борьбы, а также правовых концепций и соответствующих научных рекомендаций из выявления, расследование и предупреждение организованной преступной деятельности.

Таким образом, назрела необходимость всестороннего рассмотрения данной проблемы, изготовление основных принципов предотвращения и борьбы с организованной преступностью.

Обобщенная характеристика организованной преступной деятельности была дана в докладе Генерального секретаря ООН «Влияние организованной преступной деятельности на общество в целом» на второй сессии Комиссии по предотвращению преступности и криминального правосудия Экономического и социального совета ООН 13–23 апреля 1993 года. В нем дан перечень признаков, которые в какой-то мере помогают объяснить характер данного явления:

а) организованная преступность – это деятельность объединений преступных лиц или группировок, которые объединились на экономической основе. Эти группировки очень напоминают банды периода феодализма, которые существовали в средневековой Европе. Экономические выгоды вытягиваются ими путем предоставления незаконных услуг и товаров или путем предоставления законных услуг и товаров в незаконной форме;

б) организованная преступность припускает конспиративную преступную деятельность, в ходе которой с помощью иерархически построенных структур координируются планирование и осуществление незаконных действий или достижение законных целей с помощью незаконных средств;

в) организованные преступные группировки имеют тенденцию устанавливать частичную или полную монополию на предоставление незаконных товаров и услуг потребителям, поскольку, таким образом, гарантируется получение более высоких доходов;

г) организованная преступность не ограничивается лишь осуществлением известно незаконной деятельности или предоставлением незаконных услуг. Она включает также такие тонкие виды деятельности, как «отмывание» денег через законные экономические структуры и манипуляции, которые осуществляются с помощью электронных средств. Незаконные преступные группировки проникают во многие доходные законные виды деятельности;

д) организованные в группировки преступники используют в своей «работе» разные мероприятия, которые могут быть тонкими и тонкими или, наоборот, грубыми, прямыми и открытыми. Они используются для установления монополии на предоставление незаконных товаров и услуг, для проникновения в законные виды деятельности для коррумпирования должностных лиц. Таким образом, когда лица принимающие участие в организованной преступной деятельности, начинают заниматься законной коммерческой деятельностью, они обычно привносят в нее методы насилия и запугивание, которые применяются в незаконных видах деятельности.

Одним из наиболее опасных признаков организованной преступности есть коррупция. Под коррупцией следует понимать использование лицами, уполномоченными на выполнение государственных функций, своего официального положения и связанных с ним возможностей для противоправного получения материальных благ, любых других благ и преимуществ, а также предоставление им этих благ и преимуществ физическими и юридическими лицами.

Целиком, очевидно, что специфика своей противоправной деятельности побуждает организованную преступность искать пути и средства для своей защиты в государственных структурах с помощью коррумпированных должностных лиц, способных на любом уровне

не только предотвратить, но и исключить прямое вмешательство правоохранительных органов. Без официального прикрытия организованная преступность не сможет крепко стоять на ногах.

Известные экономисты Г.А. Сатарова, М.И. Левина и М.Л. Цирик отмечают, что коррупция как социальное явление имеет свое историческое развитие, а также то, что взяточничество упоминается еще в русских летописях XIII века. Первое законодательное ограничение коррупционных действий принадлежит Ивану III. А его внук Иван Грозный впервые ввел смертную казнь как наказание за чрезмерность во взятках.

Сегодня коррупция, по утверждению специалистов, вылилась в нелегальное перераспределение национальных богатств в пользу коррумпированных кланов. Основываясь на сведениях, собранных правоохранительными органами организованную преступность можно разделить на несколько видов. Один из них, традиционный, составляют мафиозные семьи, которые существуют по принципу иерархии. Они имеют свои внутренние правила жизни, нормы поведения и отличаются большим разнообразием противоправных действий. Эта группа включает в себя самые широкие и сложные типы преступных организаций. Ко второму типу относятся профессионалы. Члены таких организаций объединяются с целью выполнения определенного преступного замысла. Организации такого рода непостоянные и не имеют такой жесткой структуры, как организации традиционного типа. К группе профессионалов относятся формирования, которые занимаются кражами автомобилей, фальсификацией, разбоем, вымогательством и т.п.

Исходя из проведенного нами сравнительного анализа, определений организованной преступности, данных экспертами ООН, русскими и украинскими криминологами, можно сделать целиком определенный вывод о том, что никакого смыслового расхождения они не имеют, так как, по сути, все специалисты понимают организованную преступность аналогично. Стоит отметить, что борьба с организованной преступностью должна начинаться с борьбы с коррупцией. Другими словами, все это следует делать для того, чтобы в стране сохранилось благоприятное экономическое развитие. При этом надо тщательно отбирать должностных и государственных лиц, повышать зарплату, поскольку большинство работников, которые занимаются коррупцией, это те, у кого небольшая заработная плата. Но борьба с организованной преступностью не так легко решается.

Украина – это страна обычаев и культуры, которые формировались столетиями и передавались из поколения в поколение. Отличительными чертами украинцев как нации, можно считать уважение к родителям, старшим по возрасту в обществе, в семье и соотечественникам в целом, независимо от того, к какому слою населения принадлежит гражданин, гуманное отношение к бедным, нуждающимся людям, иностранным гражданам и т.п. В связи с этим, можно полагать, что каждый принятый закон не должен противоречить обычаям, культуре и традициям народа. В случае если все эти составляющие будут соблюдаться народом, то уменьшится не только количество организованной преступности, но и других видов преступлений.

Научный руководитель: к.ю.н., доц. Слинько Д.С.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ

Башинський Д.С.
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

У наш час інформація набуває важливого значення в житті кожної людини, тому вже

сьогодні можна вести мову про швидкоплинний процес інформатизації суспільства. Проте з іншого боку інформацію може бути використано для повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини. Задля протидії цьому і взагалі з метою попередження порушення інформаційних прав людини в Україні законодавчо визначено нормативні основи захисту та юридичної відповідальності за порушення права на доступ до інформації.

Під захистом права на інформацію слід розуміти передбачені законом заходи, спрямовані на відновлення або визнання цього права у випадку його заперечення чи порушення. До засобів захисту слід звертатися тоді, коли право на інформацію вже порушено або існує реальна загроза його порушення. Про охорону права мова йде тоді, коли ще немає факту порушення цього права. Цим поняття «захист права» відрізняється від поняття «охорона права».

Зважаючи на те, що право на інформацію є досить широкою правовою категорією, яка займає провідне місце в системі особистих немайнових прав, законодавством передбачено цілий спектр механізмів для забезпечення реалізації цього права, і в тому числі – шляхом притягнення до цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності [1, с.56].

Юридичною відповідальністю є застосування до особи, що скоїла правопорушення, примусових заходів, передбачених санкцією порушеної норми, у встановленому для цього процесуальному порядку від імені держави і на підставі закону [2, с.372]. Підставами застосування юридичної відповідальності є інформаційні правопорушення. Під ними розуміють сукупність передбачених чинним законодавством суспільно небезпечних діянь (дій чи бездіяльності), що посягають на право захисту від несанкціонованого поширення та використання, негативних наслідків впливу інформації чи функціонування інформаційних технологій, а також інші суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушенням права власності на інформацію й інформаційні технології тощо [3, с.145].

Загальними підставами юридичної відповідальності (у тому числі у сфері доступу до інформації) є:

- факт скоєння правопорушення;
- наявність у діях особи складу правопорушення;
- наявність відповідної правової норми, яка передбачає притягнення до юридичної відповідальності за певне правопорушення;
- акт застосування права (вирок суду, рішення адміністративного органу тощо).

Мета юридичної відповідальності у сфері доступу до інформації – це конкретний вияв загальних цілей права, серед яких виділяють регулювання і охорону відповідних суспільних відносин. Головними цілями юридичної відповідальності у сфері доступу до інформації, що впливають із загальних цілей права, є такі: забезпечення нормального функціонування механізму правового регулювання відповідних відносин шляхом гарантування реалізації суб'єктами правових відносин суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, охорона існуючого державного ладу та суспільного порядку, утвердження законності і захист правопорядку; захист інформаційних прав і свобод громадян від незаконних порушень; покарання винного у скоєнні правопорушення; попередження скоєння правопорушень у сфері доступу до інформації у майбутньому.

Особливістю юридичної відповідальності у сфері доступу громадян до інформації є те, що у багатьох нормативно-правових актах, які визначають правові підстави, гарантії та процедури доступу до інформації, містяться норми, що відсилають до відповідних кодексів, або ж визначають лише склади правопорушень щодо доступу до інформації, однак не визначають конкретні санкції для винних осіб. Саме тому досить важко визначити усі елементи складів правопорушень у сфері доступу до інформації [2, с.373-375].

Закон України «Про інформацію» відносить до гарантій права на інформацію «встановлення відповідальності за порушення законодавства про інформацію». Додатковою

гарантією реалізації права на доступ до інформації є встановлення цим законом того, що у разі порушення законодавства України про інформацію на особу буде покладено дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність [4].

Закон України «Про доступ до публічної інформації» встановлює у ст. 24, що відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації несуть особи, винні у вчиненні таких порушень:

- ненадання відповіді на запит;
- ненадання інформації на запит;
- безпідставна відмова у задоволенні запиту на інформацію;
- неоприлюднення інформації відповідно до цього Закону;
- надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації;
- несвоєчасне надання інформації;
- необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом;
- нездійснення реєстрації документів;
- навмисне приховування або знищення інформації чи документів.

Особи, на думку яких їхні права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в порядку, визначеному законом [5].

Окремі підстави для відповідальності визначені також в інших нормативно-правових актах, таких як: Закон України «Про звернення громадян», Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Закон України «Про інформаційні агентства», Закон України «Про телебачення і радіомовлення» та інші.

За галузевою ознакою виділяють такі види юридичної відповідальності, як кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова, конституційна і міжнародно-правова.

У сфері обігу доступу до інформації актуальними є такі види відповідальності як кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, матеріальна, дисциплінарна.

Кримінальна відповідальність за порушення Закону прямо не передбачена, оскільки рівень суспільної небезпеки такого правопорушення не є достатнім для кримінального покарання. Водночас Кримінальний кодекс передбачає відповідальність за окремі випадки порушення права на інформацію, коли це пов'язано із загрозою життю чи здоров'ю людей [6, с.313].

Адміністративна відповідальність. Відповідно до статті 91-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відмова від надання чи несвоєчасне надання за запитами повної та достовірної екологічної інформації, передбаченої законодавством, – тягне за собою накладення штрафу на службових та посадових осіб від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [7].

Цивільно-правова відповідальність настає, коли фізична особа безпосередньо є розпорядником інформації (суб'єкт господарювання –розпорядник публічної інформації відповідно до ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації»), а також в порядку регресу в окремих випадках існування трудових відносин або коли особа припинила трудові відносини з роботодавцем-розпорядником, працюючи на якого колись завдала майнової шкоди третьому суб'єкту при виконанні трудових обов'язків [6, с.312-313]. Відповідно до закону особи, на думку яких їхні права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Дисциплінарна – оскільки виконання законодавства про доступ до інформації є частиною службових обов'язків багатьох працівників, то вчинення одного з порушень, передбачених у ч. 1 ст. 24 Закону, являє собою дисциплінарний проступок, за який настає дисциплінарна відповідальність. Загальними видами дисциплінарних стягнень є догана і

звільнення (ст. 147 Кодексу законів про працю [8]). Але в окремих видах розпорядників інформації законодавством можуть бути встановлені додаткові види санкцій.

Матеріальна відповідальність – це різновид ретроспективної юридичної відповідальності працівника за матеріальну шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення накладених на нього трудових обов'язків.

Крім відповідальності за відмову у тій чи іншій формі надати доступ до інформації закон передбачає і відповідальність розпорядників інформації за порушення режиму секретної, службової чи конфіденційної інформації (у тому числі кримінальну). Разом з тим, законодавець врахував можливість необґрунтованого віднесення певної інформації до інформації із обмеженим доступом і передбачив звільнення осіб від відповідальності в разі, коли поширення такої інформації слугує легітимній меті [9, с.34].

Відповідно до Закону України «Про інформацію» суб'єкти інформаційних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною, тобто право знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» містить положення про те, що особи не підлягають юридичній відповідальності, незважаючи на порушення своїх обов'язків, за розголошення інформації про правопорушення або відомостей, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довкілля, якщо особа при цьому керувалася добрими намірами та мала обґрунтоване переконання, що інформація є достовірною, а також містить докази правопорушення або стосується істотної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довкілля.

Різниця між цими положеннями полягає у тому, що в разі звільнення особи від юридичної відповідальності йдеться про відмову держави від засудження особи, яка вчинила злочин (не постановляється обвинувальний вирок у кримінальному процесі, не застосовується покарання, особа вважається такою, що не притягалася до відповідальності). Разом з тим, концепція звільнення особи від відповідальності виходить із встановлення факту вчинення особою конкретного протиправного діяння, хоч і в силу певних обставин держава відмовилася її переслідувати. На відміну від положень Закону України «Про інформацію» Закон України «Про доступ до публічної інформації» перелічує обставини, які виключають протиправність діяння, тобто вважається, що особа, яка розповсюдила інформацію із обмеженим доступом за умов, передбачених у цій нормі, діяла законно [9, с.34-35].

У зв'язку з порушенням свого права правоволодільці можуть звернутися до арбітражного або третейського суду.

Згідно з частиною 1 статті 55 Конституції України права, свободи людини та громадянина захищаються судом. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, тобто кожному, у тому числі й юридичній особі, надається нічим не обумовлене право на безпосереднє звернення до суду.

Справедливою є думка авторів, які вказують на те, що суд має бути вищим авторитетом юридичної оцінки поведінки державних органів та громадян [10, с. 131].

Отже, виходячи з викладеного вище, можна зробити висновок про те, що Закон України «Про доступ до публічної інформації» встановлює орієнтовний перелік порушень законодавства про доступ до публічної інформації, за вчинення яких особи несуть юридичну відповідальність. Цей перелік не є вичерпним, адже закон також встановлює, що й інші порушення можуть бути оскаржені. Аналіз нормативно-правових актів, які містять підстави для юридичної відповідальності, дає підстави зробити висновок про те, що в Україні створено дієву законодавчу базу щодо притягнення до відповідальності у сфері доступу до інформації.

Науковий керівник: д.ю.н.. проф. Стародубцев А.А.

Список використаних джерел:

1. Виноградова Г.В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні [Текст]: навчальний посібник / Г.В. Виноградова. – К.: Видавництво «Юстініан», 2006. – 176 с.
2. Марущак А.І. Правомірні засоби доступу громадян до інформації [Текст]: науково – практичний посібник / А.І. Марущак. – Біла Церква : Вид-во «Буква», 2006. – 432с.
3. Костецька Т.А. Інформаційне право України [Текст]: навчальний посібник / Тетяна Анатоліївна Костецька. – К.: Київ. нац. торг.- екон. Ун-т., 2009. – 170 с.
4. Закон України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради, 1992. – № 48. – ст. 650
5. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року // Відомості Верховної Ради, 2011. – № 32. – ст. 314
6. Науково – практичний коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [Текст]: / Р. Головенко [та ін.]; Центр суспіл. медіа за підтримки Міжнар. фонду «Відродження» та Програ. Сприяння Парламенту – К.: Відродження, 2012. – 336 с.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-X від 07 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984, додаток до № 51. – Ст.1122.
8. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10 грудня 1971 року // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1971, додаток до № 50. – Ст. 375.
9. Алексєєва Є.А. Основні положення Закону України «Про доступ до публічної інформації» в контексті інформації про стан довкілля [Текст]: посібник для суб'єктів владних повноважень на місцевому рівні / Алексєєва Є.А.; наук.ред.: Скрильников Д.В.; МБО «Екологія – Право – Людина». – Львів: Манускрипт, 2012. – 38 с.
10. Кохановська О.В. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин [Текст]: Монографія / О.В. Кохановська. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 212 с.

ЗВЕРНЕННЯ ЯК ОДНА З ПІДСТАВ ВИКОНАННЯ ПРОКУРОРОМ ФУНКЦІЇ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА В СУДІ

Безкровний Євген Анатолійович
аспірант кафедри організації роботи та
управління в органах прокуратури
Національної академії прокуратури України
e-mail: tiliys@mail.ru

Ключові слова: громадянин, звернення, права, свободи, законні інтереси.

Однією із форм використання судового захисту прав і свобод людини є звернення до суду прокурора стосовно представництва інтересів громадянина в суді у випадках та порядку, встановлених законом.

Прийнятий 14 жовтня 2014 року Закон України «Про прокуратуру» суттєво звузив категорію громадян, які підлягають захисту в порядку представництва, звівши її до громадянина України, іноземця або особи без громадянства у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи і інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист. При цьому законодавець залишає поза увагою законність знаходження на території України іноземця або особи без громадянств та виключає захист прав і законних інтересів осіб

похилого віку та не враховує фізичний стан громадян. Захист наведеної категорії громадян не передбачений і Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Описана тенденція з розвитку Закону України «Про прокуратуру» явно направлена на суттєве звуження діяльності прокуратури і зменшення її ролі в суді та викликає тривогу через втрату можливості захисту інтересів наведених верств населення України.

Не всі науковці погоджуються із встановленням законом вичерпного переліку осіб, інтереси яких повинні представляти прокурори. Окремі із них, а саме: Долежан В. В. [1, С. 184], Руденко М.В. [2, С. 19-22] вважають, що прокурор повинен мати право реалізовувати свої представницькі повноваження в усіх випадках, коли потрібно захистити порушені конституційні права громадян. Виходячи з наведених міркувань, кожен громадянин, права і законні інтереси якого порушені, і який з цього приводу направив звернення до органів прокуратури, повинен захищатися прокурором в порядку представництва. Але така точка зору є хибною, оскільки діючим законодавством України передбачено можливості для самостійного звернення громадян до суду за захистом порушених прав і свобод. Водночас представництво прокурором інтересів громадянина в суді повинно мати місце лише тоді і саме тоді, коли особа не спроможна самостійно реалізувати право на судовий захист своїх законних інтересів. У зв'язку з цим пропонується доповнити частину 2 статті 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року стосовно підстав представництва в суді інтересів громадян категорією осіб, які не спроможні самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через фізичний стан, пов'язаний з тяжким хронічним захворюванням, інвалідністю та похилим віком.

Звернемося до виокремленої новим Законом України «Про прокуратуру» категорії осіб, захист прав і свобод яких, в порядку представництва в суді, покладено на прокурора. Перш за все, це неповнолітні. Виходячи із статті 35 Цивільного Кодексу України, повна цивільна дієздатність може бути надана (неповнолітньому) фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Відповідним чином урегульовано це питання і статтею 48 Кодексу адміністративного судочинства України. Таким чином, наявність цивільної (адміністративної) дієздатності у неповнолітньої особи, згідно до вищенаведеного законодавства України, передбачає і її право особисто звернутися до органів прокуратури з заявою або скаргою щодо захисту порушених прав, свобод і законних інтересів в порядку представництва інтересів громадян в суді.

Що стосується представництва інтересів громадян в суді з обмеженою дієздатністю, то, за статтею 37 Цивільного Кодексу України, над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування. Відмова піклувальника дати згоду на вчинення правочинів, що виходять за межі дрібних побутових, може бути оскаржена особою, цивільна дієздатність якої обмежена, звертанням до органу опіки та піклування або суду. Виходячи із приведеної правової норми, особа з обмеженою дієздатністю має право самостійно звернутися із заявою або скаргою до органів прокуратури стосовно захисту її порушених прав і свобод в порядку представництва інтересів громадян в суді.

Важливим завданням представництва прокурором інтересів громадян в суді є захист прав недієздатних осіб. Відповідно до статті 41 Цивільного Кодексу України, над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка. На жаль, при прийнятті нового Закону України «Про прокуратуру», законодавець не зазначив право законних представників та визначених законом органів направляти до прокуратури звернення щодо здійснення усіх передбачених законом форм представництва в суді інтересів громадян, які не спроможні самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність.

Виходячи із наведеного Закону, для реагування в порядку представництва прокурору потрібна наявність шести умов: по-перше, наявність факту порушення прав, свобод та законних інтересів громадянина; по-друге, мають місце визначені законом випадки для здійснення правового захисту; по-третє, це нездійснення або неналежним чином здійснення

законними представниками або відповідними органами захисту прав визначеної законом категорії осіб, по-четверте, те, що перед зверненням до суду прокурор зобов'язаний повідомити про це громадянина та його законного представника або відповідний суб'єкт владних повноважень, які вправі оскаржити наявність підстав для представництва або надати згоду і самостійно звернутися з заявою до прокуратури на захист прав і інтересів в порядку представництва; по-п'яте, прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження судом підстав для представництва, по-шосте, це неврегулювання прокурором спору у досудовому порядку. За трактуванням статті 23 Закону України «Про прокуратуру» в редакції Закону від 14 жовтня 2014 року, представництво прокурором інтересів громадянина знаходиться в залежності від волі останнього. Так, прокурор зобов'язаний попередньо, перед зверненням до суду, повідомити щодо намірів здійснення представництва громадянина та його законного представника або відповідний суб'єкт владних повноважень, а останні можуть оскаржити це. Водночас законодавець не встановив, яким саме чином необхідно оформлювати волевиявлення громадянина та його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень. На нашу думку, останні про своє бажання стосовно представництва прокурором їх інтересів вправі повідомити в письмовому зверненні до прокуратури з викладенням свого відношення стосовно пропозиції прокурора або надати письмову згоду на такі дії.

Вступ прокурора у справу не за його позовом може бути як під час її розгляду судом, так і після винесення рішення у справі оскарження його шляхом внесення апеляційних, касаційних скарг, заяв про перегляд за нововиявленими обставинами. Для вступу у справу, порушену за позовом (заявою) іншої особи, на будь-якому етапі судового провадження необхідне письмове звернення громадянина чи його законного представника або суб'єкта владних повноважень до прокуратури з клопотанням здійснити представництво інтересів громадянина в суді.

Вирішення звернень громадян шляхом представницької діяльності широко практикується органами прокуратури країн СНД (Російська Федерація, республіки Білорусь і Казахстан). В країнах Євросоюзу є актуальним здійснення прокуратурою повноважень поза межею кримінальної сфери. Зокрема, прокурори Латвії, Литви, Словаччини, Бельгії, Болгарії, Угорщини, Португалії, Іспанії, Франції можуть втручатися у розгляд судових справ, які стосуються дій підлітків або недієздатних осіб, чи осіб з обмеженою спроможністю. Так, участь прокурора у цивільному судочинстві, відповідно до чинного законодавства Франції, обов'язкова при розгляді усіх справ з питань громадянства; справ із захисту інтересу неповнолітніх, коли виникає загроза їх здоров'ю, освіті або безпеці; справ по захисту прав і інтересів інвалідів; справ щодо захисту інтересів осіб з психічними вадами; справ щодо деяких питань у сфері комерційної діяльності (дотримання законності при реалізації майна фірми, яка визнана банкрутом; справ, де вирішуються питання державної ваги) [3, С. 130]. Виходячи з цього, не-доречним і некоректним є ведення мови про позбавлення прокуратури України функції представництва інтересів громадянина у випадках, якщо така особа не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність,

Таким чином, звернення до органів прокуратури або надання згоди громадянином України, іноземцем, особою без громадянства або їх законними представниками та органами, яким законом надано право захищати права особи, яка не спроможна самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність чи обмежену дієздатність, є однією із підстав для реалізації прокурором конституційної функції представництва її інтересів в суді.

Науковий керівник: д.ю.н. Рибалка Н.О.

Список використаної літератури:

1. Долежан В. В. Шляхи конкретизації представницької функції прокуратури у майбутньому Законі України «Про прокуратуру» // Проблеми організацій прокуратури й оптимізації діяльності в сучасних умовах: 36.наук. пр. - Х., 1998. - С.184-188.
2. Руденко М. В. Позов прокурора до господарського суду як ефективний засіб захисту порушених державних інтересів / М. В. Руденко // Підпр-во, госп-во і право. 2002.1 №3. - С.19-22.
3. Грицаєнко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи / Л. Р. Грицаєнко - Навч. посіб. К Біноватор 2006 Серія «Правознавець» - С. 130.

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ВИКОРИСТАННЮ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Беніцький А.С.

к.ю.н., доцент

Доцент кафедри кримінального процесу
Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

E-mail: ykira2013@mail.ru

Ключові слова: доходи, використання, відмивання, предикатний злочин.

Розвиток системи попередження й протидії використанню доходів, одержаних злочинним шляхом, є невід'ємною складовою державної політики України. На це неодноразово зверталася увага в державних програмах, прийнятих із метою посилення заходів протидії кримінальним проявам, усунення умов, які сприяють їх виникненню, ліквідації організаційних форм злочинною діяльності тощо [31, 26]. У програмах відзначалося, що необхідність боротьби з відмиванням злочинних доходів викликана насамперед потребами ефективного запобігання корупції, тероризму, наркоманії, торгівлі людьми та іншим соціально небезпечним явищам на території України. Надзвичайна важливість цього шляху розвитку підтверджується в спеціальних урядових програмах України [23]. Так, у Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011 року № 190-р відзначається, що питання боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є питанням національної безпеки, оскільки відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, не лише суспільно небезпечне діяння, а й системна загроза для фінансових ринків і національної економіки в цілому [22].

Законодавство України про боротьбу з відмиванням "брудних" грошей, фінансуванням тероризму та іншим проявам використанню злочинних доходів порівняно молоде. Процес його формування з 1990-х років і до сьогодні прийшов декілька етапів. Перший етап отримав свій розвиток із моменту ратифікації в 1991 р. Верховною Радою Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, яка була укладена 20 грудня 1988 року (Відень) [16]. Законом України від 15 лютого 1995 року № 64/95-ВР "Про внесення змін і доповнень до деякі законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»" було імплементовано положення Віденської конвенції 1988 р. у національне законодавство України [3].

Завдяки Закону 15 лютого 1995 року відбулися зміни в законодавстві щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків. Кримінальний кодекс України в редакції 1960 р. було

доповнено в 1995 році статтею 229-12 (використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів). Незважаючи на те, що в ст. 229-12 КК терміни "відмивання" або "легалізація" не вживалися, діяння, які були включені до неї, являли собою окремі форми легалізації злочинних доходів. Стаття 229-12 КК в ред. 1995 р. стала прототипом ст. 306 (використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів) КК 2001 р. Між цими нормами мало відмінностей, зокрема в ст. 306 КК 2001 р. передбачено покарання більш суворе, ніж у ст. 229-12 КК в ред. 1995 р. Проте судово-слідча практика застосування ст. 229-12 КК в ред. 1995 р. показала, наскільки ефективною виявилася ця норма. Так, у 1995 р. було порушено 1 кримінальну справу за ст. 229-12 КК в ред. 1995 р.; 1996 р. – 2; 1997 р. – 1; 1998 р. – 9; 1999 р. – 40; 2000 р. – 24 [14]. Однак за цією нормою не було винесено жодного обвинувального вироку суду [15]. Більшість кримінальних справ, порушених за цією статтею, було припинено за відсутністю в діяннях особи ознак складу злочину.

Наступний етап становлення антилегалізаційного законодавства почався після ратифікації в 1997 році Верховною Радою України Конвенції Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності, яка була прийнята 8 листопада 1990 року (Страсбург) [5]. Від цього часу було взято курс на активізацію вдосконалення законодавства у сфері боротьби з відмиванням "брудних" грошей.

Виконуючи взяті зобов'язання перед міжнародним співтовариством, уряд і Верховна Рада України наприкінці 1990-х рр. та початку 2000-х рр. прийняли ряд нормативних актів, спрямованих на протидію відмиванню "брудних" коштів. 21 червня 1998 року було прийнято Указ Президента України № 805/98 "Про деякі питання захисту банківської таємниці" [29]. Цим документом уповноваженим банкам України установлювалася заборона на відкриття анонімних валютних рахунків фізичним особам (резидентам і нерезидентам). Зазначений акт припинив дію Указу Президента України від 1 серпня 1995 року № 679/95 "Про відкриття анонімних валютних рахунків фізичних осіб (резидентів і нерезидентів)". Національному банку України пропонувалося розробити порядок відкриття та функціонування кодованих рахунків фізичних осіб (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті та національній валюті України. Указом Президента України від 22 червня 2000 року № 813/2000 "Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням не обкладених податком доходів, а також відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом" було визначено основні напрямки боротьби з відмиванням злочинних доходів [30]. Перед Державною податковою адміністрацією України ставилося завдання виявляти факти маскуванню незаконного походження доходів, установлювати їх справжній характер і джерела набуття, місцезнаходження і переміщення, розмір, використання. На виконання цього завдання пропонувалося вести розшук коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом, уживати відповідно до законодавства заходів щодо їх арешту й конфіскації, а також здійснювати збирання, облік, збереження та аналіз інформації про знаходження доходів у нелегальному обігу. Крім того, було звернуто увагу на необхідність взаємодії з правоохоронними та контролюючими органами України й інших держав у питаннях боротьби з відмиванням доходів.

Відповідно до Закону України від 7 грудня 2000 року № 2121-III "Про банки та банківську діяльність" на банки покладалася обов'язок запобігати використанню банківської системи з метою легалізації грошей. Так, відповідно до ст. 51 цього закону банки повинні ідентифікувати всіх осіб, що здійснюють значні або сумнівні операції, а також надавати органам, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю, інформацію про ідентифікацію осіб [13].

Прийнятий у квітні 2001 року Кримінальний кодекс України вміщував статті 209 і 306, перша з яких передбачала відповідальність за легалізацію (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, а друга – за використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Основна відмінність змісту цих кримінально-правових норм полягає в джерелах походження злочинних доходів.

Відповідно до прийнятого 19 липня 2001 року Указу Президента України № 532/2001 "Про податкові способи боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом" [28] Кабінет Міністрів України повинен був утворити міжвідомчу робочу групу з дослідження методів і тенденцій щодо відмивання грошових коштів та інших доходів, одержаних злочинним шляхом. У документі вказувалося, що однією з умов ефективної боротьби з відмиванням доходів є обмін інформацією про сумнівні операції, які здійснюють суб'єкти підприємницької діяльності, надання правової допомоги у справах, пов'язаних з відмиванням, тощо.

На виконання Віденської конвенції 1988 р. та Страсбурзької конвенції 1990 р. Кабінет Міністрів України разом з Національним банком України 28 серпня 2001 р. наказали органам виконавчої влади, банківським та іншим фінансовим установам керуватись у своїй діяльності Сорока рекомендаціями ФАТФ [18]. Особливу увагу в рекомендаціях ФАТФ було приділено ролі правової та фінансової системи в боротьбі з відмиванням злочинних доходів, а також міжнародному співробітництву в цієї галузі.

Однак, незважаючи на те, що наприкінці 1990-х рр. та на початку 2000-х рр. в Україні було внесено істотні зміни до кримінального, цивільного, банківського, фінансового, податкового та інших галузей законодавства з метою ефективної протидії відмиванню (легалізації) злочинних доходів, ФАТФ у червні 2001 р. все ж таки внесла Україну до списку країн, які не співпрацюють з нею в боротьбі з відмиванням "брудних" коштів, і закликала своїх членів проінформувати фінансові установи щодо необхідності звертати особливу увагу при проведенні фінансових операцій з особами, організаціями та фінансовими установами України [2]. ФАТФ зазначала, що в нашій державі відсутня ефективна система повідомлення інформації про підозрілі фінансові операції відповідному підрозділу зі збирання фінансової інформації, а також не виділено достатньо ресурсів для успішної боротьби з відмиванням [1].

Згідно з Указом Президента України від 10 грудня 2001 року № 1199/2001 "Про заходи запобігання легалізації (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом" [27] для запобігання, виявлення, викриття і припинення легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом, у складі Міністерства фінансів України було утворено Державний департамент фінансового моніторингу (нині – Державна служба фінансового моніторингу України) як урядовий орган державного управління. Згідно з цим документом встановлено два обов'язкові види фінансового контролю (первинний та державний) за значними й сумнівними фінансовими операціями, що здійснюються на території України фізичними та юридичними особами. Відповідно до Положення про Державний департамент фінансового моніторингу основними його функціями є: участь у реалізації державної політики у сфері протидії легалізації, збирання, опрацювання й аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому контролю, інші операції, пов'язані з відмиванням; створення єдиної інформаційної системи та ведення бази даних у сфері протидії легалізації; налагодження співробітництва, взаємодії та інформаційного обміну та ін. [17].

Із прийняттям 28 листопада 2002 року Верховною Радою Закону "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом" почався новий етап розвитку антилегалізаційного законодавства. У цьому нормативному документі було визначено, що треба розуміти під легалізацією (відмиванням) доходів, предикатним злочином, доходами, отриманими злочинним шляхом, тощо. Було встановлено два рівні фінансового моніторингу – первинний та державний. До первинного рівня моніторингу відносилися кредитно-фінансові установи, які відповідно до законодавства здійснюють фінансові операції, а до державного – Національний банк України, а також Державний комітет фінансового моніторингу. Крім того, Закон від 28 листопада 2002 року доповнив статтею 166-9 (порушення законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом) Кодекс України про адміністративні правопорушення [10].

Між тим 20 грудня 2002 року ФАТФ ввів санкції проти України у зв'язку з недостатністю заходів щодо протидії відмиванню злочинних доходів, які передбачали особливо пильний контроль над будь-якими фінансовими операціями з резидентами України. На держав – членів ФАТФ покладался обов'язок – інформувати свої кредитно-фінансові установи про необхідність звертати особливу увагу на проведення операцій з особами, а також компаніями та фінансовими установами України. ФАТФ указувала на те, що в Україні відсутня ефективна система повідомлення інформації про підозрілі фінансові операції відповідному підрозділу зі збирання фінансової інформації, а також не виділено достатньо ресурсів для успішної боротьби з відмиванням [1]. Тільки в лютому 2003 року санкції щодо України було скасовано, але з "чорного" списку країн, які не протидіють відмиванню тіньових капіталів, ФАТФ виключила Україну лише 27 лютого 2004 року.

16 січня 2003 року Верховна Рада прийняла Закон "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України" (далі – Закон України від 16 січня 2003 року), відповідно до якого було змінено зміст диспозицій статей 198, 209 та 306 КК. Крім того, кримінальне законодавство було доповнено ст. 209-1 (умисне порушення вимог законодавства з запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом).

До числа позитивних сторін змін конструкції ст. 209 КК слід віднести те, що з першої її частини було виключено такий склад злочину, як створення в Україні або за її межами організованих груп для легалізації злочинних доходів. Цей крок законодавець цілком виправданий, оскільки в ч. 2 ст. 209 КК в ред. 2001 р. передбачалася відповідальність за вчинення дій за попередньою змовою групою осіб. Отже, якщо, наприклад, особа створювала організовані групи для відмивання злочинних доходів, то відповідальність вона повинна була нести не за ч. 1, а за ч. 2 ст. 209 КК в ред. 2001 р.

Законом від 16 січня 2003 року ч. 1 ст. 209 КК було доповнено новими складами злочинів. Так, установлювалася відповідальність за вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів або іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмивання) доходів. Між тим законодавець вищевказаним законом створив для правозастосовників певні складнощі у правовій оцінці відмивання наркодоходів. Так, Законом від 16 січня 2003 року було внесено зміни до санкції статті 306, котра, як відомо, є спеціальною відносно статті 209 КК України. Спеціальний характер ст. 306 КК проявляється в особливостях предмета злочину, яким є кошти, здобуті від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Зазначеним законом діяння, установлені ст. 306 КК, з категорії особливо тяжких злочинів було віднесено до злочинів середньої тяжкості [4]. Разом із тим законодавець підсилив покарання за діяння, передбачені ч. 1 ст. 209 КК. Якщо раніше такі діяння вважалися злочинами середньої тяжкості, то після змін вони стали визнаватися тяжкими злочинами. Через зміни в ст. 209 та ст. 306 КК правозастосовники зіткнулися з проблемами у кваліфікації діянь, які мали ознаки відмивання наркодоходів. Виникала цікава ситуація, коли відповідальність, передбачена в загальній кримінально-правовій нормі (ст. 209 КК), була вища, ніж у спеціальній (ст. 306 КК). Як видається, з огляду на цю обставину законодавець 6 лютого 2003 року прийняв Закон "Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом", яким було змінено санкцію ч. 1 ст. 306 КК. Діяння, передбачені ч. 1 ст. 306 КК, були віднесені до злочинів особливої тяжкості [12].

У 2000-і роки Україна ратифікувала низку міжнародних документів, спрямованих на протидію відмиванню злочинних доходів. 4 лютого 2004 року ратифіковано Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийняту резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року (Палермо) [11], а також Протокол про

попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, а також Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, прийняті резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року [19, 20]. 2 квітня 2013 року Україна приєдналася до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнював Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [9] У Палермській конвенції 2000 р. та протоколах до неї державам було рекомендовано у своєму кримінальному законодавстві визначити діяння, які пов'язані із транснаціональними організованими формуваннями, як злочини. У цій конвенції було наведено перелік предикатних злочинів, які передують відмиванню злочинних доходів.

20 червня 2003 року ФАТФ прийняла нову редакцію Сорока Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням грошей [24], а у 2004 році – дев'ять спеціальних рекомендацій, які спрямовані на протидію фінансуванню тероризму [25]. Рада Безпеки ООН у своїй резолюції № 1617, прийнятій на 5244-му її засіданні 29 липня 2005 року, звернулася до держав – членів ООН із закликом визнати міжнародними стандартами сорок рекомендацій ФАТФ у сфері протидії відмиванню злочинних доходів, а також дев'ять спеціальних рекомендацій ФАТФ у сфері протидії фінансуванню тероризму [21]. Україна визнала перелічені рекомендації ФАТФ як стандарти у протидії відмиванню та використанню злочинних доходів.

18 жовтня 2006 року було ратифіковано Конвенцію ООН проти корупції, прийняту резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї ООН від 31 жовтня 2003 року (Нью-Йорк) [7]. 17 листопада 2010 року – Конвенцію Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму, прийняту на міністерській конференції Ради Європи 16 травня 2005 року (Варшава) [6].

Зазначені правові акти доповнили міжнародне антилегалізаційне законодавство та стали орієнтиром для держав, котрі прагнуть вести ефективну боротьбу не тільки з відмиванням (легалізацією) злочинних доходів, але й також із фінансування тероризму. Відповідно до зазначених міжнародно-правових документів було внесено суттєві зміни до антилегалізаційного законодавства України. Так, 18 травня 2010 року Законом України "Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»" кримінальне законодавство України було доповнено статтею 258-5 (фінансування тероризму) [8]. Крім того, Закон від 28 листопада 2002 року було доповнено положеннями про протидію фінансуванню тероризму, навіть назва закону було змінено. У новій редакції Закон від 28 листопада 2002 року іменувався: "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму".

Таким чином, кримінально-правова політика України була спрямована не тільки на протидію із відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, але й також з використанням злочинних доходів.

Список використаних джерел:

1. Годовой отчет ФАТФ за 2001 год [Електронний ресурс] // Сайт : "FATF/OECD". – Режим доступу до документа : <http://www.fatf-gafi.org>. – Дата доступу : 10.05.2014.
2. Група розробки фінансових заходів у сфері боротьби з відмиванням грошей. Розвиток ситуації в країнах та територіях, які не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням грошей. Париж, 7 вересня 2001 року.
3. Закон України від 15 лютого 1995 року № 64/95-ВР "Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів,

психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»" // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – 7 березня. – № 10. – Ст. 64.

4. Закон України від 16 січня 2003 року № 430-IV "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України" // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – 4 квітня. – № 14. – Ст. 95.

5. Закон України від 17 грудня 1997 року № 738/97-ВР "Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 рік" // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – 17 квітня – № 16. – Ст. 72.

6. Закон України від 17 листопада 2010 року № 2698-VI "Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму" // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 12. – Ст. 81.

7. Закон України від 18 жовтня 2006 року № 251-V "Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції" // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – 15 грудня. – № 50. – Ст. 496.

8. Закон України від 18 травня 2010 року № 2258-VI "Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»" // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – 23 липня. – № 29. – Ст. 392.

9. Закон України від 2 квітня 2013 року № 159-VII "Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності" // Офіційний вісник України. – 30 квітня 2013 року. – № 32. – С. 7. – Ст. 1124. – Код акта 66891/2013.

10. Закон України від 28 листопада 2002 року № 249-IV "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом" // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – 3 січня. – № 1. – Ст. 2.

11. Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV "Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднання Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 19. – Ст. 263.

12. Закон України від 6 лютого 2003 року № 485-IV "Про внесення змін до деяких законів України з питань запобігання використанню банків та інших фінансових установ з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом" // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 14. – Ст. 104.

13. Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III "Про банки і банківську діяльність" // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – 9 лютого. – № 5. – Ст. 30.

14. Лист Департаменту інформаційних технологій при МВС України від 29 листопада 2007 року № 16/1к – 11815.

15. Лист Міністерства юстиції України від 21 лютого 2002 року № 31-49-13.

16. Постанова Верховної Ради Української РСР від 25 квітня 1991 року № 1000-XII "Про ратифікацію Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин" // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – 11 червня – № 24 – Ст. 277.

17. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2002 року № 194-2002-п "Про затвердження Положення про Державний департамент фінансового моніторингу" // Офіційний вісник України. – 2002. – 7 березня. – № 8. – С. 361. – Ст. 360, код акта 21577/2002.

18. Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 1124-2001-п "Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових

заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)" // Офіційний вісник України. – 2001. – 14 вересня. – № 35. – С. 157. – Ст. 1630, код акта 19860/2001.

19. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року // Офіційний вісник України. – 19 квітня 2006 року. – № 14. – С. 360. – Ст. 1057. – Код акта 35838/2006.

20. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 року // Офіційний вісник України. – 19 квітня 2006 року. – № 14. – С. 366. – Ст. 1058. – Код акту 35839/2006.

21. Резолюція № 1617 (2005), прийнята Радою Безпеки ООН на 5244-му засіданні 29 липня 2005 року [Електронний ресурс] // Сайт : "EAG". – Режим доступу до документа : <http://eurasiangroup.org/ru/restricted/1617.pdf>. – Дата доступу : 10.05.2014.

22. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на період до 2015 року" // Офіційний вісник України. – 2011. – 21 березня. – № 19. – С. 36. – Ст. 803, код акта 55268/2011.

23. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 року № 315-р "Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2010 роки" // Офіційний вісник України. – 2005. – 26 серпня. – № 32. – С. 354. – Ст. 1951.

24. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням грошей (FATF) від 20 червня 2003 р. // Урядовий кур'єр. – 25 вересня 2003. – № 179.

25. Специальные рекомендации ФАТФ по предотвращению финансирования терроризма [Електронний ресурс] // Сайт : "EAG". – Режим доступу до документа : http://eurasiangroup.org/files/FATF_docs/9_special_recomendations_rus.pdf. – Дата доступу : 10.05.2014.

26. Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007 "Про Стратегію національної безпеки України" // Офіційний вісник України. – 2007. – 23 лютого. – № 11. – С. 7. – Ст. 389, код акта 38751/2007.

27. Указ Президента України від 10 грудня 2001 року № 1199/2001 "Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" // Офіційний вісник України. – 2001. – 28 грудня. – № 50. – С. 35. – Ст. 2230, код акта 20730/2001.

28. Указ Президента України від 19 липня 2001 року № 532/2001 "Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом" // Офіційний вісник України. – 2001. – 3 серпня – № 29. – С. 117. – Ст. 1306, код акта 19501/2001.

29. Указ Президента України від 21 липня 1998 року № 805/98 "Про деякі питання захисту банківської таємниці" // Офіційний вісник України. – 1998. – 6 серпня. – № 29. – С. 5, код акта 5731/1998.

30. Указ Президента України від 22 червня 2000 року № 813/2000 "Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом" // Офіційний вісник України. – 2000. – 7 липня. – № 25. – С. 32. – Ст. 1043, код акта 16152/2000.

31. Указ Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376 "Про Комплексну програму профілактики злочинності на 2001–2005 рр." // Офіційний вісник України. – 2001. – № 7 – Ст. 2258.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Беспала Т.С.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

Email: tbiespalaia@list.ru

Ключові слова: жіноча злочинність, ознаки жіночої злочинності, сукупність злочинів, вбивство, показники.

Актуальність даної теми полягає в необхідності більш глибокого дослідження феномену жіночої злочинності на фоні тенденції підвищення її рівня та омолодження, а також інших гострих проблем суспільства, пов'язаних з жіночою злочинністю.

В кримінології існує поділ на основну та загальну частини. Особлива частина кримінології вивчає окремі види злочинності, їх детермінанти та заходи боротьби з ними. Серед таких видів злочинності особливе місце посідає жіноча злочинність. Цей вид злочинності має таку специфічну ознаку як стать злочинця, що тягне за собою перелік інших специфічних ознак: соціальна роль і функції жінки, спосіб життя і її професійна діяльність, біологічна та психофізіологічна специфіка, вік, а також її історично зумовлене місце у системі суспільних відносин.

Історично для жінок існувало набагато більше заборон, ніж для чоловіків, причому найчастіше виконання тих же діянь чоловіками не вважалося відхиленням від норми.

Так, на Таїті жінкам заборонялося торкатися до зброї, на Маркізьких островах злочином вважалася поява жінки на кораблі, а в Стародавній Юдеї жорстоко каралося носіння жінками чоловічого одягу [1; 231].

В більшості країн світу, не дивлячись на політику юридичного вирівнювання обсягу прав чоловіків та жінок, прийнято вважати жінку за більш обмеженого суб'єкта права, оскільки жінка, в першу чергу, це берегиня домашнього вогнища, дружина і матір.

Саме тому рівень жіночої злочинності на певній території за певний проміжок часу є показником морального здоров'я суспільства, індикатором його духовного розвитку та ставлення до основних людських цінностей.

Аналізуючи вищесказане та думки вчених, можна виділити наступні ознаки жіночої злочинності:

- 1) більша стабільність її кількісно-якісних показників, в порівнянні зі злочинністю чоловіків;
- 2) певна структурна одноманітність;
- 3) менші агресивність, жорстокість, вандалізм;
- 4) характер злочинів та їх наслідки;
- 5) знаряддя вчинення злочинів;
- 6) способи вчинення злочинів;
- 7) вчиняються за певний проміжок часу [4; 95].

Таким чином, жіноча злочинність представляє собою сукупність злочинів, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу.

До кримінологічних особливостей жіночої злочинності належать також наступні її характеристики:

Відносно постійні (але з тенденцією росту) обсяг і рівень злочинності. Протягом усього минулого століття обсяг (стан) жіночої злочинності був менше показників злочинності чоловіків, складаючи 10 - 15% всієї злочинності в країні.

Превалювання в структурі жіночої злочинності корисливих посягань, пов'язаних з професійною діяльністю жінок. Це розкрадання, вчинені шляхом привласнення, розтрата або зловживання службовим становищем (18 - 20% злочинів жінок), крадіжки (15%), вимагання, шахрайство, одержання хабара, незаконне підприємництво. Загалом же, серед числа зареєстрованих злочинів жінок частка корисливих посягань становить приблизно 45 - 50%.

Загальне число жінок-убивць зросло майже в 2,5 рази, і зараз жінкою є кожен тринадцятий вбивця. Безпосередньо жіночим злочином є вбивство матір'ю новонародженої дитини. В останні роки цей злочин (а їх щорічно реєструється близько 200) вчиняє кожна двадцята жінка-убивця [2; 152].

Умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю. Кількість виявлених жінок, винних у скоєнні цього злочину, в 2,7 рази перевищило число виявлених жінок-убивць. Беруть участь жінки і в скоєнні таких злочинів, як грабіж і розбій.

Тяжкі злочини проти особистості жінками відбуваються в основному в сфері сімейно-побутових відносин. Основними мотивами цих злочинів є дозвіл тривалих сімейних конфліктів, прагнення вирватися з родини, іноді ревності, корисливість. Вбивство і катування дітей вчиняється, як правило, на догоду співмешканцям, що складається в цивільному шлюбі. При здійсненні насильницьких злочинів відзначається підвищена агресивність і жорстокість жінок-злочинниць [4; 115].

Традиційно жіночим злочином є організація або утримання місць розпусти для заняття проституцією. Відзначені випадки співучасті жінки при скоєнні зґвалтування.

Серед всіх скоєних жінками злочинів найбільшу частку складають тяжкі злочини - 77,8%. Особливо тяжкі злочини складають 11,4%, злочини середньої тяжкості - 8,5%, менш тяжкі - 2,2%.

Зростання участі жінок у скоєнні групових злочинів (до 40% злочинів жінок), а також збільшення (до 10% від числа всіх злочинниць) кількості жінок-рецидивісток.

Залежність жіночої злочинності від алкоголізації і наркотизації жінок. Із загального числа виявлених злочинниць приблизно 30 - 40% здійснюють кримінально карані діяння в стані сп'яніння. Все більших масштабів приймають злочини жінок, пов'язані з використанням ними наркотичних і сильнодіючих препаратів. При цьому процес соціально-моральної деградації жінок значно більш інтенсивний, ніж у чоловіків.

Омолодження жіночої злочинності. Судова практика знає випадки звірячих вбивств, скоєних групами дівчаток віком 14 - 15 років. Проте вік більшості жінок-злочинниць все ж перевищує 35 років. При постійному зростанні жіночої злочинності найбільші темпи її приросту в останньому десятилітті відзначені в групах жінок у віці 25 - 29 років і 18 - 24 роки. Зазначені вікові групи в структурі жіночої злочинності становлять близько 30% [3; 130].

Отже, жіноча злочинність представляє собою сукупність злочинів, що вчиняються особами жіночої статі на певній території за певний проміжок часу та характеризується комплексом специфічних ознак.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Храмцов О.М.

Список використаних джерел:

1. Курс кримінології: Загальна частина: у 2 книгах / За ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 351 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного суду України на 1 грудня 2001 р. / За ред. С.С. Яценка. - К.: А.С.К., 2002. – 769 с.
3. Кримінологія: навч. Посібник / [О.М. Джужа, В.В. Василевич, Ю.Ф. Іванов та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Прецедент, 2004. – 208с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Белоус Аліна Вадимівна,
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

E-mail: alina199110@rambler.ru

Ключові слова: інформація, реформи, правовідносини, нормативні акти.

Сучасний період розвитку суспільства та держави характеризується значним зростанням ролі інформації та інформаційних технологій, що призводить до активізації інформаційної діяльності з приводу одержання, використання, поширення та зберігання інформації. У зв'язку з цим актуалізується проблема правового регулювання інформаційних відносин та наукових досліджень в цьому напрямі.

Деякі дослідники вважають, що об'єктом правового регулювання є не сама інформація, а інформаційні ресурси, інформаційні системи, технології та засоби їх забезпечення. В той же час переважна більшість науковців наголошують, що саме інформація є ключовою правовою категорією і основним об'єктом правовідносин в інформаційній сфері [1, с. 123].

Одним із завдань українського інформаційного законодавства з початку становлення України як незалежної держави є регулювання суспільних відносин у визначених чинним законодавством сферах. Активний розвиток інформаційних відносин та процесів, а також збільшення законодавчої бази, направленої на їх регламентацію, обумовлює становлення та розвиток такої комплексної галузі права, як інформаційна [2, с. 479].

Інформаційні правовідносини виникають, змінюються і припиняються в інформаційній сфері та регулюються інформаційно-правовими нормами. Будучи різновидом правових відносин, вони виражають всі основні ознаки правового відношення. [5, с. 22]

Інформаційні відносини регулюються нормами різних галузей права: конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного; і в кожному з видів правовідносин інформація, як об'єкт правового регулювання, виявляє себе по-різному, має свої особливі риси [3, с. 88].

Інформаційне законодавство України являє собою сукупність законів та інших нормативно-правових актів, за допомогою і через які держава встановлює, змінює чи припиняє дії відповідних інформаційно-правових норм. Незважаючи на те, що інформаційне законодавство знаходиться на етапі свого становлення, вже на сьогодні можна бачити, що інформаційне законодавство органічно включено в систему джерел права України.

Таким чином, законодавчі та нормативні акти, які регулюють інформаційні відносини, можна класифікувати за ієрархією: Конституція України; кодифіковані законодавчі акти, зокрема Цивільний кодекс України, закони України, серед яких найважливішими є «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію», «Про Національну програму і інформатизації», «Про друковані засоби масової інформації», «Про рекламу», «Про телебачення і радіомовлення», «Про доступ до публічної інформації» тощо. [7, с. 200]

Принципово важливим є положення Конституції України, що закріплюють право кожного «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір».

Прийняття Закону України «Про інформацію» започаткувало розвиток і становлення інформаційного законодавства в Україні. Позитивним в ньому є встановлення переліку основних видів інформації. До яких віднесено статистичну, соціологічну, масову, правову інформацію про особу, про діяльність державних органів влади та місцевого самоврядування, інформацію довідково-енциклопедичного характеру. Однак, закріплена класифікація не є універсальною.

Не можна не зазначити, що в Законі України «Про науково-технічну інформацію» 1993 р. ми знаходимо ті самі недоліки. Позитивним можна назвати те, що даний правовий акт один із перших в Україні ввів регулювання правових та економічних відносин громадян, юридичних осіб, держави, що виникають при створенні, одержанні, використанні та поширенні науково-технічної інформації [6, с. 84].

Щодо Закону України «Про доступ до публічної інформації», то він тісно пов'язаний із Законом України «Про інформацію», визначає порядок здійснення та забезпечення право кожного на доступ до інформації, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес.

Слід зазначити, що значна маса нормативного матеріалу міститься сьогодні також в указах Президента України та постановах Кабінету Міністрів України. Особлива увага в цих документах приділяється перспективам інформаційних технологій, системам зв'язку, удосконаленню інформаційного середовища.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що в національній правовій системі сьогодні фактично існує окрема самостійна комплексна галузь законодавства - інформаційне законодавство, яка регулює значний і неоднорідний комплекс інформаційних відносин.

Як правильно зазначає В.А. Копилов, на нашу думку, повнота правового регулювання інформаційних відносин в інформаційній сфері може бути досягнута лише в тому випадку, якщо сукупність інформаційно-правових норм актів інформаційного законодавства «перекриє» всю множинність відносин матриці інформаційних правовідносин стосовно всіх можливих об'єктів інформаційних правовідносин і суб'єктів, які діють в інформаційній сфері [4, с. 141-142].

Науковий керівник: д.ю.н. проф. Кагановська Т.Є.

Список використаних джерел:

1. Вступ до інформаційної культури та інформаційного права. / За заг. ред. Швеця М.Я та Калюжного Р.А. - Ужгород: ІВА, 2003 - 240 с.
2. Коваленко Л.П. Особливості інформаційно-правових норм і відносин / Л. П. Коваленко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 475–481
3. Кормич Б. Конституційно-правове регулювання інформаційних відносин / Б. Кормич // Юридичний вісник . - 2013. - № 3. - С. 46-51.
4. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 2002. – 512 с.
5. Кохановська О.В. Концепція інформаційних правовідносин у сучасній правовій доктрині // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Науковий часопис. – Хмельницький. – 2004. - №4 (12). – С.19 – 25.
6. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко та ін. ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника – К. : Знання, 2004. – 274 с.
7. Тарасенко Р.Б. Інформаційне право: Навчально-методичний посібник / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 512 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ САЙМОНА З РЕФОРМУВАННЯ ІНДІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Бизова Юлія Володимирівна

студентка групи ЗЮП -72 юридичного факультету

Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

E-mail: juse-j@mail.ru

Ключові слова: комісія, Саймон, Парламент, Конституція

В кінці XIX – на початку XX ст. британські колонії, у тому числі Британська Індія, вже не були тими «вітряковими жорнами на шії країни-матері», як часто їх називали раніше. Становище там почало змінюватися радикальним чином. Самоврядування, яке надавало можливість розпоряджатися своїми власними ресурсами, зростання чисельності населення, величезні фонди плодючих земель, поклади корисних копалин, забезпечили швидкий розвиток капіталізму у цих країнах. Як зазначає С. Г. Кара-Мурза, «...Індійська нація склалася в політичній боротьбі з англійським колоніальним пануванням» [4]. Для створення цієї нації було потрібно теоретичне обґрунтування, яке було вироблено, за словами К. Янга, групою індійських інтелігентів-націоналістів «...завдяки тлумаченню історії в дусі нового бачення минулого з точки зору сучасних уявлень» [12, с. 95]. Отже, вивчення реформування індійської державності у вказаний період дає можливість зрозуміти сам характер встановлення незалежності територій, які були колоніями, а також об'єктивно оцінити набутий Індією досвід міжнародного та міждержавного співробітництва, який можна запозичити і Україні. Актуальність теми зумовлена також тим, що еволюційний шлях трансформації реформування індійської державності, становлення Індії як незалежної країни потребує вивчення з огляду на тенденції державотворення у сучасному світі, оскільки на сьогодні практично відсутні цілісні дослідження інститутів публічного сектора в контексті становлення державної політики, а також специфіки здійснення державної політики в умовах розвитку демократичного суспільства.

У 1927 р. в Індії поживавлюється національно-визвольний рух. Це проявилось в збільшенні кількості робітничих виступів, виступах селян за задоволенням своїх вимог, активізації студентства та інших прошарків населення. Процес активізації має призводити до значних зрушень всередині найбільш впливової загальноіндійської політичної організації – Індійського національного конгресу (далі – Конгрес), який залишався головною політичною організацією Британської Індії, очолюючи її національно-визвольний рух.

Під час піднесення визвольного руху та зростання впливу лівого крила Конгресу британський колоніальний уряд за допомогою політичного маневрування вирішив послабити невдоволення, яке охопило індійський народ.

Акт про уряд Індії 1919 р. – акт парламенту Сполученого Королівства, який був прийнятий за рекомендацій з доповіді державного секретаря у справах Індії Е. Монтегю та віце-короля лорда Челмсфорда і який був призначений для розширення участі індійців в управлінні Індією, передбачав, що через десять років, у 1929 р., буде призначена комісія для його перегляду.

Проте вже 8 листопада 1927 р. віце-король Індії лорд Ірвін офіційно повідомив про дострокове призначення королівської комісії з перегляду реформ під головуванням ліберала Дж. Саймона. Усі члени комісії були англійцями, але вона мала право кооптувати в кожній провінції індійців як членів-консультантів. Комісія готувалася розпочати своє обстеження в Індії на початку 1928 р.

Повідомлення про призначення комісії Саймона викликало протести по всій Індії [6, с. 265], оскільки комісія була сформована з представників Консервативної, Ліберальної і Лейбористської партій Великобританії. Призначення комісії було зустрінуте недоброзичливо навіть поміркованими індійськими політиками. Так, Дж. Неру вказував, що навіть включення представників Індії до комісії не могло змінити її сутності, оскільки індійці самі мали вирішувати свою долю.

Рішення про бойкот комісії Саймона спочатку було ухвалене Конгресом, а потім і більшістю індійських політичних партій, які 16 листопада 1927 р. виступили зі спільним маніфестом про бойкот комісії. У грудні 1927 р. Конгресом була висунута вимога про надання Індії повної національної незалежності. Кампанія бойкоту набула широких меж і свідчила про новий підйом індійського національно-визвольного руху.

Кампанія бойкоту комісії Саймона у 1928 р. досягла настільки широкого розмаху, що Саймон 7 лютого 1928 р. змушений був виступити з заявою, у якій запропонував індійським лідерам взяти участь у спільній конференції для обговорення спірних питань, але лідери більшості партій відхилили його пропозицію. Тоді ліве крило зажадало від керівництва Конгресу вдаватися до рішучіших заходів і перетворити антисаймонівський рух на загальну кампанію громадянської непокори, розпочавши її з бойкоту британських товарів по всій Індії. Проте керівництво Конгресу відхилило цю вимогу, прагнучи використати рух народних мас лише для тиску на англійський уряд, щоб змусити його піти на переговори з індійськими лідерами про надання статусу домініону [9, с. 101].

На противагу комісії Саймона провідні індійські політичні партії на Всепартійній конференції у Бомбеї 19 травня 1928 р. призначили комітет на чолі з М. Неру, якому доручили до 1 липня 1928 р. розробити проект національної Конституції. Цей комітет увійшов в історію під назвою «комітету М. Неру», а представлений ним проект Конституції – «доповіддю М. Неру». Доповідь М. Неру була опублікована 14 серпня 1928 р. Основні її положення наводилися у провідних індійських газетах. Британська преса теж надала цій доповіді великої уваги, як і особі М. Неру, виділяючи його як визначного політичного лідера Індії ліберального складу мислення. Комісія Саймона також отримала її копію для ознайомлення [9, с. 363]. У доповіді М. Неру щодо майбутнього статусу Індії говорилося, що хоча серед індійських політичних діячів наявні прихильники повної незалежності, все ж таки мінімальною вимогою всіх національних лідерів є статус домініону.

Результати діяльності комісії Саймона в Індії у 1928-1929 рр. були опубліковані у 1930 р. і зводилися в основному до рекомендацій обговорити питання про Конституцію Індії на конференції «Круглого столу». Комісія радила перебудувати державний устрій Індії у федерацію самоуправних провінцій. До федерації мали б бути прийняті рівні держави Індії, проте з федерації мала б бути виключена Бірма (на сьогодні М'янма).

Ідея такого форуму була ідеєю лібералів. Її підтримували лідери інших партій, оскільки сподівались, що такий захід зможе втягнути підприємницькі, фінансові та ліберальні кола колонії у сферу британської конституційної політики. Крім того, вони сподівалися виробити єдину позицію по цьому питанню [8, с. 368].

Британські ліберали намагались виконати роль посередників між консерваторами та лейбористами і запропонували план реформи управління. Останній пропонував об'єднання провінцій Британської Індії та індійських князівств у федерацію з виконавчими і представницькими органами. У плані передбачались положення, які забезпечували генерал-губернатору абсолютне право вирішення питань оборони Індії, а також запровадження у країні надзвичайного стану. Проте проект лібералів піддавався критиці з боку консерваторів.

Про скептицизм результатів діяльності комісії Саймона писали тогочасні англійські та зарубіжні газети. Так, українська газета «Свобода» (Джерсі-Сіті, США) у червні 1930 р. писала, що «...Індуси мали б дістати ширшу автономію в законодавстві, але зате Англія мала би дістати більшу виконавчу владу над Індією. Багато важних справ Індії, як військова, мали би бути застережені для Англії» [5, с. 1]. У наступному номері були повідомлення про неспокійний стан в Індії: «...Хоч учора не було нових збурень, однак Індія зовсім не є

спокійна. Нове збурення викликають чутки, що король Афганістану хоче підбити під своє панування деякі пограничні племена Індії. Секретар Індії заявляє, що його розсліди над рухом індусів, котрі для відзнаки носять червоні сорочки, показують, що цей рух не має нічого спільного з комунізмом. У місті Карачі відбулася демонстрація проти комісії Саймона; демонстранти спалили кукли, представляючі членів комісії» [2, с. 1]. «Довго вижидані пропозиції комісії Саймона Індія відкидає одноголосно... Пропозиції комісії Саймона критикують у чотирьох пунктах. Найбільше обурює індусів, що цивільні урядники мають на далі лишатися під контролем державного секретаря Індії. З одного боку нібито дається автономію провінціям, але з другого боку її забирається. По-третє, армія має лишитися незалежною від індуського уряду. По-четверте, бюджетові права теж забирається. Індуські провідники кажуть, що комісія Саймона не поліпшила англійсько-індуських відносин, але їх значно погіршила» [3, с. 1].

Конференції «Круглого столу» з питань Індії (1-а – у 1930-1931 рр., 2-а – у 1931 р., 3-я – у 1932 р.), скликалися англійським урядом у Лондоні для обговорення рекомендацій комісії Саймона. На Конференціях були представлені члени англійського Парламенту, колоніальної адміністрації в Індії, індійські князі, представники різних індійських політичних партій та організацій («Хінду махасабха», Мусульманська ліга, Федерація лібералів, Федерація «недоторканих» каст і т.д.).

Конгрес відкинув пропозицію брати участь у Першій конференції, оголосивши кампанію громадянської непокорі. Після завершення першої конференції Круглого столу було укладено Делійський пакт, або пакт Ганді – Ірвіна, відповідно до якого Конгрес припиняв акцію непокорі, а уряд випускало з в'язниць політичних в'язнів. Проте бажаного результату досягнуто не було, оскільки з доповіді Конференції виходило, що головна британська колонія не отримає навіть обмеженого статусу домініону. Тоді колоніальна адміністрація спочатку виступила з заявою про необхідність скликання нової конференції для детального й всебічного обговорення індійської проблеми [10, с. 618].

У роботі Другої конференції брав участь М. Ганді. Він взяв участь з метою викриття колоніальної політики уряду Великобританії щодо Індії. М. Ганді підкреслював прагнення британського уряду протиставити один одному індійські релігійні общини, касты і тим самим паралізувати боротьбу народів Індії за незалежність. М. Ганді призвав до встановлення єдності всіх релігійних общин і каст в боротьбі за свободу країни. Після закінчення Другої конференції Конгрес знову вдався до тактики ненасильницького опору. Спалахнули заворушення, і М. Ганді був заарештований.

У роботі Третньої конференції Конгрес участі не брав. На цій конференції була визнана необхідність подальшого вивчення індійських проблем комітетом, призначеним спільно обома палатами британського Парламенту.

Таким чином, діяльність комісії Саймона мала як негативний, так і позитивний вплив на розвиток державності тогочасної Індії. Негативний визначається тим, що ні комісія Саймона, ні конференції, які були прийняті на підставах її висновків, так і не виробили погодженого проекту нової Конституції для Індії, адже лише у 1935 р. англійський Парламент прийняв Закон про управління Індією; крім того, на основі рішень комісії позначився деякий розкол у поглядах діячів Індійського національного конгресу. Позитивний вплив можна кваліфікувати таким чином, що певні позитивні зрушення щодо реформування індійської державності все ж таки спостерігались у Парламенті Британії. І хоча ні комісія Саймона, ні конференції так і не виробили погодженого проекту нової Конституції для Індії, це було вагомим кроком для прийняття у 1935 р. англійським Парламентом Закону про управління Індією.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Рождественська О.С.

Список використаних джерел:

1. Акт о правительстве Индии 1919 года [Электронный ресурс] // Российский правовой портал. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/?p=8243>.
2. Індія ще не спокійна, перші прояви невдоволення з рапорту Комісії Саймона [Текст] // Свобода: Український дневник. – Джерзи Ситі, 1930. – № 146. – С. 1.
3. Індуси відкидають пропозиції комісії Саймона [Текст] // Свобода: Український дневник. – Джерзи Ситі, 1930. – № 147. – С. 1.
4. Кара-Мурза С. Г. Нация делает государство легитимным [Электронный ресурс] / С. Г. Кара-Мурза // Академия Тринитаризма. – М., 2006. – 2 ноября. – Эл № 77-6567, публ.13965. – Режим доступа: <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0228/002a/02281067.htm>.
5. Комісія Саймона видає кінець рішення про Індію, радить федерацію Індії та відлучення Бурми [Текст] // Свобода: Український дневник. – Джерзи Ситі, 1930. – № 146. – С. 1.
6. Раджендра Прасад. Автобіографія [Текст] / Раджендра Прасад. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1961. – 624 с.
7. Сталоверова Г. В. Особливості соціально-економічного та політичного становища британських самоврядних колоній наприкінці XIX – початку XX ст. [Електронний ресурс] / Г. В. Сталоверова // Гілея: науковий вісник / Українська АН; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – № 59. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2012_59/Gileya59/I37_doc.pdf.
8. Сталоверова Г. В. Проблема збереження британського впливу в міжвоєнній Індії (1919-1935 рр.) [Текст] / Г. В. Сталоверова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2006. – Вип. 6. – С. 355-372.
9. Чувпило О. О. Ідейно-політична боротьба в Індійському національному конгресі (20-30-ті роки XX ст.) / [Текст] О. О. Чувпило // Вибрані індологічні твори. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 16-322.
10. Чувпило О. О. Перша та друга конгресистські кампанії громадянської непокори в Індії (1930-1934 рр.) / [Текст] О. О. Чувпило // Вибрані індологічні твори. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 614-630.
11. Чувпило О. О. Утворення і діяльність Всеіндійської ліги незалежності / [Текст] О. О. Чувпило // Вибрані індологічні твори. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 329-335.
12. Янг К. Диалектика культурного плюрализма: концепция и реальность [Текст] / К. Янг // Этничность и власть в полиэтнических государствах: Материалы международной конференции / [отв. Ред. В. А. Тишков]. – М.: Наука, 1994. – С. 95-96.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА РИНКУ ПРАЦІ ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ЗАПОБІГАННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Бідамірчі К.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Одним із найбільш поширених проявів дискримінації в трудових відносинах є прояв нерівного ставлення до працівників за ознакою статі. В різних країнах спостерігається ставлення до цього питання або як до одного із головних векторів соціальної політики (європейські демократичні держави), або як до другорядного питання (мусульманські країни). В багатьох програмних документах України стверджується, що забезпечення рівності чоловіків і жінок під

час пошуку роботи, при укладенні трудового договору, у трудових відносинах та інших правовідносинах – обов'язок сучасної правової держави.

Гендерна рівність та її забезпечення є предметом публічних та наукових дискусій вже досить давно. Не викликає сумнівів необхідність забезпечення рівного положення в суспільстві для чоловіка та жінки, сучасні держава та суспільство зацікавлені в повній соціальній реалізації кожної особи, а отже створюють відповідні правові, економічні та соціальні механізми. Гендер (gender) – це соціальний статус, який визначає індивідуальні можливості у сфері освіти, у професійній діяльності, можливості доступу до влади, сексуальність, сімейну роль і репродуктивну поведінку.

Заради справедливості слід зазначити, що до проявів гендерної нерівності відносять не лише перевагу якоїсь із статей, але і перевагу або, навпаки, дискримінацію будь-якої соціальної меншини – сексуальної, етнічної, релігійної тощо. Але, безумовно, гендерна політики, найчастіше розглядається стосовно становища чоловіків та жінок в різних аспектах, у тому числі і в трудових відносинах.

Склалося так, що гендерна нерівність розглядається, насамперед, як проблема дискримінації, працівників жіночої статі. Трудове законодавство нашої держави, так само як і інших пострадянських держав, вмістило велику кількість преференцій для жінок. Подеколи навіть видається, що насправді слід говорити про гендерну нерівність щодо чоловіків.

Можливо саме наявність норм, що встановлюють підвищену охорону праці жінок, спонукає роботодавця, по можливості, уникати укладення трудового договору з ними, щоб не мати в майбутньому проблем.

Існує думка, що в Україні існує гендерна професійна сегрегація (від лат. segregatio – відділення, що означає політику примусового відокремлення якоїсь групи населення), негативним проявом якої є те, що жінки концентруються у тих секторах, де оплата праці є нижчою. Вони займають близько 80% робочих місць в освіті, охороні здоров'я і соціальній сфері, готельному і ресторанному бізнесі, більше половини місць в оптовій та роздрібній торгівлі, у сфері фінансових послуг. Чоловіки переважають у промисловості, сільському господарстві, у державному управлінні і бізнесі. Однак, цільові перевірки дотримання законодавства про працю жінок, проведені у 2011 році на 1716 підприємствах, де на день перевірки працювало 14863 жінки, не виявили фактів порушення вимог законодавства щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері праці.

За результатами соціологічного опитування, проведеного порталом rabota.ua, 23% жінок у нашій країні особисто стикалися з проблемою гендерної дискримінації при прийомі на роботу, серед чоловіків таких 14%. І все ж, на думку журналістів, більшість українців не відчуває на собі гендерної дискримінації. Більше половини опитаних (всього було опитано 1616 респондентів) вважають справедливими визначення деяких професій як суто чоловічих або жіночих, але тільки в найбільш очевидних випадках. При цьому більшість (58%) заявили, що їм відомі випадки із особистого досвіду, коли чоловік прекрасно справлявся з обов'язками на, здавалося б, «жіночій» посаді, і навпаки.

Міжнародні стандарти в сфері трудового права та соціального захисту працівників все більш відходять від встановлення пільг жінкам-трудівницям та надають переваги особам із сімейними обов'язками. Тобто підкреслюється рівне ставлення до жінок і чоловіків, але ж при цьому передбачається і рівна участь тих та інших у вихованні дітей, догляді за ними та хворими членами сім'ї, тощо. Особливо це характерно для європейського права.

Яскравим прикладом слугують дві редакції Європейської соціальної хартії з різницею у 35 років (1961 та 1996 років). Оскільки остання (переглянута) Хартія була ратифікована Україною у 2006 році, то варто проаналізувати її основні положення стосовно заявленої проблеми. Якщо порівняти варіанти Хартії, то відразу помітна тенденція встановлення у останній редакції пільгового режиму виключно для жінок у стані вагітності або матерів, які годують. П. 8 Частини I зазначає: «Працюючі жінки в період вагітності мають право на особливий захист їхньої праці». Для порівняння, цей же пункт в Хартії 1961 року виглядає так:

«Працюючі жінки у період вагітності та інші працюючі жінки в необхідних випадках мають право на спеціальну охорону їхньої праці».

В Європейській соціальній хартії (переглянутій) 1996 р. з'являється ще один пункт (п.27 ч.І): «Усі особи із сімейними обов'язками, які поступають або бажають поступити на роботу вправі зробити це, не підлягаючи дискримінації та по можливості не створюючи колізії між своєю роботою та сімейними обов'язками». І перша, і друга редакції закріплюють право жінок і чоловіків на рівну оплату за рівну працю (ст.4 ч. II). У більш пізньому варіанті застосовується вираз «за працю рівної цінності».

Основна стаття (ст.8 ч.ІІ), яка стосується праці жінок, змінила назву з «Право працюючих жінок на захист» (1961 р.) на «Право працюючих жінок на охорону материнства» (1996 р.). Відповідно до цього змінився і зміст. Як вже зазначалося, категорична заборона використання жіночої праці на підземних, гірничих роботах та відповідно на усіх інших роботах, що «не підходять для них» змінилася на зобов'язання для держав «заборонити будь-яке використання праці вагітних жінок, жінок, що нещодавно народили, та жінок, що доглядають за своїми немовлятами, на підземних роботах та в гірничих галузях і на усіх інших роботах, що не підходять для них через те, що це небезпечні, шкідливі для здоров'я або важкі роботи, а також прийняти необхідних заходів із захисту прав таких жінок стосовно зайнятості».

Такі зміни у Хартії відбулися, насамперед, через те, що, на думку європейських правозахисників, заборона використання праці жінок на вказаних видах робіт мала дискримінаційний характер. Соціологічні дослідження показують, що після зняття такої заборони жінки пішли працювати у традиційно закриті для них сфери (можливо, через високий рівень оплати праці) та, практично водночас, значимо знизився рівень народжуваності, який у європейських країнах і без того доволі низький. Отже, маємо інший бік проблеми – підштовхування демографічної кризи.

В Україні 8 вересня 2005 року був прийнятий закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який втілює у життя найбільш сучасні погляди на механізм забезпечення гендерної рівності, зокрема, стосовно трудових відносин. Розділ IV Закону «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у соціально-економічній сфері» містить норми щодо забезпечення рівних прав та можливостей у сфері праці та одержанні винагороди за неї, під час укладання колективних договорів та угод, у сфері підприємництва та соціального захисту. Відповідно до цих положень жінкам і чоловікам забезпечуються рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці.

Роботодавець зобов'язаний (ч.2 ст. 17):

- створювати умови праці, які дозволяють б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі;
- забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками;
- здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці;
- вживати заходів щодо створення безпечних для життя і здоров'я умов праці;
- вживати заходів щодо унеможливлення випадків сексуальних домагань.

Роботодавцям забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати різні вимоги, даючи перевагу одній із статей, вимагати від осіб, які влаштовуються на роботу, відомості про їхнє особисте життя, плани щодо народження дітей.

Роботодавці можуть здійснювати позитивні дії, спрямовані на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також серед різних категорій працівників.

Останнє положення конкретизується у 18 статті, у якій зазначено, що «колективні угоди (договори) мають передбачати:... комплектування кадрами і просування працівників по

роботі з дотриманням принципу надання переваги особі тієї статі, щодо якої в них існує дисбаланс...». Навряд вказане положення часто зустрічатиметься у колективних договорах та угодах.

На наш погляд, на рівні правових норм в Україні не існує проблеми гендерної нерівності. Навіть навпаки, законодавство передбачає максимум пільг для успішної реалізації соціальних ролей жінки-матері і жінки-трудівниці. Відчувати ж справжню рівність статей заважає традиційне ставлення до жінки поза робочим місцем як до основного виконавця домашньої роботи та головного (а подеколи – єдиного) вихователя дітей. Державна політика може лише сприяти закріпленню комплексу прав жінок, основна проблема, як видається, лежить у площині суспільної моралі, патріархальних сімейних традицій та часто відсутності мотивації у самих жінок для побудови кар'єри.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Стародубцев А.А.

Науковий консультант: к.ю.н., доц. Кулачок-Тітова Л.В.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ТИМЧАСОВОЮ ВТРАТОЮ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Божко Дар'я Валеріївна,
здобувач науково-дослідного інституту
правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
e-mail: d.bozhko25345@yandex.ua

Ключові слова: соціальне забезпечення, тимчасова втрата працездатності.

Потреба у допомозі нужденним, яка у сучасних державах трансформувалася у систему соціального забезпечення, з'явилася практично одночасно з виникненням людського суспільства. У будь-якому суспільстві, незалежно від його економічного і політичного устрою, завжди є **люди**, які в силу природних, не залежних від них причин, не можуть власними силами здобувати засоби до **існування**. До числа таких людей належать, перш за все, діти і люди похилого віку. Перші - «ще», а другі - «вже» непрацездатні. Крім **того, ряди** непрацездатних може поповнити кожна **людина**, що втратила здатність працювати тимчасово або постійно через розлад здоров'я.

У міру розвитку суспільства і ускладнення соціальних зв'язків до причин потреби людини у соціальній допомозі додаються й ті, які обумовлені **характером** пануючих у суспільстві економічних відносин, що породжують **безробіття**, інфляцію, бідність.

Законодавчого визначення терміну «соціальне забезпечення» в Україні ідосі немає. Ч. 1 ст. 46 Конституції України проголошує: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1]. У науковій і навчальній літературі поняття соціального забезпечення авторами формулюється по-різному, наведемо деякі наукові визначення цього поняття.

За часів існування СРСР В.С. Андреев зазначав, що соціальне забезпечення становить сукупність певних соціально-економічних заходів, пов'язаних із забезпеченням матері і дитини, громадян у старості та в разі непрацездатності, з медичним лікуванням і обслуговуванням як важливим засобом профілактики і поновлення працездатності, а єдина державна система соціального забезпечення – один зі способів підвищення матеріального добробуту народу [2, с. 30].

Р.І. Іванова вважала, що соціальне забезпечення – це форма розподілу матеріальних благ в обмін на витрачену працю з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб (фізичних, соціальних, інтелектуальних) людей похилого віку, хворих, інвалідів, дітей, утриманців, що втратили годувальника, безробітних, усіх членів суспільства з метою охорони здоров'я і нормального відтворення робочої сили за рахунок спеціальних фондів, створюваних у суспільстві, у випадках і на умовах, установлених у соціальних, у тому числі правових, нормах [3, с. 176].

У сучасній науці під соціальним забезпеченням розуміють: форму розподілу, що гарантує громадянам нормальний рівень життєвого і культурного стандарту понад винагороду за працю, в старості, при втраті працездатності та годувальника; систему матеріального забезпечення та обслуговування громадян за віком, хвороби, інвалідності, безробіття, у зв'язку з втратою годувальника, вихованням дітей та в інших встановлених законодавством випадках; сукупність суспільних відносин, що складаються між громадянами, з одного боку, та органами держави, місцевого **самоврядування, організаціями**, - з іншого, з приводу надання громадянам за рахунок спеціальних фондів, бюджетних коштів медичної допомоги, пенсій, допомог та інших видів забезпечення при настанні життєвих обставин, що тягнуть за собою втрату або зниження доходу, підвищені **витрати**, малозабезпеченість, бідність, або з розподілу позабюджетних фондів соціального призначення та перерозподілу частини державного **бюджету** з метою задоволення потреб громадян у разі втрати джерела засобів існування, несення додаткових витрат або відсутності необхідного прожиткового мінімуму з об'єктивних соціально значущим причин.

Б.І. Сташків, у свою чергу, вважає, що «соціальне забезпечення» – це види і форми матеріального забезпечення, що надаються на умовах, передбачених законом чи договором, зі спеціально створених для цього фондів особам, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування [4, С. 24–26].

М.Л. Захаров і Е.Г. Тучкова, автори сучасного академічного підручника з права соціального забезпечення, розглядаючи соціальне забезпечення, визначають його як один зі способів розподілу частини валового внутрішнього продукту шляхом надання громадянам матеріальних благ у цілях вирівнювання їхніх особистих доходів у випадках настання соціальних ризиків за рахунок цільових фінансових джерел в обсязі та на умовах, що суворо нормуються суспільством, державою, для підтримки їх повноцінного соціального статусу. В.Ш. Шайхатдинов вважає, що сфера соціального забезпечення обмежується виплатою пенсій, допомог і соціальним обслуговуванням [5, с. 5–26].

К.С. Батигін розглядає соціальне забезпечення як систему матеріального забезпечення чи обслуговування громадян у старості, у випадку захворювання, інвалідності, безробіття, у разі втрати годувальника, виховання дітей і в інших установлених законодавством випадках [6, с. 7].

Л.І. Проніна під соціальним забезпеченням розуміє систему державних і громадських заходів створення, розподілу, перерозподілу матеріальних благ для непрацездатних громадян [7, с. 5–6].

Оскільки Конституція України гарантує право на соціальний захист, то важливо визначити співвідношення соціального захисту та соціального забезпечення.

На думку відомої вченої О.Е. Мачульської, у широкому сенсі під соціальним захистом розуміють діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних факторів, які впливають на особистість, створення умов для самовизначення й утвердження в житті. [8, с.108].

М.О. Буянова вважає, що соціальний захист більш широке поняття, і хоч основні питання соціального захисту громадян належать до права соціального забезпечення, соціальний захист здійснюється також і за допомогою інших галузей права – трудового, цивільного, житлового, сімейного, екологічного права та іншими галузями права.

І.М. Сирота вважає, що термін «соціальний захист» належить до функції держави, яка піклується про матеріальне забезпечення непрацездатних громадян [9, с. 4].

У свою чергу, В. Ш. Шайхатдінов висловлює думку, що до соціального захисту входить діяльність держави та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, підприємств щодо створення сприятливого навколишнього середовища, охорони материнства та дитинства, здійснення допомоги сім'ї, охорони здоров'я громадян, професійної підготовки громадян, забезпечення зайнятості населення, охорони праці, регулювання заробітної плати та доходів населення, забезпечення громадян житлом, регулювання права власності громадян, матеріального обслуговування та забезпечення непрацездатних та інших осіб, котрі потребують соціальної підтримки. Соціальний захист є практичною діяльністю щодо реалізації основних напрямів соціальної політики [10, с. 5]. Видається, що таке розуміння є найбільш повним та відповідним на сучасному етапі.

Що стосується Хартії основних прав трудящих Співтовариств (Європейський Союз, 1989 р.), то у ст. 10 право на соціальний захист сформульовано так: "Відповідно до національних нормативних положень кожний працівник в країнах ЄС має право на достатній соціальний захист і залежно від свого статусу і розміру підприємства, на якому він працює, користується відповідними соціальними благами. Особи, які не можуть увійти або знову вступити на ринок праці і не мають засобів до існування, повинні отримувати достатню соціальну допомогу з врахуванням особистих обставин". У Європейській соціальній хартії Ради Європи 1961 р., у Європейській соціальній хартії (переглянутій) (Рада Європи, 1996 р.) у 14 статтях конкретизуються різні аспекти соціального захисту.

Соціальний захист також визначають як систему законодавчих, економічних, соціальних і соціально-психологічних гарантій, що надає: а) працездатним – рівні умови для поліпшення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску; б) непрацездатним і соціально вразливим категоріям населення, насамперед, дітям, молоді, що навчається, інвалідам, пенсіонерам, молодим, неповним та багатодітним сім'ям – переваги в користуванні суспільними фондами споживання, у прямій матеріальній підтримці, зниженні податків [11, с. 70–71].

Отже, соціальне забезпечення є складовою соціальної політики держави і одночасно вважається невід'ємним компонентом системи соціального захисту і соціальної роботи зокрема. Соціальне забезпечення як соціальна технологія і технологія соціальної роботи є одним із провідних напрямків роботи організацій та установ Міністерства праці і соціальної політики, важливою функцією фахівців із соціальної роботи, які працюють в управліннях соціального захисту населення — обласних, міських, районних державних адміністрацій.

Зазначимо, що соціальне забезпечення - це комплекс заходів, спрямованих на підтримку та підвищення грошових доходів населення. Правове регулювання системи соціального забезпечення проводиться відповідно до основних напрямків соціальної політики: затверджено державну соціальну програму подолання та запобігання бідності на період до 2015 року, відбувається виплата різних видів соціальної допомоги на підставі законів України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 1 червня 2000 р., « Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992, «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999, соціальне обслуговування провадиться на підставі норм Закону України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р., ряду інших нормативно-правових документів, які встановлюють державні гарантії соціального забезпечення окремих категорій громадян та сімей. Основу соціального забезпечення громадян становлять: пенсійне забезпечення, система грошових допомог, адресна соціальна допомога, підвищення оплати праці тощо.

Основою добробуту більшості громадян України є праця, право на яку зазначене в ст. 43 Конституції України. Це право може бути реалізоване різними шляхами, але найбільш поширений – робота за наймом, тобто використання своєї здатності до праці як джерела засобів до існування.

Поняття працездатності широко застосовується як в юридичній, так і в соціальній науці. При цьому, слід зазначити, що повніше його зміст розкривається через використання понять "непрацездатність" та "втрата працездатності", які найчастіше зустрічаються, наприклад, в трудовому праві, праві соціального забезпечення тощо.

Хоча поняття «втрата працездатності» на нормативному рівні не визначається, та аналіз правових норм дозволяє дійти висновку, що втрата працездатності може бути постійна і тимчасова.

Під тимчасовою втратою працездатності розуміють неспроможність особи виконувати свою трудові обов'язки внаслідок короткотривалих обставин об'єктивного характеру. Тимчасова непрацездатність може бути спричинена:

1) фізичною нездатністю особи здійснювати трудову діяльність (хвороба, травма, вагітність та пологи);

2) неможливістю працювати у зв'язку із необхідністю здійснювати догляд за іншим членом сім'ї (хворою дитиною; хворим членом сім'ї; за дитиною до трьох років; за дитиною до досягнення трьох річного віку або дитиною-інвалідом до 16 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною);

3) неможливістю працювати у зв'язку із настанням обставин, спричинених діями державних органів (карантин, встановлений органами санітарно-епідеміологічної служби).

Тимчасова непрацездатність має тимчасовий зворотний характер під впливом лікування та реабілітаційних заходів, триває до відновлення працездатності або встановлення групи інвалідності, а в разі інших причин - до закінчення причин відсторонення від роботи. Тимчасова непрацездатність застрахованих осіб засвідчується листком непрацездатності. Тимчасова непрацездатність, яка триває безперервно від початку визначеного захворювання, травми тощо, підтверджується видачею листка непрацездатності з можливим продовженням лікування в одному або декількох закладах охорони здоров'я до відновлення працездатності, що підтверджується закриттям листка непрацездатності - "стати до роботи". У разі, якщо особа стала непрацездатною з приводу того самого захворювання, травми до виходу на роботу або відпрацювала неповний робочий день, випадок тимчасової непрацездатності не переривається. При виникненні іншого захворювання, травми, відпустки в зв'язку з вагітністю випадок тимчасової непрацездатності вважається новим.

Порядок видачі документів, які засвідчують тимчасову непрацездатність затверджений Інструкцією про порядок видачі документів, які засвідчують тимчасову непрацездатність громадян, затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України від 13.11.2001р. № 455, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 4 грудня 2001 р. за N 1005/6196.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Кулачок-Тітова Л.В.

Список використаної літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Андреев В. С. Правовые проблемы социального обеспечения в СССР / Андреев В. С. – Советское государство и право. – 1967. – № 2. – С. 30–34.
3. Иванова Р. И. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР / Иванова Р. И. – М.: Юрид. лит, 1986. – 176 с.
4. Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення / Б. Сташків // Право України – 2000. – № 5. – С. 24–26.
5. Шайхатдинов В. Ш. Теоретические проблемы советского права социального обеспечения / Шайхатдинов В. Ш. – Свердловск, 1986. – С. 5–26.
6. Батыгин К. С. Право социального обеспечения. Общая часть: [учебн. пособие] / Батыгин К. С. – М., 1998. – 317 с.

7. Пронина Л.И. Повышение эффективности социального обеспечения / Пронина Л. И. – М.: Юрид. лит, 1990. – 236 с.
8. Мачульская Е. Е. Право социального обеспечения / Мачульская Е. Е. – М.: Международный центр финансово-экономического развития, 1997. – 208 с.
9. Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні: [курс лекцій] / Сирота І. М. – К.: Юринком Інтер, 1998. – 288 с.
10. Шайхатдинов В. Ш. Право социального обеспечения Российской Федерации: [учебное пособие] / Шайхатдинов В. Ш. – Екатеринбург, 1996. – Вып. 1.
11. Шебанов А. Ф. Некоторые вопросы нормативных актов в связи с систематизацией советского законодательства / А. Ф. Шебанов // Сов. государство и право. – 1960. – № 7. – С. 140–142.

ПРАВОВА ОБІЗНАНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВΟΣВІДОМОСТІ ПРАЦІВНИКІВ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ ДІТЕЙ

Бринцев О.М.

студент ЗЮП -62 юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: правова свідомість, міліція, кримінальна міліція у справах дітей.

Правова обізнаність являє собою комплексне явище, що включає в себе належний рівень теоретичної правової підготовки особи, наявність спеціальних юридичних знань і навичок їх застосування в конкретній ситуації, що вимагає об'єктивної правової кваліфікації з урахуванням обставин. Для працівників кримінальної міліції у справах дітей правова обізнаність має принципово важливе значення. Як наголошує С.С. Сливка, «ким би не працював співробітник міліції — слідчим, дільничним інспектором чи постовим — він завжди повинен бути носієм відповідної сукупності правових знань» [2; с. 7].

Структуру правової обізнаності працівників кримінальної міліції у справах дітей ми розглянемо шляхом аналізу сутності таких елементів як **знання законодавства та практики його застосування та уміння та навички правової діяльності**.

Знання законодавства. Для ефективної правозастосовчої діяльності необхідні глибокі знання законодавства і практики його застосування, детальне уявлення про дію норм та юридичні наслідки їх реалізації. На думку П. Баранова, знання права співробітників міліції передбачають активне знання чинного законодавства, що відноситься до компетенції органів внутрішніх справ, а також поінформованість про право як соціальне і культурне явище [2; с. 26].

До активного знання чинного законодавства, віднесеного до компетенції органів внутрішніх справ, відносяться ті галузі, інститути і норми, що прямо і безпосередньо регулюють їх діяльність. Законодавство, яке не стосується діяльності органів внутрішніх справ, не потребує від працівників міліції детального знання, а потребує загальної поінформованості. Поінформованість про право являє собою найбільш загальні знання, що мають систематизований характер знань і уявлень про правові явища, їх законодавче втілення, реалізацію і т.п. Співробітник міліції зобов'язаний орієнтуватися в них «на загальних підставах», виходячи з відповідної отриманої освіти. Глибоке знання цих правових норм і відносин не є обов'язковим у зв'язку з тим, що співробітники міліції не виступають у ролі правозастосовників у цих галузях юридичної практики.

Таким чином, правові знання є однією із необхідних умов, що забезпечують професійну активність співробітника міліції у справах дітей. Знання права полягає не лише у загальній поінформованості про поточні правові питання, знайомстві з відповідними нормами права, але й у розумінні основних принципів права, правової політики держави,

соціальної цінності законодавства та правосуддя, органічного поєднання права та моралі, що передбачає, перш за все, усвідомлення положень чинного законодавства, що встановлюють та закріплюють правовий статус як самого співробітника кримінальної міліції у справах дітей, так і інших суб'єктів правовідносин. Без знання та розуміння юридичних норм неможлива ефективна, правомірна оцінка тих ситуацій, учасниками яких є співробітники кримінальної міліції у справах дітей, вибір ними необхідних та законних варіантів поведінки. Адекватне застосування норм права у конкретних життєвих обставинах, з якими співробітники кримінальної міліції у справах дітей мають справу майже щодня, свідчать про уміння та навички на базі знання права професійно виконувати відповідні юридичні операції в процесі здійснення своїх службових обов'язків. Останнє стає можливим лише за умови наявності достатнього обсягу, глибини та формалізованого характеру відповідних правових знань.

Уміння та навички правової діяльності Важливою складовою правової обізнаності працівників кримінальної міліції у справах дітей є наявність **умінь та навичок правової діяльності**. Під навичками правової діяльності ми пропонуємо розуміти, перш за все, уміння правозастосовника вирішувати проблеми, що виникають. У даному випадку мова йде про вміння працівника кримінальної міліції в справах дітей правильно розуміти та застосовувати правові норми. Це, у свою чергу, вимагає від нього необхідних навичок аналізу відповідних життєвих ситуацій, виділення їх юридично значимих властивостей, вибору належних правових норм, зіставлення зазначених ситуацій із правовими приписами, тощо.

Працівник кримінальної міліції у справах дітей як справжній професіонал своєї справи повинне не у межах професійних прав і обов'язків не тільки знати, але й вміти вірно тлумачити і застосовувати закони, досліджувати і юридично правильно кваліфікувати різноманітні життєві відносини та обставини, у точній відповідності до закону приймати правові рішення, складати індивідуально-правові акти, узагальнювати юридичну практику із попередження правопорушень, зміцнення правопорядку, пропаганди законів і правового виховання громадян, а також мати інші уміння і навички, що дозволяють кваліфіковано здійснювати професійну юридичну діяльність. Відповідно, рівень його правової обізнаності є необхідним інструментом ефективного виконання службових завдань в інтересах законності і правопорядку в державі.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Передерій О.С.

Список використаних джерел:

1. Сливка С. С. Основні аспекти прояву соціальної культури працівників міліції / С. С. Сливка. – Л. : ПТУ № 58, 1992. – 134 с.
2. Баранов П. П. Проблемы сформированности профессионального правосознания работников органов внутренних дел (теоретические проблемы) : монография / П. П. Баранов. – Деп. в ИНИОН АН СССР 15.08.1989, № 39283. Библиогр. указатель. Новая сов. литература по обществ. наукам (Государство и право). – М., 1989. – № 42. – 197 с.

ПРОБЛЕМИ ЩОДО ПРОЦЕДУРНИХ ПИТАНЬ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Вакуленко Артем Володимирович
Студент інституту МАУП
Севєродонецького інституту МАУП
Artem_vakulenko@bk.ru

Ключові слова: судовий наказ, наказне провадження, судовий збір.

Мета: Дослідження аналізу питань наказного провадження, пов'язаних з розглядом заявлених вимог заснованих на угоді у письмовій формі.

Задача: Полягає у дослідженні колізії між Цивільно-процесуальним кодексом України 2004р. та Конституцією України, вирішення або удосконалення цього питання шляхом внесення змін до Цивільно-процесуального кодексу України.

В Цивільно процесуальному кодексі України (ЦПК) 2004 року з'явилася така новела, як судовий наказ. За задумом авторів ЦПК 2004р. застосовується судовий наказ при спрощеному розгляді судових справ, де фактично не виникає спір, але є цивільна справа. Скажімо, заробітну плату нараховану, але не виплачену. Для того щоб її виплатили як найскоріше у інтересах простих людей потрібне швидке рішення суду у вигляді судового наказу. Наприклад, стягнення аліментів, коли ніхто не заперечує конкретного батьківства, є батько дитини, але щоб розглянути цю справу у звичайному режимі потрібен час на підготовку пояснення сторін, витребування відповідних доказів для визначення розміру аліментів.

Так було задумано, однак суворі українські реалії внесли свої суттєві корективи в сьогодення. В судовій практиці виникає багато ситуацій складних і законодавчо неврегульованих. Найбільша кількість таких ситуацій виникає в сфері житлово-комунального господарства (ЖКГ). У даному випадку, в наших судах далеко не завжди торжествує право і справедливість.

Сама процедура проста і видача судового наказу проводиться без виклику сторін та судового засідання. Потім копія судового наказу (не пізніше наступного дня) надсилається боржникові рекомендованим листом. Навіть якщо боржника не було вдома чи він не проживає за місцем реєстрації днем одержання копії наказу буде вважатися дата отримання даного листа родичем боржника, згідно п.3.ст.76 ЦПК 2004р. Якщо особа, котрій адресована судова повістка, чи повідомлення, не виявила у місці проживання, повістку під розписку, вручають будь-якому з повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом з нею, а за їх відсутності – відповідній житлово-експлуатаційній організації або виконавчому органу місцевого самоврядування, з відміткою пошти. Якщо на протязі 10 діб від відповідача не надходить заява про скасування судового наказу-виконавча служба приступає до примусового виконання судового наказу. При цьому судових виконавців не цікавить, що відповідач в силу різних причин міг бути відсутнім вдома на момент надходження повідомлення про судовий наказ чи знаходиться в лікарні або просто повідомлення про отримання судового наказу було підписано повнолітньою дієздатною особою, але дана особа не має повноважень від боржника, який не зміг вчасно перевірити поштову скриньку.

Дуже складним в судовій практиці виявляється питання щодо можливості видачі судового наказу за договорами про надання населенню житлово-комунальних послуг, послуг водо-, теплопостачання, електрозв'язку. Більшість укладених договорів з підприємствами по наданню житлово-комунальних послуг чітко не визначені обов'язки споживачів та суперечать ст.ст.6,627 Цивільного кодексу України. Однак нерідко судді йдуть на поведі комунальників і тоді страждають люди, які з різних причин не змогли вчасно розрахуватись з ними. Останні роки в засобах масової інформації піднімалась тема накладання законодавцем мораторію на виконання судових наказів в сфері ЖКГ.

Мабуть, інтуїтивно відчуваючи свій "грішок" законодавці вже зареєстрували кілька законопроектів щодо врегулювання питань застосування судового наказу. Перший - "Про внесення змін до Цивільно-процесуального кодексу України, щодо вимог, за якими може бути видано судовий наказ" № 11407. Другий - "Про внесення змін до ст.96 ЦПК України (щодо виключення з переліку вимог, за якими може бути видано судовий наказ, про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг" № 2370.

Необхідність прийняття цих законопроектів зумовлена також наявністю заборгованості, затримками виплати заробітної плати, значним рівнем безробіття в Україні та окремих регіонах. Після внесення зазначених змін фізичні особи матимуть більше можливостей для ефективного захисту своїх прав та законних інтересів у ході розгляду їх

спору з постачальником відповідних послуг, оскільки такий розгляд відбуватиметься за правилами “загального” судового розгляду, що також передбачає Конституція України, а саме ст.21 “Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах...”, ст.55 Права і свободи людини і громадянина захищаються судом...”, ст.59 Кожен має право на правову допомогу...” А це означає, що норми ЦПК 2004р., що суперечать Конституції України. На жаль, ці законопроекти вже тривалий термін чекають розгляду і ми сподіваємося на їх якнайскоріше прийняття, хоча дуже низька ефективність діяльності Верховної Ради України нинішнього скликання розтягує наші сподівання на невизначений термін.

Науковий керівник: викладач Гребельний О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

М. О. Волошина

студент-магістр юридичного факультету
інституту інтелектуальної власності

НУ «ОЮА» в м.Києві

E-mail: megomarina@mail.ru

Ключові слова: комерційна таємниця, секретна інформація, право на інформацію, юридична відповідальність, конфіденційність.

Комерційна таємниця є одним з ефективних засобів здобуття та утримання економічних переваг на конкурентному ринку та одним з найдавніших інструментів охорони об’єктів інтелектуальної власності.

Підприємства України здійснюють свою діяльність у складних умовах ринкової економіки. Це різко загострює проблему забезпечення безпеки підприємства. Захист комерційної таємниці є одним з важливіших чинників, які забезпечують належний рівень економічної безпеки підприємства.

Проблема захисту комерційної таємниці має багато аспектів, серед яких найважливішими є визначення правового положення комерційної таємниці, юридичне закріплення права на комерційну таємницю та створення правових гарантій реалізації цього права, регулювання відносин, які виникають у сфері обігу комерційної таємниці.

Юридичними підставами реалізації права підприємства на комерційну таємницю та її захист є положення Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законів України «Про інформацію», «Про захист економічної конкуренції», «Про науково-технічну інформацію», «Про Службу безпеки України», «Про режим іноземного інвестування», «Про страхування» та інші.

Теоретичні дослідження даної проблеми проводилися фахівцями в галузі захисту інформації, а саме: А. Подоляка, Ю. Капіца, Д.Котляр, М.Галянтич, Ю.Носік, М.Джагер, О.Е.Радутний, Р.А.Калюжний, О.М.Вінник та ін.

Зневажливе ставлення до питання захисту комерційної таємниці може негативно вплинути на економічний розвиток суб’єкта господарювання. Тож, участь широкого загалу фахівців, які опікуються проблемами захисту прав суб’єктів інформаційних відносин, є необхідною передумовою створення якісної законодавчої бази в цій сфері.

Приведемо визначення комерційної таємниці. У статті 505 Цивільного Кодексу України комерційна таємниця визначається як секретна інформація, тобто така, що є невідомою та не є легкодоступною для осіб, у зв’язку з цим має комерційну цінність та була

предметом заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційна таємниця як об'єкт інтелектуальної власності має певні особливості, зокрема, це її універсальність серед інших об'єктів інтелектуальної власності, оскільки під поняття комерційної таємниці можуть бути підведені найрізноманітніші відомості, пов'язанні з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами й іншою діяльністю господарюючого суб'єкта. Серед таких особливостей варто відмітити і необмеженість терміну правової охорони. Так, право на комерційну таємницю діє доти, поки зберігається фактична монополія особи на відомості, що її становлять.

Щодо особливостей кримінально-правового захисту комерційної таємниці варто зазначити, що комерційна таємниця, є по-перше, предметом охоронюваних суспільних відносин, по-друге, предметом злочинного впливу та по-третє, безпосередньо предметом злочину.

Вкажемо, що за Угодою ТРІПС не вимагається застосування кримінального покарання за порушення прав на комерційну таємницю. Однак, угода дозволяє країнам – членам СОТ захищати права на комерційну таємницю шляхом встановлення кримінальної відповідальності на свій розсуд.

Інформація, що складає комерційну чи службову таємницю товариства, має бути захищена. Органи управління товариством та їх посадові особи повинні вживати вичерпних заходів щодо захисту комерційної і службової інформації, забезпечувати конфіденційність і відповідний режим роботи з такою інформацією, установлювати перелік такої інформації, дотримуючись оптимального балансу між відкритістю товариства і необхідністю захищати його комерційні інтереси. До трудового договору з посадовими особами і працівниками в обов'язковому порядку мають бути внесені відповідні вимоги щодо нерозголошення конфіденційної інформації. Перелік інформації, що складає комерційну чи службову таємницю встановлюється відповідно до чинного законодавства статутом товариства, внутрішнім положенням товариства про комерційну чи службову таємницю.

Чинне законодавство також не встановлює заходів захисту комерційної таємниці, не визначає конкретний механізм реалізації прав власників комерційної таємниці. Недосконалість чинного законодавства позбавляє власників інформації, яка належить до комерційної таємниці, належного захисту своєї власності, обмежує можливість реалізації прав особи щодо інформації з обмеженим доступом, яка створюється в процесі діяльності суб'єктів, завдає матеріальної та нематеріальної шкоди власникам комерційної таємниці.

Відсутність повноцінного правового регулювання питань, пов'язаних із правом осіб на інформацію, яка належить до комерційної таємниці, фактично створює умови для поширення комерційного шпигунства, безперешкодного використання окремими особами незаконно отриманих наукомістких технологій, програмних продуктів, ноу-хау та іншої інформації або відомостей, які відносять до комерційної таємниці.

Особливості адміністративно-правового захисту комерційної таємниці полягають у тому, що цей спосіб захисту комерційної таємниці здійснюється через інститут боротьби з недобросовісною конкуренцією. Так, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» встановлює, що неправомірним збиранням комерційної таємниці вважається добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало чи могло завдати шкоди господарюючому суб'єкту [5]. Варто зазначити, що справи, про адміністративні правопорушення розглядають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів на підставі протоколів, які складають та передають до суду уповноважені на те посадові особи органів Антимонопольного комітету України. Практика адміністративного судочинства свідчить, що початком виникнення правопорушення у сфері комерційної таємниці є її одержання від носія. На думку М. Галянтича насамперед необхідно визначити суть одержаних відомостей щодо таємниці та комерційності, які, між іншим, не завжди можуть співпадати і становити предмет охорони комерційної таємниць [6].

Комерційна таємниця підлягає захисту також господарським законодавством. Згідно ст. 155 Господарського Кодексу України комерційна таємниця є одним з об'єктів інтелектуальної власності у сфері господарювання. Умови її охороноздатності аналогічні умовам, зазначеним ЦК України [3]. У відповідності зі статтею 162 ГК України суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [2].

Комерційна таємниця – це результат інтелектуальної діяльності у вигляді інформації, яка є секретною, тобто не є загальновідомою і легкодоступною для осіб, які оперують відповідною інформацією, що має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих суб'єктом права на цю інформацію.

Сукупність норм, якими регулюються питання комерційної таємниці, складає відносно самостійний інститут права інтелектуальної власності, в якому домінуюче місце займають цивільно-правові норми, що регулюють цивільний оборот комерційної таємниці та охорону її конфіденційності. Разом з тим цей інститут є комплексним у тому розумінні, що частина відносин з приводу комерційної таємниці регулюється нормами адміністративного, трудового, господарського та кримінального права.

Отже, засобами правового захисту комерційної таємниці, як об'єкта інтелектуальної власності є: цивільно-правовий, кримінально-правовий, адміністративно-правовий, та господарсько-правовий способи. Перелічені засоби мають свої, характерні їм, особливості, але є недостатньо ефективними. З метою досягнення цього варто ініціювати питання про розробку і прийняття як спеціального законодавчого акту, так і міжгалузевого акту, які мають містити юридичні норми щодо врегулювання посилення юридичної відповідальності за порушення прав, пов'язаних з незаконним використанням або поширенням комерційної таємниці.

Проведений аналіз проблеми правового захисту комерційної таємниці дозволяє дійти висновку щодо необхідності подальшої законодавчої, науково-дослідної роботи та постійної розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи організації захисту такого роду інформації.

Як зазначав Уінстон Черчилль, «хто володіє інформацією, той володіє світом». Отже, будь-яка комерційна інформація має бути захищена, щоб ніхто інший не міг скористатися нею в своїх меркантильних інтересах.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, Відомості Верховної Ради, 2011, № 10, ст.68
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 31, ст. 1058.
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, N 28, ст. 936
4. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. — 2011. - № 23. – ст. 160.
5. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2009, № 15, ст. 204.
6. Галянт М. Правові проблеми захисту комерційної таємниці // Юридична Україна. – 2003. № 12. – С. 25 – 33.

7. Матвієнко П. Є. Організаційно-правові механізми захисту інформації, яка становить комерційну таємницю // Юриспруденція, теорія і практика. 2009. – № 12. – С. 41 – 45.

8. Котляр Д. Правова природа ті підходи до регулювання комерційної таємниці / Д.Котляр // «Парламент» № 4, 2004. Режим доступу: http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=631&iar_id=612&as=2

9. Андросчук Г. Правова охорона комерційної таємниці в країнах Європейського Союзу // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 6. – 49 – 58.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Кацавець Р. С.

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВА НА СТРАЙК ТА ЙОГО СУЧАСНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Гаврашенко Юлія Володимирівна,
студентка-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Відповідно до українського законодавства «страйк - це тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту). Страйк застосовується як крайній засіб (коли всі інші можливості вичерпано) вирішення колективного трудового спору (конфлікту) у зв'язку з відмовою роботодавця або уповноваженої ним особи, організації роботодавців, об'єднання організацій роботодавців задовольнити вимоги найманих працівників або уповноваженого ними органу, профспілки, об'єднання профспілок чи уповноваженого нею (ними) органу».

Перший історично зафіксований страйк відбувся в Мексиці в 1582 році, коли церковні півчі відмовилися виконувати свої обов'язки в знак протесту проти зменшення їхньої платні. Через багато років Конституція Мексики першою із усіх держав світу в 1917 році проголосила право на страйк. Для порівняння – в Конституції Франції це право з'явилося в 1946 році, в Конституції Італії – в 1947.

Законодавство про страйки формувалося у тісному взаємозв'язку із законодавством про коаліції. Протягом століть було пройдено шлях від категоричної їх заборони та кваліфікації як злочинів до легалізації, спочатку через визнання свободи працівників на об'єднання, а потім і проголошення цього права на рівні конституцій. Першим антикоаліційним законом вважається англійський акт 1549 року, який заборонив майстрам та підмайстрам домовлятися між собою щодо умов праці. Скасування цієї заборони відбулося лише у 1824 році, а в 1825 був прийнятий новий закон, який дозволяв коаліції робітників. Але при цьому зберігалася кримінальна відповідальність за страйки. Лише закон 1875 року про змови та захист власності скасував судові переслідування профспілок за організацію страйків.

У розпалі Великої Французької революції 14 червня 1791 року у Франції був прийнятий закон про заборону будь-яких корпорацій, більше того, знищення всіляких корпорацій називалося одним із основних положень французької конституції. Навіть у 1849 році закон зберіг заборону коаліцій, щоправда, поширив цю заборону і на роботодавців. З 1864 року коаліції дозволили, але якщо чисельність персоналу була більше 20, то необхідним був дозвіл адміністрації. Лише законом 1884 року у Франції було скасовано кримінальне переслідування за коаліцію та проголошено свободу її створення та право на колективні дії.

Законодавство США до 1914 року не містило правових норм для регулювання законних колективних дій, хоча з 1869 року в цій країні діяла організація «Лицарі праці», а на початку 1880 років з'являється Американська федерація праці. У 1914 році приймається закон, відповідно до якого профспілки вперше не розглядались як незаконні об'єднання, що підривають свободу торгівлі. Судова практика тлумачила цей закон у тому сенсі, що діяльність профспілок повинна носити правомірний характер, при цьому рішення питання про законність дій профспілок, у тому числі щодо організації страйків віддавалося на повний розсуд суддів, які одноосібно видавали судові приписи, що містили вимоги утриматися від певних дій. Невиконання приписів тягло покарання у вигляді штрафу або тюремного ув'язнення за неповагу до суду.

Законодавство Російської імперії не передбачало норм про порядок вирішення трудових спорів колективного характеру, що було природно в умовах заперечення можливості існування спілок, а значить, і колективного регулювання умов праці. Хоча закон не припускав можливості зміни умов найму, фактичне виникнення конфліктів поміж робочими та підприємцями призвело до появи першої норми, яка стосувалася вирішення трудових спорів. Правилами про нагляд за заводами фабричної промисловості та про взаємовідносини фабрикантів і робітників та про збільшення кількості чинів фабричних інспекцій 1886 року на фабричні інспекції покладалося і застосування заходів попередження спорів і непорозумінь поміж фабрикантами і робітниками шляхом дослідження невдоволень на місці та мирололюбивого узгодження сторін. Кримінальним законодавством 1865 року передбачалося покарання для підбурювачів за припинення робіт по стачці, з 1905 року відповідальність встановлювалася лише за самовільне припинення роботи на підприємствах, які мають суспільне або державне значення, а також в урядових закладах. У 1905 році з'являються перші примирні камери, які складалися із представників сторін та розглядали конфлікти, вони існували і після приходу до влади більшовиків. Історія вирішення трудових спорів періоду нової економічної політики підтверджує, що найбільш частим засобом впливу працівників на роботодавця було припинення роботи. Однак законодавство цього періоду не мало ніяких норм стосовно права на страйк та процедур її оголошення.

В СРСР в науковці досліджували право на страйк лише в контексті історії або як огляд зарубіжного досвіду, оскільки радянська доктрина виключала можливість існування антагоністичних інтересів у працівників і роботодавців і, відповідно, трудових конфліктів. Лише після переходу до ринкової економіки питання правового регулювання вирішення колективних трудових спорів (конфліктів), що включають правову регламентацію проведення страйку як крайнього засобу, стало знову предметом наукових досліджень науки конституційного права, трудового права, міжнародного права, оскільки право на страйк прямо чи опосередковано закріплене у міжнародних актах з прав людини.

Загальна декларація прав людини 1948 року не містить конкретного формулювання права на страйк для захисту своїх соціально-економічних прав, зазвичай це право виводиться із права на асоціацію (ч. 4 ст. 23): «Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів» [6]. Те ж саме можна відзначити і щодо нормативних актів Міжнародної організації праці. Право працівників на страйк та відповідне право роботодавців на локаут не регулюється ні однією з конвенцій та рекомендацій МОП. Така прогалина у «Міжнародному кодексі праці» пояснюється значною різноманітністю національних форм і засобів вирішення трудових конфліктів, про уніфікацію яких говорити ще рано. Головна причина у тому, що МОП концентрує увагу підприємців і трудящих на принципах соціального партнерства і орієнтує їх уникати руйнівних спорів і конфліктів, а у разі виникнення останніх – звертатися до справедливого врегулювання й вирішення шляхом примирення.

У сучасній практиці міжнародного регулювання праці склалося розуміння страйку як дії, що має на меті домогтися від роботодавця (об'єднання роботодавців) зміни умов праці або збереження цих умов у незмінному вигляді (якщо ініціатором цих змін виступає роботодавець). Страйк розглядається як частина колективного трудового спору, під час якої

сторони продовжують його врегулювання в умовах проведення працівниками акції силового тиску на роботодавців у допустимих законом формах. Право на страйк міжнародна спільнота розглядає як один із основних засобів, що надається трудящим та їх об'єднанням для забезпечення та здійснення своїх прав та інтересів. Поряд із цим приймається до уваги, що безмежне використання цього права може мати руйнівний характер для безпеки держави та суспільства, створювати небезпеку для життя і здоров'я громадян, що не приймають участі у спорі, який призвів до оголошення страйку. Подібна обставина є підставою для обмеження права на страйк у випадках, передбачених національним законодавством із урахуванням міжнародних норм. Відповідні обмеження поширюються лише на працівників, припинення роботи яких може призвести до шкоди правам і свободам інших осіб, державних інтересів, національної безпеки.

Так, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права у ст. 8 зобов'язує держави забезпечити право на страйк, але за умови його здійснення відповідно до закону кожної країни. Право на страйк може бути на законних підставах обмежене для осіб, які входять до складу збройних сил, поліції або адміністрації держави. Ч. 4 статті 6 Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 року проголошує право працівників і роботодавців на колективні дії у випадках конфліктів інтересів, включаючи право на страйк, з урахуванням зобов'язань, які можуть впливати з раніше укладених колективних договорів.

В деяких нормативних актах Міжнародної організації праці право на страйк усе ж таки згадується. Рекомендація МОП щодо примирення та арбітражу № 92 зазначає, що у випадку передачі трудового конфлікту на процедуру примирення за згодою усіх заінтересованих сторін або на арбітраж для остаточного вирішення за згодою усіх сторін, останніх слід заохочувати утримуватися від страйків і локаутів, доки триває процедура примирення або арбітражу. Водночас підкреслюється, що жодне з положень цієї Рекомендації не може розглядатися як таке, що будь-яким чином обмежує право на страйк.

Порядок реалізації права на страйки та інші промислові акції у законодавстві різних держав дуже відрізняється. У багатьох випадках порядок настільки складний, що фактично позбавляє працівників можливості оголосити страйк. В деяких державах, особливо в Азії (наприклад, Китай, КНДР), Африці (наприклад, Ліберія), Латинської Америки (наприклад, Куба), заборона страйків витікає із загальних положень процедури вирішення колективних трудових спорів, які передбачають обов'язкову передачу справи до примусового арбітражу. МОП вважає таке законодавство серйозним порушенням свободи об'єднання.

У багатьох державах право на страйк трактується як право, що належить виключно профспілкам. Такий підхід прийнято називати органічною концепцією права на страйк на противагу індивідуалістичній концепції, коли право на страйк мають виключно працівники. Відповідно страйки, що не оголошуються або не мають підтримки з боку профспілок, називаються неофіційними. Неофіційні страйки заборонені в Німеччині, Ірландії, Бельгії і Португалії, в Італії, Нідерландах та Франції – дозволені. Іноді в національному законодавстві ряду країн вводиться кількісний критерій, відповідно до якого право на страйк надається двом або більше працівникам (Намібія), трьом і більше працівникам (Гватемала і Коста-Ріка), п'яти і більше (Панама).

Міжнародна практика та досвід зарубіжних країн виробили уявлення про страйк як специфічному колективну дію трудящих, яка може проявлятися в різних формах і переслідувати різні цілі. Класичною формою вважається повна зупинка роботи, однак існують і інші види страйкових дій.

До нестандартних видів страйків, які не пов'язані із припиненням роботи, належать: виробничі страйки, коли працівники проти волі підприємця починають виробляти надлишкову продукцію; сидячі страйки, коли працівники приходять на свої робочі місця, щоб роботодавець не міг продовжити виробничий процес за рахунок заміни працівників; робота по правилам, яка полягає в нерационально точному дотриманні інструкцій, що призводить до зниження темпів роботи; саботаж, який повсюди визнається незаконним і характеризується застосуванням насилля з боку працівників.

Не визнаються страйком, але вважаються дієвими промисловими акціями такі дії працівників, як пікетування і бойкоти, захват і зайняття промислових приміщень, спрямованих на те, щоб перешкодити іншим працівникам зайняти їхні робочі місця. Пікетування в трудовому праві промислово розвинутих країн означає перекриття працівниками руху, вулиць або входів до будівель з метою перешкоджання нормальній діяльності роботодавця. Своєрідний вид страйків – так звані поєднані або часткові страйки, останні, у свою чергу, діляться на перервні та кругові. Поєднані спрямовані не на одночасне безперервне припинення роботи, а на поєднання відмови від роботи з періодами її виконання. Перервні страйки полягають в короткочасних зупинках роботи усього персоналу, а кругові – в зупинках по черзі певних відділів, груп, з тим, щоб розподілити фінансовий тягар страйку на більшу кількість працівників і нанести якнайбільших збитків роботодавцю.

Науковий керівник : к.ю.н., доц. Л.В. Кулачок-Тітова.

ОСОБЛИВОСТІ ЦЕРКОВНОГО СУДУ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Гаврилюк А.В.

студентка групи ЗЮП-72 юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Організація, устрій та відносини церкви і держави в Київській Русі зазнали значного впливу візантійської церкви. Але необхідно зазначити, що ступінь розвитку суспільства і культури (візантійської і руської) досить різнився між собою, це і дало основу для самостійного розвитку власної церковної структури та особливостей життєдіяльності Руської церкви.

Підсудність справ, послідовність інстанцій за візантійськими церковними законами були чітко регламентовані. Стосовно підсудності осіб духовного чину світським судам постійно діяли два начала: 1) справа розглядалася в тому суді, до підсудності якого належав відповідач – таким чином, клірик проти світської особи стосовно світських справ мав звертатись до світського суду; 2) закони, що стосувались осіб духовного звання, звільняючи їх по світським справам від підсудності світського суду, не звільняли їх від суду верховної державної влади – суду імператора.

У світських справах з мирянами духовні особи до початку правління візантійського імператора Юстиніана (527 р.) були підсудні світським судам, якщо між ними не було домовленості про розгляд і вирішення такої справи в церковному суді. Законами імператора Юстиніана це положення було змінено – всі справи, де однією зі сторін виступала духовна особа, відносились до юрисдикції церковного суду. Якщо рішення церковного суду в справі задовольняло обидві сторони, то воно приводилось у дію світською владою. Якщо ж та чи інша сторона в обумовлений строк виражала незадоволення рішенням єпископського суду, то в такому випадку справа підлягала розгляду в світському суді.

Злочини кліриків проти віри та обов'язків їх духовного сану, безумовно, підлягали церковному суду за своїм змістом, і це правило завжди визнавали римські імператори. Першою інстанцією для розгляду цієї категорії справ виступав суд місцевого єпископа. Другою інстанцією по розгляду скарг у справах між духовними особами був митрополит, далі справу міг розглянути собор єпископів даної митрополії, і найвищою судовою інстанцією був патріарх.

Однак поступово сфера юрисдикції церковного суду розширюється і за рахунок інших категорій справ, не лише злочинів проти релігії, а й деяких кримінальних. Спочатку світські закони допускали розгляд церковним судом легких злочинів, а у випадку скоєння кліриками тяжких злочинів, останні підлягали світському суду. Та вже за часів Юстиніана це правило зазнає змін. Так, для визнання клірика винним у скоєнні кримінального злочину,

необхідною умовою було визнання його винним як світським судом, так і церковним. Світський суддя після доведення вини клірика передавав справу до суду єпископа. Коли ж і єпископ, при розгляді справи визнавав клірика винним, то останній позбавлявся духовного звання і вже світський суддя призначав покарання. Якщо ж єпископ зі свого боку не визнавав клірика винним, то така справа від світського суду передавалась на розгляд імператору.

Дослідження церковної організації в Київській Русі свідчить, що, незважаючи на її схожість до візантійського зразка, загалом вона визначалась умовами внутрішнього розвитку. Відомостей про організацію церковного управління та судочинства на рівні митрополії та єпархій в період, що розглядається, надзвичайно мало, це переважно канонічні постанови або послання митрополитів і єпископів та уривчасті літописні згадки, що не дають повноцінного уявлення про особливості судочинства в церковних судах. Але пояснення цьому можна віднайти в наявності нормативного матеріалу в рецепіюваних джерелах церковного права – візантійських номоканонах та руських кормчих книгах, які містили основоположні Правила святих апостолів та постанови вселенських і помісних соборів, норми яких детально описують організацію управління в церкві та, особливо, що є важливим для даної праці, – церковне судочинство. Крім цих загальних джерел, на основі яких мало будуватись все церковне життя, певні особливості функціонування церковного суду в Київській Русі містять місцеві нормативно-правові акти, якими врегульовувались взаємовідносини церковної і державної влади.

Створення і функціонування церковного суду відбувалось на базі положень, у першу чергу, церковного законодавства Східної християнської церкви та особливостей положень візантійського церковно-світського права. Слід зазначити, що цьому сприяла і верховна влада Київської Русі, яка не тільки не заперечувала створення церковних установ на зразок візантійських у власній церкві, а навіть, більше того, сприяла цьому, передаючи у відання церкви велику кількість суто світських справ не тільки щодо духовництва, а й стосовно всього населення. І оскільки у Візантії не існувало особливих органів для розгляду світських справ у церкві, то і на початкових етапах не могли вони виникнути і на Русі також.

Всі підвідомчі справи церкві як світські, так і духовні, розглядались за однією системою судоустрою. Для всіх церковних справ, як усіх членів церкви взагалі, так і, зокрема, духовних осіб і священнослужителів, судоустрій мав характер переважно духовний. Вихідними засадами, за якими він утворювався в Київській Русі, особливо для духовних справ, були положення, що містились в кормчих книгах – Правила святих апостолів, постанови вселенських і помісних соборів та правила святих отців церкви визнавались і постановлялись першими основними началами і безспірними догмами. Там же містились і закони візантійських імператорів, які також певною мірою мали застосування у вітчизняній судовій практиці. Відтак, систему церковного судоустрою складали: першою інстанцією для розгляду переважної більшості справ був суд місцевого єпархіального єпископа; другу інстанцію складав суд митрополита зі своїм собором; і найвищою інстанцією, де розглядались особливо складні та важливі справи, був суд Константинопольського патріарха.

Найвищою судовою інстанцією Руської церкви був суд Константинопольського патріарха зі своїм собором, який стояв у відношенні до Руської церкви як вищий першоієрарх та вищий суддя. Хоча випадки такого суду траплялись не дуже часто, але все ж митрополит Київський в особливо важливих випадках міг передати вирішення справи на суд Константинопольського патріарха.

Отже, всі підвідомчі справи церкві, як світські так і духовні, в єпархіях Київської митрополії розглядались за однією системою судоустрою, основні засади якої, послідовність інстанцій і підсудність справ були визначені в законодавстві Східної християнської церкви. Проте поступово система судоустрою починає набувати самобутнього характеру, – базуючись на канонічних нормах, вона змінювалась у відповідності до місцевих особливостей, історичних умов і обставин розвитку церкви в Київській Русі.

ПОНЯТТЯ ОBOB'ЯЗKOBOЇ ЧАСТКИ У СПАДЩИНІ

Галкіна Вероніка Едуардівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: NikaSkylight@yandex.ru

Ключові слова: обов'язкова частка, спадкування за заповітом, спадкування за законом

Актуальність дослідження розкривається у виявленні проблемних аспектів спадкування обов'язкової частки відповідними спадкоємцями, визначенні її розміру в обсязі спадкового майна, особливостей переходу права власності на окремі види майна й здійсненні захисту права на обов'язкову частку.

Метою даної роботи є всебічний аналіз поняття «обов'язкова частка у спадщині» з виокремленням проблемних питань й розробці пропозицій щодо можливих способів поліпшення реалізації права та ліквідації можливих суперечностей.

Питання пов'язані з темою дослідження висвітлювалися у працях таких вчених, як Ковальчук Я.В., Нелін О.І., Печений О.П., Жилінкова І.В., Заїка Ю.О., Шилохвост О.Ю., Мічурін Є.О., Сліпченко О.Є. та інші.

У праві на обов'язкову частку втілюються моральні принципи спадкового права, згідно з яким підлягають захисту такі родинні зв'язки між заповідачем та його близькими родичами, які він не в праві, без достатніх причин, ігнорувати. Тобто не дивлячись на те, що основним й безперечним правилом при спадкуванні є волевиявлення заповідача, існує виключення. Професор І.В. Жилінкова вказує, що ст.1241 Цивільному Кодексі України (далі – ЦК України) встановлена для захисту майнових інтересів найближчих родичів спадкоємця чи того, хто з подружжя пережив[1,с.12].

Морально-етичний аспект цього права вдало підкреслив О.Ю.Шилохвост, який вказав, якщо у відношенні спадкового права у цілом вірним є твердження про те, що воно нерозривно пов'язане з домінуючим уявленням про сімейні й моральні витоки, то по відношенню до обов'язкової частки це твердження вдвічі вірне [2,с.169]. Абстрагуючись від родинних інтересів й аналізуючи саме поняття «обов'язкова частка у спадщині» в ЦК України, виявляються суперечності відносно:

1. правильності визначення місця цього інституту в ЦК України;
2. претендування на частку в предметах звичайної домашньої обстановки та вжитку спадкоємцями, що не проживали разом зі спадкодавцем;
3. обмеження кола необхідних спадкоємців наведеним у законі переліком;
4. відмови спадкоємця за правом на обов'язкову частку від неї;
5. конкретизацій, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки.

На наш погляд найбільше значення має перше питання.

Чинний ЦК України розрізняє два види спадкування: за законом і за заповітом. То, чи можна спадкування за правом на обов'язкову частку віднести до якогось з них або виокремити його в окремий вид?

Спадкування за заповітом – це визначений фізичною особою порядок розподілу свого майна між спадкоємцями на випадок смерті (ст. 1233 ЦК). Спадкування за правом на обов'язкову частку застосовується щодо визначених у законі спадкоємців тільки при спадкуванні за заповітом. При спадкуванні за законом цей порядок не може мати місце, оскільки втрачається його мета – забезпечити визначене коло спадкоємців частиною майна спадкодавця, навіть якщо спадкодавець умисно позбавив їх спадщини.

Найбільш поширений захист того, що спадкування за правом на обов'язкову частку слід відносити до спадкування за заповітом, є розташування ст. 1241 у главі 85 ЦК під назвою «Спадкування за заповітом».

Не можна не погодитися, що спадкування за правом на обов'язкову частку є елементом процесу спадкування за заповітом. Саме цим і обумовлено розташування ст. 1241 у главі ЦК, присвяченій спадкуванню за заповітом. Але чи можна на цій основі стверджувати, що спадкування за правом на обов'язкову частку за своєю природою є різновидом спадкування за заповітом?

Проти віднесення спадкування за правом на обов'язкову частку саме до спадкування за заповітом можна навести наступні факти.

Якщо спадкоємці за правом на обов'язкову частку не зазначені в заповіті, вони не є спадкоємцями за заповітом. Оскільки спадкування за заповітом стосується лише осіб, визначених спадкодавцем у заповіті, то спадкоємці за правом на обов'язкову частку, які не визначені спадкоємцями за заповітом, мають відношення лише до спадкування за правом на обов'язкову частку, а процес спадкування за заповітом їх не стосується.

У разі, якщо спадкоємці за правом на обов'язкову частку зазначені в заповіті як спадкоємці, вони стають учасниками двох процесів спадкування – за заповітом та за правом на обов'язкову частку. Тобто спадкування за правом на обов'язкову частку все одно відбувається незалежно від спадкування за заповітом.

А якщо допустити, що спадкування за правом на обов'язкову частку не можна відносити ані до спадкування за заповітом, ані до спадкування за законом. Дійсно, спадкування за правом на обов'язкову частку має ряд особливих характеристик, які відрізняють цей порядок від спадкування за законом та за заповітом.

Наприклад, спадкування за правом на обов'язкову частку відбувається, хоча і лише при спадкуванні за заповітом, але формально самостійно. Спадкоємці за правом на обов'язкову частку виступають у цій ролі незалежно від того, чи є вони ще й спадкоємцями за заповітом.

Щодо спадкування за законом, то це визначений державою порядок розподілу спадкового майна між спадкоємцями, який застосовується у разі відсутності заповіту[3,с.252]. Це, по суті, визначення державою того, до кого із спадкоємців та в яких частинах переходить майно померлого, якщо спадкодавець не виразив своєї волі щодо того, кому він бажає передати своє майно після смерті. Спадкування за законом застосовується, якщо немає письмового нотаріально завіреного розпорядження особи (заповіту), в якому визначено спадкоємців, до яких майно має перейти після смерті заповідача. При спадкуванні за законом спадкування за правом на обов'язкову частку не застосовується, тому що в цьому немає потреби. Розподіл майна спадкодавця і так відбувається між тими особами, які мають право на обов'язкову частку, якби спадкування відбувалося за заповітом. За віднесення спадкування за правом на обов'язкову частку до різновиду спадкування за законом говорить схожість змісту цих порядків. Обидва вони визначені нормами права, тобто державою, і не залежать від волі спадкодавця. Мета обох цих порядків – забезпечення майном спадкодавця його найближчих родичів (кола їх майже повністю збігаються).

Дослідження питання про правильності визначення місця інституту права на обов'язкову частку в ЦК України дозволяє дійти висновку: хоча спадкування за правом на обов'язкову частку є елементом процесу спадкування за заповітом, природа його видається ближчою до спадкування за законом.

Виходячи, з висновку пропонуємо більш оптимальне регулювання даного питання з урахуванням природи права на обов'язкову частку, яка більш споріднена з спадкуванням за законом.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Стефанчук Р.О.

Список використаних джерел:

1. Жилінкова І.В. Визначення обов'язкової частки у спадщині // Нотаріат для Вас. – 2009 - №1- С.12-20
2. Шиловост О.Ю. Эволюция института portio legitima в гражданском законодательстве // Проблемы гражданского, семейного и жилищного законодательства - 2005. – С.169-218
3. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ СВОБОДИ ПРАЦІ

Герман Катерина Юрївна
здобувач Науково-дослідного інституту
правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
e-mail: kate-h89@yandex.ua

Ключові слова: право на працю, свобода праці, трудові правовідносини.

В умовах соціально-економічних перетворень суттєво змінюється соціально-трудова сфера суспільних відносин, оскільки кожен суб'єкт ринкового господарства одночасно виступає й суб'єктом трудових правовідносин. Ефективність використання ресурсів праці, з метою підвищення рівня життя населення та досягнення певного економічного успіху, залежить від приведення правового регулювання даної сфери правовідносин у відповідність до сучасних потреб ринкової економіки з урахуванням економічних законів функціонування ринку праці.

Соціальна природа праці виявляється в тім, що саме праця створила людину, і вона визначає її сутність. Праця відкриває людині шлях до свободи, оскільки саме за допомогою праці суспільство пізнає закони природи та закони власного розвитку. Свобода праці базується на природному праві людини на вільний розвиток своєї особистості. Саме тому свободу праці не можна звести виключно до права вільно розпоряджатися робочою силою як економічною категорією. Суб'єктом процесу праці може бути лише індивід, людина, яка регулює і контролює його.

Працю розглядають як діяльність (вимушену чи відповідно до власного внутрішнього бажання), спрямовану на розвиток людини і перетворення ресурсів природи в матеріальні, інтелектуальні та духовні блага.

На протязі багатьох століть працю здебільшого характеризували як вимушене заняття, як правило, зумовлене матеріальною необхідністю. Така тенденція пояснюється тим, що отримання матеріальних благ, найчастіше, є результатом зусиль нижчих прошарків суспільства, не наділених правами та свободами, що були рівними правам і свободам інших, більш заможних класів. Відсутність справедливої рівності в правах та свободах гарантованих державою, призводила і призводить нині до боротьби нижчих класів суспільства за такі основні правові цінності як свобода, рівність та справедливість. Позитивними результатами даної боротьби є закріплення в законодавчих актах багатьох країн та міжнародних актах трудових прав та свобод учасників даних правовідносин. Однак, законодавче закріплення будь-яких прав та свобод може бути ефективним та соціально значимим лише за умови врахування інтересів усього суспільства.

В даному контексті слід зазначити, що однією з найважливіших соціальних функцій права є економічна функція. Вона мала велике значення на всіх етапах розвитку товарно-грошових відносин і не втратила свого значення й до сьогодні. За допомогою правових норм в економічних відносинах виникали врегульовані правом відносини, найважливішою

правовою формою яких був і залишається договір. В умовах ринкової економіки право повинно виступати найважливішим гарантом як трудових прав і свобод окремого громадянина, так й власності та свободи підприємництва.

Продовжуючи тему соціальної нерівності різних класів населення, слід навести думку М.Н. Марченко: «Загальновизнаним є той факт, що в соціальному плані право ніколи не буває абстрактним. Воно завжди виражає і закріплює перш за все волю та інтереси владних соціальних класів, слоїв, груп, прошарків. Немає права «взагалі». Воно завжди конкретне і реальне... Історія розвитку права свідчить, що в першу чергу воно висвітлює та закріплює майнову, соціальну та іншу нерівність людей. Нерівність рабовласника і раба, феодала, поміщика і кріпосного, роботодавця та найманого працівника... Не підлягає ніякому сумніву той факт (і це підтверджується повсякденною державно-правовою практикою), що право в будь-якому суспільстві і державі виражає волю та інтереси в першу чергу економічно та політично панівного за даної системи відносин класу чи слою...» [3, 78-79].

Л.Ю. Бугров писав: «Свобода праці в соціально-економічному аспекті категорія класова, наводячи слова В.І. Леніна: «Запитуйте: Свобода від якого ярма або від ярма якого класу? Свобода для якого класу?». Дане положення марксизму-ленінізму зумовлює не тільки зв'язок волі з суспільством, але з державою, а отже і з правом [2, с. 16]. Класовий характер суспільних відносин з приводу праці полягає в тому, що праця нерозривно пов'язана із засобами праці.

Соціально-економічна свобода праці складається всередині виробничих відносин і характеризує способи залучення до праці, організацію праці, розподіл її результатів. Так, наприклад, соціально-економічна свобода праці при соціалізмі, впливала з положення про те, що громадяни СРСР працюють для самих себе, а основним принципом, на якому ґрунтувалося радянське трудове законодавство, був принцип «Від кожного – за здібностями, кожному – за працею». В основу соціалістичного права покладені положення, сутність яких зводилася до того, що кошти виробництва належали самим трудящим, продукти праці розподілялися між працюючими, експлуатація праці відсутня, праця була правом, обов'язком і справою честі кожного працездатного члена суспільства, праця дозволяла безмежно розвивати здібності і можливості трудящих [2, с. 13-15].

Концепція права на працю при соціалізмі ґрунтувалася на твердженні про те, що праця є внутрішньою потребою людини. Виходячи з цього, начебто добровільний характер залучення до праці став обов'язком кожного працездатного громадянина. В даному випадку воля працездатної людини не могла бути врахована. Однак право на працю, як слушно підкреслює О.М. Ярошенко, базується не на необхідності людини у праці як сумі фізичних і розумових зусиль, а передусім пов'язане з правом на життя і з правом людини на самореалізацію [4, с. 77-78]. У цьому контексті, праця служить засобом та певною умовою збереження життя та розвитку особистості.

Сьогодні принципом, на якому ґрунтується організація праці в умовах ринкової економіки, є принцип свободи праці, який передбачає закріплення права на працю, при цьому, держава не гарантує надання кожному працездатному громадянину робочого місця і не зобов'язує кожного працювати. На сьогодні від загальності праці, яку розуміли як єдність всезагального рівного права на працю, залишилось тільки рівне право на працю, яке зазнало суттєвих змін. В сфері працевлаштування держава проводить політику сприяння реалізації прав громадян на повну, продуктивну і вільно обрану зайнятість, а також захист від безробіття. Державна політика у сфері зайнятості населення спрямована на забезпечення рівних можливостей усім громадянам у реалізації права на працю і вільний вибір зайнятості. Основою соціально-економічної свободи праці в рамках ринкової економіки є недопущення експлуатації праці, оскільки, лише економічно вільна праця найбільш продуктивна.

Спосіб виробництва матеріального життя обумовлює соціальний, політичний і духовний процеси життя людини взагалі, іншими словами, суспільне буття особистості визначає її свідомість, а не навпаки. В цьому контексті, свобода праці в юридичному аспекті

є результат відображення правом – як формою суспільної свідомості – соціально-економічної свободи праці. Л.Ю. Бугров вважав, що: «У соціально-економічному і юридичному аспектах свобода праці означає не свободу праці як такої (як процесу взаємодії людини і природи), а свободу суб'єктів праці в суспільних відносинах, пов'язаних з працею (взаємодія особистостей один з одним)» [2, с. 13.], саме тому слід враховувати наукову умовність вживання терміну «свобода праці». На нашу думку, якщо намагатися надати повне словесне вираження даному явищу, то воно буде таким: «свобода волевиявлення сторін трудового правовідношення».

З метою задоволення своїх життєвих потреб, людина вимушена вступати в економічні відносини. Протягом багатьох століть одним з найпоширеніших видів економічних відносин, спрямованих на одержання засобів до існування є вступ у трудові правовідносини найманого працівника з роботодавцем, тобто укладення трудового договору, за яким найманий працівник зобов'язується виконувати певну роботу, а роботодавець повинен виплачувати працівникові заробітну плату.

В результаті дослідження категорії свободи через призму філософії та економіки, О.Г. Бодров вважає, що економічна свобода та власність є діалектично єдиними. Власність, на думку вченого, «представляє собою першу й основну форму прояву свободи», право ж виступає тут похідною від власності формою прояву свободи [1, с. 44]. Тобто, соціально-економічна свобода праці складається всередині виробничих відносин, а свобода праці в юридичному аспекті розглядається як надбудовне явище, це принципи та інші норми права, правові відносини, що відображають в певних формах залучення до праці, організації праці, розподілу результатів праці. Цей автор також вказує на те, що «Власність так само як і її зміст – свобода, має подвійну природу, вона визначає собою єдність нематеріальної сутності та цілком матеріальних зовнішніх форм прояву цієї нематеріальності у вигляді конкретно-визначених благ. Жодну матеріальну річ не можна в повній мірі назвати власністю, оскільки вона може бути лише носієм конкретно-визначених відносин, що й дозволяє називати її предметом (чи об'єктом) власності. Як відомо, власність – це не річ, це відносини між людьми з приводу привласнення речі і ставлення людини до речі як до власної. Тобто власність ніщо інше, як вільна воля людини, яка за своїм розсудом, тим чи іншим чином може помістити її в річ, завдяки чому остання стає такою, яка належить їй» [1, с. 45]. Тож, так само як і в правових дослідженнях, свобода стосовно власності чи отримання грошової винагороди за працю розуміється як вираз вільної волі людини.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що праця – це один із видів соціальної діяльності та одночасно основна форма життєдіяльності індивіда і суспільства. Соціально-трудова відносина, які виникають у процесі праці, пов'язані, з одного боку, зі ставленням суб'єкта до праці, а з іншого – із впливом праці на формування і розвиток особистості суб'єкта. Соціально-економічний аспект свободи праці головним чином розкривається через способи залучення до праці, розподіл її результатів та організацію самого трудового процесу.

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Кулачок-Тітова Л.В.

Список використаних джерел:

1. Бодров О.Г. Диалектическое единство экономической свободы и собственности // Вестник Оренбургского государственного университета. 2003. – Вип. 2. – С. 44-50
2. Бугров Л. Ю. Свобода труда и свобода трудового договора в СССР (юридический аспект). – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1984. 128 с.
3. Марченко М. Н. Теория государства и права: Учебник. - 2-е изд., перераб.и доп. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. - 640 с.

4. Ярошенко О. Конституція України – основна засада регулювання трудових відносин / О. Ярошенко // Вісник Академії правових наук України. – Харків, 2002. – № 1(28). – С. 75–81.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ЯК ВИД ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гільбурт Артур Максимович,
студент-магістр юридичного факультету,
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: gilburt.a.m@gmail.com

Ключові слова: державна служба, правовий інститут, державна політика

Державна служба — один з важливих видів суспільно корисної діяльності, зміст якої полягає у виконанні завдань і функцій держави відповідно до обсягу компетенції відповідного органу державної влади. Державна служба є організаційно-правовим явищем зі своїм характерним змістом та особливостями.

В усіх випадках службова діяльність пов'язана з трьома елементами:

- 1) запровадженням служби (встановлення посад, їх кількості), правовим врегулюванням порядку проходження тощо;
- 2) організацією виконання повноважень, здійсненням управління відповідними об'єктами;
- 3) вирішенням внутрішньоорганізаційних питань службової діяльності в певному органі чи організації (взаємовідносини між структурними підрозділами та службовцями відповідного органу) [1, с.307].

Державну службу традиційно розглядають в трьох аспектах — соціальному, політичному і правовому. У стислому вигляді її соціальний аспект характеризується призначенням державної служби в житті суспільства; політичний пов'язаний з формуванням державної влади, її здійсненням відповідними органами; юридичний аспект зумовлений необхідністю правового регулювання статусу державних службовців, порядку проходження служби та інших елементів державно-службових відносин

В юридичній науці головна увага приділяється саме правовому аспекту державної служби, в якому чільне місце посідає адміністративно-правове регулювання. Сукупність взаємозв'язаних правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері державної служби, становлять комплексний інститут права (правовий інститут). Так, до нього входять: норми конституційного права, якими встановлюється право на державну службу; норми фінансового права, що регулюють фінансування державної служби тощо; а також норми деяких інших галузей права — екологічного, трудового, земельного і т. ін.

При визначенні поняття державної служби слід виходити з наступних основних ознак цього явища:

- державна служба — це професійна діяльність осіб, що обіймають посади в державних органах (законодавчих, виконавчих, судових, прокуратурі) та їх апараті;
- державна служба здійснюється на основі Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів;
- зміст державної служби полягає в практичному виконанні завдань і функцій держави та вирішенні інших суспільно важливих завдань, забезпеченні прав і свобод громадян;
- оплата праці державних службовців здійснюється з державних коштів (з Державного бюджету). Закон України «Про державну службу» від 16.12.1993 р. містить визначення поняття державної служби, яке в цілому охоплює головні її ознаки. Це професійна діяльність осіб, що займають посади в державних органах та їх апараті з метою

практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів (ст. 1 згаданого Закону) [2, с.409].

В юридичній науці існують два підходи щодо визначення дефініції державної служби: широкий і вузький. Відповідно до широкого трактування державна служба — це служба в державних підприємствах, установах і організаціях (державних навчальних закладах, державних закладах охорони здоров'я тощо). Вузький аспект даного поняття визначений у статті 1 Закону «Про державну службу», згідно з яким державна служба — це професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їхньому апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів.

Державна служба ставить перед собою наступні завдання:

- охорона конституційного ладу України
- створення умов для розвитку громадянського суспільства
- виробництва, забезпечення вільної життєдіяльності особистості
- захист прав, свобод і законних інтересів громадян
- формування суспільно-політичних і державно-правових умов для практичного здійснення функцій державних органів;
- забезпечення ефективної роботи державних органів у відповідності до їхньої компетенції;
- удосконалення умов державної служби і професійної діяльності державних службовців;
- створення і забезпечення належного функціонування системи підготовки і підвищення кваліфікації державних службовців;
- забезпечення принципу гласності в діяльності державних службовців і державних органів, дотримання законності, викорінення бюрократизму, корупції та інших негативних явищ у системі державної служби [3, с.10].

Похідними від завдань державної служби є її функції. Під функціями державної служби слід розуміти основні напрями практичної реалізації правових норм інституту державної служби, які сприяють досягненню відповідної мети правового регулювання державно-службових відносин і виконанню державною службою своєї соціальної ролі і державно-правового призначення.

Принципи державної служби закріплюються в Конституції України, Законі «Про державну службу» (стаття 3) та інших нормативно-правових актах. Єдиного вичерпного переліку нормативно закріплених принципів немає. Вони є досить різноманітними, багаточисельними і взаємообумовленими один одним. Відповідно до статті 3 Закону державна служба ґрунтується на таких основних принципах, як:

- служіння народові України;
- демократизм і законність;
- гуманізм і соціальна справедливість;
- пріоритет прав людини і громадянина;
- професіоналізм, компетентність, ініціативність, чесність, відданість справі;
- персональна відповідальність за виконання службових обов'язків і дисципліни;
- дотримання прав та законних інтересів органів місцевого самоврядування;
- дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян [2, с.409].

В юридичній науці прийнято класифікувати принципи державної служби на два види: конституційні (інколи їх називають «основні») і організаційно-правові («організаційно-функціональні»).

До конституційних принципів належать: служіння народові України; демократизм і законність; рівність доступу до державної служби; пріоритет прав людини і громадянина, політична і релігійна нейтральність, гласність і прозорість та ін.

У законі України про державну службу сформульовано етику поведінки державного службовця, відповідно до якої державний службовець повинен сумлінно виконувати свої

службові обов'язки, шанобливо ставитися до громадян, керівників і співробітників, дотримуватися високої культури спілкування, не допускати дій і вчинків, що можуть зашкодити інтересам державної служби чи негативно вплинути на репутацію державного службовця. Це має велике як теоретичне, так і практичне значення.

Відповідно до Конституції України та ст.4 закону України “Про державну службу”, право на державну службу мають громадяни України незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної приналежності, статі, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання, які одержали відповідну освіту і професійну підготовку та пройшли у встановленому порядку конкурсний відбір, або за іншою процедурою, передбаченою Кабінетом Міністрів України.

Державний службовець повинен:

- сумлінно виконувати свої службові обов'язки;
- шанобливо ставитися до громадян, керівників і співробітників, дотримуватися високої культури спілкування
- не допускати дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам державної служби чи негативно вплинути на репутацію державного службовця.

Державна політика у сфері державної служби визначається Верховною Радою України.

Основними напрямками державної політики у сфері державної служби є визначення основних цілей, завдань та принципів функціонування інституту державної служби, забезпечення ефективної роботи всіх державних органів відповідно до їх компетенції.

Для проведення єдиної державної політики та функціонального управління державною службою створено [Національне агентство України з питань державної служби](#) при Кабінеті Міністрів України [4].

[Національне агентство України з питань державної служби:](#)

- прогнозує і планує потребу державних органів та їх апарату в кадрах;
- забезпечує разом з іншими державними органами реалізацію загальних напрямів політики у сфері державної служби в державних органах та їх апараті;
- розробляє і вносить на розгляд Кабінету Міністрів України проекти нормативних актів з питань державної служби в державних органах та їх апараті;
- розробляє, координує і контролює здійснення заходів щодо підвищення ефективності державної служби в державних органах та їх апараті;
- здійснює методичне керівництво проведенням конкурсного відбору державних службовців в державних органах та їх апараті;
- організує навчання і професійну підготовку державних службовців державних органів та їх апарату;
- контролює дотримання визначених цим Законом умов реалізації громадянами права на державну службу;
- організує, координує та забезпечує умови для розвитку наукових досліджень з питань державної служби.

Таким чином, функції державної служби не тотожні функціям державного управління через своєрідну роль і призначення в суспільстві зазначеного соціального інституту. Підтвердженням цього є той факт, що саме державна служба покликана забезпечити ефективне функціонування всіх гілок влади, саме за її посередництвом громадяни можуть реалізувати та захистити свої інтереси, права і свободи.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Кулачок-Тітова Л.В.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). — К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. — 584 с.

2. Закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №52.
3. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Державна служба в Україні: Підручник. – Одеса: Юридична література, 2003. – 368 с.
4. Положення про Національне агентство України з питань державної служби, затверджено Указом Президента України від 18 липня 2011 року №769/2011 // <http://www.president.gov.ua/documents/13815.html>.

ПРАВОВА І СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: ДІАЛЕКТИЧНА ЄДНІСТЬ ЇХНІХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Гіріч Валерій Павлович

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: valera-girich@mail.ru

Ключові слова: право, держава, закон, громадянське суспільство, європейський вимір, світове співтовариство.

У цивілізованому світі вже ніхто не заперечуватиме, що концепція і реальне формування правової держави стали великими досягненнями людського розвитку, нерозривно пов'язаними з утвердженням «першого покоління» прав людини. Дещо складнішою видається ситуація із феноменом соціальної держави. Центральним у наукових дискусіях довкола співвідношення понять «правова держава» і «соціальна держава», є питання про те, чи виникнення соціальної держави означає водночас заперечення найважливіших принципів правової держави, чи ж, навпаки, поява у держави соціальних функцій є лише новим етапом розвитку правової держави за нових історичних умов. Так, німецький політолог М. Вебер відзначав, що принципи соціальної держави вступають у суперечність із принципами правової держави: мовляв, правова держава ґрунтується на автономії і відповідальності індивідів за свою долю, а соціальна держава позбавляє індивіда того й іншого, інтегрує його у систему задоволення колективних потреб. Якщо перша ґрунтується на свободі індивіда - економічній і духовній, то друга - на «зрівнялівці». Виходячи з таких міркувань, М. Вебер робить висновок про те, що соціальна і правова держава - це явища, які виключають одне одного [1, с. 35].

Противники соціальної держави наголошують на тому, що її діяльність базується на певному парадоксі: завдання, які така держава покликана вирішити, завжди мають індивідуальний характер, тоді як інструменти, що їх вона використовує, завжди є суспільними. Іншими словами, соціальна держава має потребу у формуванні розгалуженого бюрократичного апарату, а він якраз і не здатний виявити індивідуальні запити, хоча саме для їх задоволення він був створений. Окрім цього, порівняно з «класичною» ліберальною правовою державою, що виконувала лише функції «нічного сторожа» і сповідувала принцип невтручання в економічну сферу, соціальна держава, як уже відзначалося, ставить перед собою значно складніші завдання. Ці завдання, зокрема щодо забезпечення соціально-економічних прав, об'єктивно вимагають розширення дискреційних повноважень органів державної влади і управління, може призвести до етатизації та юридифікації суспільного життя і, в свою чергу, загрожує звуженням особистої свободи громадян, перетворенням їх, за виразом Л. Ерхарда, на «соціальних підданих» [2, с.96].

За наявності певних функціональних відмінностей між правовою і соціальною державою між ними існує і певна єдність: як правова, так і соціальна держава покликані слугувати благу індивідів. Правова держава охороняє останніх від свавілля влади, соціальна

ж держава має своїм завданням забезпечити гідні умови існування для кожної людини. Якщо правова держава покликана формально-юридично забезпечити свободу і рівність людей, то держава соціальна наповнює ці поняття реальним змістом. Згідно з поширеними на сьогодні уявленнями функція головних правових гарантій — не лише у встановленні меж влади, а й у виконанні державою позитивних обов'язків. Саме це і є завданням інституту основних соціальних прав особи. Зasadничою стосовно них є позиція, за якою свобода та рівність мають також матеріальні компоненти: люди можуть лише тоді вільно розвиватися, коли вони розпоряджаються матеріальними умовами для такого розвитку й, зокрема, мають доступ до освітніх закладів. Головна вимога рівності передбачає не просто формально правове зрівняння статусів, але й встановлення соціальної справедливості, «матеріальне» вирівнювання, вона ставить перед державою завдання слугувати опорою слабким та обмеженням для сильних.

Ефективність виконання соціальною державою притаманних їй завдань і, зокрема, ступінь здійсненості соціально-економічних прав безпосередньо залежить від наявності у такої держави необхідних матеріальних ресурсів.

Отже, існують достатні підстави стверджувати, що конституювання соціальної держави аж ніяк не входить у суперечність із найважливішими принципами держави правової, а є справді новим, наступним етапом розвитку останньої. І між поняттями «правова держава» і «соціальна держава», і між принципами свободи та соціально-економічної рівності, і між двома «поколіннями» прав людини, безперечно, існує, з одного боку, діалектична єдність, а з іншого - можуть виникати деякі суперечності, напруження [5, с.57].

Соціальна держава - це держава, яка надає підтримку незахищеним верствам населення, намагається впливати на розподіл матеріальних благ відповідно до принципу соціальної справедливості, щоби забезпечити кожній людині гідне існування. Демократія тісно пов'язана з характеристикою держави як правової так і соціальної. Демократія сприяла шляхом поступового визнання соціально-економічних прав, запровадження соціального законодавства перетворенню ліберальної правової держави на соціальну та правову. Крім того, функціонування соціальної державності в умовах демократії передбачає, що соціальні програми, в яких вона реалізується, приймаються і здійснюються у межах демократичних процесів і процедур, чітко встановлених законодавством. Появу теорії соціальної держави і заснованої на ній практики необхідно розглядати як конкретизацію змісту правової держави стосовно вимог, які постають перед громадянським суспільством на певних етапах розвитку. З іншого боку, аналіз соціальної державності необхідно здійснювати з урахуванням її єдності з ліберальними і демократичними традиціями, оскільки соціальна, правова держава залишається ліберальною в політичній сфері. Нарешті, на відміну від країн Заходу, де соціальна держава як характеристика правової, що знаменує собою початок якісного нового етапу її розвитку, в Україні становлення демократичної, правової державності не передують утвердженню соціальної держави, а навпаки, відбувається в умовах, коли соціальні засади вже набули сталого характеру, однак потребують істотного оновлення.

Конституція створила правові передумови для розбудови України як соціальної держави. Соціальною вважається така держава, яка визнає людину найвищою соціальною цінністю, своє призначення вбачає в забезпеченні громадянського миру і злагоди в суспільстві, надає на субсидіарних засадах соціальну допомогу індивідам та іншим громадянам, які перебувають у важкій життєвій ситуації, з метою забезпечення кожному гідного рівня життя. Пряме визнання держави соціальною дозволяє стверджувати, що конституційному устрою Української держави притаманний принцип соціальної держави, через що він набуває вищої імперативної сили і стає загальнозначущим, в тому числі і щодо соціальної спрямованості законодавства. Поняття «соціальна держава» є загальною правовою категорією, яка потребує подальшого визначення його змісту. Для розуміння цього поняття необхідно звертатися до норм діючого законодавства, судової практики та аналізу існуючих у суспільстві традицій. Разом з тим через конституційну невизначеність змісту соціальної держави посилення на цей принцип як на норму, що має пряму дію, в судовій

практиці використовується надзвичайно рідко. При вирішенні конкретних справ перевага надається конкретним конституційним нормам, якщо такі мають місце, а також нормам, які містяться в чинному законодавстві. Як критерій відповідності змісту соціальної держави поточного законодавства тим заходам, які влада спрямовує на його реалізацію, використовують ті конституційні принципи соціальної держави, які відображають закономірності її розвитку і функціонування та притаманні саме соціальній державі, а тому нехарактерні для інших типів держав, що виконують певні соціальні функції.

Соціальна держава проявляється через принципи людської гідності, соціальної справедливості, автономії суспільних відносин і процесів субсидіарності і соціальних зобов'язань. Застосування поняття соціальної держави спільно з правовою підкреслює єдність формальних і матеріальних елементів, що стосуються організації та діяльності держави. Це є підставою для визнання особливого характеру відносин між правовою і соціальною державністю: остання має розглядатися як якісна характеристика, як матеріальний зміст правової держави [5, с.92].

Закріплюючи соціальну державу в такій якості, законодавець тим самим окреслив ті межі, в рамках яких вона повинна діяти, аби не суперечити вимогам демократичної, правової державності, за допомогою яких забезпечується політична єдність і відповідне розуміння завдань, поставлених суспільством перед державою. Роль соціальної держави щодо задоволення потреб людини та громадянського суспільства не означає її пасивності. Обов'язком для соціальної держави є вимога служіння громадянському суспільству, сприяння його функціонуванню. Що ж до визначення пріоритетів у межах цього завдання, прийомів і засобів його реалізації, то в цьому держава має бути достатньо самостійною і незалежною, якщо дотримуватиметься умов, які створює формула демократична, соціальна, правова держава. Саме тому держава як представник усього суспільства не повинна допускати ототожнення інтересів окремих груп з інтересами суспільства в цілому. Втілення принципів демократичної, правової держави сприяє попередженню руйнації демократичних і правових цінностей, розмиванню правової державності внаслідок зростання радикалізму в суспільстві. Формування соціальної, правової державності становить найважливіший напрям розвитку демократичної державності в Україні, одне з основоположних завдань демократизації українського суспільства, реформи її політичної і правової систем. Проголошення України соціальною державою означає її орієнтацію й діяльність щодо здійснення широкомасштабної та ефективної соціальної політики, спрямованої на реальне забезпечення прав людини та громадянина, охорони праці та здоров'я людей, встановлення гарантованого мінімального розміру оплати праці, надання державної підтримки сім'ї, материнству, батьківству, дитинству, інвалідам і людям похилого віку, розвиток системи соціальних служб, встановлення державних пенсій і допомог[3,с. 164].

Соціальна держава:

- 1) визнає людину як найвищу соціальну цінність;
- 2) правовими методами забезпечує здійснення принципу соціальної справедливості;
- 3) підтримує розвиток соціальної активності населення;
- 4) здійснює соціально орієнтовану політику: разом із захистом соціально слабкої частини населення всіляко сприяє розвитку не забороненої законом соціальної активності членів суспільства, у тому числі підприємницької діяльності;
- 5) закріплює в чинному законодавстві ефективну систему державних соціальних служб, які повинні на практиці здійснювати соціальний захист населення, і надає цим службам статус пріоритетних у складі державного апарату тощо[1,с. 54].

Таким чином, головним пріоритетом розвитку Української держави є спрямування її внутрішньої і зовнішньої політики на реальне соціальне забезпечення матеріальних і духовних потреб людини і громадянина.

Правовою називають державу, в якій забезпечене верховенство права, а діяльність держави, її органів і посадових осіб реалізується на основі й у межах, визначених правом; в якій не тільки особа відповідає перед державою за всі свої дії, але й держава несе реальну

відповідальність перед особою за свою діяльність та її наслідки. Правова держава є визначальним і найбільш змістовним елементом панівного в сучасних розвинутих країнах типу державності. Правова держава являє собою організацію політичної влади, що заснована на визнанні та реальному забезпеченні прав і свобод людини і громадянина, верховенства права, взаємній відповідальності особи і держави [с. 4, 327].

Правова держава:

- 1) закріплює в Конституції принцип верховенства права;
- 2) на конституційному рівні забезпечує обов'язковість створення ефективного механізму практичної охорони і захисту прав і свобод людини та громадянина, їх гарантування;
- 3) забезпечує реалізацію в державі принципів розподілу влад, взаємної відповідальності держави і людини, забезпечення суспільного і правового порядку в країні;
- 4) здійснює міжнародну політику відповідно до правил, що закріплені в міжнародних актах та ратифікованих нею;
- 5) реалізує інші функції в межах діючого права.

Науковий керівник: к.ю.н.доц. Жук Н.А.

Список використаних джерел:

1. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. — К., 2005. — 600 с.
2. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права. — Київ: Кондор, 2006. — 736 с.
3. Андрусак Г.Г. Теорія держави і права. — Львів: Право для України, 1997. - 324 с.
4. Яковюк І.В. Соціальна держава: питання теорії та шляхи її становлення. — Харків: Просвіта, 2000. — 425 с.
5. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права. — Київ: Кондор, 2006. — 736 с.

КОРЕСПОНДУЮЧІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯНИНА ТА ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ

Гришина Наталія Вікторівна
доцент кафедри державно-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна

Ключові слова: права та обов'язки, працівник міліції, адміністративне право, адміністративно-правовий статус, юридичні гарантії, адміністративні послуги, адміністративний договір.

Необхідним напрямком удосконалення функціонування органів міліції є розбудова досконалого адміністративно-правового статусу працівника міліції, а особливо досконалої системи його прав та обов'язків. Це пов'язано з тим, що саме у межах реалізації працівником міліції свого адміністративно-правового статусу відбувається найбільша кількість його контактів із приватними особами. Інакше кажучи, саме норми адміністративного права, регулюють найбільшу кількість правовідносин, як зовнішньо-управлінського, так і внутрішньо-управлінського спрямування, у яких приймає участь працівник міліції. Виходячи

з цього, можна зробити висновок, що від досконалої побудови адміністративно-правового статусу працівника міліції залежить ефективність та результативність функціонування органів міліції. Однак, разом з цим, відмітимо, що закріплення на рівні нормативних актів основних елементів адміністративно-правового статусу (прав та обов'язків) працівника міліції має здійснюватися з обов'язковим урахуванням прав та обов'язків тих суб'єктів, з якими він буде вступати у правовідносини.

Під адміністративно-правовим статусом пропонується розуміти комплексну категорію, яка характеризується логічним об'єднанням низки елементів (правоздатність, дієздатність, права, свободи, законні інтереси, обов'язки, гарантії тощо), за допомогою яких: відбувається правове визначення місця того або іншого суб'єкта у суспільстві та державі, наділення його потенційною можливістю стати учасником правовідносин; відкривається можливість для суб'єктів права реалізувати свої бажання та потреби; визначаються межі можливої поведінки суб'єктів права у тих або інших правовідносинах.

У демократичній, правовій державі має бути чітко визначено пріоритет обов'язків органів державної влади над їх правами, оскільки останні створюються з метою служіння людині та громадянину, тобто для виконання певних обов'язків.

Категорія «кореспондуючі права і обов'язки» має принципове значення для науки і практики, яке полягає у тому, що завдяки їй, по-перше, суб'єкти правовідносин стають зв'язаними взаємними зобов'язаннями, оскільки правові норми встановлюють для однієї сторони вид і міру можливої поведінки, а для іншої – вид та міру належної поведінки і навпаки; по-друге, відбувається конкретизація учасників правовідносин, оскільки правами та обов'язками наділяються чітко визначені суб'єкти; по-третє, досягається реальна реалізація суб'єктивних прав суб'єктів правовідносин, оскільки кожному суб'єктивному праву, принаймні в ідеалі, кореспондується відповідний обов'язок.

Кореспондуючі права та обов'язки громадянина і працівника міліції реалізуються у межах адміністративних процедур, які поділяються на «заявні» та «втручальні». Виходячи з цього уся сукупність кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції може бути поділена на ті, що 1) складають зміст «заявних» процедур (мають за мету реалізацію громадянами їх суб'єктивних прав та законних інтересів) і ті, що 2) складають зміст «втручальних» процедур (спрямовані на виконання працівником міліції покладених на нього обов'язків).

Реалізація адміністративно-правового статусу громадянина і працівника міліції забезпечується дією відповідних гарантій – соціально-економічних, політичних, духовних та юридичних. Найбільш принципова роль серед названих гарантій забезпечення реалізації правового статусу учасників адміністративно-правових відносин відводиться юридичним гарантіям, під якими необхідно розуміти сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих нормативно-правових та інституційно-організаційних засобів їх забезпечення.

Реалізація кореспондуючих прав і обов'язків громадянина і працівника міліції являє собою певний процес, функціонування якого може відбуватися лише за наявності певних умов – головних та другорядних.

До головних умов необхідно віднести наступні:

- наявність закріпленої на нормативному рівні системи кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції;
- встановлення юридичних фактів, з настанням (виникненням) яких, може бути розпочато процес реалізації прав та обов'язків;
- наявність процедурних (процесуальних) норм, які регламентують порядок реалізації прав та виконання обов'язків учасниками правовідносин;
- наявність інституцій (суб'єктів), відповідальних за реалізацію кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції;
- наявність визначених на нормативному рівні форм, у межах яких може відбуватися реалізація кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції.

Другорядні умови реалізації прав та обов'язків учасників суспільних відносин

можуть бути представлені: а) обставинами часу та місця, які супроводжують процес реалізації прав та обов'язків; б) станом матеріально-технічного забезпечення суб'єктів публічного управління, покликаних сприяти приватним особам у реалізації їх правового статусу; в) особистісними якостями посадових або службових осіб публічної адміністрації, безпосередньо задіяних у процесі реалізації правового статусу приватних осіб.

Юридичні гарантії реалізації кореспондуючих прав і обов'язків громадянина та працівника міліції можуть бути представлені інститутом адміністративних послуг та інститутом адміністративного договору.

До системи юридичних гарантій захисту кореспондуючих прав та обов'язків громадянина і працівника міліції можуть бути віднесені лише ті, які є однаково досяжними як для громадянина, так і для працівника міліції у межах адміністративно-правових відносин, що виникають між ними. Названі гарантії можуть бути представлені інститутом адміністративної відповідальності та інститутом адміністративної юстиції.

КРИМІНАЛІСТИКА У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Даньшин М.В.

доктор юридичних наук, доцент,
заступник декана з наукової роботи
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

На сьогодні у рамках докорінної зміни основ навчального процесу у вищих закладах освіти в Україні окреме місце разом з питаннями його організації посідає проблематика професійності науково-педагогічних кадрів. Зараз викладачам, які повинні готувати справжніх майбутніх професіоналів, самим доводиться працювати в умовах всесвітньої глобальної трансформації існуючих наукових знань та докорінних сучасних змін у формах та методах навчально-педагогічного процесу. Намітилася тенденція до жорсткої професійної конкуренції серед фахівців вищої школи, яку виграють ті з них, хто чітко уявляє для себе реальні вимоги та потреби з боку суспільства, критерії до науково-педагогічної діяльності взагалі та структури викладацької діяльності зокрема. Ці питання є досить актуальними у світлі сучасного розвитку української криміналістики.

Різноманітні аспекти викладання криміналістики постійно привертали увагу як науковців, так і практичних співробітників правоохоронних органів та суду. У різні часи окремі аспекти цієї проблематики були об'єктом досліджень багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-криміналістів. Взагалі у різні часи багато іменитих учених були стурбовані такими питаннями, як-от: Хто повинен викладати криміналістику? Які риси характеру, професійні здібності та якості повинен мати викладач криміналістики? Якою повинна бути методика викладання навчального курсу «Криміналістика»?

Інтерес до цієї проблематики з боку теоретиків та практиків очевидний, бо розв'язання цих питань дозволяє розвиватися як самій криміналістичній науці, так й оптимізувати процес протидії злочинності на місцях. Криміналістика як навчальна дисципліна оформилася та удосконалюється зараз завдяки досягненням наукової галузі криміналістики. Становлення вітчизняної криміналістики як самостійної юридичної науки значною мірою визначило місце криміналістичних знань у системі навчального процесу.

Методика викладання криміналістики, яка і будь-яка методика іншої дисципліни, підпорядкована загальним закономірностям сучасного навчального процесу. Однак крім цих загальних закономірностей методика викладання будь-якої конкретної науки залежить від специфіки її змісту. Саме специфічні особливості викладання криміналістики, що обумовлені її змістом, і є тією стрижневою основою, що здійснює певний синтез між теоретичними

основами протидії злочинності і практикою її застосування в реально існуючій дійсності. Завдяки цьому криміналістика пропонує суддям, слідчим, оперативно-розшуковим працівникам, експертам науково обґрунтовані та перевірені практикою способи, прийоми і методи розкриття і розслідування злочинів, а також судового розгляду.

На сьогоднішній день процес підготовки вітчизняного співробітника правоохоронних органів та суду, компетентного відповісти на всі виклики існуючої дійсності, є першочерговим завданням держави. Саме з цією метою й створено в структурі навчального процесу на юридичних факультетах та у профільних ВНЗ певні цілісні блоки, що складаються з окремих загальнотеоретичних, спеціальних, профільюючих, обов'язкових і факультативних дисциплін, тісно взаємопов'язаних одна з одною і підпорядкованих одній глобальній меті – випуск високопрофесійних кадрів.

У процесі підготовки майбутніх правоохоронців першочергове місце посідають знання з блоку наук кримінально-правового циклу, які, у свою чергу, повинні перебувати в певній впорядкованості один з одним з метою недопущення дубляжу в процесі всього навчання. Навчальний процес з підготовки майбутніх співробітників передбачає поступальне засвоєння низки дисциплін, які висвітлюють у межах свого предмета різні сторони діяльності щодо протидії злочинності в сучасних умовах. Особливе місце тут посідає саме криміналістика, яка є специфічною навчальною дисципліною. У ній знаходять «вихід» дані практично всіх дисциплін кримінально-правового циклу. Саме на тлі криміналістики вирішуються питання, що вимагають залучення інформації з інших дисциплін кримінально-правового циклу, зокрема з кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесу, кримінології, теорії оперативно-розшукової діяльності та судової експертизи. Окрім цього блоку та поряд з вивченням криміналістики, майбутні правоохоронці здобувають знання з галузі юридичної психології, судової медицини, судової психіатрії, судової статистики, судової бухгалтерії. Саме тут найповніше відбувається віддзеркалення криміналістичного інтегрування на навчальному процесі під час засвоєння курсу «Криміналістика».

Детальне вивчення проблем криміналістики сприяє закріпленню отриманого студентами, курсантами та слухачами під час проходження виробничої практики досвіду комплексного розв'язання сучасних завдань з протидії злочинності, стимулює теоретичне осмислення і подальше поглиблення його в навчальному процесі. Саме в надрах криміналістики велика увага приділяється практичному відпрацюванню тактики слідчих дій, підготовчих і організаційних заходів, взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, правила легалізації інформації, що отримана оперативно-розшуковим шляхом. Також при засвоєнні криміналістичних знань наочно ілюструється передовий міжнародний досвід протидії злочинності. У рамках вивчення криміналістики студенти, курсанти та слухачі засвоюють засади судової експертизи.

Сьогодні в Україні існує досить цільна та потужна вітчизняна наукова основа для викладання криміналістики на рівні провідних світових стандартів. Ця основа базується на ретельному та всебічному аналізі сучасної практики протидії злочинності. Однак існує складність засвоєння студентами, курсантами та слухачами криміналістичних знань. Ця складність – специфічність науки, її інтеграційний характер, а також її націленість на розв'язання комплексів конкретних практичних потреб того чи іншого правоохоронного органу з метою найефективнішого розслідування та розкриття злочинів, а студенти, курсанти та слухачі зараз у своїй більшості, ще не мають особистого досвіду у цій галузі.

Викладання криміналістики, це не лише надання майбутнім правоохоронцям знань, щодо основних правил розслідування злочинів, – це й збагачення їх своєрідними інтегральними відомостями щодо існуючої практики протидії злочинності в сучасних умовах. Маємо на увазі різні аспекти роботи слідчого, судді, прокурора, експерта та ін., а саме такі питання як взаємодія слідчого з оперативно-технічними підрозділами, засвоєння відомостей про наукову організацію управління та праці в органах МВС, СБУ, прокуратури та суду, НОП слідчого, судді, оперативного співробітника та ін. Необхідне поступове

заглиблення у різні процесуальні та непроцесуальні аспекти процесу розслідування та розкриття злочинів. Однак розгляд цих специфічних особливостей потребує наявності у викладача певної кваліфікації.

Викладач криміналістики – це, беззаперечно, особа, яка, по-перше, володіє теоретичними знаннями щодо криміналістичної науки та, по-друге, має певний досвід практичної роботи у сфері протидії злочинності. Якщо відсутній хоча б один з елементів формули професіоналізму викладача криміналістики, то це або науковець науко-дослідної лабораторії або практичний співробітник правоохоронних органів чи суду. Викладач, який не розуміє проблем практики та не має професійного досвіду щодо їх вирішення – це лише теоретик, який особисто ніяким чином не допомагає вирішити стратегічні завдання протидії злочинності, а лише вироблює з боку студентів та слухачів навички з ефективного складання заліків та іспитів.

З іншого боку, викладач, який має лише практичний досвід, – це здебільшого особа, яка не може творчо та ініціативно мислити, не знає теоретичного фундаменту науки криміналістики, без якого оптимізація її навчальної дисципліни не можлива взагалі. Він не має професійних якостей викладача та, на жаль, здебільшого, або вже професійно zdeформована, «згоріла» людина, або, навпаки, безмежно самовпевнена у своїй правоті особа, що вже не може вдосконалюватися та навчатися.

Насправді, як свідчить історія криміналістики, є яскраві приклади успішної роботи викладачів, що мають великий, або, навпаки, мінімальний досвід практичної роботи на ланці практики протидії злочинності. Тим не менш, ми впевнені, що вищезазначені «усічені» типи викладача криміналістики здебільшого представляють собою певну небезпеку. Так, саме вони спонукають до розриву між теорією та практикою, створюють міф щодо неспроможності науки, та взагалі своєю діяльністю насправді розбалансовують весь кримінально-правовий механізм держави замість того, щоб внести свою частку у вдосконалення навчального процесу та засвоєння специфічних криміналістичних знань з боку студентів, курсантів, слухачів. Тому, викладач криміналістики, який має власний практичний досвід, повинен володіти теоретичним матеріалом науки, орієнтуватися у динамічних процесах її розвитку та знати сучасні проблеми практичної діяльності. Окрім цього він повинен чітко усвідомлювати сутність та особливості викладацької діяльності як такої.

Таким чином, по-перше, на прикладі особливостей вивчення навчального курсу криміналістики чітко проявляється інтеграційна специфіка самої криміналістичної науки. По-друге, криміналістичні знання складають лише частину того, що потрібно для успішного розслідування злочинів у сучасних умовах. Тому, по-третє, питання щодо підвищення ефективності викладання криміналістики тісно пов'язані з поглибленим вивченням студентами, курсантами та слухачами інших дисциплін, дані яких практично застосовуються на ланки протидії злочинності.

Список використаних джерел:

1. Бахин В.П. Чему и кому служит криминалистика? [Текст] / В.П. Бахин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iuaj.net/node/366>.
2. Белкин Р.С. Перспективы развития советской криминалистики [Текст] / Р.С. Белкин // Труды Высшей школы МООП СССР. – Вып. 15. – М., 1967. – С. 3-11.
3. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы [Текст] / Р.С. Белкин. – М., 1987. – С. 29-43.
4. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики [Текст] / Р.С.Белкин. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 240 с.

5. Варцаба В.М. Проблеми викладання криміналістики в навчальних закладах [Текст] / В.М. Варцаба // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 779-783.
6. Васильев А.Н. Проблемы советской криминалистики [Текст] / А.Н. Васильев // Соц. законность. – 1973. – № 3. – С. 25-26.
7. Волчецкая Т.С. Развитие криминалистической науки и предмет криминалистики [Текст] / Т.С. Волчецкая // Материалы междунар. науч. конф.: 50 лет в криминалистике. К 80-летию со дня рождения Р.С. Белкина. – Воронеж, 2002. – С. 68-70.
8. Волчецкая Т.С. Актуальные проблемы преподавания криминалистики на современном этапе (по материалам анализа зарубежного опыта) [Текст] / Т.С. Волчецкая // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 783-787.
9. Гавло В.К. Методологические аспекты и некоторые пути развития криминалистики [Текст] / В.К. Гавло // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25-26 верес. 2003 р.). – Х. : Гриф, 2003. – С. 18-22.
10. Даньшин М.В. Криміналістика ХХІ століття : місце у системі наукового знання : монографія / М.В. Даньшин. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 480 с.
11. Ищенко Е.П. О современном состоянии российской криминалистики [Текст] : Труды: Т. 2. / Е.П. Ищенко // Argumentum and iudicium. – ВЮЗИ – МЮИ – МГЮА. – М., 2006. – С. 126-134.
12. Ищенко Е.П. В поисках истины [Текст] / Е.П. Ищенко, М.Г. Любарский. – М., 1984. – 212 с.
13. Эйсман А.А. Криминалистика в системе юридических и естественных наук [Текст] / А.А. Эйсман // Сб. науч. работ Литовского НИИСЭ. – Вильнюс, 1963. – № 1. – С. 21-29.
14. Криминалистика [Текст] : учебник / под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эксархопуло. – М., 1995. – С. 12.
15. Криминалистика [Текст] : учебник – 2-е изд., испр., доп. и перераб. / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. Е.П. Ищенко. – М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ»: ИНФРА-М, 2010. – 784 с.
16. Зицер Э.У. Криминалистика. Введение: учебник [Текст] / Э.У. Зицер. – М., 1938. – С. 3.
17. Коновалова В.Е. К вопросу о взаимосвязи криминалистики с уголовно-процессуальным правом [Текст] / В.Е. Коновалова // Мат. научн. конф. проф.-препод. состава Харьк. юрид. ин-та., 1968. – С. 165.
18. Коновалова В.О. Історія виникнення і тенденції розвитку криміналістики на Україні [Текст] / В.О. Коновалова // Правознавство: Доповіді та повідомлення III Міжнародного конгресу українців, 26-29 серпня 1996 р. – Х. : Око, 1996. – С. 66-69.
19. Коновалова В.Е. Новые тенденции развития криминалистики [Текст] / В.Е. Криминалистика // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Вип. 6. – Х. : Право, 2006. – С. 10-16.
20. Маннс Г. Криминалистика как прикладная дисциплина и предмет преподавания [Текст] / Г. Маннс // Труды профессоров и преподавателей Иркутского гос. ун.-та. – Иркутск, 1921. – Вып. 2. – С. 148.
21. Матусовский Г.А. Криминалистика в системе научных знаний [Текст] / Г.А. Матусовский. – Х. : «Выща школа». Изд-во при Харьк. Ун-те, 1976. – 113 с.
22. Митричев С.П. Задачи советской науки криминалистики [Текст] / С.П. Митричев // Соц. законность. – 1951. – № 6. – С. 23.
23. Криминалистика [Текст] : учебник / под ред. В.О. Образцова. – М., 1995. – С. 13.
24. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей [Текст] : учебник / А.Р. Ратинов. – М. : НИ и РИО ВШ МООП СССР, 1967. – 290 с.

25. Россинская Е.Р. Современные проблемы криминалистической дидактики [Текст] / Е.Р. Россинська // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 795-800.
26. Скулиш Є.Д. Особливості викладання криміналістики в Національній Академії Служби безпеки України [Текст] / Є.Д.Скулиш // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 800-804.
27. Строгович М.С. Предмет криминалистики и ее соотношение с уголовным процессом [Текст] / М.С. Строгович // Труды Военно-юридической академии. – Ашхабад, 1942. – С. 10.
28. Тарасов-Родионов П.И. Советская криминалистика [Текст] / П.И. Тарасов-Родионов // Соц. законность. – 1951. – № 7. – С. 10-11.
29. Шавер Б.М. Предмет и метод советской криминалистики [Текст] / Б.М. Шавер // Соц. законность. – 1938. – С. 75.
30. Шепітько В.Ю. Зв'язок юридичної науки і освіти з практикою боротьби зі злочинністю [Текст] / В.Ю. Шепітько // Проблеми сучасної юрид. освіти: тези доповідей та наук. повідомлень наук.-метод. конф. (Харків, 21 квітня 2000 р.). – Х., 2000. – С. 54-55.
31. Шепітько В.Ю. Природа і предмет вивчення криміналістики в системі наукового знання [Текст] / В.Ю. Шепітько // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: 36. наук.-практ. матеріалів (до 55-річчя видання роботи С.М. Потапова «Введение в криминалистику»). – Х. : Право, 2001. – С. 12-17.
32. Шепітько В.Ю. Криміналістика: шлях від науки до практики [Текст] / В.Ю. Шепітько // Vivat Lex. – 2002. – 18 січня (№ 1). – С. 2.
33. Шепітько В.Ю. Тенденції і перспективи розвитку криміналістики (концептуальність підходів і дискусійність поглядів) [Текст] / В.Ю. Шепітько // Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25-26 верес. 2003 р.). – Х. : Гриф, 2003. – С. 5-8.
34. Шепітько В.Ю. Сучасний стан, тенденції та функції криміналістики [Текст] / В.Ю. Шепітько // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Х.: Право, 2008. – Вип. 8. – С. 93-98.
35. Шепітько В.Ю. Изменчивость криминалистики в ХХІ веке и ее задачи в современных условиях [Текст] / В.Ю. Шепітько // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листопада 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 55-59.
36. Шепітько В.Ю. Криминалистика [Текст] : учебник / В.Ю. Шепітько ; под ред. Н.П. Яблокова. – М., 1995. – С. 7.
37. Яблоков Н. П. Значение криминалистики в правоприменительной деятельности и в подготовке юристов широкого профиля [Текст] / Н. П. Яблоков // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : Збірн. матеріалів засід. «круглого столу», присвяч. 85-річчю створення ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса (11-12 листопада 2008 р.). – Х., 2008. – С. 27-36.
38. Яблоков Н. П. Некоторые взгляды на криминалистику как науку и учебную дисциплину ХХІ века [Текст] / Н. П. Яблоков // Криміналістика ХХІ століття: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листоп. 2010 р. – Х. : Право, 2010 – С. 68-74.
39. Яблоков Н. П. Основные тенденции развития криминалистики как науки и учебной дисциплины в современной России [Текст] Н. П. Яблоков // Современное состояние и развитие криминалистики. Сборник научных трудов / под ред. Н. П. Яблокова, В. Ю. Шепітько. – Х. : Апостиль, 2012. – С. 55-71.

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КВАЛІФІКОВАНИХ ВИДІВ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ (ЧАСТИНИ 2 ТА 3 СТ. 345 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Дембовський Вадим Олександрович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: dembovv@mail.ru

Ключові слова: об'єктивна сторона злочину, насильство, конкретність діяння, усвідомленість діяння, суспільна небезпечність діяння.

З метою охорони сфери правоохоронної діяльності та її представників чинним Кримінальним кодексом України передбачена кримінальна відповідальність за умисне заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків. Дані склади злочинів передбачені ч. 2 та ч. 3 ст. 345 Кримінального кодексу України. За конструкцією об'єктивної сторони вони є злочинами з матеріальним складом, адже диспозиції ч. 2 та ч. 3 ст. 345 КК України передбачають настання суспільно небезпечних наслідків в результаті протиправного діяння вчиненого суб'єктом злочину.

З об'єктивної сторони склади злочинів, передбачені ч. 2 та ч. 3 ст. 345 КК України полягають у застосуванні фізичного насильства щодо працівника правоохоронного органу. Дані злочини характеризуються діянням, наслідками (заподіяння працівникові правоохоронного органу чи його близьким родичам побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень та заподіяння працівникові правоохоронного органу або його близьким родичам тяжкого тілесного ушкодження), причинним зв'язком між діянням і наслідками [3, с. 299].

На думку Г. В. Тимейка, значення об'єктивної сторони складу злочину є надзвичайно відчутним у процесі кваліфікації суспільно небезпечного діяння та визначається цілим комплексом взаємопов'язаних між собою чинників. Це, зокрема, те, що в межах конкретного складу злочину вона є об'єктивним підґрунтям кримінальної відповідальності, слугує критерієм відмежування даного злочинного діяння від інших злочинів або проступків, має важливе значення для кваліфікації, істотно впливає на оцінку ступеня суспільної небезпеки злочину та особи винного [4, с. 15-19]. Зазначені висновки повною мірою поширюються на склади кваліфікованих видів погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (частини 2 та 3 ст. 345 Кримінального кодексу України).

Конструктивною ознакою об'єктивної сторони складу злочину є час вчинення злочину. У цьому зв'язку варто зазначити, що В. І. Осадчий наголошує на доцільності введення до складу злочинів, що посягають на сферу правоохоронної діяльності (до яких належить і ст. 345 КК), юридичної конструкції, яка чітко визначає час вчинення злочину: "при виконанні працівником правоохоронного органу службових обов'язків" [2, с. 129].

Слід наголосити, що при аналізі змісту ч. 2 та ч. 3 ст. 345 КК України впливає, що поняття насильство включає в себе лише фізичне насильство як комплекс певних вольових, активних, свідомих дій, які в результаті призводять до суспільно небезпечних наслідків. В той же час законодавець не бере до уваги психічне насильство, яке може призвести до моральної шкоди. Така позиція суперечить визначенню насильства в теорії кримінального права, а також окремим нормам Загальної та Особливої частини КК України.

Фізичне насильство, яке передбачене у диспозиціях ч. 2 та ч. 3 ст. 345 КК України є діянням, яке визначається такою сукупністю ознак: конкретність, усвідомленість, вольовий акт поведінки людини, суспільна небезпечність та протиправність.

Конкретність діяння передбачає те, що воно завжди повинно мати конкретний характер і становити собою конкретний акт поведінки людини, який має відбуватися в конкретній обстановці, місці та часі і завжди виявляється в конкретній дії чи бездіяльності. Так, діяння, що передбачені в диспозиціях ч. 2 та ч. 3 ст. 345 КК України є конкретними актами поведінки людини, що спрямовані на завдання тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Така активність людини виражена у формі конкретної дії може бути об'єктом правової оцінки [1, с. 113].

Усвідомленість діяння означає, що акт поведінки людини завжди має бути відображеним у її свідомості. У даному випадку можна визначити, що рухи тіла які не контролюються свідомістю, якщо вони були суспільно небезпечними і ними заподіювалася істотна шкода охоронюваним законом суспільним відносинам не є діяннями, що тягнуть за собою кримінально- правову відповідальність.

Вольовий акт поведінки, тобто вчинене діяння має бути проявом волі особи, яка має відповідну мету. Так, умисне заподіяння побоїв, легких, середньої тяжкості, тяжких тілесних ушкоджень можливе лише при здійсненні вольового діяння, коли суб'єкт злочину не піддається жодному сторонньому психічному впливу з боку інших осіб.

Суспільна небезпечність діяння полягає в тому, що певний акт поведінки заподіює істотну шкоду суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або створює реальну загрозу її заподіяння. Діяння буде визнаватися злочинним і караним, якщо буде мати таку ознаку, як суспільна небезпечність. Суспільну небезпечність можна розглядати як соціальну властивість, яка визначає ступінь спричиненої шкоди об'єкту кримінально-правової охорони необхідної для визнання діяння як злочину. Характер дії, спосіб і засоби, за допомогою яких учиняється посягання, значною мірою визначають характер і ступінь суспільної небезпечності злочину, тобто його тяжкості. Це означає, наприклад, що насильство стосовно правоохоронця, вчинене із застосуванням зброї є більш суспільно небезпечним ніж нанесення побоїв, тілесних ушкоджень при застосуванні звичайної фізичної сили, адже це застосування зброї може призвести до більш тяжких наслідків і до більш суворого покарання встановленого в санкціях статей Особливої частини КК України.

Протиправність діяння означає, що тільки те діяння визнається злочином, яке передбачено в диспозиції однієї зі статей Особливої частини КК України, тобто заборонено кримінальним законом під загрозою покарання. Можна визначити з даного положення, що злочинність і караність діяння, а також інші кримінально- правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом України. Протиправність діяння визначає, що саме активні, свідомі, вольові дії визначені як злочин, які вчинені суб'єктом злочину, завжди порушують відповідну норму кримінального закону. Для встановлення кримінальної протиправності при відсилочній чи бланкетній диспозиції (так звана змішана протиправність) необхідно звернутися до аналізу інших статей Кримінального кодексу України чи до нормативних актів (законів чи підзаконних актів) інших галузей права або до локальних нормативних актів. [1, с. 114-115]. Протиправність аналізованих діянь визначається передбаченість їх у диспозиціях ч.ч. 2 та 3 ст. 345 КК.

Таким чином, насильство, що передбачено у диспозиціях ч. 2 та ч.3 ст. 345 КК України є поняттям, що означає заподіяння фізичного насильства щодо працівника правоохоронного органу та його близьким родичам у зв'язку з виконанням даним працівником його службових обов'язків.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Житний О.О.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2- е вид., перероблене і доповнене. К.: Юрінком Інтер 2005. – 480 с.

2. Осадчий В. І. Кримінально- правовий захист правоохоронної діяльності. Монографія. – К.: Атіка, 2004.- 336 с.
3. Сенько М. М., Беленок В. П. Про об'єктивну сторону складу злочину “ Погроза або насильства щодо працівника правоохоронного органу ” // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична: Зб. наук. пр.- Львів: ЛьвДУВС.- Вип. 1.- 2008.- С. 294- 303.
4. Тимейко Г. В. Общее учение об объективной стороне преступления.- Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та., 1977.- 216 с.

ПРИВОДИ ТА ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Денисюк Ігор Олександрович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: кримінальне провадження, приводи і підстави застосування заходів безпеки.

Політичні та економічні процеси, що відбуваються в Україні, покликані сприяти її розбудові як демократичної правової держави, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. У такому контексті заслуговує на увагу питання щодо приводів та підстав застосування заходів безпеки під час кримінального провадження.

Процесуальні дії та рішення мають важливе значення для виконання завдань кримінального судочинства, визначених статтею 2 КПК України [1]. Для прийняття будь-якого процесуального рішення у кримінальному провадженні необхідні приводи та підстави. Це безпосередньо стосується обрання, зміни і скасування заходів безпеки під час кримінального провадження.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Закон) [2] право на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, зазначених у статтях 1 і 7 Закону, за наявності відповідних підстав мають:

- а) особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень;
- б) потерпілий та його представник у кримінальному провадженні;
- в) підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;
- г) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- г-1) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;
- д) свідок;
- е) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;
- є) члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених у пунктах "а" - "е", якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Рішення про застосування заходів безпеки приймається слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь особи, зазначені у статті 2 Закону, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-

розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли виявленню, попередженню, припиненню злочинів.

Рішення про застосування заходів безпеки може бути прийнято слідчим суддею у випадках, передбачених статтею 206 КПК України (частина 2 статті 3 Закону).

Слід зазначити, що приводом для прийняття процесуального рішення у кримінальному провадженні можуть бути заяви, повідомлення чи інші документи, в яких з дотриманням процесуальної форми зафіксована певна інформація, що має бути обов'язково перевірена до прийняття рішення. Таким чином, приводи – це передбачені законом джерела, які підлягають перевірці, з метою прийняття правильного, законного і обґрунтованого рішення. Для того, щоб рішення відповідало зазначеним вимогам, потрібні підстави. Отже, приводи є первинним, а підстави – похідним елементом під час прийняття процесуальних рішень.

Згідно з частиною 2 статті 20 Закону приводом для застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів може бути: а) заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича; б) звернення керівника відповідного державного органу; в) отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб.

Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сім'ї та близьких родичів, є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну (ч. 1 ст. 20 Закону).

Діяльність уповноважених державних органів та осіб, які забезпечують безпеку учасників кримінального процесу, виникає за наявності реальних умов, які в чинному законодавстві іменуються підставами. Такими підставами є фактичні дані, достатні для припущення щодо здійснення небезпечних протиправних діянь відносно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Тому підставою застосування заходів забезпечення безпеки є кримінальний тиск на осіб, які сприяють судочинству. Разом з тим закон не вимагає вичерпного знання про наявність загрози або спричинення шкоди названим об'єктам. Таким чином, для забезпечення безпеки необхідно виходити із достатності даних.

Аналіз положень чинного законодавства вказує на потребу конкретизації визначення «реальної загрози», яка є підставою для застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, оскільки не завжди відсутність реальної загрози свідчить про відсутність небезпеки.

Проблемним питанням на практиці є використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як приводів та підстав для застосування заходів забезпечення безпеки щодо учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів, що зумовлює певні труднощі у правозастосовному процесі через недосконале правове врегулювання цього питання. Так, законодавець, наводячи вичерпний перелік суб'єктів, що приймають рішення щодо застосування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, однозначно і чітко не визначає приводи та підстави для їх застосування.

Після перевірки фактів, викладених у заяві, та невстановленні реальної загрози і, відповідно, підстав для застосування заходів забезпечення безпеки, виноситься постанова про відмову у їх застосуванні.

За наявності підстав для скасування заходів забезпечення безпеки органом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом виноситься мотивована постанова чи ухвала про їх скасування, яка письмово доводиться до відома особи, зазначеної у статті 2 Закону (частина 5 статті 22 Закону).

У сучасних умовах заслуговують на увагу питання, що виникають у разі відмови в застосуванні або безпідставному скасуванні заходів безпеки. Адже безпідставне або передчасне рішення може зашкодити життю, здоров'ю чи іншим інтересам особи, яка підлягає охороні, чи яку охороняють від протиправних посягань згідно з чинними законами України.

Чинний Закон (ст. 21) дає вичерпний перелік приводів і підстав для скасування заходів безпеки. Такими приводами є: 1) заява учасника кримінального судочинства, члена

його сім'ї або близького родича, щодо якого були застосовані заходи безпеки; 2) отримання достовірної інформації про усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну особи, взятої під захист.

Підставами скасування заходів забезпечення безпеки, згідно з частиною 1 статті 21 Закону, є: 1) закінчення строку конкретного заходу безпеки; 2) усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, взятих під захист; 3) систематичне невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що здійснюють заходи безпеки, якщо ця особа письмово була попереджена про можливість такого скасування.

Разом з тим, у статті 20 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [3] заява особи, щодо якої застосовано заходи забезпечення безпеки, названа серед підстав скасування спеціальних заходів забезпечення безпеки. Таким чином, у двох Законах, які розглядаються, відсутній єдиний підхід до формулювання приводів і підстав прийняття певного процесуального рішення.

На нашу думку, віднесення заяви одночасно до приводів і підстав прийняття рішення є не зовсім правильним, оскільки заява – це процесуальна форма звернення до уповноваженого законом органу чи посадової особи, а підстави – це певні достовірні відомості (інформація), які використовує посадова особа під час обґрунтування прийнятого процесуального рішення. Тому редакцію статті 20 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» потрібно привести у відповідність зі статтею 21 Закону.

Розглянемо визначені Законом підстави скасування заходів безпеки детальніше.

Закінчення строку конкретного заходу безпеки може мати місце у випадках, коли вони (строки) прямо передбачені відповідним процесуальним рішенням (наприклад, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів) або відповідною угодою (наприклад, особиста охорона, охорона житла і майна, надання спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку тощо).

Усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, взятих під захист, може мати місце у разі викриття осіб, від яких надходять погрози, та нейтралізації їхніх протиправних дій або засудження цих осіб до позбавлення волі, якщо характер їхніх погроз чи протиправних дій був направлений на перешкоджання встановленню істини у справі (шляхом схилення осіб, взятих під захист, до відмови від давання показань або давання завідомо неправдивих показань, завідомо неправдивого висновку експерта чи завідомо неправильного перекладу – ст. 384 КК України). Але в цьому випадку скасування заходів безпеки неможливе за наявності фактичних даних, які вказують на мотив помсти з боку зацікавлених у справі осіб. На нашу думку, застосування зазначеними науковцями терміну «неможливе» у цій ситуації є не зовсім точним і тому його слід замінити на «недоцільне», адже помста може бути реалізована зацікавленими у провадженні особами у будь-який час. Вважається, що в окремих випадках необхідність продовження строку застосування деяких заходів безпеки зберігається навіть після постановлення і проголошення обвинувального вироку у кримінальному провадженні, що передбачає позбавлення волі на певний строк, набрання ним чинності, і навіть після відбування покарання. Це пов'язано з тим, що члени організованих злочинних угруповань, співучасники кримінального правопорушення, які уникли кримінального покарання, а також рідні та близькі осіб, які понесли покарання, з метою помсти можуть і надалі чинити протиправний вплив на осіб, які перебували під захистом.

Систематичне невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що здійснюють заходи безпеки, є підставою для скасування таких заходів лише тоді, коли ця особа письмово була попереджена про можливість такого скасування.

Пропонується передбачити в законі таку підставу скасування заходів забезпечення безпеки, як «умисне розголошення особою, взятою під охорону від протиправних посягань, відомостей про види, способи, засоби (науково-технічні, криміналістичні, оперативно-технічні, оперативно-розшукові), методи і тактичні прийоми реалізації цих заходів». Умисне розголошення таких відомостей, на нашу думку, є грубим порушенням з боку особи, яку охороняють від протиправного посягання, шкодить ефективному застосуванню передбачених законом заходів безпеки і досягненню мети – реально забезпечити безпеку особі, її життю, здоров'ю, житлу та

іншому майну, а також може поставити під загрозу життя і здоров'я працівників, які здійснюють такі заходи.

Таким чином, з упевненістю слід стверджувати, що питання забезпечення безпеки учасників кримінального провадження потребують подальшого дослідження як науковцями, так і практиками.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. // Голос України від 19.05.2012 р. - № 90-91.

2. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.

3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Бондаренко О.О.

СОЦІАЛЬНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Дзюбенюк Богдан Ігорович

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: вбивство на замовлення, розкриття, попередження й запобігання злочинам.

Аналіз соціальної обстановки, що склалася в Україні, свідчить про подальше загострення криміногенної ситуації. Це пов'язано в першу чергу з економічною кризою, падінням виробництва, зниженням життєвого рівня окремих верств населення. У злочинну діяльність втягуються все більш широкі прошарки населення, молодь, зростає рецидивна злочинність. Процеси, що відбуваються, свідчать про агресивний, жорстокий характер останньої [1; с.7].

При розкритті і розслідуванні вбивств на замовлення викликають значні труднощі, тому практичним працівникам важливо вивчати методику розслідування злочинів цієї категорії й особливу увагу приділяти якості й рівневі їх розслідування. Показник розкриття вбивств на замовлення складає всього 30,6 %, що значно нижче показника розкриття всіх умисних убивств. Проблема розкриття вбивств на замовлення є досить гострою. Необхідно визнати, що показники розкриття цього виду злочинів в основному є стабільними за рахунок розкриття вбивств, учинених на побутовому ґрунті: поділ майна, ревності, отримання спадщини, позбавлення життя члена родини, який веде паразитичний спосіб життя, тощо, а також злочинів, учинених у сфері дрібного бізнесу. У той же час більшість убивств народних депутатів, керівників крупних підприємств і банків, журналістів, лідерів злочинних угруповань залишаються нерозкритими.

Розкриттю вбивств на замовлення сприяє також припинення такого роду злочинної діяльності на стадії приготування або замаху. Вбивства на замовлення - це в основному завершені злочини, що не є випадковим, оскільки їхньому вчиненню завжди передують ретельна підготовка. Причини ж недоведення злочинного задуму до кінця можуть бути всілякими: затримання злочинця при підготовці до вчинення вбивства або безпосередньо в момент нападу, відмова виконавця від подальших дій внаслідок активного фізичного опору

з боку самого потерпілого або його охорони, перебування передбачуваної жертви в іншому місці, неспрацьовування вибухового пристрою та ін.

Невисокий показник розкриття злочинів розглядуваної категорії пояснюється й тим, що організатори й виконавці вбивства вживають серйозних заходів обережності, витончено розробляють і виконують злочинний задум. До того ж убивство на замовлення має груповий характер і складається з декількох етапів: замовлення, найом, оплата, підшукування умов і засобів учинення злочину, виконання злочинного задуму та приховування слідів і виконавців. Низький відсоток розкриття обумовлено також непоінформованістю органів розслідування про істинні мотиви злочину, які най частіше пов'язані з фінансово-комерційною діяльністю потерпілого або переділом сфер кримінального впливу.

Пошук злочинців при розкритті вбивств на замовлення нерідко організується недостатнім чином, не провадяться необхідні слідчі дії або здійснюються поверхово, неякісно. Допити свідків, потерпілих, підозрюваних не плануються, не усуваються протиріччя в показаннях, не з'ясовуються обставини, що передували вбивству [2; с.10-11].

У ході розслідування недостатньо використовуються техніко-криміналістичні засоби, вміння застосування яких, а також використання наукових рекомендацій сприяють виявленню злочинців по більшості складних справ [3; с.32].

Вивчення матеріалів практики розслідування вбивств на замовлення показало, що одним із недоліків розслідування злочинів цієї категорії є ігнорування всіх можливих версій, іноді їхня надмірна кількість, а також відсутність перевірки всіх висунутих версій чи припинення перевірки конкретної версії до моменту її підтвердження або спростування. Такі недоліки негативно позначаються на строках, повноті й об'єктивності розслідування, що необхідно враховувати при розкритті злочинів цієї категорії.

Проведений аналіз слідчої практики по провадженнях про вбивства на замовлення, вивчення криміналістичної та кримінологічної літератури з цієї проблеми дозволили виділити основні соціальні причини виникнення вбивств на замовлення.

1. Зміни в політичній структурі України, пов'язані з формуванням правової держави, характеризуються загостренням загальної криміногенної ситуації. Складності перехідного періоду, зміни в соціально-економічній обстановці, невідповідність законодавства цим змінам і потягли за собою сплеск злочинності, появу нових видів злочинів.

2. Боротьба за лідерство окремих політичних і злочинних груп стає одним із головних джерел поширення вбивств на замовлення. Проведені нами аналіз і узагальнення матеріалів практики розслідування вбивств на замовлення показали, що представники злочинного середовища (лідери або члени злочинних угруповань, кримінальні «авторитети») складають 15%, а особи, які активно займаються політикою, - 7 % від загального числа потерпілих від убивств на замовлення.

3. Процеси, що відбуваються в економіці України, також відчутно позначилися на зростанні злочинності в державі. В умовах економічної кризи, її негативного впливу на виробничо-господарську діяльність країни значно зросла незахищеність об'єктів державної власності від злочинних зазіхань.

4. На зростання злочинності в державі серйозно впливає збільшення чисельності безробітних: адже на вчинення злочину в більшості випадків людину штовхає відсутність коштів до існування.

5. Корумпованість державних владних структур, використання державними службовцями, співробітниками правоохоронних органів і судів, іншими посадовцями своїх повноважень у корисливих цілях також є однією з причин зростання злочинності, придбання нею організованих форм і професійної спрямованості.

6. Кількість злочинів, що вчиняються, залежить також від міцності законодавчої бази в державі. Наявність розбіжностей у Конституції України й у національному

законодавстві, відомчій нормативно-правовій базі сприяє зниженню гарантії особистої безпеки громадян, їх соціального захисту й, отже, подальшій криміналізації суспільства.

7. Одним із головних джерел убивств на замовлення є організована злочинність. З'явившись в Україні значно пізніше, ніж мафії Італії, США та інших капіталістичних країн, організована злочинність в Україні за своїм професіоналізмом, конспірованістю активно їх наздоганяє, органічно вписуючись в міжнародну мафіозну структуру, а її діяльність набуває транснаціонального характеру. Члени вітчизняних організованих злочинних груп виїжджають для вчинення злочинів за межі України, а іноземні злочинці ховаються від свого правосуддя на території нашої держави [4; с.2].

8. Зниження моральних критеріїв у суспільстві суттєво відбивається на стані загальної кримінальної ситуації в країні. Засоби масової інформації справно інформують населення про захоплення заручників, убивства на замовлення, вибухи офісів, житлових будинків, автомашин, розборки з використанням усіх видів зброї. При цьому культивується тип сучасного мафіозі, що істотно відрізняється від колишніх «ворів у законі». Він має охоронців, вхожий до вищих чиновників державного апарату, має всі реквізити зовнішньої респектабельності. Усе це призводить до зневіри населення у здатності влади і правоохоронних органів захистити честь і гідність громадян, забезпечити їм особисту безпеку і викликає підвищену стурбованість станом правопорядку в державі.

9. На даний час в Україні відбувається "омолодження" злочинності, у тому числі й організованої. Причиною того, що в злочинну діяльність все частіше попадають підлітки, є бездоглядність і безпритульність молоді.

10. Однією з характерних ознак вчинюваних на сьогодні злочинів (розбійні напади, вимагання, викрадення людей, убивства, у тому числі й на замовлення) є використання вогнепальної зброї, вибухових пристроїв. Це стало можливим унаслідок відсутності централізованого контролю за виготовленням, продажем, транспортуванням і збереженням останніх на території України [5; с. 60-61].

11. До причин зростання злочинності в Україні необхідно віднести й недостатнє кадрове, матеріально-технічне та фінансове забезпечення правоохоронних органів і судів. Рівень професійної підготовки працівників прокуратури, органів внутрішніх справ, суду, Служби безпеки не завжди відповідає посаді, яку вони займають, стан матеріально-технічного та фінансового забезпечення не відповідає реальним потребам органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, не має стабільного характеру. Необхідно забезпечити гідну заробітну плату працівникам, службові обов'язки яких пов'язані з підвищеним ризиком для життя і здоров'я, а також передбачити реальні гарантії їх особистої безпеки.

Ефективність боротьби зі злочинністю забезпечується шляхом підвищення рівня розкриття, попередження й запобігання злочинів. Розкриття і розслідування вбивств на замовлення являє собою значну складність через їх ретельну підготовку і приховування слідів злочину. До того ж злочини цього виду - відносно нове явище у практиці вітчизняних органів попереднього слідства, а методика їх розслідування ще не одержала достатнього висвітлення в криміналістичній літературі. Організація розкриття і розслідування злочинів цієї категорії має свої особливості, зумовлені специфікою їх криміналістичної характеристики та слідчих ситуацій, що складаються у процесі розслідування.

Науковий керівник: д.ю.н, доц. Даньшин М.В.

Список використаних джерел:

1. Бахин В.П., Кириченко А.А. Как раскрываются преступления. Криминалистика в вопросах и примерах: Учеб. пособие. -Днепропетровск: ДГУ, 1995.

2. Валерко В. Експерти-криміналісти // Міліція України. - 1998. - №3.
3. Васильев В.Л. Юридическая психология: Учебник. - СПб.: Питер, 2000. - 624 с.
4. Горбачевський В. Особливості кримінологічної характеристики вбивств на замовлення // Право України. - 1999. - № 5
5. Щоткин В.І. Стан слідчої роботи в Україні та завдання по вдосконаленню діяльності слідчого апарату // Матер, навч.-метод. семінару прокурорів-криміналістів органів прокуратури України. - К.: КримАрт, 1997.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Дорофієнко Анна Сергіївна
студентка-магістр юридичного
факультету

Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

e-mail: dorofeenko.anna@yandex.ru

Ключові слова: трудові відносини; державна служба; оплата праці; дисципліна праці; порядок застосування дисциплінарних стягнень.

З 1 січня 2015 року набирає чинності нова редакція Закону України «Про державну службу», який був прийнятий Верховною Радою України 17 листопада 2011 року, а нині діє закон від 16 грудня 1993 року, в нормах нового закону наведені деталізовані засади трудо-правового статусу державного службовця. Зосередимося, зокрема, на питаннях оплати праці, заохоченнях і порядком застосування дисциплінарних стягнень стосовно державних службовців.

Відповідно до ст. 46 **заробітна плата державного службовця** складається з посадового окладу, надбавок до нього та премій. Розмір посадового окладу та надбавок до нього залежить, насамперед, від рангу, займаної посади та стажу роботи в державній службі. Державний службовець має право також на інші гарантії та компенсації у сфері оплати праці, передбачені законом. Наприклад, за науковий ступінь, вчене звання або почесне звання до посадового окладу буде виплачуватися відповідна надбавка (у відсотках від розміру окладу). Схема посадових окладів на посадах державної служби визначається щорічно Кабінетом Міністрів України не пізніше як у місячний термін з дня прийняття закону України про Державний бюджет України на наступний рік шляхом встановлення мінімального та максимального розмірів посадових окладів для кожної підгрупи посад державної служби.

Надбавка за вислугу років на державній службі встановлюється у співвідношенні до мінімальної заробітної плати залежно від стажу державної служби в таких розмірах: більше 1 року - 0,2; більше 5 років - 0,4; більше 10 років - 0,6; більше 15 років - 0,8; більше 20 років - 1,0.

Державному службовцю встановлюється **надбавка за ранг** у співвідношенні до мінімальної заробітної плати залежно від присвоєного йому рангу: за 9 ранг - 0,10; 8 ранг - 0,15; 7 ранг - 0,20; 6 ранг - 0,25; 5 ранг - 0,30; 4 ранг - 0,35; 3 ранг - 0,40; 2 ранг - 0,45; 1 ранг - 0,50.

Державним службовцям, до посадових обов'язків яких належить правова, фінансово-економічна, фахова експертиза та/або розроблення чи редагування пропозицій щодо формування державної політики, проектів нормативно-правових актів та/або прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президенту України, які працюють в Адміністрації Президента України, Апараті Верховної Ради України, Секретаріаті Кабінету Міністрів України та міністерствах, до повноважень яких належить

забезпечення формування та реалізації державної правової, фінансової та бюджетної політики, суб'єктом призначення встановлюється надбавка у розмірі до 100 відсотків посадового окладу.

Закон гарантує, що скорочення бюджетних асигнувань не може бути підставою для зменшення посадових окладів, надбавок до них, премій та фінансування інших передбачених законом гарантій і компенсацій державним службовцям.

Преміювання державних службовців (ст. 47), які займають посади державної служби груп II, III, IV, V, здійснюється керівником державної служби у державному органі або його апараті у межах фонду преміювання, утвореного у розмірі не менш як 10 відсотків посадових окладів та економії фонду оплати праці:

щомісячно відповідно до їх особистого внеску в загальні результати роботи;

щорічно за результатами оцінювання службової діяльності у разі отримання відмінної оцінки - до 100 відсотків посадового окладу.

Конкретні умови, порядок та розміри преміювання державних службовців визначаються положенням про преміювання відповідного державного органу або його апарату.

Видами заохочення державного службовця закон визначає:

- 1) дострокове присвоєння рангу;
- 2) представлення до відзнаки державного органу (подяка, почесна грамота тощо);
- 3) представлення до урядової відзнаки (подяка, почесна грамота тощо);
- 4) представлення до державної нагороди.

Відповідно до закону, заходи заохочення не застосовуються до державного службовця протягом строку дії накладеного на нього дисциплінарного стягнення.

Дисциплінарна відповідальність полягає у накладенні на державного службовця дисциплінарних стягнень за вчинення дисциплінарних проступків. Підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку.

На відміну від загальних норм трудового законодавства, закон дає чітке визначення, **що саме вважається дисциплінарним проступком державного службовця, наводячи їхній вичерпний перелік:**

- 1) вияв неповаги до державних символів України;
- 2) невиконання або неналежне виконання в межах посадових обов'язків рішень державних органів та/або органів влади Автономної Республіки Крим, наказів, розпоряджень та доручень керівників, наданих у межах їхніх повноважень;
- 3) невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків;
- 4) перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу кримінального або адміністративного правопорушення;
- 5) невжиття передбачених законом заходів щодо усунення конфлікту інтересів;
- 6) порушення обмежень щодо участі державного службовця у виборчому процесі, визначених виборчим законодавством;
- 7) порушення правил внутрішнього службового розпорядку;
- 8) порушення правил професійної етики державного службовця;
- 9) прогул, тобто відсутність державного службовця на робочому місці більше трьох годин підряд протягом робочого дня без поважних причин;
- 10) поява державного службовця на робочому місці у нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

Як бачимо, до звичних підстав для застосування дисциплінарної відповідальності, що поширюються на усіх працівників, незалежно від статусу (наприклад, поява в нетверезому стані або прогул), законом додаються специфічні проступки, такі як порушення правил професійної етики або невжиття заходів для усунення конфлікту інтересів.

Крім цього, розширено, порівняно із загальним законодавством, види дисциплінарних стягнень. Якщо згідно з нормами КЗпП можуть застосовуватися лише два

види стягнень – догана і звільнення, то згідно з нормами Закону України «Про державну службу» **до державних службовців застосовуються такі види дисциплінарних стягнень:**

- 1) зауваження;
- 2) догана;
- 3) сувора догана;
- 4) попередження про неповну службову відповідність;
- 5) звільнення з посади державної служби.

При цьому залишається загальна норма трудового законодавства, що за кожний дисциплінарний проступок накладається лише одне дисциплінарне стягнення.

Закон визначає, що дисциплінарне стягнення має відповідати характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку та ступеню вини державного службовця. Під час визначення виду дисциплінарного стягнення враховуються характер дисциплінарного проступку, обставини, за яких він вчинений, настання тяжких наслідків, добровільне відшкодування завданої шкоди, попередня поведінка державного службовця та його ставлення до виконання службових обов'язків.

Дисциплінарне стягнення до державного службовця застосовується не пізніше шести місяців з дня вчинення ним дисциплінарного проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування у відпустці. У разі притягнення до дисциплінарної відповідальності державного службовця, який має дисциплінарне стягнення, дисциплінарне стягнення, що накладається, може бути більш суворим, ніж попереднє. Але дана норма незобов'язує застосувати більш суворе покарання, а лише передбачає таку можливість для особи, яка має право застосування дисциплінарних стягнень.

Крім того, закон визначає конкретні обставини, коли може бути застосоване те чи інше стягнення. Так, у разі допущення незначного порушення правил внутрішнього службового розпорядку, посадових інструкцій суб'єкт призначення може застосувати **зауваження**.

Догану державному службовцеві може бути оголошено у разі невиконання або неналежного виконання ним посадових обов'язків, порушення правил внутрішнього службового розпорядку або правил професійної етики державного службовця, інших вимог цього Закону та інших актів законодавства у сфері державної служби.

У разі невиконання або неналежного виконання посадових обов'язків, порушення правил внутрішнього службового розпорядку або правил професійної етики державного службовця, інших вимог цього Закону та інших актів законодавства у сфері державної служби державним службовцем, який має дисциплінарне стягнення, йому може бути оголошено **сувору догану**.

Попередження про неповну службову відповідність може застосовуватися за:

1) систематичне невиконання або систематичне неналежне виконання посадових обов'язків, рішень державного органу, наказів, розпоряджень та доручень керівників, прийнятих у межах їхніх повноважень, перевищення службових повноважень;

2) систематичне порушення правил внутрішнього службового розпорядку або правил професійної етики державного службовця.

Порядок застосування дисциплінарних стягнень теж визначається нормами закону і може бути визначений такою послідовністю:

1. Право застосування дисциплінарних стягнень до державних службовців має суб'єкт призначення, якщо інше не передбачено законом.

2. Суб'єкт призначення (особа, яка має право застосування дисциплінарних стягнень) за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку державного службовця, повинен зажадати від нього **письмового пояснення**.

3. У разі необхідності проведення додаткового дослідження обставин вчинення дисциплінарного проступку, у тому числі обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, а також причин та умов, що сприяли його вчиненню, суб'єкт призначення приймає рішення про проведення **службового розслідування**. На вимогу державного

службовця з метою спростування безпідставних, на його думку, звинувачень або підозр службове розслідування проводиться обов'язково.

Для забезпечення проведення службового розслідування керівником державної служби в державному органі або його апараті утворюється комісія у кількості не менше семи осіб. Комісія з проведення службового розслідування стосовно державних службовців, які займають посади державної служби групи I, утворюється суб'єктом призначення. До складу такої комісії включається представник спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань державної служби. При проведенні службового розслідування за рішенням суб'єкта призначення або керівника державної служби в державному органі або його апараті до роботи комісії можуть залучатися відповідні фахівці. Службове розслідування проводиться протягом 10 робочих днів. За необхідності зазначений строк може бути продовжено, але не більш як до 20 робочих днів.

За результатами службового розслідування складається висновок про наявність чи відсутність у діях державного службовця дисциплінарного проступку та підстав для його притягнення до дисциплінарної відповідальності з визначенням рекомендованого виду дисциплінарного стягнення. Рішення за результатами службового розслідування може бути оскаржено державним службовцем у порядку, передбаченому законом. Порядок проведення службового розслідування затверджується Кабінетом Міністрів України. У разі виявлення за результатами службового розслідування ознак кримінального чи адміністративного правопорушення суб'єкт призначення зобов'язаний протягом трьох робочих днів передати матеріали до відповідного правоохоронного органу.

Рішення про **відсторонення державного службовця** від виконання посадових обов'язків приймається суб'єктом призначення. Державний службовець може бути відсторонений від виконання посадових обов'язків на час проведення службового розслідування із збереженням середньої заробітної плати. Тривалість такого відсторонення не може перевищувати часу проведення службового розслідування. У період відсторонення від виконання посадових обов'язків державний службовець повинен дотримуватися правил внутрішнього службового розпорядку, в тому числі щодо робочого часу, та сприяти проведенню службового розслідування.

4. **Рішення про застосування дисциплінарного стягнення** приймає суб'єкт призначення. У рішенні зазначаються найменування державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату, дата прийняття рішення, відомості про державного службовця, вид дисциплінарного проступку, стисло викладаються обставини вчинення проступку, підстави притягнення державного службовця до відповідальності та зазначається, яке дисциплінарне стягнення застосовується.

5. Державний службовець має бути **особисто ознайомлений під розписку** з рішенням про накладення на нього дисциплінарного стягнення не пізніше наступного робочого дня після прийняття такого рішення. У разі відмови державного службовця від ознайомлення з рішенням про накладення на нього дисциплінарного стягнення чи наявності підстав, що перешкоджають ознайомленню з таким рішенням особисто, державному службовцю не пізніш як у триденний строк з дня прийняття рішення надсилається письмове повідомлення про прийняте рішення разом з його копією.

6. Рішення про застосування дисциплінарного стягнення може бути оскаржено до суду.

7. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення державного службовця не піддано новому дисциплінарному стягненню, він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення.

8. Якщо державний службовець не вчинив нового порушення службової дисципліни і виявив себе як сумлінний працівник, **стягнення може бути знято достроково**, але не раніш як через шість місяців з дня притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

9. Майнова та моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державного службовця під час здійснення

ним своїх повноважень, **відшкодовується за рахунок держави**. Держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) до винного державного службовця у розмірі та порядку, визначених законом. У разі застосування зворотної вимоги (регресу) державний службовець несе майнову відповідальність тільки за шкоду, спричинену його протиправними діями або бездіяльністю.

Як бачимо, законодавець залишив загальний термін дії дисциплінарного стягнення (1 рік), але дострокове зняття стягнення обмежив терміном не менше 6 місяців, також привертає увагу деталізація процесу проведення службового розслідування та можливого відсторонення від роботи. Загалом, норми нового закону дають уявлення про особливу категорії працівників – державних службовців, які, з одного боку, мають право на посилені захист з боку держави, а з іншого – несуть велику відповідальність під час виконання своїх службових повноважень. Слід мати на увазі, що у всіх питаннях трудових відносин, коли спеціальним законодавством (у нашому випадку – законом «Про державну службу») не передбачено відповідних норм, застосовуються загальні норми трудового законодавства.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Стародубцев А.А.

Науковий консультант: к.ю.н., доц. Кулачок-Тітова Л.В.

РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ІХ ВИРІШЕННЯ.

Дринов Володимир Валерійович
студент Северодонецького інституту МАУП
vladimir.drynov@mail.ru

Ключові слова: процесуальні строки, розумні строки, розумні строки відкриття кримінального провадження.

Метою цієї роботи, є аналіз питань пов'язаних зі строками розслідування кримінального правопорушення. Задача, полягає у дослідженні прогалин в кримінальному процесуальному праві з визначенням поняття розумність строків, а також шляхи вирішення цієї проблеми.

Строки у кримінальному процесі є одним з найважливіших факторів для успішного виконання задач та принципів кримінального провадження. Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює велику кількість юридичних обов'язків, а в зв'язку з цим і строків їх виконання. У відповідності до КПК України ч.1 ст. 28 «розумні строки» під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Новий кримінально-процесуальний кодекс України визначає 3 категорії визначення строків розумності ч. 3 ст. 28:

1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;

2) поведінка учасників кримінального провадження;

3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Згідно з ч. 1 ст. 219 КПК України від 13.04.2012 «строки досудового розслідування», досудове розслідування повинно бути закінчено: протягом одного місяця з дня повідомлення

особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, ця частина статті досить чітко визначає межі як досудового розслідування кримінальних проступків та кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що поняття «розумних строків» в українському кримінальному процесуальному законодавстві наблизило нас до європейських стандартів судочинства. Якщо брати до уваги положення ст. 28, ст. 113 Кримінального-процесуального кодексу України від 13.04.2012, то вона повністю відповідають п 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, «Право на справедливий суд», «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення». Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини, бере до уваги такі обставини (вирішуючи чи виконана вимога розумного строку чи ні): наскільки складною є справа, підхід властей до її розгляду, особливості обставини, які, можуть виправдати провадження процесу розгляду справи.

Якщо порівняти з КПК України 1960р., конкретно ст. 98 КПК України проведення попереднього розслідування за фактом вчиненого злочину та/або щодо конкретної особи, та за його результатами виносилася постанова про порушення кримінальної справи, або передбачалась відмова у порушенні справи (ст. 99 Кримінально-процесуального кодексу України), які можна було оскаржити у судовому порядку. Досудове розслідування починалось з моменту вручення обвинуваченому повідомлення про підозру. Згідно зі ст. 120 КПК України 1960 р. досудове слідство у кримінальних справах мало бути закінчено протягом 2 місяців. Цей час охоплював момент порушення справи і передача її прокуророві з обвинувальним висновком, чи постановою про передачу справи до суду для розгляду питання про застосування примусових заходів медичного характеру або до закриття чи зупинення провадження в справі. Правила, які були викладені ст. 120 КПК України 1960 р., не мали поширення на справи, в яких не було встановлено особу, яка вчинила злочин. Слідство в таких справах починалось з дня встановлення особи, яка вчинила злочин, цей закон чітко визначав строки досудового розслідування. Але в новому КПК України залишається відкритим питання початку відліку строку досудового розслідування саме з врученням підозрюваному повідомлення про підозру, і не бере позитивну практику регулювання цього питання старим КПК України 1960р.

Таким чином, з усього вище зазначеного, необхідно зробити висновок, розумні строки у кримінальному провадженні, є строки, які об'єктивно необхідні для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. На практиці питання пов'язані з «розумності строків» можуть викликати велику кількість спорів тому що законодавець не чітко визначив строки досудового розслідування. Також хочеться зазначити про відсутність процесуальної дії у вигляді процесуального документа про відкриття кримінального провадження та строків з якого моменту починається кримінальне провадження, законодавець їх взагалі не визначає, тому законодавець надає вибір працівникам органів слідства та прокуратури довільно тлумачити поняття «розумності строків», коли повідомляють особу про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення або кримінального проступку, це призводить до порушення прав людини.

Науковий керівник: викладач Гребельний О.В.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

Євдокимов Андрій Михайлович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: andrey.0770@yandex.ru

Ключові слова: сімейне право, право власності, право спільної сумісної власності подружжя.

Соціальні, політичні та економічні зміни, що відбулися в останні роки у нашій країні, вплинули на всі сфери людської діяльності, в тому числі на розвиток інституту права власності та його складової частини – права спільної сумісної власності. Зміст права спільної власності, в тому числі спільної сумісної власності на майно, детально досліджено у теорії цивільного права.

Виникнення правових відносин спільної власності в сучасному суспільстві було зумовлено природним переходом від колективних форм привласнення майна до індивідуальних.

Оскільки право власності є юридичним вираженням відносин власності, отже, право спільної власності має в правовій формі виражати відносини спільної власності, в яке, поряд з відносинами співвласників з зобов'язаними особами входять відносини між співвласниками.

Таким чином, право спільної власності - це суб'єктивне право двох або більше осіб володіти, користуватися і розпоряджатися належним їм спільним майном за загальним розсудом в частці, встановленій законом або угодою між ними (часткова власність), або спільно (спільна власність).

Варто зазначити, що вступ до шлюбу призводить до певних матеріальних наслідків і чи не найголовнішими з-поміж яких є особливий режим власності подружжя.

У сімейному законодавстві передбачено два режими майна подружжя – особиста приватна та спільна сумісна власність. Найбільшу увагу в сучасному законодавстві приділено саме спільній сумісній власності подружжя.

Проблеми спільної власності в цивільному праві є одними з найбільш актуальних. Право власності кількох суб'єктів на майно та розпорядження цим майном неминуче породжує конфлікти.

Власність є однією з найбільш важливих категорій як в юриспруденції, так і в економічних відносинах. Сучасні економічні відносини неможливі без участі приватних власників.

При цьому значне місце в економіці займає так звана спільна власність, тобто власність кількох осіб на один об'єкт. Основи правового режиму спільної власності закріплені в Конституції України, Цивільному кодексі України та Сімейному кодексі України.

Варто зазначити, що сім'я є важливим соціальним інститутом, так званим осередком суспільства (за К. Марксом) і навіть основою зародження держави (за Аристотелем). Усвідомлюючи значущість сімейних відносин, законодавець закріпив в Сімейному кодексі України положення, що регламентують правовий режим майна подружжя. Однак, на практиці, наприклад у справах про поділ майна подружжя виникають юридичні проблеми, які потребують ефективного правового регулювання майнових відносин подружжя.

Питання, пов'язані із здійсненням та захистом права власності подружжя, так само як і питання правового регулювання майнових відносин у сім'ї і, в першу чергу, в шлюбі, як основи, базисі сімейного союзу, завжди актуальні.

Глобальні зміни суспільних відносин в останні півтора століття мали істотний вплив на сім'ю, її кількісний склад, структуру та функціонування, правовий статус. Відповідно і погляди на права і обов'язки подружжя, в тому числі в сфері відносин власності, зазнали значних змін.

Якщо шлюб, безсумнівно, є основою сімейного союзу, то власність, настільки ж безперечно, становить економічну основу сім'ї і суспільства в цілому. У цьому зв'язку одним з найбільш важливих аспектів подружніх майнових правовідносин є правовідносини власності подружжя. Тому Рене Давид назвав закріплення у Французькому цивільному кодексі інституту шлюбного режиму (режиму майна подружжя) закріпленням ідеї революції.

СК України закріплює, що майнові відносини подружжя можуть визначатися не тільки законом, а й договором. При цьому регулювання майнових відносин подружжя має індивідуальний характер, оскільки ґрунтується на правилах, розроблених і встановлених самими сторонами, які беруть участь у шлюбних правовідносинах.

Ефективне правове регулювання шлюбно-сімейних відносин в Україні має надзвичайно важливе значення для відновлення і подальшого розвитку української держави. Шлюб можна розглядати з позицій двосторонньої цивільно-правової угоди, основною проблемою якої спірні правовідносини подружжя щодо спільного майна. У зв'язку з цим, прогресивним нововведенням щодо посилення гарантій майнових і особистих прав подружжя, стало розширене законодавче тлумачення можливості укладання шлюбного договору.

Останнє десятиліття характеризується значними змінами, які відбулися в правовому регулюванні відносин з приводу майна подружжя. Сучасний рівень розвитку українського суспільства, істотне розширення ринкових відносин, інтеграція в міжнародний економічний простір зажадали докорінної зміни вітчизняного законодавства, в тому числі і шлюбно-сімейного.

Це знайшло відображення у прийнятті Сімейного кодексу України, положення якого вперше в історії України легально закріплюють поняття режиму майна подружжя та поряд із законним вводять також договірний режим.

Однак чинний СК України залишає невирішеними цілий ряд проблем і навіть не виключає породження нових. Це пов'язано з якісною зміною рівня життя громадян, появою в складі їх майна об'єктів високої цінності та соціальної значущості, розширенням кола об'єктів права подружньої власності за рахунок ряду нетрадиційних об'єктів цивільних прав, підвищенням питомої ваги і ролі нематеріальних благ.

І законодавство, і правозастосовна практика потребують вдосконалення. А для цього потрібне оновлення теоретичної бази. Адже вдосконалення правового регулювання має здійснюватися відповідно з характером і змістом відносин власності подружжя.

Майнові відносини подружжя також зазнали істотних змін, наприклад, чоловіки і жінки, які отримують гідний дохід, воліють найбільш цінні речі мати в особистій власності, тому законний режим спільної сумісної власності подружжя не завжди відповідає їх інтересам.

Можна сказати, що законний режим спільної сумісної власності став для подружжя «тісним», оскільки не враховував реально сформованих відносин. Ці обставини зумовили введення в законодавство України шлюбного договору, за допомогою якого подружжя можуть задовольнити свої майнові інтереси.

Інститут майнових відносин подружжя слід визнати системоутворюючим, який має значний вплив на формування не тільки сімейних, а й суспільно-значимих відносин.

Саме тому доктрина майнових відносин подружжя та законодавство, що регламентує зазначені відносини, регулярно аналізуються і вносяться пропозиції щодо їх вдосконалення.

Дослідження майнових відносин подружжя з приводу їхньої спільної власності сьогодні особливо затребуване, так як саме вони зумовлюють правову основу шлюбно-

сімейних відносин і є тим інструментом, за допомогою якого держава може об'єктивно оцінити тенденції розвитку сім'ї та суспільства.

Викладені факти та обставини свідчать про соціальну значущість майнових відносин подружжя з приводу спільної власності та підтверджують актуальність дослідження їх правової природи, теоретичних і практичних проблем правозастосування, а також законодавства, що регулює такі відносини, що і стало підставою вибору теми роботи.

Таким чином, потребує узагальнення і критичного осмислення наявних в доктрині цивільного та сімейного права точок зору на сутність майнових відносин подружжя з приводу їхньої спільної власності в Україні і за кордоном; виявлення суттєвих ознак і особливостей даного правового інституту; формулювання теоретичних понять та визначення відносин подружжя з приводу їхньої спільної власності.

Отже, основними завданнями виступають:

- дослідження історії виникнення та розвитку інституту спільної сумісної власності подружжя в Україні;
- аналіз змісту інституту спільної сумісної власності подружжя в законодавстві України;
- узагальнення засад регулювання спільної сумісної власності подружжя в зарубіжних країнах;
- визначення законного режиму спільної сумісної власності подружжя;
- аналіз змісту договірної режиму спільної сумісної власності подружжя;
- розгляд правових засад володіння, використання та розпорядження спільної сумісної власності подружжя;
- аналіз правозастосовчої практики поділу майна, використовуваного в індивідуальній підприємницькій діяльності, і позначити основні проблеми цивільно-правового регулювання виникаючих при цьому відносин, а також запропонувати шляхи їх вирішення.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Стефанчук Р.О.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ І САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Єдин Руслан Вікторович

ст. викладач кафедри кримінального
процесу факультету підготовки фахівців для
підрозділів слідства Харківського
національного університету внутрішніх справ

e-mail: ruslanyedin@mail.ru

Погосян Левон Ашотович

курсант 4-го курсу факультету з підготовки
фахівців для підрозділів слідства Харківського
національного університету внутрішніх справ

e-mail: jleb0h@mail.ru

Ключові слова: процесуальна самостійність, процесуальна незалежність, слідчий, прокурор, прокурорський нагляд.

На сьогодні поряд з проблемою реформування органів досудового слідства негайного вирішення вимагає удосконалення процесуального статусу слідчого. Предметом

цього дослідження є вирішення питання про достатність законодавчого втілення самостійності і незалежності слідчих.

Слідчий – це, перш за все, посадова особа, яка уповноважена на проведення досудового слідства у кримінальних справах [1, с.65].

Нині чинний закон не дає тлумачення понять «процесуальна самостійність», «процесуальна незалежність» слідчого. У теорії кримінального процесу і управління в органах внутрішніх справ питання про процесуальну незалежність слідчого є дискусійним. Існує декілька точок зору з цього приводу. Прихильники однієї заперечують процесуальну незалежність слідчого внаслідок піднаглядності (прокуророві) і підконтрольності (начальнику слідчого відділу), а перевагу віддають процесуальній самостійності, яка існує разом з відповідальністю слідчого, поєднаною з прокурорським наглядом та відомчим контролем [2, с.25]. Інші вчені ототожнюють процесуальну самостійність слідчого з його незалежністю [3, с.58]. Дехто вважає, що кримінальне процесуальне законодавство підкреслює самостійність процесуальних рішень слідчого і незалежність його як учасника процесу [4, с.349].

Ю.В. Баулін, досліджуючи цю проблему, пропонує відокремлювати процесуальну самостійність від незалежності слідчого і стверджує, що процесуальна самостійність слідчого являє собою з одного боку положення досудового слідства, що дозволяють слідчому самостійно приймати рішення і проводити слідчі дії у розслідуваних ним кримінальних справах, а з іншого – це процесуальний інститут, спрямований на врегулювання відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією слідчим своїх процесуальних повноважень. До процесуальної незалежності він відносить положення про те, що провадження досудового слідства і прийняття всіх рішень у справі здійснюється слідчим на підставі закону та у відповідності до його внутрішнього переконання; слідчому забезпечується умови безперешкодного і ефективного здійснення його процесуальних повноважень; і пропонує закріпити ці положення в КПК України [5, с.5].

Розглядаючи питання про процесуальну незалежність слідчого, не можна не зосередити увагу на її співвідношенні з прокурорським наглядом і відомчим контролем. На думку Ю.А. Гришина, до того часу, коли прокурор буде вправі давати слідчому обов'язкові вказівки з будь-якого питання відносно розслідування, відсторонювати його від провадження у справі, особисто втручатися в хід розслідування, особисто проводити слідчі дії у справі, яка знаходиться в провадженні слідчого, ніяке адміністративне відокремлення слідчих від прокуратури не забезпечить незалежності слідчого, а також неупередженості і об'єктивності прокурора. Роль прокурора на досудовому слідстві не може виходити за межі дій власно наглядового характеру і повинна бути обмежена повноваженнями по порушенню кримінальних справ, нагляду за законністю рішень і дій органів досудового слідства з правом їх скасування. Що стосується дачі їх згоди на арешт, продовження строків тримання під вартою, затвердження обвинувального висновку тощо, то такого роду повноваження цілком узгоджуються з їх наглядовими функціями [6, с.102].

У науці кримінального процесу обговорювалося питання про те, що забезпечення процесуальної самостійності та незалежності слідчих стане можливим лише зі створенням єдиного слідчого органу – державного бюро розслідувань, до структури якого повинні увійти всі слідчі підрозділи, які сьогодні розосереджені в різних правоохоронних органах [7, с.148].

З такою думкою не погоджуються окремі представники силових відомств, які вважають, що відділення слідчих підрозділів від оперативних служб негативно вплине на ефективність розкриття злочинів [8, с.114].

Як прихильників, так і противників створення єдиного слідчого органу об'єднує думка, що для забезпечення процесуальної самостійності та незалежності слідчого треба прийняти закон «Про статус слідчого». До речі, законами України правове положення адвокатів, суддів і прокурорів урегульовано. Водночас правове положення слідчого законодавчо врегульовано недостатньо, що зумовило багато негативних моментів у діяльності системи досудового слідства [9, с.364].

На нашу думку треба вирішувати питання про удосконалення існуючих форм і методів прокурорського нагляду за слідчою діяльністю, тому варто запровадити механізм відстоювання слідчим у судовому порядку своїх прав на незалежну оцінку доказів, на розслідування кримінального правопорушення і прийняття процесуальних рішень.

З метою подальшого вдосконалення слідчої роботи і підвищення її ефективності потрібно законодавчо визначити професійні вимоги до слідчого, оскільки процесуальна самостійність і незалежність слідчих повинна забезпечуватись їхніми особистими якостями. У кримінальному процесі слідчий є важливою фігурою, тому за кваліфікацією, рівнем освіти, діловими та моральними якостями він повинен бути на тому самому рівні, що й прокурор, суддя, адвокат. Визначення достатньо жорстких вимог до слідчих позитивно вплине на якість досудового слідства і популярність професії слідчого. Як свідчать дані, сьогодні вищу юридичну освіту в системі МВС України мають тільки 66,4% слідчих, що аж ніяк не може позитивно вплинути на високу якість роботи слідства [10, с.205].

Отже, вирішення цих та інших теоретичних, практичних та організаційних проблем на законодавчому рівні сприятиме значному покращенню досудового слідства, а це позитивно вплине на ефективність слідчої роботи.

Аналіз складових елементів процесуального статусу сучасного слідчого у кримінальному процесі України дозволяє виявити ряд вагомих недоліків, які перешкоджають зазначеній службовій особі повно, всебічно й неупереджено дослідити обставини кримінального провадження.

По-перше, це повна процесуальна залежність від прокурора та начальника слідчого відділу.

По-друге, це відсутність належних процесуальних гарантій безперешкодного виконання окремих повноважень слідчим через недосконалість законодавчої регламентації відповідальності учасників кримінального судочинства за невиконання законних вимог слідчого.

По-третє, це встановлений відомчими наказами, а не законодавчим актом, порядок притягнення слідчих до дисциплінарної відповідальності за порушення норм кримінального процесуального законодавства.

По-четверте, вважаємо, що процесуальні дії та рішення слідчого можуть бути оскаржені учасниками судочинства, в тому числі прокурором, виключно до суду.

По-п'яте, для забезпечення належного виконання доручень і вказівок слідчого, він повинен бути наділений правом порушувати дисциплінарні провадження щодо службових осіб оперативних підрозділів, які халатно поставилися до їх виконання.

По-шосте, порядок притягнення до відповідальності слідчого за порушення кримінальних процесуальних норм має бути регламентований винятково в законодавчому акті, такому як Закон України «Про статус слідчих». Він має бути єдиним для слідчих усіх відомств, а тому не може бути установлений відомчим наказом або інструкцією.

Література

1) Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-прикладний коментар : у 2 т. Т.1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П.Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768с.;

2) Гончаров І.В. Деякі аспекти процесуальної самостійності слідчого/ І.В. Гончаров // Право України. – 1995. – №7 – С. 26-27.

3) Литвинчук О.І. Правовий статус слідчого як основний гарант допустимості зібраних ним доказів // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Виявлення, фіксація та використання доказів у процесі досудового слідства». – 2005. – Ч. 1. – С. 58-62.

4) Баулин Ю.В. Реальне забезпечення процесуальної незалежності слідчого у майбутній правовій системі України/ Ю.В.Баулин //Концепція розвитку законодавства України. К, 1996.

- 5) Баулін Ю.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: Автореф. дис. канд. юрид. наук. К., 2000;
- 6) Гришин Ю. А. О статусе прокурора на стадии досудебного расследования в реформируемом уголовном процессе / Ю. А. Гришин // Актуальні проблеми реформування кримінального процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 98–107.
- 7) Смоков С.М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень: Автореф. дис. канд. юрид. наук. К., 2002. – С.189
- 8) Тертишник В.М. Деякі питання створення Національного бюро розслідувань та удосконалення статусу слідчого/ В.М. Тертишник // Юридичний журнал. – 2011. – № 10
- 9) Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого за проектом КПК України // Наукові записки: серія «Право». – Випуск 6. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2005. – С. 361-367.
- 10) Сич В.О. Проблеми вдосконалення діяльності слідчих // Наукові праці: Політичні науки. Правознавство. - 2010. - Том. 69. - Випуск. 56. - С. 202 - 208.

СКЛАДНОЩІ ЕФЕКТИВНОГО РОЗКРИТТЯ ВБИВСТВ ВЧИНЕНИХ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Зубаха Дар'я Вікторівна

магістр військово-юридичного факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

e-mail: Dasha.zubaha@rambler.ru

Ключові слова: криміналістика, вбивство на замовлення, характеристика, організатор, виконавець.

Вбивство на замовлення - є умисним вбивством, що вчиняється за договором між його організатором та особою (виконавцем), як правило, особисто не зацікавленою у смерті конкретної людини, за винагороду та за участю (або без неї) посередника.

Вбивства на замовлення становлять серйозну загрозу для України на шляху до її розвитку як демократичної, правової держави - саме тому питання ефективного їх розкриття набуває актуального значення у сучасних умовах. Особливість суспільної небезпеки умисних вбивств вчинених на замовлення, полягає в тому, що найважливіша суспільна цінність перетворюється на товар. Вони завдають шкоди, яка не має відповідного еквіваленту - людина позбавляється найціннішого - життя, найбільш небезпечним способом та найбільш небезпечними засобами.

Криміналістична характеристика злочину – це система сприятливих розслідуванню даних про злочин і пов'язані із ним обставини, що виражають його зміст та сутність.

Найтиповіші елементи криміналістичної характеристики вбивств вчинених на замовлення, охоплюють відомості: про спосіб учинення і приховування злочину; обстановку вбивства (місце, час, умови); знаряддя й засоби злочину; механізм слідоутворення; особу потерпілого та особу злочинця. Криміналістична характеристика цієї категорії злочинів відіграє важливу роль у плануванні та організації розслідування, а також побудові слідчих версій правоохоронними органами.

Способи вбивств вчинених на замовлення мають досить чітко виражені ознаки попередньої підготовки, яка являє собою складний комплекс заходів, до числа яких слід включати:

Перший етап, який починається з виникнення умислу в організатора на позбавлення життя іншої людини та пошук ним посередника та безпосереднього виконавця вбивства. Структура злочинного ланцюга може бути різноманітною, наприклад: "організатор –

виконавець», «організатор – посередник – виконавець» тощо. Завершується цей етап тоді, коли є виконавець вбивства та угода між сторонами про винагороду за його вчинення. Для вбивств, що вчиняються на замовлення, цей етап є обов'язковим і може тривати достатньо довго та обчислюватися тижнями, місяцями і навіть роками.

Другий етап включає в себе дії по розробці плану злочинної діяльності-«сценарію злочину». Злочинцями вивчається спосіб життя майбутньої жертви, обирається найсприятливіше місце, час та спосіб учинення вбивства на замовлення, розподіляються ролі між учасниками злочину, уточнюються деталі їх поведінки на місці вбивства, визначається час, необхідний для дій кожного з них, продумується діяльність із приховування злочину.

Третій етап складається з активних дій з вчинення злочину. Ці дії спрямовані на виманювання жертви із приміщення, створення засад або переслідування жертви. Залежно від плану вчинення злочину і розподілу ролей, вони можуть здійснюватися організатором, посередником або виконавцем. Аналіз матеріалів практики розслідування вбивств на замовлення, вивчення літератури з цієї проблематики дають можливість запропонувати наступну класифікацію способів вчинення злочинів розглядуваної категорії:

1. Використання певних засобів і знарядь вчинення злочину може бути однією з основ класифікації способів вчинення вбивств на замовлення утворюючи «знарядний спосіб»: а) за допомогою холодної зброї; б) з використанням вогнепальної зброї; в) із застосуванням вибухових речовин; г) шляхом удушення; д) шляхом отруєння; е) з використанням транспортних засобів; є) комбінований спосіб.

2. За особою злочинця вчинене: а) одноособово; б) декількома виконавцями; в) непрофесійним виконавцем; г) професійним виконавцем.

3. За місцем учинення вбивства на замовлення: а) у приміщенні; б) на відкритій місцевості; в) у транспортному засобі.

4. За часом вчинення злочину: а) уранці; б) удень; в) увечері; г) уночі.

5. Залежно від підготовленості злочинців до вбивства: а) спосіб приховування передбачався в плані злочинної діяльності; б) спосіб приховування в плані не передбачався.

Вбивство на замовлення, яке донедавна було неординарною, надзвичайною подією, нині переросло в масове і в певному розумінні звичне явище. Вони належать до злочинів, розкриття яких відзначається значною складністю, так як підготовка, процес позбавлення жертви життя, заходи спрямовані на приховування слідів злочину і виконавців займають значну частину часу. Ці злочини, як правило мають високе технічне і значне фінансове забезпечення та вчиняються на високо професійному рівні кваліфікованими виконавцями. Розкриттю вбивств на замовлення сприяє припинення такого роду злочинної діяльності на стадії приготування або замаху. Вбивства на замовлення - це в основному завершені злочини, що не є випадковим, оскільки їхньому вчиненню завжди передують ретельна підготовка.

Правоохоронні органи, на які покладено обов'язок запобігання вбивствам на замовлення, а також їх розкриття і розслідування, насамперед спеціальні підрозділи МВС та СБУ, а також прокуратура, за рівнем матеріально - технічного забезпечення значно поступають тим, хто замовляє та виконує зазначені злочини. Низький рівень технічної оснащеності найчастіше вважається основною причиною відсутності належних результатів у боротьбі з цими злочинами.

Виходячи з викладеного, слід визнати, що розкриття умисних вбивств вчинених на замовлення, залишається одним із найважливіших завдань правоохоронних органів. Для їх ефективного розкриття важливе значення мають криміналістичні знання та вміння правоохоронних органів, які в першу чергу повинні ґрунтуватися на взаємопов'язаній системі елементів криміналістичної характеристики вбивств на замовлення, на тактично правильному плануванні їх розкриття та належному закріпленні та оцінці зібраних доказів, а також належне матеріально – технічне забезпечення - все це є запорукою оперативного і повного розкриття вбивств вчинених на замовлення.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Даньшин М.В.

Список використаної літератури:

1. Саїнчин О.С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2011.
2. Костенко М.В. Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика: Монографія // Харків: Нац. юрид. академія України, - 2006.- 160 с.
3. Селиванов Н.А. Сущность методики расследования и ее принципы / Н.А. Селиванов // Социалистическая законность. – 1976. - №5.- С. 61.
4. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность.- Х.: Вища шк., 1982.- С. 75.
5. Криміналістика: Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: Підручник для студ. юрид. вузів і фак. / За ред. В.Ю. Шепітька. - Харків: Право, 1998. - С.193.
6. Шапочка Л.В. Умисні вбивства вчинені на замовлення. Історія і сучасність // Боротьба з корупцією та організованою злочинністю (теорія і практика). Науково-практичний журнал, - 2002. - №5.- С. 55-60.
7. Бородулин А.И. Убийства по найму: Криминалистическая характеристика. Методика расследования. – М.: Новый Юрист. - 1997.
8. В. Бояров Методика розслідування вбивств на замовлення // «Вісник прокуратури», - 2003.-№5.- С. 88-92.

ПРЕСТУПЛЕНИЕ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ В СРАВНИТЕЛЬНОМ АСПЕКТЕ УК ТУРКМЕНИСТАНА И УК УКРАИНЫ

А.М. Ишанкулиев
студент V курса, гр. ЮП-51
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В.Н. Каразина
e-mail: ali-ishan@mail.ru

Ключевые слова: право собственности; кража; степень тяжести; наказания; преступное поведение; уголовного законодательство.

Право собственности является неотъемлемой частью гражданского общества, и оно считается не рушимым. Государство гарантирует и обеспечивает охрану права собственности и иные вещные права. Собственность – это один из экономических категорий исторически развивающегося общественные отношения по поводу распределения описывающие принадлежность субъекту, у которого имеется исключительное право на распоряжение, владение и использование объектом собственности.

Государство всегда считало необходимым вести самую решительную борьбу с посягательствами на имущество собственника. Ст. 41 действующей Конституции Украины и ст. 9 Конституция Туркменистана не только провозглашает право собственности, которое признается и охраняется государством, но и раскрывает его содержание: «Каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью, результатами своей интеллектуальной, творческой деятельности. Никто не может быть противоправно лишен права собственности, как иначе в предусмотренном законном порядке. Право частной собственности является нерушимым».

Исходя из Конституции, охрана права собственности также предусматривается и в УК Туркменистана (УКТ) и УК Украины (УКУ).

Каждое лицо, должно нести ответственность за совершенное им преступление против собственности, а именно кражу, предусмотренным уголовным законом по ст. 227 (УКТ) и по ст. 185 (УКУ), и применение справедливого наказания. Наказание есть кара за совершенное преступление, и применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также исправления осужденного и предупреждения совершения новых преступлений. Наказание применяется в зависимости от тяжести совершенного преступления.

Ст. 11 УК Туркменистана и ст. 12 УК Украины предусматривает виды тяжести за совершенное преступное деяния виновного лица.

Сравнивая обе статьи УК Украины и УК Туркменистана, по степени тяжести можно сказать, что в ч. 1 и 2 данной статьи схожие положение по содержанию. Уделяя во внимание на ч. 3, 4, 5 в данной статьи УК Туркменистана отсутствует один из основных видов наказания в виде штрафа и пожизненного лишения свободы.

Например:

- в ч. 3 УК Туркменистана за совершение преступление средней тяжести максимальное наказание в виде лишения свободы на срок до 8 лет, а в УК Украины предусмотрено максимальное наказание в виде лишения свободы на срок до 5 лет.

- в ч. 4 УК Туркменистана за совершение тяжкого преступление максимальное наказание в виде лишения свободы на срок до 15 лет, а в УК Украины предусмотрено максимальное наказание в виде лишения свободы на срок до 10 лет.

- в ч. 5 УК Туркменистана за совершение особо тяжкого преступления максимальное наказание в виде лишения свободы на срок до 25 лет, а в УК Украины предусмотрено максимальное наказание в виде лишения свободы на срок свыше 10 лет или пожизненное лишение свободы.

Анализируя обе части в данной статье УК Туркменистана предусматривается наказание за совершенное преступление в виде лишения свободы более выше чем в УК Украины, кроме ч. 5 данной статьи. В ч. 5 ст. 12 (УКУ) не только предусматривает лишение свободы на определенной срок, но и указывает на пожизненное лишение свободы. Это говорит о том, что в УК Туркменистана не предусмотрено такое наказание как пожизненное лишение свободы.

К лицу, совершившему преступление против собственности, а именно кражу применяется такие статьи как 227 УК Туркменистана и ст. 185 УК Украины. Сравнивая данные статьи, следует обратить внимание на преступное поведение и наказание.

В зависимости от преступного поведения:

- в ч. 2 ст. 227 УК Туркменистана предусматривается: в) с проникновением в жилище, иное помещение или хранилище; г) с причинением ущерба гражданину в значительном размер; То же преступное поведение предусматривается и в ч. 3 ст. 185 УК Украины

- в ч. 3 ст. 227 УК Туркменистана предусматривается: а) с причинением ущерба в крупном размере; б) организованной группой. То же преступное поведение предусмотрено в ч. 4 и 5 ст. 185 УК Украины

- в ч. 4 ст. 227 УК Туркменистана предусматривается а) с причинением ущерба в особо крупном размере; б) преступным сообществом. То же преступное поведение предусмотрено в ч. 5 ст. 185 УК Украины

В зависимости от применение наказания:

- в ч. 1 ст. 227 УК Туркменистана: наказывается штрафом в размере от десяти до пятидесяти среднемесячных размеров оплаты труда или исправительными работами на срок до двух лет или лишением свободы на срок до двух лет. А в УК Украины ч. 1 ст. 185. наказывается штрафом от пятидесяти до ста необлагаемых минимумов доходов граждан или общественными работами на срок от восьмидесяти до двухсот сорока часов, либо

исправительными работами на срок до двух лет, либо арестом на срок до шести месяцев, или лишением свободы на срок до трех лет.

- в ч. 2 ст. 227 УК Туркменистана: наказывается лишением свободы на срок от трех до восьми лет с конфискацией имущества или без таковой. А в УК Украины ч. 2 ст. 185: наказывается ограничением свободы на срок до пяти лет или лишением свободы на тот же срок.

- в ч. 3 ст. 227 УК Туркменистана: наказывается лишением свободы на срок от шести до двенадцати лет с конфискацией имущества или без таковой. А в УК Украины ч. 3 ст. 185: наказывается лишением свободы на срок от трех до шести лет.

- в ч. 4 ст. 227 УК Туркменистана: наказывается лишением свободы на срок от восьми до пятнадцати лет с конфискацией имущества или без таковой. А в УК Украины ч. 4 ст. 185: наказывается лишением свободы на срок от пяти до восьми лет и в ч. 5 данной статьи предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок от семи до двенадцати лет с конфискацией имущества.

При применении судом данной статьи УК Туркменистана не предусмотрены такие виды наказаний как:

- общественные работы;
- арест;
- ограничение свободы;
- пожизненное лишение свободы;

В ст. 51 УК Украины предусмотрено больше видов наказаний, чем в ст. 44 УК Туркменистана. Как уже отмечалось, УК Туркменистана в отличие от УК Украины за совершение преступления против собственности, а именно кражу применяет более суровые наказания.

Обсуждая уголовное законодательство обеих стран сложно сказать какое из них более эффективное. Необходимо акцентировать внимание на некоторые недостатки и внести свои предложения для совершенствования законодательства. В ст. 44 УК Туркменистана надо внести дополнение, предусмотреть больше видов наказаний для исправления осужденного и возможности в предоставлении для суда альтернативы при выборе наказания. А в ст. 12 УК Украины надо отменить как основное наказание в виде штрафа или же заменить его содержанием. По моему мнению, этот вопрос затрагивает социальную справедливость. И оно приведет к социальному неравенству. Конституция Украины гласит о том, что все граждане равны перед законом, а это нарушает данные принцип, такие как принцип исправления осужденного, принцип предупреждения совершения новых преступлений и другие.

Научный руководитель: к.ю.н. Слинько Д.С.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ.

Іщенко Л.В.

студентка 5 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна.
e-mail: maistrencko.luda@yandex.ua

Сьогодні Україна як молода держава знаходиться на шляху формування демократії, становлення, розвитку громадянського та інформаційного суспільства. Дані процеси потребують належних інструментів, які забезпечували б взаємодію політичної влади і

громадян. Аналізуючи позитивні здобутки зарубіжних держав, можна виділити інститут суспільного мовлення як ефективний засіб створення простору співпраці та довіри між державою та громадянами.

Інститут суспільного мовлення як один з найбільш ефективних механізмів забезпечення свободи слова є невід'ємним атрибутом демократичного суспільства. *Основними цілями* цього суспільного інституту є забезпечення свободи слова, обмеження прямого впливу держави на діяльність ЗМІ, забезпечення доступу різних суспільних груп до каналів масової комунікації та представлення їхніх інтересів в інформаційному просторі в умовах ринкової економіки та комерціалізації ЗМІ.

Суспільне мовлення офіційно – на рівні ПАРЄ та ЄС – визнається важливою частиною європейської культурної спадщини та невід'ємною складовою сучасної розвиненої демократії [3,с.48-49].

Таким чином, можна запропонувати наступне визначення системи суспільного мовлення: **суспільне мовлення** – це сукупність недержавних загальнонаціональних та регіональних телерадіоканалів, що є загальносуспільною власністю, не можуть бути приватизовані та орієнтуються у своїй програмній політиці на якнайширше задоволення інформаційних потреб громадян, незалежно від поглядів того чи іншого органу державної влади, політичної сили або групи впливу.

Система суспільного телерадіомовлення на протязі довгого часу успішно функціонує у країнах Західної Європи та у Сполучених Штатах Америки.

Прагнення нашої держави інтегруватися у світовий інформаційний простір, міжнародний ринок інформаційних товарів і послуг вимагає активної національно-правової імплементації міжнародно-правових стандартів в інформаційній галузі у відповідне внутрішнє законодавство. В Україні ще з

90-х років точилися дискусії щодо розробки системи вітчизняного суспільного мовлення. Зауважимо, що і на міжнародному рівні тема необхідності створення суспільного мовлення в Україні порушується в Раді Європи, зокрема – у Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи від 29 вересня 2003 року «Про виконання Україною своїх обов'язків та зобов'язань». Проте лише у світлі нещодавніх політичних і суспільних подій у квітні був прийнятий дійсно європейський Закон України **«Про Суспільне телебачення і радіомовлення України»**, який замінив раніше ухвалені закони «Про суспільне телебачення і радіомовлення», «Про систему суспільного телебачення та радіомовлення»[6].

Структурно Закон України «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України», складається з короткої преамбули, чотирьох розділів (загальні положення, органи управління Національної суспільної телерадіокомпанії України, забезпечення діяльності Національної суспільної телерадіокомпанії України, прикінцеві та перехідні положення), поділених на двадцять статей.

Щодо **основних положень** нового Закону, то можна виділити наступні:

- Відповідно до ст. 1 Суспільне телебачення і радіомовлення України створюється «на базі Національної телекомпанії України, Національної радіокомпанії України, Державної телерадіокомпанії «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення»»; Державної телерадіокомпанії «Культура», обласних державних телерадіокомпаній, Державної телерадіокомпанії «Крим», Київської державної телерадіокомпанії, Севастопольської державної телерадіокомпанії; Української студії телевізійних фільмів «Укртелефільм» Кабінетом Міністрів України в організаційно-правовій формі юридичної особи публічного права **«Національна суспільна телерадіокомпанія України»** (далі – **НСТУ**) з метою задоволення інформаційних потреб суспільства, залучення громадян до обговорення і вирішення найважливіших соціально-політичних питань, сприяння формуванню громадянського суспільства».

- Відповідно до ст. 5 структурними підрозділами НСТУ є Суспільне телебачення (що здійснює мовлення на двох загальнонаціональних телеканалах: суспільно-політичному і культурно-освітньому) і Суспільне радіо (що здійснює мовлення не менш ніж на трьох

загальнонаціональних радіоканалах: суспільно-політичному, культурно-освітньому, молодіжному та інших).

- Органами управління НСТУ є Наглядова рада, правління і ревізійна комісія (статті 7-13).

- Відповідно до ст. 14 фінансування НСТУ здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України впродовж чотирьох років з дня набуття чинності Закону. Розмір бюджетного фінансування НСТУ визначається законом України про Державний бюджет України на відповідний рік[5].

Питання **впливу з боку державних органів** на редакційну політику НСТУ є цікавим і актуальним. У Законі прямо прописана заборона втручання державних органів і органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також недержавних організацій в діяльність НОТУ з метою встановлення цензури, попереднього контролю і незаконного впливу на зміст інформації, поширюваної Суспільним телебаченням і радіомовленням України.

Однак **адміністративний вплив** може завуальовано здійснюватись іншим шляхом. Викликає критику експертів порядок формування наглядової ради НСТУ (ст. 8), що робить її надмірно залежною від влади (делегування по одному членові ради від депутатських фракцій і груп Верховної Ради України поточного скликання і обрання шляхом рейтингового голосування ще 9 представників на конференціях всеукраїнських громадських об'єднань (що здійснюють діяльність в сферах освіти; науки; фізичного виховання і спорту; журналістики; правозахисній сфері; захисту інтересів дітей і молоді; у творчій сфері; місцевого самоврядування; сфері захисту прав осіб з особливими потребами). Оскільки ці конференції проводитимуться під егідою і в порядку, встановленому Національною радою з телебачення і радіомовлення, яка, у свою чергу, цілком залежить від влади і нині складається значною мірою з лобістів домінуючих фінансово-промислових (так званих олігархічних) груп), у результаті, під знаком питання прогнозовано виявиться достатність якісного рівня персонального складу Наглядової ради НСТУ, сформованої у такий спосіб, і її незалежність, що, може зумовити неефективність роботи НСТУ[1].

Суттєвими недоліками Закону, що відносяться до юридичної техніки, є його надмірна **лапідарність і по суті рамковий характер**, що з неминучістю призводить до необхідності ухвалення окремих законів або підзаконних актів про найважливіші аспекти діяльності суспільного мовлення, зокрема, про порядок його фінансування[2,с.33-34].

Проте для ефективного функціонування суспільного телебачення та радіомовлення не достатньо лише прийняти декількох нормативно-правових актів, потрібно створити необхідні передумови. Представники Світової ради радіо та телебачення виділяють наступні критерії, яким повинен відповідати інформаційний продукт компанії суспільного мовлення:

- **універсальне спрямування програм**, тобто для всіх громадян в однаковій мірі, незалежно від розміру їхніх доходів або приналежності до якоїсь суспільної групи;
- **різноманітність і вираженість** змісту, жанрів, груп глядачів та слухачів;
- **дистинктивність** – програми суспільно-правових мовників відрізняються від програм інших мовників кращою якістю, культурно-збагачуючим змістом та високим рівнем новацій тощо;
- **незалежність мовників** від політичного та ринкового тиску[4].

Окрім того, важливе значення мають економічні, суспільно-політичні, правові та технологічні умови життя суспільства. Можна виділити кілька основних проблем, подолавши які інститут суспільного мовлення дійсно укріпиться та стане дієвим засобом неупередженої та достовірної інформатизації громадян:

1) фінансова слабкість та неспроможність населення, адже головним джерелом фінансування громадського мовника є саме абонентська плата;

2) необізнаність населення щодо концепції суспільного мовлення;

- 3) вплив влади та олігархів на функціонування мовника, слабкий громадський контроль;
- 4) недосконале правове забезпечення;
- 5) вироблення якісного, інформаційно насиченого контенту[4].

Таким чином, українському суспільству потрібно усвідомити, що у нинішніх соціально-політичних умовах суспільне мовлення як модель організації телерадіомовлення у загальносуспільних а не групових інтересах, залишається на сьогодні головним елементом розбудови демократичної, правової держави та громадянського суспільства. Потрібно усвідомити, що розвинена система суспільного мовлення є невід'ємною частиною сучасної об'єднаної демократії, умовою і показником її успішного розвитку. Також слід відзначити пряму взаємозалежність між впливовістю суспільного мовлення серед громадськості та ступенем розвиненості демократичних інститутів і процедур.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кагановська Т.Є.

Список використаних джерел:

1. Большакова О. В урядовому законопроекті відсутні реальні гарантії незалежності суспільного мовника / О.Большакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stv.mediasapiens.ua/material/21378>. – Дата доступу: 25.04.2014.
2. Григорьева И. В. Адаптация службы общественного вещания в новомедийной среде / И. В. Григорьева // Вестник электронных и печатных СМИ. – 2010. – № 14. – С. 34–44.
3. Європейські стандарти у галузі суспільного мовлення / За ред. Т.С. Шевченка., О.А. Сушко. – К. : Тютюкін, 2010. – 264 с
4. Правове регулювання суспільного мовлення: стандарти ЄС, Ради Європи та досвід країн-членів Євросоюзу, Підготовлено Інститутом прикладних правових досліджень о "Право" в рамках проекту "Розробка пропозицій щодо адаптації інформаційного права України до вимог права ЄС", Київ – 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://telekritika.kiev.ua/>
5. Про Суспільне телебачення і радіомовлення України: Верховна Рада України; Закон від 17.04.2014 № 1227-VII
6. Резолюція № R 1346 (2003) Парламентської Асамблеї Європи «Виконання Україною своїх обов'язків та зобов'язань». Неофіційний переклад від 1 жовтня 2003 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1346\(2003\).html](http://www.coe.kiev.ua/uk/dogovory/RN1346(2003).html) – Назва з титульного екрану
7. Різун В. В. Роль ЗМК в демократичному суспільстві / Різун В. В. // Публіцистика і політика. Вип. 2 ; за ред. проф. В. І. Шкляра. – К. : 2001. – С. 13–16.

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Кагановська Тетяна Євгенівна
декан юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Одночасно зі становленням державності в Україні відбувався і процес становлення державної служби. Державна служба постає тим інститутом, через який реалізується

демократична сутність держави, підтримується ефективна життєдіяльність суспільства, а державний апарат слугує потребам суспільного розвитку. Не можна не відзначити, що вся система державного управління у своїй основі має саме державну службу як відправну точку для побудови та забезпечення діяльності цієї системи. І тому від стану розвитку державної служби безпосередньо залежить якість та ефективність всього державного управління. Однак наявність на сучасному етапі значної кількості нормативно-правових актів, які регулюють державну службу, жодною мірою не означає, що сучасний стан законодавства про державну службу є завершеним.

Сьогодні більша частина концептуальних засад реформування державної служби досі не реалізована навіть на законодавчому рівні, не кажучи вже про їх упровадження в практику, зокрема, це стосується введення в дію прийнятого парламентом і підписаного президентом ще 17 листопада 2011 року нового Закону України «Про державну службу», оскільки чинний закон був прийнятий Верховною Радою України 21 рік тому і не відповідає сучасним викликам до державної служби (однак строк набрання чинності новим законом переноситься вже вкотре – Т.К.).

Новий закон з урахуванням європейських стандартів повинен вирішувати такі цілі: демократизація і професіоналізація державної служби (варто закріпити окреме положення про інститут професійних державних службовців); створення ефективного механізму підбору кадрів для держслужби (варто внести зміни до Закону України «Про правила етичної поведінки» та розробити й упровадити Кодекс честі державного службовця, який регламентуватиме його поведінку у взаєминах із колегами, фізичними та юридичними особами); забезпечення оновлення і планової ротації кадрового складу держслужби; формування на конкурсній основі кадрового резерву держслужби і забезпечення його ефективного використання; дотримання об'єктивності в оцінці результатів діяльності під час проведення атестації; підвищення авторитету та привабливості державної служби; залучення до державної служби талановитої молоді, стимулювання молодих державних службовців (варто розробити Державну програму підготовки та залучення молоді до державної служби); розробка системи винагород і кар'єрного росту; створення системи неперервної освіти, здійснення управління розвитком професійних якостей державних службовців (варто створити окремий закон «Про навчання та підвищення кваліфікації державних службовців»); гарантування стабільності та неполітизованості державної служби; розмежування адміністративних і політичних посад; створення необхідних умов для участі населення в управлінні державними справами (необхідно прийняти закони України «Про участь громадян в управлінні державними справами», «Про громадський контроль в Україні»); підвищення статусу державного службовця та забезпечення його належного правового та соціального захисту (варто прийняти окремий закон «Про соціальний і правовий захист державних службовців») тощо.

Вирішення цих проблем може здійснюватися двома способами: або ефективно і цілеспрямовано або стихійно – з опорою на метод «спроб і помилок».

Нещодавно Президент України Петро Порошенко підписав закон «Про очищення влади» (прийняття від 16 вересня 2014 року – Т.К.), який визначає правові та організаційні засади проведення очищення влади (люстрації) для захисту та утвердження демократичних цінностей, верховенства права та прав людини в Україні та низку законів щодо боротьби з корупцією – «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про засади антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» (ухвалені Верховною Радою 14 жовтня 2014 року – Т.К.). Ці закони змінюють всю систему – від заборони окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) до попередження корупції, від конфлікту інтересів, декларування майна і доходів публічних службовців до створення спеціалізованого органу у цій сфері – Національної комісії з питань запобігання корупції. Цей пакет антикорупційних законів є важливим кроком у справі комплексного

реформування системи запобігання корупції відповідно до міжнародних стандартів, принципово новим інструментом на шляху України до чесної та прозорої політики.

Переважає більшість перелічених законопроектів, що необхідно прийняти в рамках здійснення оптимізації правового регулювання державної служби, можуть стати складовими частинами Адміністративного кодексу України, прийняття якого стало б дуже важливим етапом реалізації в нашій державі адміністративної реформи.

Загалом законодавство про державну службу, яке налічує понад 2,5 тисячі правових актів та змін до них, потребує якнайшвидшого реформування, модернізації, приведення у відповідність зі стандартами Ради Європи та Європейського Союзу. Основна частина роботи з оптимізації правового регулювання державної служби буде пов'язана з упровадженням нового Закону України «Про державну службу», оскільки переважна більшість актів законодавства з питань державної служби ґрунтується саме на профільному законі. А тому внесення змін до цього закону автоматично зумовить необхідність внесення суттєвих змін до великої кількості нормативних документів. Таким чином, законотворчий процес у галузі державної служби сприятиме тому, що з часом, на нашу думку, виникне нова галузь права – право державної служби – зі своїм предметом правового регулювання. Право державної служби має стати регулятором державно-службових відносин.

У результаті проведених змін державна служба має бути однозначно спрямованою на задоволення потреб усього суспільства, забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, а також стати справді дієздатним та ефективним інструментом державної політики європейської інтеграції та утвердження України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК КОМПЛЕКСНИЙ ДОГОВІР ПОДРУЖЖЯ

Казарян Ксенія Андріївна
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
E-mail: kazaryankseniya_90@mail.ru

Ключові слова: договори між подружжям; шлюбний договір як комплексний договір; майнові права та обов'язки подружжя; умови шлюбного договору.

Згідно ст. 64 Сімейного кодексу України (далі – СК України) подружжя має право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Найбільш розповсюдженим договором подружжя є шлюбний договір, проте сімейним законодавством передбачена ціла низка інших договорів, які можуть бути укладені подружжям.

Чинне законодавство, як відомо, не містить легального визначення шлюбного договору. В юридичній літературі визначалося, що шлюбним договором визнається домовленість осіб, котрі подали заяву про реєстрацію шлюбу, або подружжя, у якій встановлюються майнові права й обов'язки подружжя, пов'язані з укладенням шлюбу, його існуванням чи розірванням [1, с.40].

Аналіз чинного СК України дає підстави виділити групи умов шлюбного договору, що визначають:

- а) порядок взаємного утримання подружжя, їхніх дітей та інших родичів;
- б) умови користування майном подружжя;

в) правовий режим майна подружжя, отриманого при реєстрації шлюбу й у період шлюбу;

г) інші аспекти подружніх відносин.

Наведений перелік умов шлюбного договору є відкритим, оскільки законодавець надає подружжю широку договірну ініціативу стосовно майнових прав та обов'язків. Саме невизначеність змісту є однією з особливостей шлюбного договору. Законодавець досягає цього, не приписуючи всіх істотних умов договору, а шляхом установлення загальних рамок, у межах яких формулюється домовленість [2, с. 77]. Шлюбний договір може виступати для подружжя своєрідним звідом правил, що визначають необхідні для подружжя майнові аспекти сімейного життя.

Подружжя мають право укладати й інші договори, які передбачені сімейним законодавством:

- договір про визначення порядку користування нерухомістю (ч. 2 ст. 66 СК України);

- договір про поділ нерухомого майна та про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя (ч.2 ст.69 СК України);

- договір подружжя про надання утримання одному з них (ст.78 СК України);

- договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на нерухомість або одержання одноразової грошової виплати (ст.89 СК України);

- договір між подружжям про розмір аліментів на дитину (ч.2 ст.109 СК України).

Таким чином, законодавець надає подружжю право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, зазначивши деякі з них. Виходячи з тексту СК України, можна дійти висновку, що шлюбний договір та інші договори, що можуть укладатися подружжям, є спеціальними, а родовим для зазначених договорів буде поняття «подружній договір».

Проте, перша група умов, які можуть бути включені у шлюбний договір, за своїм змістом збігаються з договором подружжя, передбаченого ст.ст. 78, 89 СК, а друга – ст. 66 СК. Отже, змістом шлюбного договору можуть бути охоплені кожний з перелічених вище договорів подружжя.

Шлюбний договір відрізняється від інших сімейно-правових договорів можливістю охоплення ним широкого кола майнових питань у різних комбінаціях. Він може включати положення, що збігаються зі змістом різних за своєю природою подружніх договорів (договорів про визначення порядку користування нерухомістю; про надання утримання одному з подружжя). Це пояснюється тим, що у шлюбному договорі сторони можуть одночасно визначити умови стосовно правового режиму належного їм майна, порядку користування житлом, взаємного утримання тощо. Інакше кажучи, подружжю надається можливість поєднати у шлюбному договорі будь-які умови інших договорів подружжя, що свідчить про його унікальну комплексну структуру. Відтак, шлюбний договір може замінити кожен з передбачених сімейним законодавством договорів з приводу майна подружжя.

Основною метою шлюбного договору є надання подружжю широких можливостей для визначення у шлюбі своїх майнових відносин, зміни законного режиму майна. [3, с.80] та створення спеціальних, відмінних від законодавчих правил. Тотожну мету переслідують чоловік та дружина, укладаючи інші передбачені сімейним правом договори з приводу подружнього майна.

Надаючи подружжю значні можливості самостійно визначити свої взаємні права та обов'язки, законодавець, проте, окреслює рамки свободи подружжя у цій сфері [4, с.30]. Зокрема, подружжя не може включати положення, які б зменшувати обсяг прав дитини, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище (ст. 93 СК України). Такі межі договірної ініціативи законодавець розташовує у главі, присвяченій шлюбному договору, що свідчить про розповсюдження їх тільки на шлюбний договір. Проте цілком справедливо стверджувати, що зазначені обмеження повинні стосуватися й інших договорів, які можуть укладати подружжя.

У разі виникнення спору між подружжям, що уклали шлюбний договір, замість норм закону судом при вирішенні справи використовуватимуться положення відповідного шлюбного договору. Те ж саме стосується й інших сімейно-правових договорів, зокрема, подружніх договорів, положеннями яких буде керуватися суд.

Наведене дає підстави зробити висновок про комплексний характер шлюбного договору. Підтвердженням цього є поглинаючий характер умов шлюбного договору відносно інших договорів, що можуть бути укладені подружжям; та тотожність мети, умов та меж свободи договірної ініціативи шлюбного договору та інших подружніх договорів.

Таким чином, пропонуємо розглядати передбачені сімейним законодавством договори, що можуть укладатись подружжям з приводу майна, різновидами шлюбних договорів різної спрямованості.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кібенко О.Р.

Список використаних джерел:

1. Жилинкова И. В. Брачный договор [Текст] / И. В. Жилинкова – Х. : Ксилон, 2005. – 176 с.
2. Сосипатрова Н.Е. Брачный договор: правовая природа, содержание, прекращение [Текст] / Н.Е. Сосипатрова // Государство и право. – 1999. – № 3. – С. 76-81
3. Хазова О.А. Брак и развод в буржуазном семейном праве. Сравнительно-правовой анализ [Текст] / О.А. Хазова. – М. : Наука, 1988. – 172 с.
4. Глиняна К. Договірне регулювання майнових правовідносин подружжя [Текст] / К. Глиняна // Юридичний вісник. – 2010. – № 3. – С. 29-36

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ЯК РІЗНОВИД ІНТЕРНЕТ-ПОСЛУГИ

Карпенко Оксана Іванівна

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету

Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

e-mail: ksu-joker@mail.ru

Ключові слова: Інтернет-послуга, дистанційна освіта.

В останні роки як в Україні, так і в усьому світі Інтернет активно використовується господарюючими суб'єктами в самих різних областях підприємницької діяльності. Це обумовлено, в першу чергу, тим, що використання сучасних телекомунікаційних технологій дозволять істотно знизити матеріальні витрати, пов'язані із здійсненням підприємницької діяльності, і скоротити часові витрати на здійснення господарських операцій.

Кількість користувачів Інтернету в Україні постійно зростає. Це дозволяє збільшити обсяг реалізації товарів, робіт і послуг за допомогою Інтернету за рахунок нових споживачів, сприяє ефективнішому використанню Інтернету в рекламних цілях. Зростає кількість зареєстрованих доменних імен. З'являються все нові види послуг, пов'язаних з використанням Інтернету, збільшується обсяг інвестицій в телекомунікаційні технології.

Одним із таких різновидів Інтернет-послуг і є Інтернет-послуга дистанційної освіти.

На сьогодні ряд навчальних установ, що мають солідну репутацію та досвід у галузі традиційних освітніх послуг, створили центри навчання з використанням Інтернет-технологій та інших форм дистанційної освіти. У 1969 році у Великобританії було відкрито перший у світі університет дистанційної освіти - Відкритий Університет Великобританії, він

був названий так, щоб показати його доступність за рахунок невисокої ціни і відсутності необхідності часто відвідувати аудиторні заняття. В США вже кожен третій коледж пропонує електронні освітні програми [1, с.22]. Також можна назвати інші відомі університети з програмами дистанційного навчання за кордоном: Університет Південної Америки (1946), Національний технологічний університет (США, 1984) (програми ДО з інженерних спеціальностей), Відкритий університет Хаген (Німеччина, 1974), INTEC-коледж Кейптауна (ПАР), Іспанський національний університет дистанційного навчання, Відкрита школа бізнесу Британського відкритого університету, Австралійська територіальна інформаційна мережа.[2].

В Україні на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України зазначений перелік навчальних закладів України з використанням дистанційного навчання. Наприклад, серед них є [Івано-Франківській національний технічний університет нафти і газу](#), Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Український інститут інформаційних технологій в освіті, Національний Технічний Університет України «КПІ» та інші [3].

Відповідно до Наказу МОН України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за певними освітніми або освітньо-кваліфікаційними рівнями відповідно до державних стандартів освіти; за програмами підготовки громадян до вступу у навчальні заклади, підготовки іноземців та підвищення кваліфікації працівників.

Завданням дистанційного навчання є забезпечення громадянам можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти та професійної кваліфікації, підвищення кваліфікації незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання відповідно до їх здібностей [4].

Для освітніх Інтернет-послуг, як і для ряду інших Інтернет-послуг, характерною проблемою є ідентифікація користувача контрагента договору. Причому, у випадку з освітніми послугами більшість апробованих засобів ідентифікації не підходить, так як тут вельми вірогідна умисна передача учнем своїх засобів ідентифікації іншій особі (електронного підпису, ключа, пароля і т.д.) з метою завищення своїх оцінок успішності і фальсифікації результатів дистанційних тестів, або несанкціонованого отримання освітніх Інтернет- послуг.

У зв'язку з цим в договорах на надання освітніх Інтернет-послуг повинні бути зафіксовані специфічні правила попередження передачі учнем своїх засобів ідентифікації іншим особам і відповідальності за таку передачу [5, с. 133].

Як зазначають І.Адамова та Т.Головачук у своїй роботі, присвяченій основним проблемам дистанційного навчання, то однією з найважливіших у сучасних умовах стає психолого-педагогічна проблема. Вона пов'язана з тим, що кожен викладач ВНЗ за декілька років роботи відшліфовує свої методичні матеріали, які індивідуально розроблені на основі власного педагогічного та науково-методичного досвіду і є його інтелектуальною власністю. Дистанційний курс викладається на WEB-порталі, що перетворює його на загальнодоступний не тільки для студентів, але й інших користувачів. Виникає психологічний бар'єр щодо розробки навчально-методичних матеріалів, оскільки вони можуть бути використані кимось іншим, хто не брав участі в даній розробці. В зв'язку з цим повинна бути вирішена проблема захисту прав на інтелектуальну власність викладача – розробника дистанційного курсу [6, с.5].

На сьогоднішній день проблема розвитку і впровадження дистанційного навчання в Україні є дуже актуальною. Кожна з проблем, і тим більше методи їх вирішення, вимагають

глибокого і всебічного вивчення і можуть бути основою подальшого дослідження розвитку і впровадження дистанційного навчання.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Стефанчук Р.О.

Список використаних джерел:

1. Базилева И. Электронное обучение – дистанции не существует // Мир Интернет. – М., 2000. № 8. – С. 22
2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Дистанционное обучение](https://ru.wikipedia.org/wiki/Дистанционное_обучение)
3. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/60/>
4. Наказ МОН України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 25.04.2013 №466 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>
5. Петровский С.В. Интернет-услуги в российском праве. – М.: Агенство «Издательский сервис», 2003. – 272 с.
6. І.Адамова, Т.Головачук. Дистанційне навчання: сучасний погляд на переваги та проблеми // Витоки педагогічної майстерності. Випуск 10. 2012 – С. 3-6.

ОМАНЛИВІСТЬ ПОЗНАЧЕННЯ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ВИЗНАННЯ СВІДОЦТВА НА ЗНАК ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ НЕДІЙСНИМ

Карпенко Юлія Михайлівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Остання судова статистика свідчить про щорічне збільшення кількості судових справ у сфері захисту прав інтелектуальної власності, зокрема дані свідчать про зростання судових справ стосовно такого об'єкта права інтелектуальної власності, як знаки для товарів і послуг.

Серед спорів про захист права інтелектуальної власності на знаки для товарів і послуг окрему групу складають спори з визнання недійсними свідоцтв на знаки для товарів та послуг, дії міжнародної реєстрації знака.

Це обумовлено, перш за все, економічними чинниками - поява в торговельній мережі схожого позначення нашоує пересічного споживача на асоціації з відомим брендом та придбання товару, маркованого таким позначенням. Виробник схожого товару без значних зусиль у просуванні товару отримає прибуток від продажів. Така практика здається привабливішою, ніж вкладення коштів у рекламу новоствореної торговельної марки.

Якщо споживач може змішати товари дистинктивна функція торговельного знака не працює і споживач не може купити товар, який він хоче. Це погано для споживача і власника торговельного знака який втрачає об'єм продажів.

Правовим способом захисту від недобросовісних реєстрацій знаків для товарів і послуг є визнання свідоцтва на знак недійсним.

Відповідно до ст. 499 Цивільного кодексу України, права інтелектуальної власності на торговельну марку визнаються недійсними з підстав та в порядку, встановлених законом. Згідно зі ст.ст. 494, 495 Цивільного кодексу України, права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчуються свідоцтвом і саме свідоцтво підлягає визнанню недійсним.

Відповідно до ст. 19 Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" підставами для визнання свідоцтва на знак для товарів і послуг недійсними є:

невідповідність зареєстрованого знака умовам надання правової охорони; наявність у свідоцтві елементів зображення знака та переліку товарів і послуг, яких не було у поданій заявці; видача свідоцтва внаслідок подання заявки з порушенням прав інших осіб.

Підстави для відмови в наданні правової охорони, як і для висновку про невідповідність вже зареєстрованих знаків умовам надання правової охорони, визначені в статті 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Розкриття змісту окремих підстав для відмови у наданні правової охорони наводиться у Правилах складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджених наказом Державного патентного відомства України від 28.07.1995 року №116.

Відповідно до абзацу п'ятого пункту 2 статті 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не можуть одержати правову охорону позначення, які є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу. При цьому, відповідно до підпункту 4.3.1.9 Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг, затверджених наказом Держпатенту України від 28.07.1995 року № 116, *до позначень, що є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу, відносяться позначення, які породжують у свідомості споживача асоціації, пов'язані з певною якістю, географічним походженням товарів або послуг або з певним виробником, які насправді не відповідають дійсності.* Позначення може бути визнане оманливим або таким, що здатне вводити в оману, коли є очевидним, що воно в процесі використання як знака не виключає небезпеку введення в оману споживача.

Іншими словами, оманливими та такими що можуть вводити в оману можуть бути позначення, «які породжують у свідомості споживача асоціації... що не відповідають дійсності» завдяки власним семантичним характеристикам, які входять у конфлікт із характеристиками товарів і послуг, для яких дане позначення використовується.

Встановлюючи оманливість чи можливість введення в оману щодо особи, слід виходити з визначення порушення на знак.

Порушенням прав на знак, зокрема, визнається введення в цивільний оборот позначень, які є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати із: знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для таких самих або споріднених з ними товарів і послуг; знаками інших осіб, якщо ці знаки охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна, зокрема знаками, визнаними добре відомими відповідно до статті 6bis Паризької конвенції про охорону промислової власності; фірмовими найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання заявки щодо таких же або споріднених з ними товарів і послуг; кваліфікованими зазначеннями походження товарів.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Селіванов М.В.

ІНФРАСТРУКТУРА РИНКУ ЗЕРНА ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

Кладійова Анастасія Василівна
студентка групи ЗЮП – 71 юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: kladiiova@yandex.ua

Ключові слова: ринок зерна, інфраструктура ринку зерна, складові інфраструктури.

Зернове господарство України є пріоритетною галуззю економіки. Зернові завжди відігравали важливу роль для життєдіяльності людини. Ринок зерна – це основа стабільного функціонування продовольчого ринку, джерело не тільки виробництва кондитерських виробів, але й кормова база для виробництва тваринницької продукції, а також сировини для переробної промисловості. Для забезпечення продовольчої безпеки населення країни потрібне ефективне функціонування ринку зерна, який являється складною системою, що працює за умови існування попиту, пропозиції, ціни, конкуренції, суб'єктів господарювання, приватного підприємства, державного регулювання. Розвинена інфраструктура є однією з найважливіших умов ефективного функціонування зернового ринку. Тому питання регулювання інфраструктури ринку зерна та його складових є надзвичайно актуальним, особливо в умовах глобальної продовольчої кризи.

Єдиного доктринального визначення інфраструктури ринку на сьогодні, на жаль, не існує. Так, наприклад, на думку В. Федько і Н. Федько, «інфраструктура сучасного ринку є його невід'ємною і складовою часткою, що визначає результативність функціонування всіх елементів ринку» [2, с. 43].

На думку Б. Супіханова інфраструктура ринку це: «багатогранна система сервісу для забезпечення безперервного та ефективного функціонування ринку» [8, с. 62].

Більш повне визначення надали О. Калюжна, В. Клочан, Т. Іваненко, В. Кушнірук - «інфраструктура товарного ринку – сукупність підприємств, організацій, установ різних організаційно-правових форм, що створюють організаційно-економічні умови прискорення руху товарів і коштів, зростання інвестиційних можливостей підприємств та забезпечують обслуговування і регулювання безперервного та ефективного функціонування й розвитку ринкової економіки» [4, с.22].

Законодавче визначення інфраструктури ринку зерна міститься у Законі України «Про зерно та ринок зерна в Україні»: «інфраструктура ринку зерна - комплекс виробничих і невиробничих формувань, які забезпечують умови виробництва зерна, його заготівлі, зберігання, переробки, реалізації, страхування, кредитно-фінансові та інші послуги» [3].

Проаналізувавши вказані поняття можна дійти висновку, що інфраструктура ринку — це ті матеріальні активи (потужності), а також послуги, що надаються в розпорядження суб'єктам господарювання і сприяють вирівнюванню їх позиції на ринку, а також економічної ефективності.

Виходячи із аналізу різних визначень та характеристик інфраструктури товарного ринку, в тому числі аграрного ринку, ми можемо стверджувати, що інфраструктура створює умови і надає послуги для: забезпечення руху товарів від первинного виробника до кінцевого споживача (товарообігу), а також забезпечення зворотного зв'язку від споживача до виробника для регулювання процесів виробництва і продажу товарів (обміну ціною інформацією). Тому інфраструктура сприяє виконанню аграрним ринком двох функцій, а саме технічної (маркетингової) функції і функції обміну ціною інформацією [9, с. 48].

Що стосується складових елементів інфраструктури ринку зерна, то тут на жаль єдиної думки також не склалося. Так на думку А. Савощенко в залежності від виконуваних функцій певних установ інфраструктура зернового ринку поділяється на організаційно-технічну, фінансово-кредитну, організаційно-дослідницьку та державно-регулятивну [6, с.40].

Дещо схожої думки притримується М. Малік, який зазначає що до елементів інфраструктури, що забезпечує розвиток інвестиційного процесу, слід віднести:

- організаційну базу - як різні види інститутів, які акумулюють і змінюють капітали з метою функціонування організаційно-економічного механізму інвестиційного процесу;
- матеріальну базу - як капітал в різних формах;
- інформаційну базу - як інформаційні та довідкові системи інвестиційного та фінансового ринку;

- комунікаційну базу - як систему, яка забезпечує фінансування організаційно-економічного механізму інвестиційних процесів інвестиційної інфраструктури;
- кадрову базу - як фахівців різного рівня в організації, яка займається їх підготовкою;
- нормативно-правову базу - як норми і правила, які регламентують відносини суб'єктів інвестиційного ринку в процесі реалізації взаємин в організаційно-економічному механізмі інвестиційного процесу [5, с. 5].

О.Старіков в свою чергу стверджує, що складовими елементами інфраструктури аграрного ринку є наступні види діяльності та окремі учасники ринку: оптова і роздрібна торгівля, біржі, збутові кооперативи, виставки і ярмарки, торгові дома, інформаційно-аналітичні агенції, системи транспортування і зберігання аграрної продукції та ін. Також слід відносити до складових елементів інфраструктури аграрного ринку його державне регулювання [7, с. 564—565].

Тобто ринок зерна України характеризується наявністю розвиненої інфраструктури. Саме від ефективного функціонування усіх наявних інфраструктурних складових залежить гармонійний розвиток усієї системи суспільного виробництва та продовольча безпека країни.

Починаючи з 1990 р. урядом були здійснені численні спроби врегулювання ситуації на ринку зерна. За цей період в Україні напрацьована значна законодавчо-нормативна база, яка визначає основні принципи державної політики регулювання ринку зерна та підтримки конкурентоздатності сільськогосподарських товаровиробників. Певною мірою вона враховує досвід країн ЄС і вимоги щодо вступу України в СОТ. Однак задекларовані наміри не завжди підкріплюються належними управлінськими й організаційними заходами, не отримують належного фінансового забезпечення. Відсутній системний підхід до розв'язання складних проблем недосконалого ринку зерна [1].

Існуюча інфраструктура ринку зерна – недосконала. Вона не забезпечує повною мірою швидкий рух зернових від їх виробників до споживачів. Між суб'єктами ринку зерна відсутні стабільні й тривалі зв'язки, не впроваджено контрактний механізм, відсутні належні ринкова інформація та біржова торгівля. Як наслідок зростають кінцеві ціни на зерно, а зерновиробники нерідко не в змозі покрити навіть свої витрати. Таким чином, наступним напрямом стратегії розвитку ринку зерна є удосконалення його інфраструктури.

На нашу думку, ефективне функціонування і розвиток зернового господарства можливий тільки при використанні досягнень науково-технічного прогресу, в основі якого лежать інноваційні процеси, що дозволяє вести безперервне оновлення зернової галузі при достатньому фінансовому забезпеченні та залученні інвестиційних ресурсів як основної складової формування елементів інфраструктури зернового господарства.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Пейчев К.П.

Список використаних джерел:

1. Боднар Ольга Василівна. Розвиток ринку зерна в Україні : Дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН. — К., 2006. — 241арк.
2. Виробництво промислової продукції за видами в Україні: статистичний бюлетень [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/37-15>
4. Інфраструктура товарного ринку: [навч. посіб.] / О.В. Калюжна, В.Ф. Клочан, Т.Я. Іваненко, В.С. Кушнірук. – Миколаїв, 2011. – 284 с.

5. Малік, М. Й. Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк.// Економіка АПК : Міжнародний науково- виробничий журнал. - К.: 2006. - №4. - С. 3-10.
6. Савощенко А.С. Інфраструктура товарного ринку: [навч-метод посіб для самост вивч дис.] / А.С. Савощенко, В.М. Полонець. – К.: КНЕУ, 2007. – 376 с.
7. Старіков О. Ю. Суть і складові елементи інфраструктури аграрного ринку через призму його функцій // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць: спец. вип. Аграрна економічна освіта в розбудові конкурентоспроможного сільського господарства України. — К. КНЕУ, 2009. — С. 559—567
8. Супіханов Б.К. Розвиток ринків аграрної продукції / Б. К. Супіханов. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2009. – 528 с.
9. Crawford I.M. Agricultural and Food Marketing Management.//Marketing and Agribusiness Texts M-62. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 1997. — 260 p.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Ковалевська М.М.

студентка групи ЗЮП-72 юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Право на державну службу є невід’ємним правом громадянина України. Це питання було об’єктом науково-теоретичних досліджень у багатьох працях відомих науковців [1-5]. Водночас, окремі наукові напрацювання базувалися на законодавстві Радянського Союзу [6], інші стосувалися тільки окремих аспектів цього питання [7]. Зазначене обумовлює необхідність звернення до зазначеної проблеми та розгляду її з огляду на подальше удосконалення інституту державної служби та його адаптації до законодавства Європейського Союзу.

Так, стаття 38 Конституції України [8] закріпила, що «громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування». Таким чином, Конституція України ставить тільки одну вимогу до особи, яка претендує на посаду державного службовця – наявність громадянства України.

Назване конституційне право знайшло своє подальше відображення й деталізацію в ст. 4 Закону «Про державну службу» [9], згідно з якою «право на державну службу мають громадяни України незалежно від становища, соціального і майнового стану, расової й національної приналежності, статі, політичних поглядів, релігійних переконань, місця проживання, які одержали відповідну освіту і професійну підготовку та пройшли у встановленому порядку конкурсний відбір, або за іншою процедурою, передбаченою Кабінетом Міністрів України».

Аналізуючи чинне законодавство про державну службу та науково-теоретичні напрацювання з питань державної служби, можна зазначити, що воно передбачає:

а) критерії, яким повинна відповідати особа, яка претендує на посаду державного службовця: громадянство України; відповідна освіта і професійна підготовка; проходження встановленої процедури вступу на державну службу;

б) особистісні характеристики, які не повинні братися до уваги при прийнятті особи на державну службу: походження; соціальний і майновий стан; расова й національна приналежність; стать; політичні погляди; релігійні переконання; місце проживання (відповідно до ст. 29 ЦК України [10] місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання у ньому (гуртожиток, готель тощо) у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно,

переважно або тимчасово. Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, встановлених законом).

Стаття 38 Конституції України знайшла конкретизацію та подальший розвиток у ст. 4 Закону «Про державну службу», яка передбачає основні вимоги щодо реалізації права на державну службу і дає підстави виокремити три такі вимоги: громадянство України; відповідна освіта й професійна підготовка; проходження конкурсного відбору або іншої процедури, передбаченої Кабінетом Міністрів України.

Громадянство є однією з важливих (основоположних) вимог щодо реалізації права на державну службу. Значимість цієї вимоги проявляється насамперед у тому, що державна служба – це вид публічної служби, це державно-управлінська діяльність осіб, на яких покладаються обов'язки відданості як суспільству, так і державі, так і несення персональної відповідальності за їх виконання. Відповідно до Закону України від 18 січня 2001 р. «Про громадянство» [11] громадянами України є:

а) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) постійно проживали на території України;

б) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство» (13 листопада 1991 року) проживали в Україні й не були громадянами інших держав;

в) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року органами внутрішніх справ України внесено запис «громадянин України», а також діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну, якщо на момент прибуття в Україну вони не досягли повноліття;

г) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України.

Важливо наголосити, що особи, зазначені у підпункті “а” цієї частини є громадянами України з 24 серпня 1991 р., зазначені у підпункті “б”, – з 13 листопада 1991 р., а у підпункті “в”, – з моменту внесення запису про громадянство України.

Не менш важливим, особливо з огляду на адаптацію інституту державної служби до законодавства Європейського Союзу, є критерій щодо відповідної освіти та професійної підготовки. Становлення демократичної, правової, соціальної держави, інтеграція України в Європейське співтовариство, проведення адміністративної реформи й реформи системи державної служби передбачають підготовку державних службовців, здатних неухильно відстоювати права й свободи людини і громадянина; володіючих професійними вміннями і навичками, що ґрунтуються на сучасних спеціальних знаннях, аналітичних здібностях та майстерності застосування засобів і методів управлінської науки, стратегічним мисленням та особистісними якостями, необхідними для прийняття та успішної реалізації управлінських рішень.

Виходячи з принципу професіоналізму і компетентності державної служби, державні службовці зобов'язані постійно підвищувати свою професійну кваліфікацію (стаття 10 Закону «Про державну службу»). У свою чергу, держава створює державним службовцям умови для навчання й підвищення кваліфікації у відповідних навчальних закладах (стаття 29 Закону).

Таким чином, професійна підготовка й підвищення кваліфікації державних службовців є важливим елементом інституту проходження державної служби. Вони відіграють важливу роль при атестації державних службовців, конкурсному відборі, оцінці якості діяльності державних службовців, присвоєнні рангів тощо.

Важливе значення як для юридичної науки, так і для практики, має розмежування понять «підготовка», «перепідготовка», «підвищення кваліфікації».

Професійна підготовка державних службовців – це здобуття освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, магістра за спеціальностями, спрямованими для

професійної діяльності на державній службі, а також навчання в аспірантурі, докторантурі Української Академії державного управління при Президентові України, інших навчальних закладах або наукових установах за спеціальностями освітньої галузі «Державне управління»; навчання за програмами функціональної спеціалізації «Державна служба», здобуття вищої освіти за спеціальностями інших галузей, спрямованих на діяльність у певній сфері державного управління. Професійна підготовка являє собою процес, спрямований на систематичне зростання знань, навичок, умінь державних службовців.

Перепідготовка державних службовців – це здобуття освіти відповідного рівня спеціаліста, магістра за іншою спеціальністю в межах, як правило, відповідної галузі знань.

Натомість підвищення кваліфікації державних службовців – це навчання з метою оновлення та розвитку умінь і знань, необхідних для ефективного вирішення завдань професійної діяльності на державній службі. Підвищення кваліфікації державних службовців здійснюється у разі: зарахування до кадрового резерву; прийняття на державну службу; зайняття посади вищої категорії (протягом першого року); перед черговою атестацією державного службовця; наявності виробничих потреб.

Оскільки мова йде про єдину загальнонаціональну систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації (далі – підготовки) державних службовців, то необхідно виділити систему принципів, які й зумовлюють створення й функціонування цієї системи. В юридичній науці виділяють такі принципи: системності; єдності; загальності; диференційованості; обов'язковості та безперервності навчання; випереджувального характеру навчання; встановлення взаємних прав, обов'язків та відповідальності; встановлення правових наслідків; забезпечення високої якості та ефективності навчання; державного управління й координації діяльності усіх елементів системи підвищення кваліфікації державних службовців; врахування вітчизняного та зарубіжного досвіду підвищення кваліфікації державних службовців.

Процедури заміщення посад на державній службі. Третьою умовою реалізації особою права на державну службу є проходження встановленої Кабінетом Міністрів України процедури заміщення вакантної посади. Відповідно до чинного законодавства про державну службу виокремлюються чотири основні способи вступу на державну службу: конкурс; призначення; зарахування; вибори.

Зазначені способи розміщуються у запропонованому переліку відповідно до їхнього значення та масштабності застосування. Способи заміщення посад на державній службі є формою реалізації права на державну службу.

Право на державну службу тісно пов'язано з питанням щодо моменту виникнення в особи статусу державного службовця (з моменту зарахування на посаду чи з моменту прийняття Присяги).

Право на державну службу залежить від віку кандидата на державну посаду. Згідно зі статтею 23 Закону «Про державну службу», державними службовцями можуть бути чоловіки до досягнення ними 60 років та жінки – 55 років. Тобто названа стаття передбачає тільки граничний вік перебування на державній службі, тобто вік, після досягнення якого державно-службові відносини, як правило, припиняються. Водночас, Закон не передбачає, на жаль, після досягнення якого віку особа має право на державну службу. Використовуючи аналогію трудового права для ліквідації цієї прогалини, можна вважати, що після досягнення 16 років особа може поступити на державну службу при її відповідності іншим вимогам. Уявляється, що такий підхід до вирішення цього питання є неправовим, оскільки повна дієздатність особи настає тільки після досягнення 18 років (участь у виборах, референдумі, право балотуватися в державні органи, тобто участь в управлінні державою). У цьому ж випадку виходить, що, будучи представником держави через державні органи, особа, водночас, не може брати участі в управлінні державою. Наведене свідчить, що необхідно передбачити в Законі положення, відповідно до якого право на державну службу має особа, яка досягла 18 років.

Кожен службовець обіймає відповідну посаду, тому проходження служби – це процес перебування службовця на посаді (посадах) з моменту заміщення до моменту звільнення. Послідовно перебуваючи на різних посадах, службовець «робить свою службову кар'єру». Вдосконалення процесу проходження державної служби можливе лише шляхом законодавчого врегулювання. Зокрема, потрібно зафіксувати сам термін «проходження державної служби», визначити особливості проходження державної служби службовими особами та посадовими особами, а також визначитися щодо змісту цього інституту. Найприйнятнішим, на наш погляд, є варіант врахування зазначених питань в новій редакції Закону України «Про державну службу», в низці чинних нормативно-правових актів та в прийнятті нових (наприклад, «Про конфлікт інтересів», «Про Загальнодержавну програму впровадження електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису», прийняття Адміністративного кодексу України, розробка і впровадження Кодексу честі державного службовця, внесення змін до закону України «Про етичну поведінку» тощо), що дозволить регулювати інститут державної служби в Україні з урахуванням європейських стандартів.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Стародубцев А.А.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Адміністративна реформа і правова наука // Право України. – 2002. – № 3. – С. 20 – 27.
2. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В.М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 544 с.
3. Алехин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации: Учеб. изд. – М.: ЗЕРЦАЛО, 1997. – 672 с.
4. Атаманчук Г.В. Сущность государственной службы: история, теория, закон, практика: Монография. – М.: Изд-во РАГС, 2004. – С. 118.
5. Бахрах Д. Н. Государственная служба в Российской Федерации. – Екатеринбург, 1995.
6. Пахомов І. М. Адміністративно-правові питання державної служби в СРСР. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 128 с.
7. Глозман В. А. Право и проверка деловых качеств работников. – Мн.: БГУ, 1981. – 71 с.
8. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Закон України «Про державну службу» № 3723-ХІІ від 16 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 52. – Ст.490.
10. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – Ст.356.
11. Закон України «Про громадянство» № 2235-III від 18 січня 2001 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 13. – Ст.65.

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ LEX MERCATORIA

Коваль Інна Володимирівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

E-mail: Kovalinna13@gmail.com

Ключові слова: lex mercatoria, jus gentium, транснаціональне торгове право.

Характеризуючи сучасний господарський обіг можна виділити ряд ознак, серед яких основною є бурхливий процес глобалізації та інтернаціоналізації в усіх сферах соціального

життя суспільства, який безсумнівно має та матиме суттєві наслідки для всієї світової спільноти.

Економіка та право, які є основою нового глобального громадянського суспільства зазнаватимуть все більше і більше трансформацій. На даному етапі становлення глобального громадянського суспільства виникає низка протиріч між якісно новим станом світової економіки та неадекватністю наявних механізмів та методів її правового регулювання. Якщо сучасній світовій економіці притаманна транснаціональна природа, то її правове регулювання досі залишається за своєю суттю національним. Ще одною проблемою регулювання відносин торгового обігу є оперативність економічних процесів, що відбуваються на міжнародному рівні та надто довга та складна процедура регулювання цих процесів як на міжнародному так і на національному рівні, що, в свою чергу, може спричинювати негативні економічні наслідки для суб'єктів міжнародних економічних відносин.

Отже, можна констатувати, що міжнародне приватне право, яке побудоване на колізійному методі правового регулювання, опинилося у кризовій ситуації в результаті глобалізаційних процесів.

На наш погляд, саме ця криза й спричинила необхідність пошуку більш адекватних методів правової регламентації зовнішньоекономічних операцій.

У цьому сенсі *lex mercatoria* (або *jus mercatorum*) є важливим інститутом міжнародного приватного права, який створює дієву альтернативу колізійному методу правового регулювання транскордонних комерційних відносин.

З приводу виникнення та розвитку інституту *lex mercatoria* немає однозначної думки. Деякі вчені (здебільшого британські) зазначають, що сучасне *lex mercatoria* є наступником того *lex mercatoria*, що існувало у Середньовіччі. Термін *lex mercatoria* вперше згадується в 1290 р. у трактаті "*Fleta, seu Commentarius juris anglicani*". Цим поняттям позначалося право купецького стану, яке застосовували купці Західної Європи з XI по XIX сторіччя. Універсалізму це право зазнало завдяки тому, що купці, подорожуючи країнами, правові звичаї та закони яких різнилися, укладали торговельні договори та вирішували виникаючі у зв'язку з невиконанням чи неналежним виконанням цих договорів конфлікти на основі загальнозрозумілих правил, тому застосування *lex mercatoria* було єдиною можливістю для мобільних і підприємливих людей. Такі «закони купців» виникали з комерційної практики великих торгових міст і завдяки повсякчасному застосуванню ставали обов'язковими для стану купців. Характерними рисами цього права було те, що воно регулювало відносини між купцями, а також воно створювалось безпосередньо ними, а не політичною владою [1, с. 72]. У великих містах торгівлі навіть видавалися приватні збірки купецьких звичаїв (Чорна книга Адміралтейства, Пурпурна книга, Звичаї Генуї, Книга звичаїв Мілана тощо).

Також важливим моментом є особливості застосування середньовічного *lex mercatoria*. Адже норми цього права застосовували ринкові суди торгових міст (*curiae mercatorum*), бо місцеві суди не могли задовольнити потреби купців та захистити інтереси обох сторін у рівних частках. Ринкові ж суди швидко та ефективно розглядали спори, що виникали між сторонами комерційних договорів, адже суддями виступали досвідчені купці, які приймали рішення, спираючись на свій досвід та знання загально існуючих звичаїв. Наприклад, в британській юрисдикції *lex mercatoria* завжди залишилося правом для регулювання транскордонних комерційних відносин. У 1622 році автор першої англійської книги з торгового права «*Consuetudo vel Lex mercatoria ...*» Джерард Малінес писав: «Я назвав цю книгу відповідно до старовинної назви *Lex mercatoria ...* тому що це звичаєве право, схвалене авторитетом усіх королівств і республік, а не право, встановлене авторитетом якого-небудь монарха». Через два століття, у 1813 році, в Англії було опубліковано «*Lex mercatoria* або загальний кодекс комерційного права», де *lex mercatoria* розглядалося як явище, яке стосується виключно транскордонних комерційних відносин. Таким чином, *lex mercatoria* було визнане у британській доктрині. У 60-ті роки XX сторіччя

професор Коледжу Лондона Клайв Шмітгофф висловив думку, що право міжнародної торгівлі, яке, починаючи з 1966 року, створюється в межах Комісії ООН по праву міжнародної торгівлі ЮНСІТРАЛ, є наступником того *lex mercatoria*, що існувало в середньовіччі. За його словами, на певному етапі середньовічне *lex mercatoria* пройшло націоналізацію, а потім знову відбувся «перехід від національних законів з їхніми обмеженнями до універсальної концепції права міжнародної торгівлі».

Однак, якщо сприймати британську концепцію виникнення *lex mercatoria*, то логічно буде вважати періодом виникнення *lex mercatoria* не епоху Середньовіччя, а Стародавній Рим. Саме *jus gentium*, яке регулювало відносини торгового характеру між римлянами та іноземцями чи самими іноземцями в Римі. Проте А. В. Смітюх стверджує, що через відсутність класу торговців упродовж декількох століть у Західній Європі зникли традиції застосування *jus gentium* [2, с. 7].

Інші вчені (здебільшого французька школа на чолі з Бертольдом Гольдманом) зазначають, що сучасне *lex mercatoria* є повністю новим правом, яке може й нагадує середньовічне *lex mercatoria*, проте не є одним й тим самим у динаміці розвитку.

Така позиція обґрунтовується вченими з огляду на практику міжнародних комерційних арбітражів на початку 60-х років XX сторіччя, коли суди стали застосовувати загальні принципи права на прохання сторін. Аналізуючи такі справи, професор Сорбонни Бертольд Гольдман дійшов висновку, що, починаючи з другої половини XX ст., спільнотою комерсантів *societas mercatorum* спонтанно й прогресивно виробляється новий режим міжнародної торгівлі — *lex mercatoria*. Саме ця концепція Бертольда Гольдмана, що *lex mercatoria* — це право, яке само зародилося наприкінці 50-х із ділової практики спільноти комерсантів, була взята за основу і залишається пануючою [3, с. 2].

Узагальнюючи усе вищенаведене можна зробити висновок, що ми можемо спостерігати у різні проміжки часу виникнення одного й того самого явища, метою якого є регулювання міждержавних торговельних відносин. І не зважаючи на те, чи є сучасне *lex mercatoria* нащадком давньоримського *jus gentium* чи середньовічного *lex mercatoria*, або є стихійно виникаючим правом, ми не можемо заперечувати того факту, що у процесі глобалізації сучасні комерсанти потребують швидкого та ефективного врегулювання зовнішньоекономічних відносин. І міжнародне приватне право, використовуючи лише колізійний метод правового регулювання цих відносин, таким ефективним вже не може бути. І тому, об'єктивно з'являється сукупність норм, що здатна задовольнити інтереси підприємців на транскордонному рівні. Наразі неможна заперечувати факт існування інституту *lex mercatoria*, який є прогресивним та ефективним способом регулювання транснаціональних торговельних відносин.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Венедіктова І.В.

Список використаних джерел:

1. Очерки международного частного права [Текст]: учебник / А. С. Довгерт. – Х.: ООО «Одиссей», 2007. – 816 с.
2. Смітюх А. В. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА та *lex mercatoria* в контексті міжнародного приватного права [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юр. наук: 12.00.03 / Смітюх Андрій Володимирович ; Одеська національна юридична академія, - О., 2004. – 19 с.
3. Білоус О. С. Світоглядна проблематика концепції *lex mercatoria* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3972>.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВА

Колеснік І.

магістрант Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Ключові слова: шахрайство, слідова картина, шахрай.

Закон України визначає шахрайство як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Від шахрайського розкрадання закон відрізняє заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою за відсутності ознак шахрайства. В таких випадках немає безпосереднього вилучення майна у власника або іншого власника — майнова вигода отримується шляхом несплати належного. З криміналістичної точки зору це те ж шахрайство, відмінне від останнього лише безпосереднім об'єктом злочинного посягання, а також формою отримання майнової вигоди. Ці відмінності дуже неістотно впливають на методики розслідування двох названих видів злочинів. Шахрайство — це спосіб заволодіння чужим майном будь-якої форми власності [1; с.204].

Предметом безпосереднього заволодіння при шахрайстві є чуже майно, з котрим злочинець вступає у взаємодію. При цьому використовуються предмети, документи, механізми, комп'ютерні пристрої і засоби зв'язку, посередники. Об'єктами посягання є не тільки чуже майно і право володіння ним, а й певні блага, дії на користь вимагача (знищення боргової розписки, прийняття на роботу з високою оплатою, примушування до видачі того чи іншого документа — довідки, доручення і т. под.). У будь-якому разі механізм кожного злочину складний і своєрідний, залежить від предмета злочинного посягання, обставин і особистих якостей шахрая і вимагача.

Визначальною криміналістичною ознакою шахрайства служить спосіб його здійснення, який кінець кінцем зводиться до обману або зловживання довірою обдуреної особи або організації. У будь-якому випадку цей спосіб направлений на отримання майнової вигоди [2; с.125].

За способом вчинення шахрайство відрізняється від інших злочинів тим, що власник майна (безпосереднього предмета посягання) свідомо і добровільно віддає його злочинцю, будучи введеним ним в оману і стаючи, таким чином, жертвою обману. Способи шахрайства дуже різноманітні, до них належать такі:

1) *підміна предмета угоди*: а) використання імітованої речі — «ляльки»; б) продаж товару вище призначеної ціни; в) продаж підробок під благородні метали, дорогоцінні каміння;

2) *нечесна гра* — використання нечесних (шулерських) прийомів: а) при грі в карти, «наперсток», «лялечку», «ремінець» і т. ін.; б) організація лотерей; в) підкидання удаваної цінної речі і залучення в «поділ знахідки»; г) збирання «пожертвувань» на добродійні цілі;

3) *представлення в організації підроблених і фальшивих документів* для одержання матеріальних або грошових цінностей, наприклад, актів про виконання робіт з трудової угоди; кредитового авізо на переказ грошей в інший банк; чека з незабезпеченої фінансами лімітованої книжки на зняття грошей з розрахункового рахунку в банку; договори купівлі-продажу для одержання банківського кредиту або зняття з розрахункового рахунку готівки; гарантованого листа для одержання банківського кредиту; довідки, що нібито підтверджує певний виробничий стаж або середній розмір заробітку, необхідний для призначення пенсії; довідки про пільгове оподатковування та ін;

4) *афери* з одруженням на багатій нареченій, надання допомоги в придбанні квартири, цінних речей;

5) *облудні конклюдентні дії*, зокрема, використання фірмового обмундирування правоохоронних органів і провадження неправдивих обшуків, виїмок

документів;

б) *різні банківські маніпуляції* з грошовими документами, наприклад, видача векселів, не забезпечених активами; створення псевдофірми, псевдобанку або страхової компанії; відкриття в банку додаткових рахунків, маніпуляції з кредитовими авізо, маніпуляції з пластиковими розрахунковими картками; внесення перекручень у комп'ютерні програми з метою заниження сум, нарахованих на банківські рахунки, і привласнення різниці між перерахованими і фактично нарахованими сумами [3; с.143].

Слідова картина шахрайства різноманітна. Природно, переважають ідеальні відображення в пам'яті потерпілих, свідків-очевидців. Разом з тим залишається багато матеріальних слідів: слідів-предметів, слідів-відображень і слідів-речовин. Однак вони здебільшого є маловидимими і являють собою мікронакладення і мікрочастинки, що зобов'язує слідчого використовувати всі спеціальні знання і засоби для фіксації і дослідження слідів людей і речей, які вступають у взаємодію «людина - річ» при вчиненні цих злочинів.

Особа злочинця. Шахраї характеризуються досить високим професіоналізмом, технічною оснащеністю, вони володіють психологічними прийомами спілкування, можуть легко зацікавити потерпілого, вступити з ним у діловий контакт, створити видимість діловитості, респектабельності, поінформованості у певній діяльності, наприклад, предметно-банківській, торгівлі нерухомістю, підприємництві і т. п.

Вивчення особи потерпілого також має істотне значення як для кримінально-правової кваліфікації злочину, так і для обрання тактики на попередньому слідстві.

З особливостей криміналістичної характеристики шахрайства витікають ті основні елементи предмета доведення, які повинні бути встановлені:

а) по суб'єкту — хто скоїв злочин; якщо він носить груповий характер, хто був членом злочинної групи і як розподілялися між ними обов'язки по підготовці, здійсненню і прихованню злочину, хто саме з членів групи безпосередньо входив в довір'я потерпілому; чи не притягувався винний раніше за розкрадання або вимагання;

б) по суб'єктивній стороні — дії з прямим умислом, наявність цього умислу у всіх членів злочинної групи;

в) по об'єкту — характер і розмір майна, отриманого шахрайським способом, або зміст майнового права; розмір сукупного збитку, заподіяного злочином;

г) по об'єктивній стороні — спосіб шахрайства, неодноразовість подібних посягань у минулому, якими способами вони скоювалися, чи не використовувалося винним своє службове положення, в чому це заключалося [4; с.67].

Поширеність шахрайських посягань, значний матеріальний збиток, заподіюваний багато ким з них, наявність у шахраїв корумпованих зв'язків серед владних структур обумовлюють необхідність широкого використання в боротьбі з ними засобів і рекомендацій криміналістики і теорії оперативно-розшукової діяльності, важливість виявлення шахрайства оперативним шляхом.

Науковий керівник: д.ю.н, доц. Даньшин М.В.

Список використаних джерел:

1. Антонян Ю.М. Психология убийства. - М.: Юрист, 1997.
2. Криминалистика. Учебник для вузов / Под ред. Проф. Р.С. Белкина. - Москва: Норма, 2000.
3. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник. - Харків, 2001. - Ч.2.
4. Криміналістика (криміналістична техніка): Курс лекцій / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г. С. Семаков. — К.: МАУП, 2001.

ПОНЯТТЯ ТА СКЛАД УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Колесніков Валентин Валерійович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: сторони, треті особи, прокурор, експерт.

Учасники господарського процесу – це особи, які здійснюють при вирішенні господарських спорів господарським судом передбачені законом процесуальні дії [1; С.63]. До складу учасників судового процесу належать сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених ГПК України, зокрема судові експерти, перекладачі, посадові особи чи інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи.

Учасники господарського процесу – це суб'єкти, дії яких можуть сприяти правильному й швидкому розгляду спору, захисту прав і інтересів, що охороняються законом, суб'єктів господарювання. За змістом господарського процесуального права особами, які беруть участь у справі, вважаються ті учасники процесу, що безпосередньо зацікавлені в результаті розгляду справи, беруть участь у процесі від свого імені, здатні впливати на його перебіг, оскільки наділені комплексом прав, які надають їм таку можливість [2; С.44]. Інші автори визначають учасників як таких осіб, що мають у справі юридичну зацікавленість і внаслідок зазначеного наділені правом впливати на рух господарського процесу [3; С.66]. Їхній інтерес у процесі може бути спрямований на захист своїх прав чи охоронюваних законом інтересів або на захист прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб у передбачених законом випадках. За цим критерієм виділяють матеріальноправовий інтерес та суспільний інтерес (державний, службовий, функціональний).

Інтерес кожного учасника в справі є юридичним, тобто таким, що є підставою для участі в справі, і в той самий час відрізняється від інтересу інших учасників, що передбачає наділення особи специфічним комплексом процесуальних прав і обов'язків. І цю обставину необхідно враховувати при вирішенні питання про місце в процесі тієї чи іншої особи.

Матеріально-правовий інтерес до процесу існує об'єктивно й означає можливість впливу судового рішення на права, обов'язки учасників. Відсутність можливості такого впливу свідчить про те, що особа не має юридичного інтересу до процесу і, відповідно, не може в ньому брати участь. З усіх учасників судового процесу лише сторони, треті особи і прокурор, який бере участь у процесі, наділені правом заявити відвід судді за наявності підстав та в порядку, зазначених у ст. 20 ГПК України, у тому числі у випадках, коли суддя бере участь у перегляді в апеляційному чи в касаційному порядку рішення, ухвали, прийнятих ним або за його участю, а також у новому розгляді справи в разі скасування рішення, ухвали, прийнятих ним чи за його участю.

Залежно від виконуваних у судовому процесі функцій і мети вступу або залучення до процесу учасників можна поділити на три групи:

- 1) особи, які вступають у процес із метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів (сторони, треті особи);
- 2) особи, які вступають у процес із метою захисту державних і суспільних інтересів (прокурор, державні та інші органи);
- 3) особи, які залучаються до процесу для надання пояснень і висновків (посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, експерт) [1; С.63].

У юридичній літературі залежно від правового стану учасників господарського процесу поділяють також на три групи. Перша група – господарські суди (судді), які безпосередньо вирішують господарську справу. Друга – учасники господарського процесу, яких закон визнає особами, що беруть участь у справі: сторони (позивач і відповідач), треті особи, які заявляють самостійні вимоги до предмета спору, треті особи, які не заявляють самостійних вимог до предмета спору, прокурор, державні та інші органи, які виступають на захист чужих інтересів у силу покладених на них законом функцій. Третя група – особи, які сприяють здійсненню правосуддя, вони не є учасниками господарського процесу, і закон визначає їх як інших осіб, які беруть участь у справі.

Це посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи, судові експерти, перекладачі, представники та інші особи [2; С.44].

В.В. Ярков поділяє учасників на чотири групи: господарський суд як орган, що вирішує господарський спір; особи, які беруть участь у справі, захищаючи свої або інших осіб права та законні інтереси, і мають юридичну заінтересованість у судовому процесі; представники, які забезпечують особам, що беруть участь у справі, можливість їх участі у справі, представляючи їх інтереси; особи, які сприяють діяльності господарського суду внаслідок обов'язків щодо надання доказової інформації та в інших випадках (судові експерти, перекладачі тощо) [4; С.86].

Існують і інші підходи до класифікації учасників судового процесу, наприклад: сторони, треті особи, прокурор, державні та інші органи, які беруть участь у справі в силу покладених на них обов'язків, заявники та інші заінтересовані особи, що беруть участь у справах про встановлення фактів, які мають юридичне значення, а також у справах про банкрутство [3; С.67].

Наведені підходи щодо класифікації учасників судового процесу не суперечать один одному, вони відображають одне й те саме правове явище, але відрізняються внаслідок різних підходів авторів.

Кожен учасник господарського процесу наділений правами і обов'язками відповідно до мети його участі в процесі. Серед учасників виокремлюються особи, без яких процес у конкретній господарській справі неможливий. Обов'язковими учасниками господарського процесу є господарський суд (суддя), який здійснює судову владу, і сторони. Саме наявність двох сторін, між якими виник спір щодо оспорюваного чи порушеного права, є характерною і визначальною ознакою судового провадження. Сторонами є особи, між якими виник спір з матеріальних господарських правовідносин. Як зазначалося вище, важливою ознакою сторін є юридична заінтересованість. Так, відповідно до ст. 2 ГПК України господарський суд порушує справи за позовними заявами підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів. Але законодавець не визначає, у чому може полягати цей інтерес. Досліджуючи категорію інтересу в праві, багато авторів доходять висновку про існування матеріально-правового інтересу і зумовленого ним процесуального інтересу [5; С.62], які у своїй єдності визначають юридичну заінтересованість особи в процесі [6; С.30].

Юридичну заінтересованість у процесі має не лише позивач, для якого вона полягає в отриманні того блага, яке принесе йому рішення господарського суду про задоволення позову (матеріально-правовий інтерес) і у винесенні господарським судом відповідного рішення про задоволення позову (процесуальний інтерес). Так само юридичну заінтересованість, але протилежну за змістом, має відповідач, для якого матеріально-правовий інтерес полягає у встановленні рішенням господарського суду відсутності будь-яких правових обов'язків перед позивачем, а процесуальний – у винесенні господарським судом рішення про відмову в позові. Стосовно правосуддя в господарських відносинах юридичну заінтересованість підприємств та організацій необхідно розглядати як об'єктивно існуюче явище, за яким права й обов'язки сторін залежать від рішення господарського суду.

Саме в поширенні дії рішення господарського суду на права й обов'язки сторін і полягає сутність юридичної заінтересованості.

Для ефективної реалізації своїх функцій особи, які беруть участь у справі, наділені процесуальними правами, якими вони зобов'язані користуватися належним чином. Крім того, Господарським процесуальним кодексом України на них покладаються процесуальні обов'язки.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Руденко М.В.

Список використаних джерел:

- 1 Притика Д.М., Тітов М.І., Щербина В.С. та ін. Арбітражний процес: Навч. посібник. – Х.: Консум, 2001. – Ч. II.
- 2 Балюк І.А. Господарське процесуальне право: Навч.метод. посібник. – К.: КНЕУ, 2002.
- 3 Арбитражный процесс: Учеб. пособие / Под ред. Р.Е. Гукасяна и В.Ф. Тараненко. – М.: Юридическая литература, 1996.
- 4 Арбитражный процесс: Учебник / Под ред. В.В. Яркова. – М.: Юристь, 2002
- 5 Абова Т.Е., Тадевосян В.С. Разрешение хозяйственных споров. – М., 1968. – С. 17;
- Зайцев И.М. Арбитражное рассмотрение преддоговорных споров. – Саратов, 1973
- 6 Чечот Д.М. Участники гражданского процесса. – М., 1960

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ГІЛКАМИ ВЛАДИ
В УМОВАХ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ
ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ**

Кондратьєв Р.К.

студент 7 курсу, групи ЗЮП-72 юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: «форма правління», «республіка», «змішана форма правління», «парламентсько-президентська республіка», «пострадянський період», «поділ влади», «взаємодія гілок влади».

За формою правління – способом організації державної влади, який визначає систему найвищих органів державної влади, порядок їх формування і особливості розподілу повноважень між ними, а також взаємовідносин з населенням держави, Україна є змішаною республікою.

Як поняття, республіка містить ряд ознак, які необхідні для прояви та існування такого феномену, і ці ознаки визначають його суть. З даної точки зору можна виокремити ознаки, які, з одного боку, характеризують республіканську форму правління як самобутну, а з іншого визначають її відмінність від монархічної форми правління.

Характеризуючи форму правління України у пострадянський період, її становлення у перехідний період особливої уваги заслуговує її наочна змінюваність у напрямі перерозподілу повноважень між президентом та парламентом. Це і визначило специфіку республіканської форми правління у напрямі від президентсько-парламентської, парламентсько-президентської, фактично президентської і знову парламентсько-президентської. Узурпація влади в одних руках певними чином негативно позначилася на становленні демократії в Україні. Це зумовило потребу обмеження всевладдя президента

шляхом надання більш широкого кола повноважень парламенту та становлення таким чином парламентсько-президентської форми правління.

Не беручи до уваги суб'єктивний фактор, слід зазначити, що причиною протистоянь між президентом з одного боку та парламентом (також і урядом) з іншого, є різність поглядів на подальший розвиток держави.

На підставі аналізу та оцінки особливостей системи стримувань та противаг і особливого статусу інституту Президента України слід зауважити, що різні гілки державної влади, що організована на таких засадах, не є незалежні повністю одна від одної, а перебувають у тісному зв'язку та взаємодіють між собою. Таким чином, поділ влад не є абсолютним. Одночасно він означає єдність влади на основі загальних політико-правових принципів та цілей гуманного суспільства. Більше того, він потребує тісної взаємодії всіх владних структур.

Шляхом конституційного закріплення принципу взаємодії різних гілок державної влади пішов ряд країн ближнього зарубіжжя. Згідно зі ст. 6 Конституції Республіки Молдова, законодавча, виконавча та судова влади розподілені та взаємодіють при здійсненні своїх повноважень відповідно до положень Конституції. Вимогу взаємодії всіх гілок влади містить також ст. 6 Конституції Республіки Білорусь. Закріплення цього принципу на конституційному рівні значною мірою пояснюється політичною та економічною нестабільністю в більшості країн колишнього СРСР.

Можна казати про закріплення такого принципу в Конституції України. Переконливим доказом існування того чи іншого принципу Конституції є наявність певного механізму, за допомогою якого здійснюється регуляція. В юридичній науці такий механізм називається механізмом правового регулювання, під яким розуміється сукупність усіх юридичних засобів та форм, які забезпечують переведення нормативності права в упорядкованість відносин. Так, наприклад, можна назвати повноваження Верховної Ради України щодо затвердження державного бюджету України та контроль за його виконанням. Механізмом взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади є наділення Кабінету Міністрів України правами щодо розроблення та здійснення загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України.

У даному контексті слід зазначити про те, що в Україні досі не ліквідовано паралельне існування кількох виконавчих вертикалей: парламент формує уряд, проте голів державних адміністрацій і надалі призначає Президент України. Відсутня дієва процедура формування уряду. Невідомо, яким чином вирішувати ситуацію, коли Президент отримавши від коаліції депутатських фракцій пропозиції щодо внесення до Парламенту подання про призначення прем'єр-міністра, не вносить у визначений строк цієї кандидатури до Парламенту.

Важливим напрямом оптимізації взаємодії Президента та прем'єр-міністра має стати розмежування компетенцій щодо підзаконного нормотворення, за яке змагаються президентські та урядові структури. За парламентсько-президентської форми правління Президент є сильною постаттю лише у разі його підтримки з боку більшості у Парламенті. За «розділеного правління» посилюється роль прем'єр-міністра. Зважаючи на масштаби тіньового, нелегального лобіювання в органах виконавчої влади, відсутність чіткого розмежування функцій підзаконного нормотворення між Президентом та прем'єр-міністром є неприйнятним з точки зору перспектив розвитку держави.

Для підвищення ефективності та дієвості всієї нормативно-правової системи у забезпеченні взаємодії органів законодавчої і виконавчої гілок державної влади необхідно терміново прийняти Закон України «Про нормативно-правові акти», оскільки реальне забезпечення взаємодії органів державної влади можливе лише за умови суворого дотримання принципів ієрархії самих нормативно-правових актів, їх відповідності Конституції та один одному. До речі, вкотре черговий такий законопроект зареєстрований 01.12.2010 року, проте на даний момент цей закон так і не прийнятий.

Вважаю, що перспективним для України є крок у бік більшої парламентаризації форми державного правління. Побудову її інституціональної структури складають президент, уряд і парламент. Сформований на партійній основі парламент, його більшість формує відповідальний тільки перед ним уряд, котрий є вищим органом виконавчої влади. Такий взаємозв'язок між парламентом та урядом забезпечує гнучкість системи законодавчо-виконавчої влади, оскільки право парламенту на зміну прем'єр-міністра та уряду створює можливість своєчасного коригування політичного курсу держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Жук Н.А.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Конституция Республики Молдова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>
3. Конституция Республики Беларусь [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravo.by/main.aspx?guid=6351>
4. Проект Закону про нормативно-правові акти [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123
5. Теорія держави і права. Академічний курс.: Підручник/ За ред. О.В.Зайчук, Н.М.Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006;
6. Загальна теорія держави і права // За редакцією проф. М. В. Цвіка, доц. В. Д. Ткаченка, проф. О. В. Петришина // Харків «Право» 2002;

МЕСТО И РОЛЬ ПАРЛАМЕНТА В СИСТЕМЕ РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТИ В СОВРЕМЕННОМ ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ ГОСУДАРСТВЕ

Кужукбаев Сапармурат

студент-магистр юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина.

Ключевые слова: парламент, парламентаризм, разделение власти, система «сдержек и противовесов», современная демократическое государство.

Общенациональное представительное учреждение демократического общества - парламент - имеет многовековую историю. Дальние прародители его - английский парламент, испанские кортесы - возникли еще в XII - XIII веках. Однако парламент демократического государства качественно отличается от сословных представительных учреждений эпохи феодализма. Поэтому и сама его история начинается с эпохи буржуазных революций.

В отечественном обществоведении понятие «парламентаризм» трактуется по-разному, хотя, в общем, речь идет о парламентской системе организации и функционирования высшей государственной власти при разделении ее законодательных и исполнительных функций. В узком смысле слова под «парламентаризмом» понимается верховенство, привилегированное положение парламента в системе высших органов государственной власти, ответственность правительства перед ним. В широком смысле - его существенная роль, т.е. нормальное функционирование как представительного и

законодательного органа, обладающего также контрольными полномочиями по отношению к органам высшей исполнительной власти – прежде всего, правительства.

Истории известны разнообразные сочетания элементов формы государства – в частности, форм государственного правления и политических режимов, многочисленные системы государственных органов и их полномочия, различная степень участия народа в государственных и общественных делах. При этом на протяжении длительного времени, начиная с древнейших времен и по настоящее время, ведущей темой исследований многих ученых-правоведов, а также политических деятелей была идеальная модель государственного устройства, при которой соблюдался бы баланс всеобщего и личного блага, общенациональных и индивидуальных интересов. Одной из таких форм по праву считается парламентская форма представительного правления. Она складывалась по мере роста народонаселения и усложнения социальной структуры, когда прямая и плебисцитарная демократия стали неэффективными.

В настоящее время понятие «парламент» означает избираемый населением страны представительный орган, носитель законодательной власти, неотъемлемый институт демократического государственного строя.

Я разделяю мнение о значимости для самой сути парламентаризма и законотворчества политико-правовой ориентации на культуру диалога, поиск конструктивного компромисса. Справедливым представляется суждение о парламентаризме как о способности представительного органа свободно обсуждать и принимать политические решения в виде законов. Причем подразумевается, что речь идет о демократически легитимированном народном представительном органе, действующем в системе разделения власти.

Я думаю, что парламент необходимо рассматривать как представительный, коллегиальный, выборный орган власти, наделенный непосредственными и исключительными полномочиями законодательной деятельности. Другими словами, современный парламент – это общегосударственный, представительный орган, чья главная функция в системе разделения власти заключается в осуществлении законодательной власти. Парламент представляет собой высший представительный орган, состоящий из одной или двух палат, одна из основных задач которого состоит в принятии законов.

В отечественной юридической литературе отмечаются следующие основные функции парламента: законодательная, представительная, учредительная, контрольная. Наряду с этим парламент осуществляет и иные, сопутствующие вышеуказанным, функции, в том числе, информационную, совещательную, функцию утверждения годового бюджета, определение общих направлений внутренней и внешней политики государства (ибо парламент и его палаты не могут не участвовать в решении вопросов такой важности, что обуславливается его представительной природой); инициирование судебного разбирательства против определенных лиц (главы государства, высших должностных лиц органов исполнительной власти, в отдельных случаях – судей).

На мой взгляд, включение парламента в систему разделения власти в качестве законодательной ветви определяет его основное предназначение и раскрывает сущность соответствующего принципа разграничения основных функций государственной власти. Соответственно, главной функцией парламента признается законодательная функция.

Считается, что право представительства – важнейший признак демократии, позволяющий избежать принятия непродуманного или злонамеренного решения. Именно в борьбе за право представительства зародился парламентаризм и связанные с ним политические доктрины.

Демократически избранный парламент, осуществляющий свои функции – важнейший институт легитимации власти. Современный парламент как целое, как организация и система институтов, осуществляет свою легитимационную функцию посредством юридически закрепленного и регулируемого функционирования.

Парламенту принадлежит и функция политического контроля и привлечения к ответственности. В системе разделения власти наряду с наличием механизма «сдержек и противовесов» парламент наделен в одних случаях исключительными (привлечение к ответственности президента республики посредством института импичмента), в других – особыми (выражение недоверия правительству), а в третьих – специальными (например, лишение депутата права на неприкосновенность, отстранение от обязанностей, интерpellация и т.д.) полномочиями. Правомочия парламента в области контроля, отчета и привлечения к ответственности чрезвычайно велики.

Таким образом, парламент – это сложный многоэлементный механизм, характеризующихся наличием много- и разнообразных связей и взаимных отношений с другими институтами власти в механизме государства, отражающий представительную природу своего формирования в принятии законов, устанавливающий основы внутренней и внешней политики государства, а также осуществляющий контроль за реализацией законов исполнительной властью, в том числе, и в сфере международных отношений.

Рассмотрение проблемы парламентаризма и разделения власти в современном мире подводит и к постановке целого ряда вопросов. Одним из них есть вопрос о том, можно ли полагать сложившуюся в конкретном государстве систему осуществления власти соответствующей критериям парламентаризма или же такая система может быть обозначена как «недопарламентская»? Не менее значимым представляется и вопрос о реалиях осуществления принципов парламентаризма в условиях современного демократического государства, органы власти которого функционируют под воздействием целого ряда внеконституционных факторов давления – в том числе, фактора лоббирования интересов отдельных субъектов (в частности, ТНК), крупного капитала, фактора коррупции.

Так, в контексте последнего вопроса можно отметить следующее. Согласно классической трактовке принципа разделения власти парламент является верховным законодательным органом государства. Однако в условиях современной действительности его реальный статус представляется несколько иным. В парламентарных странах парламент подвержен эффективному воздействию со стороны правительства, которое сегодня не только монополизировало законодательную инициативу, но и оказывает сильное влияние на все стороны деятельности парламента – в том числе, учредительную и контрольную.

Подводя итог, заметим, что при толковании понятия «парламентаризм» употребляются различные характеристики. Это и система управления обществом, и форма представительной демократии, и демократический механизм реализации интересов определенных групп населения и другие. Данное понятие отображает, с одной стороны, положение парламента в механизме разделения власти, а с другой – принципы функционирования и устройства парламента.

Думаю, что современный парламент призван, во-первых, законодательствовать, монополизировав эту функцию в системе разделения власти; во-вторых, представлять общественное мнение и соединять через открытую дискуссию и легальную парламентскую оппозицию различные интересы, уравнивая их, смягчая и преодолевая конфликты; в-третьих, контролировать исполнительную власть, включаясь в систему «сдержек и противовесов» и используя гласное обсуждение.

Научный руководитель: к.ю.н., доц. Жук Н.А.

Список использованных источников:

1. Богданова Н. А. Законодательная и представительная функции парламента: преодоление коллизий // Вестник Тюменского государственного университета. – 2009. - № 2. – С. 50-51.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Отв. ред. Б. А. Страшун. Москва, 2007. – 225 с.

3. Махачев Г. Необходимость и условия формирования парламентаризма // Право и Жизнь. – 2010. - № 31.
4. Общая и прикладная политология: Учебное пособие. Под общей редакцией В. И. Жукова, Б. И. Краснова. Москва: МГСУ, Изд-во “Союз”, 2008. – 382 с.
5. Усанов В. Е. Функциональные аспекты существования парламентаризма // Современное право. – 2006. - № 8. – С. 33-35.

ПОЗОВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Кутова Єлізавета Олегівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна

e-mail: milofoliza@mail.ru

Ключові слова: господарський процес, позовна заява, господарський суд, позивач, відповідач.

На данному етапі розвитку суспільства механізми регулювання ринкових відносин, займають одну із основних ніш у господарському процесі.

У процесі здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання виникають, функціонують і припиняються численні господарські відносини, які вирішуються у господарському суді за заявою позивача.

Господарські суди існують для здійснення судочинства в господарських відносинах, вони покликані не лише розглядати спори у справах із метою захисту прав та охорони законних інтересів учасників господарських правовідносин, а й сприяти зміцненню законності в господарських правовідносинах.

Якщо казати про організації і діяльність господарських судів, то вони визначаються Конституцією України, Законом України «Про судоустрій України», Господарським процесуальним кодексом України, іншими законодавчими актами, а також міждержавними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, це пояснює, що господарські суди відіграють значну роль у системі інститутів судової влади.

На мою думку у нашому суспільстві, де економічна складова відіграє одну із головних ролей, спори ринкового характеру виникають повсякчас. Дуже важливим є знайти способи оптимізації механізмів регулювання ринкових відносин.

Щодо самого позову у господарському процесі, то він є процесуальним засобом захисту порушеного права. Щоб він виконував свою функцію, позов необхідно подати до господарського суду для розгляду в передбаченому законодавством порядку, оскільки господарське судочинство ці питання вирішує тільки в порядку позовного провадження, за винятком деяких випадків, ця система існує для того, щоб була можливість отримання захисту у процесуальному порядку, у визначеній процесуальній формі і разом із тим у примусовій його реалізації.

Позов у господарському процесі – це спірна правова вимога однієї особи до іншої, що з матеріально-правовими відносинами, заснований на юридичних фактах і пред'явлене до суду до розгляду та ліквідації у певному процесуальному порядку.

Також існують 2 сторони позову:

- процесуально-правову, т. е. звернення до господарського суду з проханням розглянути що виник суперечку з суті й про захист права чи законного інтересу;

- матеріально-правову, т. е. матеріально-правове вимога позивача до відповідача, викладене в позовну заяву.

Як і будь-якому складному явищу, у позові прийнято виокремлювати його складові – елементи позову. Елементи позову визначають його внутрішні специфічні ознаки, містять інформацію на право, нужденнім, на думку позивача, у судовій захисту, про фактичні обставини, у яких ґрунтується пред'явлене вимога.

Безперечним є виділення двох елементів – предмета позову і є підстава позову. Виділення елементів позовів має лише теоретичне, а й велике практичного значення.

Елементи позову індивідуалізують позов, дозволяють його відмежувати від інших, подібних позовів, чи встановити їх тотожність. Тождественними називаються позови між тими ж сторонами, про те саме предметі і з тих ж підставах. Тождественний позов може бути розглянутий судом двічі, крім випадків, коли спірне матеріальнеправоотношение носить що триває характер.

Виділення елементів позову необхідне здійснення судом контролю над реалізацією позивачем свого процесуального права зміну позову. З огляду на ст. 43 ГПК позивач вправі змінити чи предмет, чи підставу позову. Одночасне зміна предмету й підстави для позову заборонена, позаяк у цьому випадку один позов замінюється іншим.

Підставу позову визначає предмет доведення у справі, встановлюючи межі обов'язки позивача по доведенню фактів, куди він посилається на обґрунтованість своїх вимог.

Предмет і є підстави позову визначають межі судового розгляду, кордону судової діяльності. Суд розглядає річ лише не більше заявленого позовної вимоги. Проводити з власної ініціативи судовий розгляд і виносити рішення щодонезаявленого вимоги суд має право лише у разі, передбачених ГПК та інші актами законодавства.

Предметом позову можна вважати конкретне матеріально-правове вимога позивача до відповідача про певних дій, утримання від своїх скоєння; визнання наявності або відсутності правовідносини, зміни або припинення його. Предмет позову може бути чітко визначено у позовну заяву. У ньому виражається юридичний інтерес особи, що звертається до суду.

Матеріально-правове вимога позивача до відповідача повинна ґрунтуватися на фактичні обставини у справі. Закон, що у позовну заяву мають бути зазначені обставини, у яких засновані позовні вимоги. Підстави позову – це обставини (юридичні факти), куди позивач посилається на підтвердження позовних вимог до відповідача. Ця обставина і ті юридичні факти, з наявністю чи відсутністю яких пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносини.

Теоретично виділяють ще й правове підставу позову – норму матеріального права, де ґрунтується вимога позивача. Правове і фактичне підстави для позову тісно взаємопов'язані. Факти реальної буденної дійсності може мати юридичне значення у випадках, коли норми матеріального права пов'язують із ними виникнення, зміну або припинення правий і обов'язків. З іншого боку, підставу позову, зрештою, визначається підлягає застосуванню у справі нормою матеріального права.

Залежно від характеру спірного матеріально-правового вимоги, яка подається до відповідача, позови ділять ми такі види:

- 1) позови про надання;
- 2) позови про визнання.

Позови про надання зустрічаються найчастіше під час розгляду суперечок у господарському суді. Це позови про відшкодування збитків; позови, пов'язані з неналежним виконанням договірних зобов'язань; позови про витребування майна з володіння; позови повернення з бюджету коштів, списаних органами, здійснюють контрольно-наглядові функції в безспірному порядку, та інших.

Позови про визнання – цю спірну вимога позивача до відповідача про визнання наявності або відсутності спірного права. До таких позовами ставляться позови про визнання

права власності; позови про визнання яке підлягає виконання виконавчого документа, яким стягнення виробляється у безспірному порядку; позови про визнання договору недійсним та інших.

Позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі і підписується повноважною посадовою особою позивача або його представником, прокурором, громадянином - суб'єктом підприємницької діяльності або його представником.

Позовна заява повинна містити:

- 1) Найменування господарського суду, до якого подається заява;
- 2) Найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційні коди суб'єкта господарської діяльності за їх наявності (для юридичних осіб) або реєстраційний номер облікової картки фізичної особи - платника податків за його наявності;
  - 2-1) документи, що підтверджують за громадянином статус фізичної особи - підприємця;
- 3) Зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; суми договору (у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів);
- 4) Зміст позовних вимог; якщо позов подано до кількох відповідачів, - зміст позовних вимог щодо кожного з них;
- 5) Виклад обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги; зазначення доказів, що підтверджують позов; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорюються; законодавство, на підставі якого подається позов;
- 6) - Відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися;
- Відомості про вжиття запобіжних заходів.
- 7) Перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви.

У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, якщо вони необхідні для правильного вирішення спору.

До позовної заяви додаються документи, які підтверджують:

- 1) Вжиття заходів досудового врегулювання господарського спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу з кожним із відповідачів (у спорах, що виникають при укладанні, зміні чи розірванні договорів, - відповідно договір, проект договору, лист, який містить вимогу про укладання, зміну чи розірвання договору, відомості про пропозиції однієї сторони і розгляд їх у встановленому порядку, відповідь другої сторони, якщо її одержано, та інші документи; у спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, - копія претензії, докази її надсилання відповідачу, копія відповіді на претензію, якщо відповідь одержано);
- 2) Відправлення відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів;
- 3) Сплату державного мита у встановлених порядку і розмірі;
- 4) Обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги.

До заяви про визнання акта недійсним додається також копія оспорюваного акта або засвідчений витяг з нього.

До позовної заяви, підписаної представником позивача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника позивача.

Також відповідач має право до початку розгляду господарським судом справи по суті подати до позивача зустрічний позов для спільного розгляду з первісним позовом. Зустрічний позов повинен бути взаємно пов'язаний з первісним.

Подання зустрічного позову провадиться за загальними правилами подання позовів.

Господарський суд є однією з гілок судової влади, на яку Конституцією України і чинним законодавством покладено здійснення правосуддя в господарських відносинах.

Утворення системи господарських судів відображає процес становлення в Україні незалежної судової влади. В Україні сформовано систему господарських судів, і це зумовило необхідність теоретичного усвідомлення діяльності цих судів та практики реалізації господарського процесуального законодавства. Здійснюючи судочинство в господарських відносинах, господарські суди як спеціалізована ланка судової системи України покликані не лише розглядати справи у спорах із метою захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин, а й сприяти зміцненню законності в господарських правовідносинах. Тому цілком природно, що господарські суди відіграють значну роль у системі інститутів судової влади.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Руденко М.В.

Список використаних джерел:

- 1) Господарський процесуальний кодекс України з постатейним матеріалом / Укл. В.Е. Беляневич. - К.: Юстініан, 2002. - С. 319-359.
- 2) Васильєв С.В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учеб. пособие. - Харьков: Зспада, 2002. - С. 144-158.

НЕПОВНОЛІТНІ ЯК УЧАСНИКИ МАЙНОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Кучер Юлія Василівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

e-mail : julia-solnce8@mail.ru

Ключові слова : майнові права, неповнолітні, правоздатність, правочин, орган опіки та піклування.

Діти є найвищою цінністю кожного народу, і розбудова демократичної держави неможлива без сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та виконання обов'язків, передбачених Конституцією та законодавством України. Вони потребують особливого захисту і особливих механізмів забезпечення його здійснення. На сьогодні законодавство України про права дитини не має узгодженого, систематизованого характеру. Певні правові норми розкидано по різних правових актах, що не дає можливості гарантувати додержання та реалізацію встановлених прав дітей.

Неповнолітні особи, як і всі інші громадяни нашої держави, відповідно до ч.1 ст.2 ЦК України є учасниками цивільних відносин, тобто вони наділені цивільною правосуб'єктністю. Цивільна правосуб'єктність як передумова участі неповнолітніх осіб у цивільних правовідносинах та цивільному обороті (активна правосуб'єктність) включає в себе здатність мати цивільні права та обов'язки (правоздатність) (ч. 1 ст. 25 ЦК України), а також здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їхнього невиконання (дієздатність) (абз. 2 ч. 1 ст. 30 ЦК України).

Але для активної участі в цивільному обороті поряд з правоздатністю потрібне приєднання до останньої дієздатності самого суб'єкта чи іншої особи — обов'язкового представника (батьків, усиновлювачів чи опікунів)[7, с.135-136].

Цивільна правоздатність виникає з моменту народження громадянина. Зміст її полягає в здатності мати майно в особистій власності, мати право користуватися житловими приміщеннями та іншим майном, право на спадкування і заповіт майна, вибір роду занять і місця проживання та інші права. Отже, весь обсяг прав, що становить зміст цивільної правоздатності, повністю стосується неповнолітніх. Проте здійснювати ці права власними силами неповнолітній або зовсім не можуть, або можуть після досягнення певного віку, або можуть, але з певними обмеженнями, під контролем батьків або опікунів (піклувальників) [6, с.124].

Одними з найважливіших прав неповнолітніх є, звичайно, майнові права.

В загальному обсяг майнових прав неповнолітніх залежить від трьох основних моментів:

- ☐ їх віку;
- ☐ роду занять (наявності самостійного заробітку чи іншого доходу);
- ☐ перебування у шлюбі та наявності дітей.

Неповнолітні як учасники цивільних відносин наділені певними майновими правами від народження, зокрема, це право:

1. Мати майно у приватній власності;
2. Мати право користуватися житловим приміщенням та іншим майном;
3. Мати спадкові права
4. Мати суб'єктивне право на об'єкти інтелектуальної власності
5. Вчиняти різного роду правочини, які не виходять за межі дрібних побутових (бути учасником договірних відносин;
6. Мати інші майнові права та обов'язки та інші [7, с.138-139].

Неповнолітні особи вчиняють правочини, передбачені ч.1 ст.32 ЦК України, самостійно. Але на вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника.

На сьогоднішній день вчинення правочинів з майном являє собою сферу цивільного обороту, яка стрімко розвивається. Для правочинів, які батьки вчиняють з приводу належного неповнолітній особі майна, важливе значення має безпосередній об'єкт цих правочинів. У зв'язку з цим особлива увага повинна бути приділена правочинам, об'єктами яких є квартири і житлові будинки, які належать неповнолітнім особам. Це пояснюється як високою цінністю такого роду речей, так і їх специфічними споживчими якостями – здатністю задовольняти житлові потреби неповнолітньої особи. Тобто правочини, спрямовані на відчуження квартир і житлових будинків, які перебувають у власності малолітніх чи неповнолітніх осіб, потребують підвищеної уваги з боку органу опіки та піклування [5, с.275].

У нашому законодавстві не прописане право дітей на житло у випадках накладення арешту, стягнення на нерухоме майно та при його конфіскації. Звернення стягнення на майно і визначення частини в спільній власності майна відбувається за рішенням суду на підставі подання державного виконавця або співвласників майна. І якщо у приватизаційному свідоцтві на житло, у договорі купівлі-продажу житла, чи іншому документі, який свідчить про право власності, відсутні дані про дитину як співвласника, то під час конфіскації чи звернення стягнення, її інтереси захистити просто неможливо. Визнати право власності на житло, яким дитина мала право користування на рівні з дорослими членами родини, не вдасться, бо для винесення позитивного рішення судом просто недостатньо правової мотивації.

Захистити права дітей у подібних, описаному вище випадках, можуть лише самі батьки чи особи, які їх замінюють, перш за все враховуючи їх інтереси під час здійснення своїх комерційних планів та ретельно аналізуючи ризики, які наступають під час оформлення кредитів під заставу житла.

За загальним правилом неповнолітні особи несуть майнову відповідальність за недотримання умов договору самостійно, в межах наявного в них майна.

При умові надання згоди батьками (піклувальниками), органом опіки та піклування на укладення вчинення відповідного правочину вони повинні нести додаткову(субсидіарну) відповідальність за наявності певних, чітко передбачених умов.

Майнові інтереси дитини є предметом особливого захисту і у спадкових правовідносинах. Статтею 1222 Цивільного кодексу України визначене коло осіб, які можуть бути спадкоємцями. Заповіт є одним із способів розпорядження майновими благами, які належать особі. Особа, яка розпоряджається майновими правами та обов'язками шляхом складення заповіту, повинна бути повністю дієздатною (ч.1 ст.1234 ЦК України). В юридичній літературі висловлюється думка про те, щоб право на складення заповіту поряд із повністю дієздатними особами було надано і особам з неповною цивільною дієздатністю, адже право заповідати є складовою поняття “розпорядження”, а тому стосовно конкретно визначеного майна неповнолітні повинні мати заповідальну дієздатність [4, с.43].

На підставі вище викладеного можна зробити наступні висновки, що:

1) Необхідна конкретизація правових приписів, підвищення якості діючих норм права, поліпшення захисту прав неповнолітніх і, відповідно, підвищення якості судових процесів у справах з неповнолітніми.

2) Доцільним є створення спеціального нормативно-правового акту про дитинство у формі закону, який би об'єднав численні норми в одне ціле.

3) Більше приділити уваги розтлумаченню законів неповнолітнім на базі шкіл і вищих навчальних закладів.

4)

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Розгон О.В.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року;
2. Цивільний кодекс України, від 16 січня 2003 року № 435-IV;
3. Сімейний кодекс України, від 10 січня 2002 року №2947-III;
4. Андросюк І. До питання про кредитну дієздатність неповнолітніх // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – №7. – С.41-43.
5. Жилинкова И.В. Правовой режим имущества членов семьи. – Х.: Ксилон, 2000. – 396 с.
6. Чорна Ж.Л. Особливості правового статусу неповнолітніх в майнових відносинах // Актуальні проблеми правознавства очима молодих вчених: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів. 29-30 квітня. Спецвипуск 1. – Хмельницький, 2002. – С. 123-124.
7. Чорна Ж.Л. Особливості правоздатності малолітніх і неповнолітніх осіб як учасників майнових відносин// Університетські наукові записки, 2007, № 4(24) с.135-139

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ В ІСПАНІЇ ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ФРАНЦИСКО ФРАНКО

Левчук Станіслав Сергійович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: stasleva92@gmail.com

Ключові слова: Іспанія, франкізм, політичний режим, авторитаризм.

Немає сумнівів, що ХХ ст. стало найбільш трагічним і в той же час найбільш динамічним періодом в новітній історії людства – Перша та Друга світові війни, протистояння наддержав США та СРСР, яке ледь не вилилось в ядерну війну тощо. Одним із феноменів ХХ ст. була тенденція до встановлення недемократичних режимів в різних країнах світу, серед них тоталітарні режими в Німеччині, Італії, СРСР тощо.

Однак найбільш цікавим, з нашої точки зору, є режим Франциско Франко, що був встановлений 1939 р., і який проіснував до 1975 р. На відміну від інших недемократичних режимів, цей режим пройшов всі етапи внутрішньої еволюції та зник з історичної арени без будь-якого зовнішнього втручання.

Франциско Франко Баамонде, іспанський генералісимус, який упродовж майже сорока років очолював Іспанську державу [10; с. 3]. Він прийшов до влади завдяки перемогі в Громадянській війні 1936-1939 рр. та керував Іспанією в якості «Каудильйо» (ісп. - *Caudillo de España por la gracia de Dios* - глава Іспанії милістю Божою) аж до своєї смерті в листопаді 1975 р.

У науковому світі немає єдиної думки стосовно як постаті Франко, так і форми політичного режиму, що існував в Іспанії впродовж його правління. Одні – вважають його режим тоталітарним, інші – авторитарним, вказуючи на особливу роль Франко та його армії. Безперечно, що саме він був лідером тієї політичної системи, що була створена в Іспанії за час його правління. У його руках була вся повнота законодавчої, виконавчої та судової влади в країні. Без його згоди не міг був призначений жоден генерал, єпископ чи інший чиновник високого рангу. Без нього не міг був прийнятий жоден закон, а весь політичний лад режиму Франко базувався на семи основних законах, які були прийняті ним в період його правління. Ці закони стали своєрідним правовим базисом того режиму, що існував в Іспанії в 1939-1975 рр., саме тому ми вважаємо за необхідне проаналізувати їх.

Першим зі згаданих вище законів була «Хартія праці» (ісп. – *Fuero del Trabajo de 1938*) прийнята у 1938 р., в якій було закладено правові основи соціально-економічної політики режиму. Так, було підкреслено взаємні зобов'язання держави та громадян, а саме: праця є обов'язком, який покладений Богом, для задоволення не лише індивідуальних цілей, а й заради процвітання та величі держави (Розділ I). Всі іспанці мають право на працю, а задоволення цього права – першочергове завдання та обов'язок для держави. Хартією також було передбачено адекватну заробітну плату як винагороду за працю, встановлено оплачувані відпустки, обмеження робочого дня та введено заборону на нічну роботу для жінок та дітей. Одним із важливих постулатів даного документа було визнання приватного сектора в якості плідного джерела економічного життя нації. В той же час, були заборонені будь-які страйки, як загроза економічній безпеці країни, а також передбачалося створення державних непартійних синдикатів (професійних спілок) і обов'язковий вступ до них всіх робітників [3].

Другий фундаментальний закон, «Установчий акт Кортесів» (ісп. – *Ley Constitutiva de las Cortes de 1942*), був прийнятий 1942 р. Він мав ознаки конституційного закону та впроваджував певні правові засади парламентаризму в Іспанії. За цим законом Кортеси (парламент), на відміну від парламенту в демократичних країнах, мав характер лише дорадчого органу. Депутати парламенту або призначалися в силу посад (як наприклад, члени уряду, голова Верховного суду, державної та військової ради), або обиралися непрямым способом через синдикати. Парламент не мав права приймати власні закони та не міг висловлювати недовіру уряду, а був повноважний лише схвалювати ті акти, що приймалися останнім. Необхідно додати, що сам Франко мав право видавати укази, що мали характер закону, і які приймалися незалежно від згоди Кортесів. Він же був головою виконавчої гілки влади, що здійснювалась Радою Міністрів, останні призначались особисто Франко [4].

Третій закон, «Хартія іспанців» (ісп. – *Fuero de los Españoles de 1945*), був прийнятий по закінченні Другої світової війни і мав на меті закріпити основні права та обов'язки іспанців.

Так, в преамбулі Хартії зазначалось, що людина має обов'язки і права, здійснення яких гарантується в порядку загального блага. В законі було передбачено: право на повагу людської честі та гідності, недоторканість та свободу людської особистості; людина проголошувалась найвищою цінністю нації. Було проголошено рівність всіх перед законом, відсутність привілейованих класів; доступ до управління державою. Не менш важливим положенням, що закріплювала Хартія, було право на приватне життя та його захист; право на таємницю листування; право на вільне пересування та вибір місця проживання; право на мирні зібрання. Цікавим було закріплення права на свободу слова: так, стаття 12 передбачала, що «всі іспанці можуть вільно висловлювати свої думки», в той же час такі висловлювання «не повинні суперечити основним принципам держави, духовній, національній та соціальній єдності країни».

Разом з правами, даним актом передбачався обов'язок всіх іспанців вірно служити Вітчизні, голові держави і коритися законам (стаття 2); обов'язок стати на захист держави (стаття 7). Також статтею 24 було передбачено можливість тимчасового обмеження деяких прав та свобод на певній території (фактично мова йшла про інститут надзвичайного стану) [2].

У деякій мірі дані норми мали декларативний характер, а в літературі часом зазначається й інша мета даного закону – прагнення Франко справити на демократичний світ враження ліберальних змін в Іспанії. Однак, не зважаючи на це, даний акт є важливим документом конституційного рівня, а його офіційне оприлюднення вже деякою мірою свідчило про лібералізацію режиму Франко.

Додатковими заходами, які були прийняті в повоєнні роки для певної лібералізації режиму, були помилування та скорочення строків засудженим за злочини, скоєні в період Громадянської війни. Також було надано гарантії біженцям – вони по поверненню не притягувались до кримінальної відповідальності, якщо не брали участі у політичній діяльності. Також Франко оголосив нові вибори в муніципальні ради, члени яких обирались через синдикати. Щодо призначення мерів, то уряд зберіг це право за собою [1].

Закон «Про референдум» (ісп. – Ley de Referendum de 1945) також можна тлумачити як спробу Франко запровадити цей інститут безпосередньої демократії. Метою його прийняття, як зазначено в преамбулі, було недопущення суб'єктивізму при вирішенні загальнонаціональних суспільно важливих рішень, коли воля нації може бути підмінена волею декількох правлячих осіб. Відповідно до нього Франко мав виключне право проголошувати референдум, якщо того вимагала власне природа акту чи його суспільна значимість [6].

Даним правом Франко скористався під час прийняття і власне затвердження на референдумі Закону «Про престолонаслідування» у 1947 р. (ісп. – Ley de Sucesion en la Jefatura del Estado de 1947). Даний Закон також має ознаки конституційного. У статті 1 визначено, що Іспанія є католицькою, соціальною та представницькою державою, яка у відповідності до своїх традицій була проголошена конституційною монархією. За статтею 2 цього Закону передбачено, що главою держави є Франко, при цьому за ним визнавалось одноосібне право в будь-який час назвати ім'я майбутнього монарха чи регента (стаття 6). Із затвердженням даного акту на референдумі склалась досить цікава ситуація, коли Іспанія була проголошена королівством, хоч Франко не був ані офіційним регентом, ані королем. Разом з цим він залишався верховним головнокомандувачем, керівником уряду та мав право законодавчої ініціативи. Закон також передбачив створення Ради королівства та Ради регентства, які допомагали Франко у здійсненні виконавчої влади [7].

Прийняття даного Закону лише зміцнило позиції Франко: з одного боку, він вирішив суперечки з приводу форми державного правління, що час від часу виникали в його оточенні, а з іншого – підтримав демократичні прагнення Іспанії на міжнародній арені.

Шостий фундаментальний закон - Закон «Про принципи національного руху» (ісп. – Ley de Principios del Movimiento Nacional de 1958) - виданий Франко в односторонньому порядку, який підтвердив монархічну форму правління в Іспанії та роль католицької церкви. Законом визначалось, що національний рух є скоріше не партією, а коаліцією правих сил. Всі чиновники повинні були під присягу засвідчити відданість принципам, що передбачені

даним законом (який в свою чергу був представлений як синтез усіх попередніх фундаментальних законів) [5].

Сьомий і останній фундаментальний закон, що прийнятий Франко, мав назву «Органічний закон держави» (ісп. – *Ley Organica del Estado* de 1967). У ньому не було якихось кардинальних змін, він скоріше являє собою кодифікацію та узагальнення попередньо прийнятих актів. Відповідно до статті 1 даного акту: «Іспанська монархія є найвищим інститутом національної спільноти». Закон визначив такі фундаментальні цілі держави:

- Захист єдності між населенням різних земель Іспанії;
- Підтримка цілісності, незалежності і безпеки країни;
- Збереження духовної та матеріальної спадщини іспанців;
- Захист прав особистості, сім'ї та суспільства;
- Просування справедливого громадського порядку, в якому кожен особливий інтерес підпорядкований загальному благу [8].

Законом також було розмежовано компетенцію глави держави (Розділ II), уряду (Розділ III) та національної ради (Розділ IV), впорядковано порядок відносин між вищими органами держави (Розділ IX). Окремо передбачено статус збройних сил, органів місцевого самоврядування та адміністрацій. Не зважаючи на те, що цей закон по суті зберіг базову структуру авторитарної системи, він все ж таки є черговим кроком до демократизації режиму Франко.

У 1969 р. було визначено особу наступного короля, ним після смерті Каудильйо мав став Хуан Карлос, онук останнього короля Альфонсо III. У 1973 р. Франко пішов з поста керівника уряду, довіривши цю посаду неофранкістському генералу Луїсу Карреро Бланко, а ще за 2 роки останній диктатор Західної Європи помер.

Виходячи з політики Франко, влада не була самоціллю для нього – після перемоги в війні Франко не раз повторював слова, сказані ним 17 вересня 1939 р.: «Перемогла Іспанія, поразку отримала анти-Іспанія» [11; с. 250], тобто метою своєї діяльності він вбачав збереження Іспанії та її традицій (в тому числі католицьку віру) від хаосу та нестабільності, що їх принесли з собою республіканці та комуністи.

Вся політична система Франко була антитезою уряду кінця республіканської епохи. На відміну від антиклерикалізму Народного Фронту, Франко затвердив офіційний статус Римо-католицької церкви. На відміну від курсу на децентралізацію, що був проголошений Народним Фронтом, Франко був прибічником жорсткої централізації, були скасовані регіональні автономії, введена заборона на використання баскської і каталонської мов. Відмінність була і в соціальному базисі: Народний Фронт підтримували ліві та робітники, прибічниками Франко були праві та консерватори.

Не зважаючи на сильну централізацію та авторитаризм, Франко не мав на меті тотального контролю всіх соціальних інститутів та економіки. Враховуючи це, та відсутність чіткої і яскравої ідеологічної основи, на наш погляд, вказує на хибність характеристики режиму Франко в якості тоталітарного.

Як вдало підмітив П.Ю. Рахшмір: «У франкістській Іспанії традиційна еліта виявилась набагато сильніше фашистської партії – Фаланги. Сам Франко був ближче до традиційного типу військового диктатора, аніж до тоталітарного вождя. Там тоталітарний режим фактично не сформувався, далі авторитаризму з фашистськими рисами діло не дійшло, що облегшило еволюційний перехід до парламентської демократії» [12; с. 19]. На нашу думку, з цим важко не погодитись, враховуючи, те, що більшість ключових лідерів Фаланги не пережили Громадянську війну, а також те, що політичною основою Каудильйо став Національний Рух, який фактично був позбавлений тієї фашистської складової.

Загалом, персона Франко є однією з найбільш суперечливих з-поміж діячів XX ст. З одного боку, іспанські ліві не можуть пробачити Франко організацію та участь в заколоті, який став приводом до Громадянської війни 1936-1939 рр. і забрав життя близько мільйона людей з обох сторін та призвів до падіння республіки. Іспанські праві, серед яких фалангісти, не погоджувалися з його відверто монархічними поглядами та неабиякою підтримкою

католицизму. Нацисти, фашисти, а також найбільш радикальні прибічники іспанської фаланги засуджували його за недостатню допомогу Третьому Рейху та Італії під час Другої світової війни, яка обмежилась створенням добровольчої «Блакитної дивізії», хоча, в цілому, Франко проголосив нейтралітет Іспанії у війні. В той же час за правління Франко держава пережила «економічне диво»: за історично короткий час Іспанія перетворилась з відсталої, переважно аграрної країни в індустріально-аграрну, посівши 1972 року за розміром валового внутрішнього продукту 5-е місце в Західній Європі і 8-е в капіталістичному світі, а рівень національного доходу на душу населення у 1975 р. зріс до 1300 доларів [9; с. 260].

Аналізуючи вищенаведене, можна прийти до висновку, що ідеологія не була основним чинником політики Франко. Він отримав свою владу внаслідок перемоги у війні; збройні сили забезпечили безпеку режиму; Римо-католицька церква і національний рух дали йому легітимність. На відміну від Італії чи Німеччини, де вожді спирались на досить вузький політичний базис, Національний Рух, очолюваний Франко, був досить строкатим, адже включав в себе не тільки фалангістів та синдикалістів, а й монархістів, католиків, військовиків, технократів та представників промислових груп. І заслуга Франко саме в тому, що він не розчинивсь в одній з цих груп, а навпаки, зумів їх об'єднати та спрямувати їх на досягнення однієї цілі – відновлення традиційної Іспанії.

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Рождественська О.С.

Список використаних джерел:

1. Eric Solsten and Sandra W. Meditz, editors. Spain: A Country Study. Washington: GPO for the Library of Congress, 1988 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://countrystudies.us/spain/22.htm>.
2. Fuero de los Españoles de 1945 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/67926282101469673765679/p0000001.htm>
3. Fuero del Trabajo de 1938 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/08149629022036195209079/p0000001.htm>.
4. Ley Constitutiva de las Cortes de 1942 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/79151622430248617422202/p0000001.htm>.
5. Ley de Principios del Movimiento Nacional de 1958 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/02449421981244052976613/p0000001.htm>.
6. Ley de Referéndum de 1945 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01361697557806725311802/p0000001.htm>
7. Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado de 1947 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01478408877125628632268/p0000001.htm>.
8. Ley Orgánica del Estado de 1967 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/12159641912327174198846/p0000001.htm>.
9. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002) [Текст]: навчальний посібник / О. П. Іваницька. – Вінниця: Видавництво «Фоліант», 2003. – 560 с.
10. Іваницька О.П. Франко – каудильйо Іспанії [Текст] / О.П. Іваницька. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 432 с.
11. Пожарская С.П. Франциско Франко и его время [Текст] / С.П. Пожарская. – М.: ОЛМА Медиа Групп, 2007. – 410 с.
12. Рахшмир П. Ю. Гитлер Йоахима Феста [Текст] / Фест И. К. Гитлер. – Пермь, 1993. Т. 1. – 365 с.

ВИНИКНЕННЯ ТЕРМІНУ «ВІДМИВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ»

Литвинов Володимир Володимирович
студента 7 курсу
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Легалізація (відмивання) грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, є порівняно новою для української кримінально-правової моделлю злочину, невідомого раніше закону про кримінальну відповідальність, й належить до категорії діянь, які володіють високою суспільною небезпекою не лише в межах нашої країни, але і всього світу. Ряд цивілізованих держав давно визнали проблему боротьби з відмиванням капіталу, отриманого злочинним шляхом, як один із актуальних напрямів діяльності правоохоронних органів. Адже зростання злочинів даної категорії побічно свідчить про посилення експансії організованих злочинних груп у сферу вільного бізнесу. Завдяки осіданню великих грошових мас в руках організованих злочинних формувань, а також їх постійному обігу в підконтрольному формуванням сегменті бізнесу відбувається постійне фінансове генерування організованої злочинної діяльності. Вільний рух капіталів, одержаних в результаті вчинення злочинів, спричиняє найрізноманітніші негативні наслідки для суспільства, серед яких найнебезпечніше, мабуть, – це створення можливості для фінансування злочинів терористичного характеру.

Легалізація (відмивання) доходів, отриманих незаконним шляхом, – наймогутніший економічний фактор зростання організованої злочинної діяльності в найнебезпечніших формах (наркобізнес, торгівля зброєю, контрабанда й т. д.). Це явище загрожує національній безпеці країн і підриває перспективу розвитку тенденцій вільного переміщення капіталів.

Мета легалізації полягає в створенні зовні законних умов, що дозволяють безперешкодно отримувати дохід від використання «узаконеного» капіталу чи майна. Суспільна небезпека легалізації грошових коштів та іншого майна, придбаних незаконним шляхом, посилюється тією обставиною, що злочинні угруповання прагнуть легалізувати свої незаконні доходи не лише для відкритого розкішного способу життя, а й для придбання можливості управління економічним і політичним життям суспільства шляхом корумпування осіб з числа органів влади й управління та правоохоронних органів. Тобто, легалізацію доходів, здобутих злочинним шляхом, та сам термін «відмивання злочинних доходів» можна розглядати як порівняно новий вид протиправного діяння, за яке передбачено кримінальну відповідальність.

Розглядаючи історичне зародження даного діяння та відповідно визначення «відмивання брудних грошей», за найпоширенішою версією слід звернутися до Сполучених Штатів Америки, де в 30-х роках ХХ ст. було введено закон, який забороняв вільний обіг алкогольних напоїв. Це стало початком так званого бутлегерства – масової контрабанди алкоголю. Саме в США і виник термін «відмивання брудних грошей» у зв'язку із злочинною діяльністю першого так званого «відмивальника» Аль Капоне, що займався нелегальною торгівлею алкоголем. Система легалізації награваних Аль Капоне грошей здійснювалася через мережу будинків побуту, а саме пральних автоматів. Процедура такої злочинної діяльності була наступною: вночі учасники даного угруповання отримували «брудні гроші», а протягом дня через мережу пральних автоматів «промивали» їх. Пральні автомати як система послуг були обрані тому, що всі вони працювали за готівковий рахунок і ввечері виручка ставала легальною, тобто, законним «чистим капіталом». Отже, даний термін реально відображає суть незаконної операції: «брудні гроші» піддаються «пранню» і стають таким чином відмитими тобто «чистим капіталом». У 1931 р. Аль Капоне був заарештований, але, на жаль, не за отримання «незаконних доходів», а за ухилення від

сплати податків, оскільки на той час не існувало відповідних законів. До речі, сам термін «відмивання» в перекладі англійською звучить як «laundry», той же термін означає і пральню. Слушною є також думка про те, що термін «відмивання» виник від англійського слова «lavender» – лаванда (рослина з блідими пурпурними квітами, що мають солодко пахучий запах), яка використовувалася під час прання. Згодом досвід використання розгалуженої мережі пральних автоматів, де була можливість легалізовувати незаконні гроші, поширився й на інші види діяльності – гральні автомати в казино, маленькі кав'ярні та інші структури, у яких можна вкладати «брудні гроші» і отримувати «чесні», легальні виграші, виручку тощо. В подальшому сухий закон відмінили, а термін переніс своє значення на легалізацію доходів, отриманих від продажу наркотиків. Так, у 80-х роках в Америці термін «відмивання» використовувався щодо доходів від наркобізнесу. За іншою версією, винахідником «відмивання коштів» вважається Сальваторе Лучано на прізвище Щасливчик, який займався банківською діяльністю в США та в 1923 році запропонував власникам нелегальних капіталів в США нову послугу - вивіз «брудних» грошей в Європу і їх інвестування в акції промислових підприємств Швейцарії, Німеччини і Італії.

До родоначальників легалізації злочинних доходів також відносять Мейєра Ланські (Мейєра Суховлянського), який за рахунок гральних закладів, розташованих на Кубі, переводив неправомірно отримані кошти зі Швейцарії на Кубу, а потім переправляв їх у Флориду, що створювало картину «повернення іноземних інвестицій в Америку на законних підставах». Він використовував заощадження банку SWISS шляхом залучення до його активів «брудних грошей», і це дало йому змогу легально накопичити значні капітали. Потім Ланські, маючи у своєму розпорядженні ці незаконно отримані капітали, створив систему подальшого обігу нелегальних доходів. Його спосіб полягав у простій схемі «позика – повернення». Брудні гроші у вигляді позики давалися громадянам, юридичним особам, іноземним банкам та навіть країнам, що потім поверталися з процентами, у тому числі й зі сплатою податків. Для контролюючих фінансових органів будь-яка сплата податків є головним в оцінці законності діяльності фінансових установ. Таким чином, той, хто займався банківською діяльністю та сплачував податки, не викликав підозри. Такий винахід по цей день вважається найбільш досконалим способом відмивання «брудних грошей».

Деякі ж науковці, не визначаючи родоначальника самого терміна, відмічають, що термін «відмивання грошей» вперше з'явився в Америці в 20-ті рр. минулого століття. Злочинні банди того часу прагнули приблизно до того ж, до чого прагнуть і в наші дні, – відокремити плоди злочинних діянь від відповідної їм протизаконної діяльності. У цих цілях вони починали яку-небудь справу з великим кругообігом готівкових грошей (наприклад, відкривали пральню або автомийку), вкладали в нього гроші, виручені в результаті нечесних діянь, і отримували законну прибуток, виправдовуючи тим самим (з комерційної точки зору) логічність звернення настільки великих грошових сум». Якщо ж звернутись до офіційних джерел, то як вважає колектив авторів, в офіційному лексиконі вираз «відмити гроші» вперше почали вживати в газетах за часів Уотергейтського скандалу 1973 року, а в юридичному контексті це вираз вперше з'явилося в США в 1970 році. Виходячи з того, що діяльність «відмивальників» призвела до виникнення транснаціональних кримінальних угруповань, міжнародне співтовариство ідентифікувало її як одну з найбільш серйозних та небезпечних злочинів, що загрожує нормальному розвитку світових економічних відносин.

Науковий керівник к.ю.н. Лантінов Я.О.

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Людькова Інна Іванівна

аспірант першого року навчання

юридичного факультету

Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

e-mail: i.ludkova@gmail.com

Ключові слова: державний механізм, орган виконавчої влади, центральний орган виконавчої влади, адміністративна реформа, міністерства, владні повноваження.

В період розвитку державності залишається проблема створення та діяльності центральних органів виконавчої влади. Принципово важлива роль у забезпеченні злагодженого та ефективного функціонування державного механізму належить виконавчій владі. Саме вона втілює єдність, сутність та функціональну спрямованість держави. З ускладненням завдань забезпечення цілісності держави, соціально-економічного розвитку роль та значення її постійно зростають.

Центральні органи виконавчої влади є невід'ємним елементом системно-структурної організації державної влади, що покликаний забезпечувати усталену, спеціалізовану, професійну діяльність з формування та реалізації державної політики в різних сферах соціально-економічного та політичного життя, виконання її окремих функцій. Поетапне впровадження в ході адміністративної реформи в Україні ефективної та раціональної системи державного управління, підвищення ефективності її діяльності вимагають удосконалення нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади.

Органи називаються центральними, оскільки у своїй діяльності представляють інтереси "центру", а не окремих територій, місць, їх компетенція з відповідного кола питань поширюється на всю територію країни.

В. Л. Федоренко визначає ЦОВВ як утворене Кабінетом Міністрів України міністерство або інший ЦОВВ, компетенція якого поширюється на всю територію України, керівник якого призначається на посаду та звільняється з посади в порядку, визначеному Конституцією України. ЦОВВ відповідальний перед Кабінетом Міністрів України, йому підзвітний і підконтрольний [5, с. 347].

З так званої функціональної належності ЦОВВ – це міністерства, державні комітети, а також віднесені до ЦОВВ головні управління, національні агентства, комісії тощо, які можна за змістом їхньої діяльності переділити на такі, що здійснюють керівництво дорученою їм сферою чи галуззю і лише у процесі керівництва здійснюють функцію контролю, і такі, для яких контроль є основним видом їхньої діяльності [4, с.83].

Своєрідним доповненням є твердження про те, що ці органи є відокремленою і відносно самостійною частиною (елементом) механізму держави, які наділені юридично встановленими владними повноваженнями для здійснення визначених завдань, що безпосередньо пов'язані з реалізацією тієї чи тієї функції держави. При цьому основною ознакою ЦОВВ є їхня виокремленість як відносно самостійної частини державного механізму і наділення їх державно-владними повноваженнями з метою безпосередньої участі в реалізації функцій держави [6, с.12]. Зазначені органи утворюються, реорганізуються та ліквідовуються Президентом України за поданням Прем'єр-міністра у межах коштів, передбачених Державним бюджетом на утримання органів виконавчої влади (п. 15 ст. 106 Конституції). Президент призначає, за поданням Прем'єр-міністра, голів комітетів, керівників інших центральних органів та припиняє їх повноваження на цих посадах (п. 10 згаданої статті).

Відповідно до ст. 17 ЗУ «Про центральні органи виконавчої влади» основними завданнями ЦОВВ є:

- 1) надання адміністративних послуг;
- 2) здійснення державного нагляду (контролю);
- 3) управління об'єктами державної власності;
- 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність;
- 5) здійснення інших завдань, визначених законами України.

Система центральних органів виконавчої влади формується з урахуванням завдань Кабінету Міністрів України, необхідності забезпечення єдності державної політики та недопущення дублювання повноважень органів виконавчої влади. Вона будується на засадах розмежування адміністративних та політичних функцій, за яких визначення політичного спрямування діяльності органів виконавчої влади відокремлене від професійної державної управлінської діяльності. Ці засади реалізуються завдяки запровадженню системи видів центральних органів виконавчої влади з чітко визначеним колом функцій та моделі керівництва цими органами, що передбачає розмежування політичних та адміністративних посад [3].

Згідно ст. 1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» до системи центральних органів виконавчої влади належать: міністерства України (далі - міністерства), інші центральні органи виконавчої влади[2].

Міністерство є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, прерогативним завданням якого є забезпечення формування урядової політики в одній чи декількох визначених Президентом України сферах та її реалізація. На міністерство покладається визначення пріоритетних напрямів розвитку; нормативно-правове регулювання; інформаційно-роз'яснювальне забезпечення здійснення державної політики; узагальнення практики застосування законодавства, розробка пропозицій щодо його вдосконалення; виконання інших завдань, визначених законами України та покладених на нього актами Президента України. Суттєвою особливістю адміністративно-правового статусу міністерств є надане окремим міністрам право здійснювати функцію Кабінету Міністрів щодо спрямування і координації діяльності інших ЦОВВ. Нині в Україні нараховується 17 міністерств.

Іншими центральними органами виконавчої влади згідно ст. 16 Закону України "Про центральні органи виконавчої влади" є:

- 1) служби - це центральний орган виконавчої влади, більшість функцій якого становлять функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам (Всього в Україні нараховується 24 види державних служб)
- 2) агентства - центральний орган виконавчої влади, пріоритетними напрямками діяльності якого є функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління (Всього в Україні нараховується 14 видів державних агенств)
- 3) інспекції - центральний орган виконавчої влади, діяльність якого здебільшого зорієнтована на контрольно-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства [3] (Всього в Україні нараховується 11 видів державних інспекцій).

Зі змісту зазначеного Закону вбачається, що до системи "інших центральних органів виконавчої влади" належать центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, які в свою чергу являють особливий вид органів державної влади, всі питання організації, діяльності та взаємовідносин яких з іншими органами мають вирішуватися в індивідуальному порядку шляхом прийняття відповідних локальних статутних законів.

Отже, центральні органи виконавчої влади є невід'ємним елементом системно-структурної організації державної влади, що покликані забезпечувати усталену, спеціалізовану, професійну діяльність з формування та реалізації державної політики в

різних сферах соціально-економічного та політичного життя, виконання її окремих функцій, систему яких відповідно до Закону України "Про центральні органи виконавчої влади" становлять міністерства, служби, агентства, інспекції, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Науковий керівний: д.ю.н., проф. Кагановська Т.Є.

Список використаної літератури:

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 38, ст.385
3. Серьогіна С.Г. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні, Підручник, Харків «Право» 2011
4. Державне управління: теорія і практика / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 432 с., с. 83
5. Федоренко В. Л. Визначення поняття центрального органу виконавчої влади в Україні: нормопроектні й державно-управлінські аспекти / В. Л. Федоренко // Державне управління: теорія та практика. – 2009. – № 2 (10). – С. 341–348., с. 347
6. Шаповал В. М. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспекти / В. М. Шаповал // Право України, 2003. – № 8. – С. 9–14., с. 12

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Людькова Катерина Іванівна
аспірант юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

На етапі реформування української держави потребує розгляду питання окремих складових управлінського процесу адміністративних проваджень, насамперед реєстраційних проваджень, сутність якого полягає у здійсненні державної реєстрації різних об'єктів. Реєстраційне провадження охоплює широке коло суспільних відносин, учасниками яких, з одного боку є органи виконавчої влади та їх посадові особи, а з іншого громадяни, громадські організації, юридичні особи і т. д., тому важливість теоретичного та практичного значення терміну «реєстраційне провадження» необхідне для чіткого визначення його нормативно-правових актів регламентуючих «реєстраційні процесуальні відносини».

Походження терміну реєстрація від латинського слова «*regesta*» - "означає "списувати або заносити до списку", тобто запис фактів з метою обліку і надання цим фактам законності. М. Козлов визначає реєстрацію як акт офіційного визнання законності відповідних дій і правових актів, які здійснюються (видаються) державними або уповноваженими державою органами.

Всі реєстраційні провадження здійснюються згідно з принципами які закріплені в численних правових нормах і безпосередньо впливають із завдань діяльності владних суб'єктів, яка має позитивний, неюрисдикційний характер. Найважливішими з них є: 1) законність; 2) строковість; 3) платність; 4) територіальність; 5) підконтрольність реєстраційного органу суспільству; 6) концентрація дій («єдине вікно»); 7) оперативність; 8) правова рівність; 9) самостійність в прийнятті рішення; 10) достовірність.

Вважаємо за необхідним зазначити певні процесуальні особливості які притаманні реєстраційному провадженню:

1. В основі провадження є діяльність уповноважених органів публічної реєстрації, їх посадових осіб щодо офіційного визнання законності відповідного об'єкту реєстрації.

2. В процесі реєстраційного провадження відбувається офіційне визнання та фіксацію юридичних фактів.

3. Реєстраційне провадження є спеціальною процедурою створення та наділення правосуб'єктністю юридичних осіб.

4. В процесі здійснення, в момент державної реєстрації особи набувають певних прав; певні правові документи набувають своєю юридичної сили.

5. В процесі здійснення провадження, передбачено введення спеціальних державних реєстрів.

Норми вітчизняного адміністративно-процесуального законодавства закріплюють реєстраційне провадження та О. В. Кузьменко погоджуючись з цим поняттям зазначив, що реєстраційне провадження - це регламентована адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації, в ході якої вирішуються питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних та фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними правами або обов'язками; а також про облік та фіксацію юридичних фактів шляхом закріплення їх у реєстраційних документах [1, с. 86].

З огляду на державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, то реєстраційне провадження у даному випадку зводиться до засвідченні факту створення або припинення суб'єкта господарювання.

Реєстраційне провадження як різновид адміністративного провадження – це діяльність уповноважених органів (посадових осіб) щодо розгляду та вирішення індивідуальних справ, які мають безспірний характер. Зазначені індивідуальні справи розглядаються у позасудовому порядку, на особистому прийомі посадової особи уповноваженого органу в сфері реєстрації. В даному випадку мова йдеться про надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, тобто про задоволення суб'єктивного права особи [2, с.27].

Варто погодитись з Юшкевич О. Г., яка визначає, що реєстраційне провадження як структурний елемент адміністративного процесу – це діяльність публічної адміністрації по розгляду і вирішенню у встановленому порядку індивідуально-конкретних справ в сфері державної реєстрації шляхом внесення відомостей про об'єкти реєстрації у відповідний реєстр з метою встановлення юридично значущих фактів і прав суб'єктів реєстраційних правовідносин та винесення за результатами індивідуального акту в межах нормативно врегульованої процедури [2, с.30]

Підсумовуючи вищезазначене дає нам можливість стверджувати, що реєстраційні провадження мають певні процесуальні особливості; діють згідно з принципами та закріплені в нормативно-правових актах. Погоджуючись з зазначеним поняттям О.В. Кузьменко реєстраційне провадження - регламентована адміністративно-процесуальними нормами діяльність уповноважених органів публічної адміністрації, в ході якої вирішуються питання про офіційне визнання законності правових актів; законності дій юридичних та фізичних осіб; наділення суб'єктів права відповідними правами або обов'язками; а також про облік та фіксацію юридичних фактів шляхом закріплення їх у реєстраційних документах.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Лук'янець Д.М.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко О.В. Природа реєстраційного провадження / О.В. Кузьменко // Вісник Академії митної служби України. Серія : «Право». – 2009. – № 1 (2). – С. 81-87.

2. Юшкевич О.Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців: Дис. канд. юрид. наук. – Харків, 2007. – 230с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Мацегора Галина Володимирівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: aspiration1647@gmail.com

Ключові слова: засади, змагальність, сторони, кримінальний процес.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року (далі – КПК України) вніс суттєві зміни щодо розуміння змісту засади змагальності сторін. Кримінальне провадження здійснюється з дотриманням цієї засади, що передбачає відстоювання сторонами їхніх правових позицій [1,ст.88]. Під час кримінального провадження функції обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один й той же орган чи службову особу. Під сторонами розуміють учасників кримінального провадження, які виконують функції обвинувачення або захисту. У свою чергу, суд, зберігаючи неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та обов'язків.

На початковому етапі досудового провадження дія засади змагальності сторін починається, коли особа має достатні відомості вважати, що проти неї здійснюється кримінальне переслідування органами державної влади чи їх службовими особами. У більшості випадків відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) вносяться за фактом вчинення кримінального правопорушення, без вказівки на конкретну особу. З моменту внесення відомостей до ЄРДР органи досудового розслідування проводять слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії (далі – С(Р)Д та НС(Р)Д). Натомість особа, стосовно якої проводяться такі дії, не може протистояти цьому, а більш того – не знає про проведення НС(Р)Д. Таким чином, відповідно до норм КПК України в такій особі по суті немає ніяких правових засобів захисту від кримінального переслідування з моменту внесення відомостей до ЄРДР та до оголошення їй про підозру. Змагальність сторін на такому етапі має обмежений характер.

КПК України модернізував порядок застосування запобіжних заходів (далі – ЗЗ) на стадії досудового розслідування. Розгляд клопотання про застосування ЗЗ здійснюється за участі прокурора, підозрюваного, обвинуваченого і його захисника. Відповідно до КПК України, прокурор зобов'язаний доводити суду обґрунтованість застосування обраного ЗЗ та неможливість застосування більш м'якого. У свою чергу, сторона захисту може вплинути на правомірність застосування ЗЗ до підозрюваного, спростувавши достатність та обґрунтованість доказів для застосування певного виду ЗЗ. Засада змагальності сторін та свобода у поданні сторонами кримінального провадження до суду своїх доказів і доведення їх переконливості набула нового змісту під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу [2, с. 141].

Процесуальним законом передбачений порядок ознайомлення з матеріалами кримінального провадження у досудовому розслідуванні. Здавалося б, обов'язковість їх відкриття для сторін кримінального процесу розширює засаду змагальності. Але на шляху реалізації цього права стороною захисту постають певні перепони: ознайомлюватися з матеріалами кримінального провадження під час здійснення досудового розслідування можна за умови, що слідчий чи прокурор не заперечують проти цього. Це унеможливорює реалізацію у повній мірі змагальності сторін під час досудового розслідування [3, с. 172]. Важливим засобом розширення меж застосування цієї засади було б надання права захисникові на складення власного письмового акту – захисного висновку, який би мав таке ж юридичне значення, як і обвинувальний акт.

Після закінчення досудового провадження прокурор чи слідчий за його дорученням зобов'язані повідомити сторону захисту про завершення розслідування та надати доступ до матеріалів досудового розслідування. Право сторони захисту на ознайомлення з усіма матеріалами кримінального провадження після закінчення досудового розслідування є важливим елементом у структурі кримінального процесу, оскільки компенсує менші процесуальні можливості сторони захисту щодо формування власної доказової бази в досудовому провадженні. Водночас сторона захисту за запитом прокурора також зобов'язана надати доступ та можливість до відомостей, які сторона має намір використати як докази у суді. На перший погляд це не суперечить засаді змагальності, більше того – ставить сторони у рівне процесуальне становище перед судом. Але сторона обвинувачення завжди мала значну перевагу в дослідженні та збиранні доказів. Натомість у сторони захисту були відсутні будь-які реальні механізми щодо дослідження, збирання доказів і подання їх до суду. Доцільним було б доповнення КПК України наступним положенням: після ознайомлення з відкритими матеріалами досудового розслідування сторони мають право заявляти клопотання про доповнення досудового слідства і про зміну кваліфікації кримінального правопорушення.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Янович Ю.П.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. - № 9 – 10. Ст. 88.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254К/96-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – 141 с.
3. Рогальська В.В. Змагальність у досудовому провадженні: монограф. / В.В. Рогальська; за наук. Ред. Д.ю.н, професора Л.М. Лобойка. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2012. – 172 с.
4. Яновська О.Г. Проблеми реалізації змагальних засад у кримінальному судочинстві: наукова стаття/ Ресурс електронної Бібліотеки наукової юридичної періодики «Правник», <http://www.pravnik.info/urukrain/1193-teoretichne-rozuminnya-zmagalnosti-v-kriminalnomu-procesi.html>, – с. 2 – 3.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Медяник Ю.Ю.

відділ державної реєстрації актів
цивільного стану реєстраційної служби
Харківського міського управління юстиції

Ключові слова: державна служба, конституційні права, обмеження конституційних прав, повноваження, влада

Найважливіші конституційні права, як відмічає Я. Ю. Кондратьєв носять «абсолютний» характер і не можуть бути обмежені ні за яких умов [1; с. 262]. Це, приміром, право на життя, право на особисту недоторканість, право на недопустимість тортур по відношенню до особи та ін. Проте, деякі інші права, у відповідності до закону та з обов'язковим дотриманням принципу верховенства права, в залежності від професійної належності тієї чи іншої людини, за наявності певних обставин можуть бути обмежені. Державні службовці розвинених країн світу становлять категорію осіб, професійна діяльність котрих обумовлює легітимне накладення обмежень на здійснення, передусім, таких прав як:

- право на страйк;
- право вільно виїжджати за межі держави та вільно розповсюджувати інформацію;
- право на вступ до політичних партій чи політичних об'єднань;
- право на заняття підприємницькою діяльністю паралельно з перебуванням на державній службі.

Вказані обмеження застосовуються на підставі таких міжнародних документів, як Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року (ст. 29), Міжнародний пакт про економічні, соціальні, культурні права від 16.12.1966 року (ст.ст. 5, 8), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 року (ст.ст. 12, 19, 21), Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 року (ст.ст. 11, 18). Зокрема це:

- необхідність дотримання та захисту державної безпеки;
- необхідність в забезпеченні громадського порядку, підтриманні громадської безпеки та суспільного спокою;
- необхідність охорони здоров'я та забезпечення моральності населення;
- необхідність захисту прав і свобод громадян;
- недопустимість допущення проявів злочинної поведінки та недопущення правопорушень тощо.

Введення **обмеження права на страйк** для державних службовців обумовлено кількома чинниками. По-перше, участь у страйку передбачає тимчасове припинення виконання індивідуальної трудової функції публічними службовцями. По-друге, державні службовці часто представлені силовим компонентом механізму держави, а отже у їх розпорядженні знаходяться спеціальні засоби та вогнепальна зброя. Беручи участь у страйку на боці певної політичної сили та маючи у розпорядженні табельну вогнепальну зброю, гіпотетично існує можливість її застосування, і наслідки подібного акту передбачити досить важко. Тому законодавець шляхом встановлення обмеження заздалегідь упереджує можливість вчинення таких дій.

Право вільно виїжджати за межі держави та вільне розповсюдження інформації підлягає обмеженню в зв'язку з тим, що більшість державних службовців є носіями інформації, яка становить службові відомості. Вони включають в себе коло законодавчо визначених фактів та інформаційних даних, які складають державну та службову таємницю, а також інформацію, яка була отримана в зв'язку з виконанням професійних обов'язків (в тому числі й інформацію приватного характеру). Подібну інформацію дозволяється використовувати з метою боротьби зі злочинністю та здійснення справедливого правосуддя.

Заборона для державних службовців бути членом політичних партій чи громадських організацій, які переслідують політичну мету. Державна служба, повинна здійснюватися політично нейтральними, неупередженими службовцями, які діють виважено і результативно, дотримуються етичних вимог, підвищують авторитет державного службовця [2; с. 150]. Стан деполітизації та департизації державної служби в демократичних країнах світу необхідною умовою забезпечення рівних можливостей політичним силам в боротьбі за владу.

Введення **заборони займатися підприємницькою діяльністю** для державних службовців обумовлено підвищеною загрозою створення недобросовісної конкуренції на ринку виробництва та реалізації товарів чи надання послуг. Крім того, державні службовці, за специфікою професії, спілкуються і взаємодіють з апаратом органів державної податкової системи, контролюючих установ, що створює передумову для формування неформальних особистих стосунків з їх працівниками (службовцями). За такої ситуації є можливість надання незаконного сприяння державним службовцям з боку вищевказаних категорій осіб в проведенні різноманітного характеру бізнес-операцій, що є, фактично, посадовим зловживанням.

Отже, прогресивне людство на рівні міжнародного права визначило організаційно-правові засади обмеження найважливіших конституційних прав державних службовців. Ця обставина вказує на те, що державна служба є особливим видом професійної діяльності осіб, що безпосередньо беруть участь у здійсненні функцій держави і втілюють державну політику в житті.

Список використаних джерел

1. Римаренко Ю.І. Політичний вимір діяльності МВС України (відповідь на виклики ХХІ століття) / Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв.— К.: Нац. акад.. внутр. справ, 2003. — 292 с.

2. Мачковский Г.И. Полиция Франции (организация, кадры, уголовно— процессуальная деятельность) / Мачковский Г.И. —М.: ВНИИ МВД СССР, 1972., 166 с.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ІНФОРМАЦІЮ

Мінтус Д. Ю.

студентка ЗЮП – 71 юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: права, інформація, свобода інформації, механізм реалізації, громадяни

Визнаючи людину найвищою соціальною цінністю, Конституція України надає кожній людині і громадянину певне коло прав, свобод та інтересів у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави. Лише на фундаменті і довкола прав громадянина може засновуватися і практично функціонувати правова демократична соціальна держава, яка визнається Конституцією України головним орієнтиром розвитку Української держави [1, С. 57]. Одним із фундаментальних конституційних прав громадянина є право на інформацію. На думку І. В. Арістової конституційне закріплення даного права – це крок вперед у розширенні інформаційних можливостей, а значить і свободи особи, у розвитку нових багатообіцяючих інформаційних відносин між людиною і державою. Водночас, щоб воно стало «живим» і діючим правом, необхідні відповідні гарантії, що складаються з умов, які забезпечують безперешкодне, безпроблемне здійснення цього права і створюють, по суті справи, наділений механізм його реалізації [2].

Поняття прав громадянина, безпосередньо пов'язане з гуманістичною сутністю і спрямованістю теорії держави і права, всіх галузей юридичної науки, є одним із центральних її понять, яке концептуально визначає подальший зміст і понятійну структуру правознавства. Даний термін виступає найважливішою системоутворючою ідеєю не тільки в процесі творення Конституції як акта установчої влади народу та Основного Закону країни, але і при конструюванні окремих законів, підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують питання реалізації тих чи інших прав і свобод.

Можна дійти висновку про існування двох основних доктринальних підходів до розуміння права на інформацію – вузького та широкого. У межах вузького підходу право на інформацію – це право на отримання інформації та доступ до інформації. Широкий підхід передбачає віднесення до права на інформацію всіх суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію або відповідні дії з нею, тобто право на створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорону, захист інформації. Ми дотримуємося широкого підходу та пропонуємо під правом громадян на інформацію розуміти систему існуючих для особи в суспільстві та державі можливостей у сфері інформації.

Принагідно слід зазначити, що науковці іноді розрізняють такі поняття як «інформаційні права» та «право на інформацію». Ці поняття не є тотожними, а співвідносяться між собою за схемою загальне-часткове, тобто інформаційні права є значно ширшими щодо права на інформацію, а саме права збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, адже перше охоплює і право на свободу думки й слова, і право на вільне вираження своїх поглядів і переконань тощо [3, С. 65].

Поряд із правовими категоріями «право на інформацію», «інформаційні права» в юридичній літературі використовується категорія «свобода інформації». Існує думка, що право збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію є складовою правової категорії «свобода інформації».

Розглядаючи поняття права громадян на інформацію, неможливо оминати увагою таку правову категорію, як «зміст права громадян на інформацію». На нашу думку, поняття права на інформацію дає загальне уявлення про взагалі існування певних можливостей особи, що знаходиться у правовому зв'язку з конкретною державою, в інформаційній сфері та відмежовує право на інформацію від інших конституційних прав. Правова категорія «зміст права громадян на інформацію», за нашим переконанням, потрібна для дослідження права на інформацію з середини. Для вивчення будь-якого явища, зокрема і права громадян на інформацію, необхідно володіти певними знаннями щодо внутрішньої структури, внутрішнього наповнення, будови цього явища.

Ми вважаємо, що зміст права на інформацію можна визначити шляхом розгляду права на інформацію як і будь-якого іншого права крізь призму розуміння права взагалі як соціального інституту в об'єктивному та суб'єктивному значеннях. Це зумовлюється тим, що право на інформацію знаходить своє вираження у межах обох із названих вимірів. Норми об'єктивного права регулюють поведінку особи, визначаючи зміст прав та обов'язків в інформаційній сфері, а суб'єктивне право є засобом реалізації можливостей та інтересів особи в інформаційній сфері. Саме за допомогою об'єктивного та суб'єктивного права особа реалізує себе, свій соціальний, юридичний і моральний потенціал, свої інтереси під час створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації [4].

Підсумовуючи викладене, необхідно ще раз наголосити на тому факті, що забезпечення та реалізація права на інформацію є для України одним із важливих кроків на шляху становлення її як правової та демократичної держави. Право на інформацію, на наш погляд, є природним правом людини, біологічне існування якої неможливе без створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації про себе та навколишнє середовище. Разом з тим, оскільки кожна людина проживає на певній території, що закріплена за відповідною державою, право на інформацію отримало своє закріплення у праві тієї чи іншої держави, тим самим виявляючись як позитивне право, в межах якого здебільшого виступаючи суб'єктивним правом. У конституціях більшості держав право громадян на інформацію проголошується в межах суб'єктивного права. Виходячи з наведеного, право громадян на інформацію – це міра можливої поведінки, необхідна для існування та розвитку особи, яка знаходиться у правовому зв'язку з конкретною державою, щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гришина Н.В.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2002. – 432 с.
2. Арістова І. В. Державна інформаційна політика : організаційно-правові аспекти : монографія / І. В. Арістова. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. Справ, 2000. – 368 с.

3. Отнюкова Г. Коммерческая тайна / Г. Отнюкова // Закон. – М., 1998. – № 2. – С. 55–59.
4. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПАТРОНАТУ В УКРАЇНІ

Міщенко Анастасія Павлівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

e-mail: mishchenko.anastasiia@gmail.com

Ключові слова: патронат, патронатний договір, патронатний вихователь, дітисироти, діти, позбавлені батьківського піклування, орган опіки та піклування

Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення. З огляду на важливість для розвитку дитини сімейного оточення, діяльність держави повинна бути спрямована на створення таких форм утримання і виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які здатні були б до певної міри замінити сім'ю. Однією з таких форм влаштування дітей на виховання є патронат.

Патронатом у сімейному праві є передача за договором дитини, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття. [1, с. 260]

Проте, на відміну від розвинених європейських країн, таких як Великобританія, Франція, Швеція, патронат в Україні має вузьке коло застосування через низку прогалин в законодавстві, що ускладнює, а інколи і унеможлиблює існування цього інституту.

Перевагою патронату над іншими сімейними формами влаштування дітей, таких як усиновлення, опіка (піклування), прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, є гнучкість. [6, с. 124] Його можна застосовувати до дитини будь-якого віку, незалежно від юридичного статусу, стану здоров'я й на термін, зумовлений обставинами, в яких вона опинилася. Крім того, патронат можна використовувати як проміжну форму для влаштування дітей в сім'ю.

Специфіка патронату в сімейному праві як правового інституту виявляється в тому, що передача дитини здійснюється за договором про патронат. Але, крім визначення поняття цього договору, стаття 252 Сімейного кодексу України не встановлює жодних вимог щодо його форми і змісту. Тобто, це означає, що достатньо письмового викладу його умов, підпису сторін та відповідної печатки органу опіки та піклування, але, які саме умови він повинен містити, залишається на розсуд сторін.

Стаття 255 Сімейного Кодексу України встановлює обов'язки патронатного вихователя серед яких: забезпечення дитини житлом, одягом, харчуванням тощо, створення дитині умови для навчання, фізичного та духовного розвитку, захист дитини, її прав та інтересів як опікун або піклувальник, без спеціальних на те повноважень. Однак, немає жодних вимог до особи патронатного вихователя. Вимоги до його віку, стану здоров'я, житлових умов та особистих характеристик повинні бути такими, як і для кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі. Проте, менш жорсткими, ніж для кандидатів в усиновлювачі, але жорсткішими, ніж для опікунів (піклувальників). Виконання обов'язків патронатних вихователів має оплачуватися, що прямо передбачено статтею 253 Сімейного кодексу України. Розмір такої плати встановлюється за домовленістю сторін при укладанні договору про патронат. Необхідно звернути увагу на те, що спеціального законодавчого акта,

який би регулював порядок встановлення розміру такої плати немає, хоча було б доцільним встановити певні параметри, в межах яких орган опіки і піклування міг би домовитись з майбутнім патронатним вихователем щодо плати за виховання дитини. В Сімейному кодексі України також не встановлено, з бюджету якого рівня здійснюється плата патронатному вихователю, її розміри чи диференціація, періодичність виплат. [4, с. 460]. Якщо розглядати патронат над дитиною як основну діяльність особи, то варто визначити певний обсяг прав і гарантій для такого працівника, пов'язаних зі специфікою роботи. Для патронатних вихователів потрібно передбачити гарантії пенсійного забезпечення, соціального страхування тощо. Наприклад, якщо йдеться про короткостроковий патронат (патронат над новонародженими дітьми), цілком логічно передбачити для такої сім'ї щорічну відпустку після шестимісячного виконання обов'язків патронатного вихователя. А також надання окремих пільг, зокрема, щодо плати за користування житлом, комунальними послугами (газопостачання, електропостачання тощо).

Оскільки основним завданням патронатного вихователя є забезпечення належного виховання дитини, яка передається в його сім'ю, треба було б передбачити, що перед укладенням договору про патронат орган опіки та піклування має обстежувати умови життя майбутнього патронатного вихователя й одержувати від лікувального закладу довідку про відсутність у нього та членів його сім'ї захворювань, що можуть перешкоджати передачі дитини, яка має потребу у патронатному вихованні, у нову сім'ю. [5, с. 381]

Виникає також низка запитань при аналізі статті 253 Сімейного Кодексу України, яка встановлює необхідність згоди дитини на передачу дитини у сім'ю патронатного вихователя, якщо вона досягла такого віку, що може її висловити. Проте, законом не встановлена форма згоди дитини на проживання у сім'ї патронатного вихователя, після досягнення якого віку дитина зможе надати таку згоду, а також залишається відкритим і питання, хто повинен визначити той момент або вік, при досягненні якого дитина, в силу своїх фізичних, психічних та розумових здібностей, може висловити таку згоду. Доцільно припустити, що цей вік має дорівнювати 14-ти рокам, коли дитина може свідомо розуміти, про що йдеться, коли є можливість роз'яснити її права, наслідки, які для неї можуть настати у результаті передачі її у сім'ю патронатного вихователя, випадки припинення патронатного договору. Ця точка зору додатково обґрунтовується положеннями статті 32 ЦКУ, яка надає широкий спектр прав особі даного віку.

Законодавство, на жаль, не вирішує питання щодо того, чи можна передавати під патронат дитину, у якій є рідні неповнолітні брати і сестри, які до цього моменту виховувалися разом. Хоча такі форми, як усиновлення і патронат, відрізняються одна від одної, в них одна мета — виховання дитини, позбавленої батьківського піклування. Тому, виходячи з аналогії закону, а саме статті 210 Сімейного кодексу України, неповнолітні брати і сестри не можуть бути роз'єднані при передачі їх під патронат. І лише за наявності обставин, що мають істотне значення, зокрема, неможливості їх сумісного проживання і виховання за станом здоров'я, орган опіки і піклування укладає договір і передає під патронат одного з братів або сестер. Якщо буде досягнуто згоди про передачу в сім'ю патронатного вихователя рідних брата й сестри, то з вихователем орган опіки і піклування повинен укласти кілька договорів (за кількістю дітей), бо кожний з цих договорів буде стосуватися певної дитини і встановлювати обов'язки сторін щодо неї.

Відкритим є питання відповідальності щодо невиконання або неналежного виконання патронатним вихователем своїх обов'язків. Єдиним негативним наслідком може бути припинення договору про патронат, що передбачено ч. 2 статті 256 Сімейного кодексу України.

Для стабільного функціонування патронату, як і інших форм сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на законодавчому рівні слід передбачити збалансовану державну систему соціальної підтримки. Згідно з основоположними принципами Закону «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», діти,

влаштовані до патронатних сімей, повинні забезпечуватися відповідними харчуванням, одягом, взуттям, іграшками, медичним обслуговуванням тощо. Новонароджених мають систематично відвідувати дільничний педіатр і патронажна медсестра. Конкретні заходи державної підтримки дітей у патронатних сім'ях повинні визначатися залежно від індивідуальних потреб дитини. Тому під час укладання договору з патронатними вихователями слід урегулювати питання взаємовідносин батьків дитини, уповноваженої служби та патронатних вихователів і чітко окреслити заходи соціального захисту дитини в патронатній сім'ї.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що на законодавчому рівні повинні бути закріплені умови договору про патронат, враховані вимоги, що ставляться до патронатного вихователя, чітко сформульований предмет договору, права та обов'язки сторін, але насамперед — права та обов'язки патронатного вихователя та передбачена відповідальність, в разі невиконання патронатними вихователем своїх обов'язків, адже дитина, відносно якої укладається договір, знаходиться під охороною держави.

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Розгон О.В.

Література

1. Сімейне право / Т. О. Ариванюк, І. А. Бірюков, В. С. Гопанчук та ін.; за ред. В. С. Гопанчука; - К: Істина, 2002. - 304 с.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Відом. Верховної Ради України. - 2002.— № 21—22.— Ст.135.
3. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування від 13.01.2005 року// Відомості Верховної Ради України. - 2005. - №6. - ст.147
4. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Ю. В. Білоусов [та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova. — Вид. 2-ге, допов. — Х. : Одісsey, 2008. — 560 с.
5. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за ред. Ю. С. Червоного. — К. : Істина, 2003. — 464 с.
6. Черновалюк Ю.Ю. Деякі проблемні питання щодо правового регулювання патронату за законодавством України /Ю.Ю. Черновалюк //Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. — Одеса: Юридична література. — 2009. — Вип. 51. — С. 121–128.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ» (НА ПРИКЛАДІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ)

Надобко Сергій Володимирович
здобувач кафедри державно-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: mr.nadobko@mail.ru

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, адміністративний примус, адміністративно-правова охорона, банківська діяльність.

Банківські установи та діяльність, що пов'язана із виконанням їх функцій та реалізації статутних завдань є невід'ємними складовими елементами фінансової системи, що посідають центральне місце в системі економіки конкретної держави, що зокрема проявляється у опосередкуванні зв'язків між промисловістю і торгівлею, сільським господарством та населенням. Метою функціонування банківської системи в цілому є правове забезпечення стабільного розвитку і діяльності банків в Україні, створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, забезпечення захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банків, створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника, а також забезпечення обігу валютних цінностей, здійснення валютних операцій, відкриття та збереження валютних рахунків як на території України так і за її межами, проведення готівкових та безготівкових розрахунків, що набуває все більшої актуальності за часів світової фінансової кризи. Банк як первинний та ключовий елемент усієї системи, не може слугувати атрибутом окремого економічного регіону або конкретної держави, сфера його діяльності не має ні географічних, ні національних кордонів, оскільки мова йде про глобальне поняття, що характеризується власним капіталом, особливим правовим статусом. Так, за допомогою банківських установ відбувається акумуляція тимчасово не використовуваних вільних грошових коштів в інтересах загального блага.

Незважаючи на широкий спектр застосування та спроб тлумачення політико-правової природи феномену адміністративно-правової охорони, слід зазначити, що єдиний підхід чи сталий погляд в науці адміністративного права є відсутнім. Теоретичні дослідження знайшли свій вияв у наукових працях О.Ф. Зарубинського [1], О.О. Кравчука [2], С.О. Мосьондза [3] та деяких інших вчених, проте об'єктом дослідження були лише деякі аспекти визначеної проблематики. Варто погодитись із доводами Т.О. Гуржія, що попри сталий інтерес до феномену адміністративно-правової охорони, галузева наука ще не виробила єдиного консенсуального погляду на його природу та зміст [4; с. 293].

Сутність правової охорони в адміністративному порядку висвітлює О.І. Харитонова, яка вважає, що у разі порушення вимоги поводитись певним чином, замість регулятивних правовідносин виникають охоронні (регулятивні трансформуються в охоронні), підставою до чого є припис норми права та вчинення адміністративного делікту. В цьому випадку йдеться вже не про реалізацію встановлених адміністративно-правових регулятивних норм, якими були визначені вимоги до поведінки зобов'язального суб'єкта, а про реалізацію положень охоронних адміністративно-правових норм, які передбачають встановлення нових прав і обов'язків [5; с.38].

Концептуальними щодо визначення поняття адміністративно-правової охорони і, на жаль, мабуть єдиними, є твердження В.В. Галуцька, зокрема адміністративно-правова охорона – це система впорядкованої адміністративно-правовими нормами діяльності публічної адміністрації, що спрямована на попередження правопорушень (профілактику злочинів) та відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що здійснюються засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності [6; с. 242].

Дійсно, адміністративно-правова охорона являє собою цілісну систему різноманітних як за своїм змістом так і сферою застосування заходів, проте їх цілісність забезпечується наявністю однієї мети – захисту охоронюваних законом цінностей, що підпадають під об'єкт адміністративно-правових відносин, при чому застосуванню підлягають не лише охоронні норми, але і регулятивні, наприклад попередження правопорушень, усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню. З цього випливає, що адміністративно-правова охорона як цілісна система може здійснюватися у різних формах: правотворчій – шляхом створення уповноваженими суб'єктами нормативно-правових актів; правозастосовчій – застосування норм, а також винесення владними суб'єктами рішень, обов'язкових для виконання; і правоохоронній – здійснення охорони

адміністративно-правових норм із можливістю застосування заходів впливу. Виходячи із висвітлених позицій та загальнонаукових концепцій адміністративного права, вважаємо, що під адміністративно-правовою охороною в контексті захисту відносин у сфері банківської діяльності необхідно розуміти комплекс заходів здійснюваних уповноваженими суб'єктами, спрямованих на забезпечення та охорону адміністративно-правових відносин, що виникають у процесі здійснення банківської діяльності від протиправних посягань, а також попередження правопорушень під приводом використання заходів адміністративного примусу.

Множинність об'єктів адміністративно-правової охорони свідчить про необхідність захисту різних сфер та процесів, проте особливим, специфічним об'єктом виступають відносини у сфері банківської діяльності, а тому, вкрай, необхідними є подальші наукові дослідження з метою визначення політико-правової природи адміністративно-правової охорони в рамках банківської діяльності, а також виокремлення специфічних ознак та обґрунтування їх на науковому рівні.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Лук'янець Д.М.

Література

1. Зарубинский О.Ф. Административно-правовая охрана собственности: монография / О.Ф. Зарубинский, С.А. Сеницын – М.: Инфа, 1997. – 315с.
2. Кравчук О.О. Проблеми адміністративно-правової охорони та захисту державної власності / О.О. Кравчук // Держава і право (юридичні і політичні науки) – 2012. - №55. – с.220-227
3. Мосьондз С.О. Адміністративно-правова охорона сфери науки в Україні: концептуальне бачення / С.О. Мосьондз // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2012- №5(83), частина 2, книга 2 – с. 102-107
4. Гуржій Т.О. Державна політика безпеки дорожнього руху: теоретико-правові та організаційні засади: дис. ... докт. юрид. наук: спец. – 12.00.07/ Гуржій Тарас Олександрович. – К., 2011 - с.293
5. Харитонов О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. – 12.00.07/ О.І. Харитонов. – Одеса, 2004. – с.38
6. Адміністративне право України : навчальний посібник у 4-х томах / за заг. ред. В.В. Галуцька – вид. друге доповнене і перероблене. – Херсон: ХМТ, 2011. – Т.1: Загальне адміністративне право. С. 242-247

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ НОРМАТИВНО – ПРАВОВИХ АКТИВ ЯКІ РЕГЛАМЕНТУЮТ ДИФЕРЕНЦІАЦІЮ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОСТОРІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Наливайко Олексій Олексійович
аспірант кафедри Загальної педагогіки та
педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного
університету ім. Г. С. Сковороди.
e-mail: nalivajko1989@bk.ru

Ключові слова : Закон, диференціація навчання, учні, система освіти, школа.

У преамбулі до закону "Про освіту" відзначено, що "метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [1]. Тому, сучасний розвиток системи освіти вимагає від педагогічної науки впровадження інноваційних засобів активізації пізнавального потенціалу учнів. У світлі цього пріоритетним освітнім напрямом стає диференціація навчання, яка дозволяє організувати навчальний процес на основі обліку індивідуальних особливостей особистості, забезпечити засвоєння всіма учнями змісту навчання, що може бути різним для різних учнів. У контексті дослідження важливий інтерес представляє виділення основних законодавчих норм вітчизняної освітньої системи другої половини ХХ століття які впливали на впровадження диференціації шкільного навчання.

У ході дослідження виявлено, що нормативно правові акти пов'язані з обраною проблемою можна поділити відповідно до часу їх прийняття на радянський період та період незалежної України. Так, встановлено, що в радянський період питання щодо диференціації шкільного навчання регламентувалися Законами СРСР «Про затвердження основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту», Закон УРСР «Про народну освіту» та Положеннями «Про школи і класи з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів».

У контексті нашого дослідження, доцільно більш детально проаналізувати вищевказані нормативно – правові акти. Так, у Програмі комуністичної партії Радянського Союзу (Прийнята ХХІІ з'їздом КПРС) визначено, що "середня освіта повинна забезпечувати ґрунтовне знання основ наук, засвоєння принципів комуністичного світогляду, трудову і політехнічну підготовку відповідно до зростаючого рівня розвитку науки й техніки з урахуванням потреб суспільства, здібностей і бажань учнів" [2. с.7].

У контексті дослідження важливий інтерес представляє Закон СРСР «Про затвердження основ законодавства Союзу РСР і Союзних республік про народну освіту» у якому чітко визначаються основи профільної диференціації шкільного навчання. Отже, політехнічне навчання, трудове виховання і професійна орієнтація учнів здійснюється в процесі вивчення основ наук, трудового навчання, організації різноманітної позакласної діяльності, суспільно корисної праці учнів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, стану здоров'я і відповідно до вимог науково – технічного прогресу. Зокрема, за для розвитку різнобічних інтересів і здібностей учнів та їх професійної орієнтації в середніх загальноосвітніх школах, організовувалися факультативні заняття за вибором учнів. Для цих же цілей організовувалися школи і класи з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих предметів, різних видів праці, мистецтва та спорту [2. с. 23].

Звертаючи увагу на важливість системної організації диференціації шкільного навчання важливе значення мають Положення «Про школи і класи з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів». На підставі цього нормативно - правового акту можна стверджувати, що «середня загальноосвітня школа з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів(гуманітарного і природничо – математичного профілів) забезпечує учням, які закінчують її, поглиблене оволодіння знаннями і навичками з обраних навчальних дисциплін ,розвиток творчих здібностей відповідно до інтересів і нахилів сприяє свідомому вибору професії». Отже, у своїй діяльності школа керується Основними законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту, Статутом середньої загальноосвітньої школи і даними Положення про середню загальноосвітню школу з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів , затвердженим міністром освіти УРСР. Зазначимо, що школи з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів відкриваються у складі ІХ – Х(ХІ) класів. За рішенням районного (міського) відділу народної освіти у школі можуть одночасно бути класи з поглибленим

вивченням кількох навчальних предметів. Школа підтримує постійний зв'язок з підприємствами та установами що відповідають її профілю [2. с. 67-69].

Зауважимо, що за часів вже незалежної України були прийняті нормативно – правові акти, що на державному рівні закріплювали диференціацію шкільного навчання. Зазначимо, що до них належать Закони України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту» та Укази Президента України «Про поліпшення функціонування загальної середньої освіти » та «Про додаткові заходи щодо підтримки обдарованої молоді».

У подальшому науковому пошуку планується більш детально дослідити нормативно – правові акти щодо диференції шкільного навчання, за часів незалежної України.

Науковий керівник: д.п.н Ткачова Н.О.

Література

1. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 34, ст. 451.
2. Основные документы о школе / Сост. Е.С.Березняк. – К. : Рад. школа, 1982. – 399 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Немченко Богдан Михайлович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: кримінальне провадження, проведення судової експертизи, права учасників кримінального провадження.

Згідно із ст. 2 чинного КПК України [2] одним із завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів його учасників. Враховуючи дане положення, окремої уваги заслуговує питання щодо забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального процесу під час проведення судової експертизи.

На наш погляд, позитивною з приводу зазначеного є позиція законодавця у КПК України 1960 року [1]. Так, у ст. 197 вказаного КПК регламентувався комплекс процесуальних прав обвинуваченого (підозрюваного), пов'язаних із призначенням та проведенням судової експертизи. Після винесення постанови про призначення судової експертизи слідчий був зобов'язаний ознайомити обвинуваченого (підозрюваного) з нею, що обумовлюється його правом на захист від обвинувачення (підозри), та роз'яснити йому права, передбачені ст. 197 КПК України:

- 1) заявити відвід експерту;
- 2) просити про призначення експерта з числа вказаних ним осіб;
- 3) просити про поставлення перед експертизою додаткових питань;
- 4) давати пояснення експертові;
- 5) пред'являти додаткові документи;
- 6) ознайомлюватися з матеріалами експертизи і висновком експерта після закінчення її проведення;
- 7) заявляти клопотання про призначення нової або додаткової експертизи.

Про роз'яснення обвинуваченому вищевказаних прав та ознайомлення його з матеріалами експертизи складався відповідний протокол.

Проаналізувавши положення чинного КПК України, що регламентують процесуальний порядок залучення експерта до кримінального провадження, слід

констатувати відсутність подібних норм, що дозволяє стверджувати про обмеження прав учасників кримінального провадження під час проведення судової експертизи.

Про можливість ознайомлення учасників кримінального провадження з його матеріалами мову можна вести лише в контексті ст. ст. 221, 290 та 317 чинного КПК України. Так, згідно з ними слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання.

Отже, у першому випадку йдеться про загальний порядок надання учасникам кримінального провадження матеріалів досудового розслідування для ознайомлення до його завершення. У другому – про надання їм доступу до матеріалів досудового розслідування після його закінчення. У третьому – про їх ознайомлення з матеріалами кримінального провадження після призначення справи до судового розгляду.

Вважається, що обов'язкове ознайомлення учасників кримінального провадження з відповідними його матеріалами (постановою про призначення судової експертизи, висновком експерта) повинно мати місце і під час проведення судової експертизи.

У КПК України доцільно регламентувати комплекс прав, пов'язаних із призначенням та проведенням судової експертизи, як підозрюваного (обвинуваченого), так і його захисника, законного представника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників.

Б.М. Ісакович, Г.М. Надгорний і М.Я. Сегай пропонують наділити відповідними правами навіть свідка, якщо висновок експерта може поставити його в статус імовірного суб'єкта злочину, а обвинуваченого (його захисника) – правом після закінчення досудового розслідування подавати до суду зауваження (відгук) компетентної особи з приводу проведеної експертизи [3, с. с. 126-127].

Таким чином, з упевненістю можна стверджувати, що питання забезпечення процесуальних прав та законних інтересів учасників кримінального провадження під час проведення судової експертизи заслуговують на подальшу увагу як науковців, так і практиків.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Бондаренко О.О.

Література

1. Кримінально-процесуальний кодекс України // ВВР Української РСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України // Голос України від 19.05.2012. - № 90-91.
3. Сегай М. Я. Пропозиції з питань удосконалення регламентації судової експертизи в проектах процесуальних кодексів України / М. Я. Сегай, Г. М. Надгорний, Б. М. Ісакович // Вісник Академії правових наук України. – Х., 1999. - № 2 (17). – С. 124-133.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИДІВ ПРЕЦЕДЕНТУ І РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Оганесян Марина Оганесівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету

Імені В. Н. Каразіна

e-mail: mogan7@i.ua

Ключові слова: прецедент, судова практика, загальнообов'язковість, правова визначеність.

Термін «прецедент» (від лат. *praecedēns* – попередній) використовується у контексті судового прецеденту в англосаксонській правовій сім'ї (країн «загального права»), судового прецеденту у романо-германській правовій сім'ї (країн «континентального права»), переконливого судового прецеденту.

Роль судового прецеденту як джерела права та механізму забезпечення єдності судової практики розглядалась у роботах Р. Гери, А. Дрішлюка, Д. Кирилюка, Р. Куйбіди, Т. Лесюка, Л. Луць, Б. Малишева, Б. Пошви, С. Шевчука, та багатьох інших дослідників. У межах цієї публікації є мета здійснити порівняльний аналіз видів прецеденту і формулювання на цьому підґрунті напрямків удосконалення ролі судового прецеденту у правовій системі України. Розглянемо три значення терміна «прецедент».

Судовий прецедент в англосаксонській правовій сім'ї. У країнах загального права лише частина регулювання встановлюється законами. Правила поведінки здебільшого встановлюються прецедентними рішеннями судів, які мають зворотну силу в часі. Рішення суду країн загального права направлене на вирішення конкретного спору або вирішення питання про застосування покарання до конкретної особи. Водночас правило створюється не за зразком континентальної норми права (гіпотеза – диспозиція – санкція), а шляхом формулювання аргументації, з якої виводиться певне правило, принцип, підхід («*ratio decidendi*»), застосування якої призвело до вирішення справи тим чи іншим способом за даних конкретних обставин. Рішення, що створює таким чином нове правило, має застосовуватись в частині *ratio decidendi* нижчими інстанціями (вертикальна дія прецеденту) або тим же судом чи іншими судами того ж рівня (горизонтальна дія прецеденту) при вирішенні «аналогічних» справ.

Прецедентні рішення є обов'язковими не в повному обсязі, а лише в частині *ratio decidendi*. Решта прецедентного рішення, зокрема і правові позиції, (мають назву «*obiter dictum*»), не є обов'язковою. При цьому єдиного загальновизнаного способу відокремлення *ratio decidendi* від *obiter dictum* не існує, тому таке відмежування може бути нелегким. Правило, що виводиться з аргументації прецедентного рішення, може неоднозначним тому, що сама аргументація викладається національною мовою, а багатозначність є невід'ємною ознакою будь-якої мови. Описаний вище підхід базується на доктрині «*stare decisis et non quieta movere*», або скорочено «*stare decisis*», що означає «слідування вирішеному раніше».

Спостерігається різниця у підходах правових систем: у країнах загального права використовується метод індукції – від окремого до загального, в той час як у країнах континентального права використовується метод дедукції – від загального до окремого. Звідси й якісна різниця між співвідношенням закону та судової практики: у континентальному праві судова практика доповнює закон, а в загальному праві навпаки: закон доповнює судову практику. Тому ці два підходи не можуть бути ототожнені, доки існує зазначена різниця між співвідношенням закону та судової практики.

Судовий прецедент у романо-германській правовій сім'ї. Під судовим прецедентом у романо-германській правовій сім'ї розуміється інститут усталеної судової

практики (*jurisprudence constante*), який є інструментом правотворчості судів країн континентального права.

Правотворення включає в себе і інтерпретацію, тлумачення закону, і не обмежується встановленням текстів норм. Йдеться не про офіційне тлумачення, а про тлумачення у судовій практиці, без якого правозастосування є неможливим, яка не має загальнообов'язкової сили і має значення лише для сторін у цих справах. Можна вести мову про здійснення правотворення судовою практикою, якщо інтерпретація щодо певного правового питання поширюється настільки, що стає загальновживаною – усталеною. Слід зробити висновок, що встановленні правила поведінки не зводиться до словесної форми закону, а включити до цього поняття і тлумачення. З цього випливає правотворча функція усталеної судової практики. Така судова практика є джерелом права країн романо-германської правової сім'ї, зокрема України.

Істотною відмінністю континентального прецеденту від англосаксонського є те, що останній може бути створений одним судовим рішенням, в той час як континентальний прецедент створюється завдяки появі низки судових рішень. Механізм створення прецеденту усталеною судовою практикою є досить гнучким для того, щоб реагувати як на зміну законодавства, так і на розвиток правової доктрини. Слідування доктрині *jurisprudence constante*, як і слідування доктрині *stare decisis*, не дає можливості забезпечити повної правової визначеності, передбачуваності судових рішень. Втім, не слід і намагатися досягти повної правової визначеності, бо така визначеність стала б на заваді розвитку права. Дійсно, існує діалектична суперечність між правовою визначеністю і розвитком права. У країнах континентального права всеохоплююче правове регулювання здійснюється законодавством, яке не може бути скасоване судовим рішенням, і це є аргументом на користь вищого рівня правової визначеності у таких країнах порівняно з країнами загального права. Механізм створення прецеденту усталеною судовою практикою є саморегулятивним і не потребує жодного закріплення у законодавстві, - так само, як і механізм створення прецеденту в англосаксонській правовій сім'ї та механізм переконливого прецеденту (з чого, зокрема, випливає помилковість відповідних законодавчих ініціатив).

Переконливий прецедент. У країнах обох правових сімей існує і спільний для них вид прецеденту – переконливий прецедент (*persuasive precedent*): окремі судові рішення, які самі по собі не створюють прецеденту ані в англосаксонському, ані в континентальному значенні, тим не менше з огляду на авторитетність суду, що їх прийняв, істотно впливають на практику інших судів, хоча і не є обов'язковими для них. Зокрема, прецедент, створений судом нижчої інстанції, може мати значення переконливого прецеденту для суду вищої інстанції. Переконливий прецедент може створюватись і рішенням іноземного суду та впливати на практику національного суду, що особливо поширено у країнах загального права. Важко переоцінити і роль переконливого прецеденту при застосуванні міжнародних договорів різними національними судами, де англосаксонський прецедент не може застосовуватись, оскільки, як зазначено вище, «міжнародне право не знає *stare decisis*». У країнах континентального права переконливими прецедентами є окремі рішення вищих судів, які створюють підґрунтя для подальшого формування усталеної судової практики.

Зокрема, і рішення Верховного Суду України (ВСУ) та вищих спеціалізованих судів України мають силу переконливого прецеденту. Дійсно, кожний суддя, якому відома правова позиція вищої судової інстанції з того чи іншого питання, не може не брати її до уваги, як виходячи з авторитетності вищої судової інстанції, так і з огляду на можливе оскарження та скасування його рішення. Водночас ситуація, за якої суддя, наприклад, першої інстанції, не погоджуючись з позицією ВСУ, ухвалює своє рішення всупереч цій позиції, ризикуючи наступним скасуванням свого рішення, є нормальною, такою, що відповідає Конституції, і, більше того, є необхідною.

Розвиток судового прецеденту у правовій системі України. Нашій державі, як і будь якій іншій країні романо-германської правової сім'ї, притаманні судові прецеденти у

вигляді усталеної судової практики (*jurisprudence constante*) та переконливого прецеденту (в першу чергу - рішень ВСУ та вищих спеціалізованих судів).

Основною різницею між роллю судового прецеденту в країнах «загального права» і в Україні, як складової системи «континентального права» є метод застосування прецеденту і ієрархія його в системі джерел права в цілому. Продовжуючи тему про роль судового прецеденту у правовій системі України в першу чергу потрібно проаналізувати судову реформу, яка була недавно проведена. Зокрема, уваги заслуговують норми Закону України № 2453 «Про судоустрій і статус суддів».

Цей нормативно-правовий акт в ст. 38 надає Верховному Суду України повноваження переглядати справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом. У цьому контексті також слід відзначити ст. 360-7 Цивільного процесуального кодексу України, яка визначає, що Рішення Верховного Суду України, прийняте за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення з підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Суди зобов'язані привести свою судову практику у відповідність з рішенням Верховного Суду України.

Варто згадати ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», яка встановлює, що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права».

Висновки. Всі розглянуті вище види судових прецедентів істотно відрізняються. Континентальна система права ставиться до англосаксонського прецеденту як до незвіданого, з обережністю. Прецедент сприймається як вторинне джерело права лише для уточнення своєї правової позиції. Тоталітарне минуле може гальмувати повноцільний розвиток судового прецеденту у правовій системі України.

Враховуючи вищевикладене, проаналізувавши теоретичну базу та практичну реальність застосування судового прецеденту, ми можемо прийти до висновку, що в Україні були зроблені перші спроби до імплементації в правову систему судового прецеденту як джерела права у вигляді висновків Верховного Суду України та обов'язковості рішень Європейського суду з прав людини. Незважаючи на це, механізм застосування та функціонування судового прецеденту в наших правових реаліях потребує удосконалення та чіткої регламентації в законодавстві.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Григоренко Є.І.

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІДУВАННЯ ОСОБИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КАТУВАНЬ

Озар Вікторія Григорівна
ад'юнкт Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: nikol_vika@mail.ru

Ключові слова: катування, освідування.

Важливе значення для повного, всебічного, об'єктивного дослідження всіх обставин вчинення злочину є проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, однією з яких є освідування особи, яка проводиться відповідно до ст. 241 КПК України. Освідування – це

слідча дія, що полягає в огляді підозрюваного, свідка чи потерпілого для встановлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Метою освідування є виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет [2, с. 616]. Освідування є тією слідчою дією, проведення якої має важливе значення при розслідуванні катувань.

Освідування як слідчу дію необхідно відрізнити від освідування судово-медичного. Для провадження слідчого освідування не вимагається спеціальних медичних пізнань. При провадженні ж судово-медичного освідування необхідні спеціальні знання в галузі медицини, оскільки вирішенню підлягають спеціальні питання: про причини і давність спричинення тілесних ушкоджень, ступінь їх тяжкості, ступінь сп'яніння, з'ясування природи анатомічних або фізіологічних аномалій та інше. Такий судово-медичний огляд слідчий доручає керівнику медичної установи, судово-медичному експерту або лікарю. За його результатами складається акт або видається довідка [2, с. 617].

Основні положення тактики проведення освідування були розглянуті у наукових працях В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, І.Є. Биховського, С.П. Єфімичева, В.П. Колмакова, Н.І. Кулагіна, Є.Д. Лук'янчикова, В.І. Попова, М.В. Салтєвського, В.М. Тertiшника, Ю.Г. Торбіна, В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова, І.М. Якімова та інших, проте прийняття нового КПК України поставило ряд питань, пов'язаних з процесуальними та тактичними особливостями проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Під час розслідування катувань завжди рекомендовано проводити освідування підозрюваного та потерпілого з метою встановлення наявності чи відсутності слідів злочину, тілесних ушкоджень чи особливих прикмет. Це є одним із способів збору речових доказів.

Фактичною підставою для прийняття рішення про проведення освідування є наявність достатніх даних про те, що на тілі певної особи є особливі прикмети чи сліди злочину, виявлення чи засвідчення наявності яких має значення для кримінального провадження. За необхідності проведення освідування особи слідчий звертається до прокурора, який виносить постанову про це, отже, юридичною підставою проведення освідування є лише постанова прокурора.

Проведенню освідування в ході розслідування катувань повинна передувати належна підготовка, в яку мають входити дії по збору й аналізу інформації про спосіб заподіяння ушкодження і засоби злочину, характер дій самооборони, час і місце заподіяння тілесного ушкодження, оскільки ця інформація дозволить слідчому змодельовати характер та локалізацію можливих тілесних ушкоджень. Важливо також правильно визначити місце та час проведення освідування. При виборі місця освідування слід приймати до уваги мету проведення слідчої дії. Якщо це пов'язано з дослідженням тілесних ушкоджень і зняття пов'язок та бинтів, то її слід проводити в лікарській установі для надання при необхідності медичної допомоги. При визначенні часу проведення необхідно пам'ятати, що це невідкладна слідча дія, звернення з якою може призвести до втрати доказової інформації.

До освідування можуть і повинні бути залучені спеціалісти, які володіють знаннями в різних галузях науки та техніки, і можуть надати суттєву допомогу у виявленні та фіксації слідів катувань. Питання про залучення даних фахівців має бути вирішено ще на підготовчому етапі.

До освідування під час розслідування катувань обов'язково необхідно залучати як спеціалістів криміналіста і судово-медичного експерта або лікаря. Участь особи, яка має спеціальні знання в галузі медицини, допомагає при виявленні таких слідів злочину як тілесні ушкодження, сліди від операцій, сліди біологічного походження, які залишились на тілі суб'єкта або зразки об'єктів біологічного походження, які необхідно відібрати у особи.

Так, при огляді тіла живої особи судово-медичний експерт або лікар звертає увагу слідчого на такі особливості, які не були помічені ним (наприклад, на незначний рубець або пігментовану ділянку шкіри, які могли бути наслідком видалення якої-небудь особливої прикмети); дає характеристику наявних на тілі ушкоджень; допомагає правильно описати

виявлені ушкодження, точно вказавши їх локалізацію у відповідності з анатомічними даними про будову тіла людини; допомагає визначити форму ушкодження, його розміри, властивості, колір, здійснює дії, безпосередньо спрямовані на вилучення виявлених слідів злочину (крові, сперми тощо); консультує слідчого про обставини, які ним спостерігаються з точки зору медичних знань, роз'яснює причини і наслідки виявлених ушкоджень та інших слідів злочину, а також деяких видів особливих прикмет, висловлює припущення про час, механізм виникнення виявлених слідів, а також про можливе розташування потерпілого і злочинця в момент утворення на тілі обстежуваної особи тих чи інших ушкоджень; висловлює міркування про ті сліди і ушкодження, які можуть бути виявлені на тілі інших учасників злочину або на місці події [3, с. 182].

Роль спеціаліста - криміналіста також не слід недооцінювати, так як основний метод огляду тіла людини – це просте спостереження, але для виявлення слідів, які не піддаються візуальному спостереженню (краплини крові чи сперми, татування, яке намагалися знищити та інше), та для виявлення опіків, слідів від лугів чи інших хімічних речовин слід використовувати техніко-криміналістичні засоби, які здатні виявляти такі сліди.

Отже, зазначені суб'єкти залучаються до проведення вказаної слідчої (розшукової) дії лише як спеціалісти і самостійного письмового висновку за результатами дослідження не дають.

До участі в освідуванні слідчому слід запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих), які повинні бути тієї ж статі, що й особа, при освідуванні якої вони будуть присутні. Закон допускає проведення освідування без участі понятих у випадку застосування безперервного відеозапису ходу проведення даної слідчої дії (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Робочий етап освідування під час розслідування катувань можна умовно поділити на три стадії: підготовчі дії до проведення освідування, етап безпосереднього огляду тіла людини, заключний етап освідування [5, с. 316]. На першій стадії робочого етапу слідчий повинен виконати такі дії: видалити з приміщення всіх сторонніх осіб; запросити учасників слідчої дії; засвідчитися в особистості освідуваної особи та інших учасників; оголосити постанову про проведення освідування; роз'яснити всім учасникам мету, задачі слідчої дії; роз'яснити присутнім їх права та обов'язки; попередити спеціалістів про відповідальність за ухилення від виконання своїх обов'язків; попередити понятих про недопустимість розголошення відомостей, які стануть відомі їм у ході освідування, а також про недопущення дій, які принижують гідність освідуваної особи або таких, що можуть заподіяти шкоду її здоров'ю; розкрити у загальному вигляді процедуру проведення освідування і послідовність проведення дій; з'ясувати в учасників слідчої дії, чи не бажає хто з них заявити які-небудь клопотання або зробити заяви [5, с. 318].

Другий етап – безпосередній огляд тіла людини слід проводити в такій послідовності: спочатку проводиться загальний огляд людини, який проводять зверху вниз, від загального до конкретного, фіксується одяг. Якщо для встановлення особливих прикмет або слідів злочину необхідно оглянути частини тіла людини, які закриті одягом, то слідчий пропонує освідуваній особі роздягнутися повністю або зняти визначені предмети одягу. У випадку відмови освідуваної особи виконати ці дії слідчий проводить освідування у примусовому порядку. Якщо освідування проводиться з метою встановлення особливих прикмет, то слідчий може обмежитися оглядом тих ділянок тіла освідуваної особи, на яких можуть знаходитися прикмети, що відшукуються. У тих випадках, коли метою освідування є встановлення слідів злочину, тіло освідуваної особи піддається суцільному огляду: спочатку слідчий оглядає відкриті частини тіла, а потім ті частини тіла, які закриті одягом, потім пропонує експертам за допомогою криміналістичної техніки оглянути тіло освідуваної особи з метою відшукування доказів. Виявлені сліди злочину необхідно пред'явити понятим та описати в протоколі, звертаючи увагу на те, що в процесі опису тілесних ушкоджень чи особливих прикмет слід дотримуватися такої послідовності: вказувати спочатку конкретне місце їх виявлення на тілі людини, вид слідів, їх кількість, взаємне розміщення та

розміщення відносно частин тіла, їх форму, розміри, стан, колір, характер країв ран і поверхні, а також наявність виражених особливостей.

Статтею 29 Конституції України закріплено право кожної людини на особисту недоторканність, у зв'язку з чим КПК передбачає цілий ряд гарантій, які спрямовані на захист честі і гідності осіб, що піддаються освідуванню. Зокрема, слідчому чи прокурору забороняється бути присутніми при освідуванні особи іншої статі, якщо це пов'язано з необхідністю оголення останньої. У такому разі за дорученням слідчого освідування може проводитися судово-медичним експертом або лікарем (які можуть бути будь-якої статі), а його результати заносяться до протоколу зі слів лікаря чи експерта. Або слідчий має право звернутися до прокурора або керівника органу досудового розслідування з клопотанням про доручення провадження освідування слідчому тієї ж статі, що і освідуваний. При освідуванні не допускаються дії, які принижують гідність освідуваної особи або є небезпечними для її здоров'я.

Освідування може супроводжуватися фіксуванням наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів.

У науковій літературі досить широкий загальний науковців вказують на ефективність використання фотозйомки і відеозапису під час проведення освідування. Проте В. Маринів зазначає, що нерозуміння змісту і значення таких засобів може призвести до негативних моральних наслідків – моральних страждань, сприйняття цих дій як таких, що принижують людську гідність. Моральний обов'язок слідчого – пояснити особі, яка освідується, істинну мету використання науково-технічних засобів, переконати її в тому, що не буде спричинена шкода її честі, гідності і здоров'ю [4, с. 76]. Однак, в ч. 4 ст. 241 КПК України зазначено, що зображення, демонстрація яких може розглядатись як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

Заключний етап освідування заключається у фіксації ходу і результатів проведення цієї слідчої дії. Основним способом фіксації є протокол. У протоколі не дається пояснень, інтерпретації знайдених фактів, явищ, не висловлюються думки слідчого про механізм утворення тих або інших слідів, їх походження. У протоколі лише фіксуються знайдені на тілі сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети.

Таким чином, освідування при розслідуванні катувань є важливою слідчою (розшуковою) дією, під час якої може бути з'ясовано, чи є на тілі потерпілого чи підозрюваного: особливі прикмети, які саме і їх локалізація; які-небудь пошкодження, сліди злочину та їх локалізація; частинки тих або інших речовин. Крім того потрібно наголосити на тому, що освідування, як і огляд місця події, відноситься до невідкладних слідчих дій, оскільки зволікання з його проведенням може привести до втрати доказів внаслідок дії особи, яка підлягає освідуванню, направлених на знищення слідів злочину, а інколи й особливих прикмет. Освідування займає особливе місце серед усіх слідчих дій, так як виявлені та зафіксовані сліди, з'ясована інформація в ході проведення даної слідчої дії слугує підставою для висунення нових чи відхилення старих версій, сприяє подальшому ефективному розслідуванню катувань.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Степанюк Р.Л.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К.: Преса України, 1997. – с. 80.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1/ за ред.: В.Я. Тацій, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
3. Даниленко А.В. Деякі проблемні питання освідування осіб/ Даниленко А.В., Савчук Т.І., Купріянова Л.С., Гусєва В.О.// Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 1. – С. 180–185.

4. Маринів В. Правові засади освідування особи/ Маринів В.// Вісник Прокуратури. – 2003. – № 12 (30). – С. 71–76.
5. Чаплинський К.О. Організаційно-тактичні аспекти слідчого освідування/ Чаплинський К.О.// Економічно-правовий часопис: збірник наукових праць. – 2011. - № 2. – С. 314-321.

ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ (ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Остапчук Р.В.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: антикорупційна політика, корупція, державна влада

Антикорупційна політика сучасної держави Україна є важливим і одночасно складним напрямом внутрішньої державної політики. Ми пропонуємо визначати антикорупційну політику як цілісну соціокультурну політичну модель запобігання корупційних ризиків і їхніх можливих проявів, уміння прогнозувати ситуацію й вибірково використовувати засоби проти злочинів, пов'язаних з корупцією [1; с. 123]. Як і будь-який інший вид державної політики антикорупційна політика має реалізовуватись у відповідності до низки соціально обумовлених принципів. Думки науковців-правників щодо переліку і змісту принципів антикорупційної політики розділяються. Так, О. В. Шевченко вважає, що головними принципами є об'єктивність, практичність спрямованість та радикальність заходів [2; с. 129]. А. А. Батчаєва поділяє принципи антикорупційної політики на дві групи: загальноправові, що притаманні всім сферам суспільних відносин і відображають якісні характеристики права в цілому (принцип захисту прав і свобод людини і громадянина, принцип законності, принцип невідворотності відповідальності за скоєння корупційних правопорушень), та спеціально-правові або організаційні, які орієнтовані на безпосередню діяльність суспільства й держави в сфері протидії корупції (принципи комплексного використання політичних, організаційних, інформаційно-пропагандистських, соціально-економічних, правових, спеціальних і інших заходів, пріоритетне застосування превентивних заходів, співробітництво держави з інститутами громадянського суспільства, міжнародними організаціями й фізичними особами) [136, с. 95–96]. В цілому погоджуючись з існуючими підходами, вважаємо за необхідне доповнити вказані переліки та акцентувати увагу на трьох основних принципах:

Принцип гнучкості, адаптації до конкретних умов. Корупція є явищем, що характеризується надзвичайною здатністю пристосовуватися до антикорупційних заходів та вбудовуватися у соціальну реальність. Вона постійно видозмінюється, набуває нових форм, ховається під різними ширмами, які зовні можуть мати цілком законний характер. В цих умовах спроба застосовувати уніфіковані методи протидії корупції у всіх сферах суспільного життя, на різних територіях та протягом тривалого часу знижує ефективність антикорупційної діяльності і навіть може призвести до зворотного ефекту, викликати зростання корупційних проявів на окремих ділянках. Тому правові рішення у сфері протидії корупції повинні бути новими, можливо, неординарними, але обов'язково науково обґрунтованими. При цьому необхідно, щоб ці рішення були соціально адекватними (виконували функцію «відображення») і в той же час містили в собі ефект «випереджального відображення» [3; с.101]. Принцип гнучкості антикорупційної політики вимагає діяльності «на випередження», тобто постійного вдосконалення механізмів протидії корупції, своєчасного реагування на зміни, що відбуваються у політиці, економіці, культурі, національному законодавстві, міжнародних відносинах.

Принцип врахування особливостей культури суспільства. У різних соціально-історичних умовах може формуватися відмінне розуміння корупції, неоднакове ставлення до неї. Одні й ті самі діяння в одному суспільстві можуть розглядатися як корупційні, а в іншому – як цілком прийнятні. Це залежить від різних чинників, у тому числі й від етичних установок. Французький дослідник Ф. Ірібарн розглядає два основних типи етики. В основі першого лежить ідея про те, що, виконуючи свої обов'язки, індивід повинен поважати інших індивідів незалежно від ставлення до них. Основоположним для другого типу етики є збереження вірності групі, до якої належить індивід (сім'я, клан, мережа). По відношенню до «чужих» дозволено все. У зв'язку з цим автор зазначає, що боротися з корупцією в суспільствах, де превалює вірність групі, можна лише за допомогою засобів, адаптованих до цього типу етики [4; с. 27–30].

Принцип збалансованості стимулів і покарань. Неможливо досягти успіху у подоланні корупції в довгостроковій перспективі лише на основі репресій та залякувань. Оскільки в основі будь-якої діяльності знаходиться інтерес, протидія корупції має бути спрямована на те, щоб зацікавленість у законній діяльності переважала над інтересом у корупційних практиках. Задля цього необхідно одночасно здійснювати заходи, спрямовані на зниження привабливості корупції та підвищення привабливості законослухняної поведінки. Скажімо, якщо держава більше уваги приділяє притягненню до відповідальності винних у забрудненні навколишнього середовища, то з'являється стимул для уникнення відповідальності шляхом підкупу контролюючих органів. Якщо ж створити пільги тим підприємцям, які впроваджують технології, що зменшують викиди шкідливих речовин у повітря та воду, вони будуть зацікавлені ті кошти, які раніше спрямовувались на хабарі, спрямувати у розвиток виробництва, оскільки від цього вони матимуть цілком легальний економічний ефект.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Передерій О.С.

Список використаних джерел

1. Крючков А. В. Антикоррупционная политика в России: политологический анализ / А. В. Крючков // Философия права. – 2010. – № 5. – С. 123–127.
2. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції / О. В. Шевченко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 5. – С. 129–133.
3. Батчаева А. А. Об определении принципов антикоррупционной политики / А. А. Батчаева // Актуальные проблемы гуманитарных и общественных наук. – 2011. – № 7. – С. 95–98.
4. Трофимов В. В. Правовая политика как научная основа правовых реформ / В. В. Трофимов // Государство и право. – 2010. – № 6. – С. 101–104.

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ» У ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Панчішний С.В.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Державний суверенітет – це історично обумовлена політико-юридична властивість сучасної держави, що відображає її верховенство і рівень її самостійності у вирішенні внутрішніх питань та у взаємовідносинах з іншими державами і міжнародними організаціями (корпораціями). Під сучасною державою тут розуміється той тип держави, що

утворився внаслідок Вестфальської угоди у XVII столітті та (з деякими модифікаціями) зберігається до наших часів. За сучасних умов розвитку держави та міжнародних відносин, пов'язаних зі створенням органів світового співтовариства і добровільним вступом держави у них (ООН, Рада Європи, Європейський Союз, СНД, СЕП тощо), поняття суверенітету зазнає певних змін. При збереженні самостійності і незалежності у внутрішніх і зовнішніх справах країни-члени названих міжнародних органів добровільно визнають їх верховенство з окремих питань внутрішнього життя та міжнародних відносин: права людини, екологія, безпека тощо. По суті — це втілення ідей обмеженого суверенітету, однак, на повній демократичній, розумній основі.

Слід зазначити, що на сьогодні у юридичній науці категорія «державний суверенітет» тлумачиться по-різному: **як ознака держави, як принцип суспільно-політичного життя, як специфічна властивість держави. Розглянемо ці підходи.**

По-перше, суверенітет виділяється як одна з обов'язкових, невід'ємних **ознак** держави. Відкривши будь-який підручник з теорії держави і права, можна переконатися, що серед основних ознак держави згадується і про суверенітет [1: с.120]. Д. Тепс говорить про те, що «суверенітет обумовлений самою природою держави, є її необхідним атрибутом» [2; с.31]. Більшість вітчизняних юристів додержуються тієї точки зору, що «немає суверенітету – немає держави» [3; с.10]. Ця традиція тягнеться ще з XVI століття, коли у Європі вперше введено у визначення держави ідею суверенітету як найсуттєвішої її ознаки.

По-друге, суверенітет розглядається як певний **принцип** суспільно-політичного життя. З одного боку, це може бути конституційний принцип, котрий розглядається в одному контексті з концепціями поділу влади, суспільного договору, верховенства закону у регулюванні суспільних відносин. Наприклад, П.І. Новгородцев вважає, що «суверенітет є принцип об'єднання соціальних сил на підґрунті загального і рівного для всіх права» [4; с.463]. З іншого боку, на думку деяких авторів, це є принцип рівнопартнерських міжнаціональних відносин. Й.Д. Левін говорить про те, що суверенітет – це, перш за все, політичний, а також юридичний принцип [5; с.369]. Як юридичний принцип суверенітет формується у відповідності з позитивним правом даної епохи, в першу чергу – з державним та міжнародним правом, та змінюється разом з ним, у відповідності зі змінами соціально-економічних та політичних умов. Як політичний принцип суверенітет висуває свої вимоги самому праву. Але, як будь-який інший політичний принцип, він також виражає мінливі соціально-економічні і морально-політичні умови поступального розвитку людства.

По-третє, під суверенітетом розуміють специфічну **властивість** держави, її здатність виконувати покладені на неї функції. Наприклад, Н.А. Ушаков дає таке визначення держави: «держава – це особлива організація з управління справами існуючого на певній території людського суспільства, котра володіє специфічною властивістю суверенітету» [6; с.12]. Як властивість держави розглядають суверенітет і В.М. Лазарєв [7; с.12-13]. А.А. Чалий підкреслює, що «суверенітет – це не просто властивість, але ще й здатність реалізовувати те, чим ти називаєшся» [8; с.18]. Дана точка зору була вперше сформульована германською юридичною школою Лабанда – Еллінека. Так, на думку Еллінека, «суверенітет є не безмежність, а здатність юридично не зв'язаної зовнішніми силами державної влади до виключного самовизначення» [9; с.463].

Існують також і інші визначення суверенітету. Він розглядається як «соціально-політична функція моно - і поліетнічних держав», як «політико-правова якість держави», як «стан держави», як «необмежений авторитет» тощо. Досить часто суверенітет держави асоціюють також з сукупністю її суверенних прав, але це питання буде розглянуто нами більш детально у другому розділі нашого дослідження.

Так чи інакше, є підстави заключити, що зміст категорії «суверенітет» багато в чому залежить від історичних аспектів розуміння сутності держави і державної влади. Держава, яка набуває ознак і властивостей юридичної особи, характеризується не лише наявністю владних повноважень, але й обов'язками та відповідальністю у відповідності з національним

законодавством та міжнародним правом. Але від цього суверенітет держави не зникає та не обмежується, а набуває більш об'ємної, правової форми та юридичного змісту.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Передерій О. С.

Список використаних джерел

1. В.М. Корельский Теория государства и права / Корельский В.М., Перевалов В.Д.– М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 2000. – 616с.
2. Тэпс Д. Концептуальные основы федерализма /Д. Тэпс. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 204с.
3. Манелис Б.Л. Проблема суверенитета и ее значение в современных условиях. /Б.Л. Манелис– Ташкент, „Наука” 1964. – 306с.
4. Новгородцев П.И. Об общественном идеале. / П.И. Новгородцев – М.: Изд-во «Пресса», 1991. – 638с.
5. Левин И.Д. Суверенитет /И.Д. Левин. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 373с.
6. Ушаков Н.А. Государство в системе международно-правового регулирования /Н.А. Ушаков. – М., 1997. – 62с.
7. Суверенитет в государственном и международном праве. «Круглый стол» журнала «Советское государство и право» //Советское государство и право. – 1991. - №5. – С. 3-38.
8. Скакун О.Ф. Теория государства и права /О.Ф. Скакун. – Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704с.
9. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 752с.

СМЕРТНА КАРА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Паращенко Анна Віталіївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: anna.parashhenko@mail.ru

Ключові слова: кримінальне право, смертна кара, злочин, покарання, Міжнародна амністія, помилування.

Тема смертної кари в кримінальному праві на сьогоднішній день являється достатньо актуальною у різних країнах світу, тому що суспільство умовно кажучи поділилось навпіл одна частина людей за смертну кару інша проти, але треба розуміти що в деяких країнах смертна кара призначається за дрібні злочини, в деяких смертна кара відсутня зовсім навіть за злочини великої тяжкості, тому не можна сказати на перший погляд потрібна смертна кара чи ні. Для того щоб це зрозуміти потрібно розглянути застосування смертної кари в деяких країнах світу.

Смертна кара - одне з найдавніших покарань. Вона застосовувалася ще до того, як виникло кримінальне право в сучасному сенсі цього слова. «Позбавлення життя як вид суспільної розправи з злочинцями зустрічалося незрівнянно раніше», - писав один з найвизначніших російських вчених Н.С.Таганцев[1,с.57]. Спочатку вона виникла в ході реалізації принципу таліону - «око за око, зуб за зуб». Згідно з цим принципом, справедливим покаранням за заподіяння смерті іншій людині була смертна кара. Крім того, свою роль зіграв і існував у багатьох суспільствах звичай кровної помсти,

яку була покликана замінити смертна кара, яка здійснюється від імені держави. Незважаючи на те, що в подальшому для більшості діянь принцип таліона був замінений виплатою грошового штрафу на користь потерпілого, смертна кара зберігалася в більшості держав. Страта була дуже поширеною, але з часом у багатьох країнах вона була скасована.

У сучасному цивілізованому суспільстві страта у багатьох юрисдикціях являється незаконною, а в інших - законним кримінальним покаранням лише за надзвичайно тяжкі злочини. Проте в Китаї вона застосовується досить широко і за менші провини, такі як: хабарництво, сутенерство, підробка грошових знаків, приховування податків, браконьєрство (зокрема, видобуток амурського тигра) та інші. У російській та радянській юридичній практиці для позначення смертної кари в різний час використовувалися евфемізми «вища міра соціального захисту», «вища міра покарання», а в більш пізні часи «виняткова міра покарання», так як офіційно вважалося, що смертна кара в СРСР як міра покарання не практикується, але застосовується у вигляді винятку як покарання за особливо тяжкі загальнокримінальної і державні злочини. Найпоширенішим видом страти в сучасному світі є розстріл. Також широке поширення мають повішення, смертельна ін'єкція, електричний стілець, відсікання голови і побиття камінням.

Розглянемо смертну кару у деяких країнах

У Великобританії

У середньовічній Англії вішали за дрібні крадіжки, причому у великих кількостях. Тільки в лондонському районі Тайберн (місце страти для простолюдинів) в царювання Едуарда VI щорічно в середньому стратили 560 осіб. За дисциплінарні проступки у військах і на флоті вішали на реї; за фальшивомонетництво варили в окропі або в маслі (аж до XVII століття). Крім того, застосовувалися нівечення начебто урізання носа, вух, мови. В цілому за вироком суду смертю каралися 123 складу злочину. Повішення за крадіжку було скасовано на початку царювання Вікторії, однак, ця смертна кара як і раніше застосовувалася до вчинення вбивства, якщо тільки вбивці не вдавалося довести свою неосудність. Такий порядок зберігався протягом ще 130 років. Остання публічна страта в Англії відбулася 26 травня 1868 року: перед Ньюгейтом був повішений Майкл Барретт, ірландський терорист. За два тижні до того відбулася остання публічна страта в Шотландії. Однак непублічні страти проіснували ще дуже довго: так, вішати продовжували і після Другої світової війни.

У Франції

У Франції при старому режимі цареубийці стратили через четвертування. Також було широко поширене колесування, повішення за ребро та інші болісні покарання, особливо завзято вживалися проти гугенотів і бунтарів у царювання Людовика XIV. У 1792 році була введена гільйотина, і в подальшому більшість страт, окрім як за вироком військового суду (у цьому випадку був звичайний розстріл), проводилися через гільйотинування (у Кримінальному кодексі Франції 1810 року стаття 12 говорить, що «всякому засудженому до смерті відсікається голова»). Вже 21 січня 1793 року був страчений на гільйотині Людовик XVI. Остання страта через відсікання голови гільйотиною сталася в Марселі, у правління Жискара Д'єстена, 10 вересня 1977 року (всього за його семирічний термін - 1974-1981 - було страчено тільки три людини). Страченого, туніського походження, звали Хаміда Джандуби; він викрав і вбив свою колишню співмешканку, яку раніше примушував до занять проституцією, а перед смертю довго катував. Це була остання кара не тільки у Франції, але і у всій Західній Європі. Франсуа Міттеран, незабаром після вступу на посаду в 1981 році, ввів повний мораторій на смертну кару, якому було присвоєно статус закону.

В Німеччині

У державах Німеччини традиційно відсікали голову (як, наприклад, Карлу Занду), причому знаряддям обезголовлювання часто служив не сокира, а меч. Крім цього в середньовіччі існували й інші кари. Так, найбільші жахи полювання на відьом (страта через спалення та ін.) були не в Іспанії, а в Німеччині XVII століття, причому протестанти нічим

не поступалися католикам. Страта через спалення застосовувалась також за фальшивомонетництво і підпал. За подружню зраду четвертували. При цьому для жінок, які вчинили подружню зраду, а також для матерів, що вбили свою дитину, була передбачена особлива вища міра: утоплення. Існували й інші види смертної кари (колесування, поховання живцем, посаження на кількість і т. д.). Нерідко перед самою вищою мірою застосовувалися тортури та інші увечашуючі покарання. Страта на території ФРН та Західного Берліна була скасована в 1949 році (хоча деякі з нюрнберзьких страт були приведені у виконання в 1951 році, це було лише правосуддя США, на території Німеччини). У ГДР смертна кара була скасована в 1987 році (до 1966 року вживалася гільйотина, замінена в тому році розстрілом).

В інших західноєвропейських країнах

В Австро-Угорщині вішали, але лише тих, хто досяг 21 року. З-за цього Гаврило Принцип убив ерцгерцога Франца-Фердинанда та його дружину, що послужило приводом до початку Першої світової війни, і Габрилович, кинув бомбу, отримали 20-річне ув'язнення, а трьох їхніх товаришів, бомб не які кидали, нікого не вбили, але досягли віку 21 рік, повісили 3 лютого 1915 року.

В Іспанії в часи Середньовіччя смертна кара була звичайною справою. Найбільш відома практика її застосування проти єретиків та інших неугодних католицької церкви людей, хоча історичні дані показують, що світські суди виносили смертні вироки незрівнянно частіше. Відомий болісний спосіб страти, що проіснував до другої половини XX століття: іспанська гаррота, різновид зашморгу, що пройшла шлях від простої мотузяній петлі до металевого обруча, занутого на ший жертви. У 1975 році король Хуан Карлос I скасував смертну кару - це було одним з перших його розпоряджень при вступі на престол.

У Португалії смертну кару повністю була скасована в 1867 році. В Швейцарії смертна кара існувала лише в деяких кантонах. У Ватикані страта офіційно існувала в 1929-1969 роках, проте цей вирок жодного разу не виносився.

Смертна кара в Росії Єдиним видом смертної кари в Росії є розстріл. У СРСР, крім розстрілу, допускалася смертна кара через повішення - щодо ряду категорій військових злочинців, засуджених на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР № 39 від 19 квітня 1943 року. З 1 січня 2010 року суди присяжних повинні були почати діяти в останньому суб'єкта федерації, де їх досі не було - в Чеченській Республіці. У зв'язку з цим Верховний суд звернувся із запитом про можливість застосування смертної кари з цього моменту в Конституційний суд. 19 листопада 2009 року Конституційний суд своїм визначенням № 1344-Про-Р «Про роз'яснення пункту 5 резолютивної частини Постанови Конституційного Суду Російської Федерації від 2 лютого 1999 року № 3-П» визнав неможливість призначення смертної кари у зв'язку з зобов'язаннями по протоколу № 614

У Білорусії

Сьогодні Білорусь - єдина країна в Європі і в СНД, де застосовується смертна кара. Смертна кара призначається за 12 категорій злочинів у мирний час та в 2 - у воєнний час.

На Україні

Відсутність смертної кари є обов'язковою умовою для перебування держави в Раді Європи. Це стало однією з причин скасування смертної кари на Україні, де мораторій на виконання смертних вироків уперше почав діяти в 1995 році, незадовго до вступу в цю міжнародну організацію. Проте через кілька місяців смертні вироки знову стали виконувати, дійшовши висновку, що рішення про мораторій було прийнято без дотримання належної процедури. Таке положення речей могло призвести до виключення України з Ради Європи; в 1997 році мораторій на виконання смертних вироків знову почав діяти. 30 грудня 1999 року Конституційний суд визнав, що смертна кара суперечить Конституції України, чим остаточно заклав шлях до її відновлення. У зв'язку з цим у 2000 році Верховна рада внесла зміни до Кримінального кодексу, якими остаточно вилучила поняття «смертна кара» з офіційного списку кримінальних покарань України. Видом смертної кари, який застосовувався раніше в

новітній Україні, завжди був розстріл, як і в усіх інших державах, які утворилися в результаті розпаду СРСР.

У Центральній Європі

У Литві в XX столітті законодавство передбачало розстріл. В грудні 1926 року після державного перевороту за вироком суду були розстріляні четверо керівників комуністичної партії - Каролис Побажає, Раполас Чарнас, Казіс Гедрис і Юозас Грейфенбергерис. У 1927 році за шпигунство на користь СРСР був страчений колишній начальник литовського генштаба Константин Клещінскій. У 1930-ті роки вища міра могла виконуватися і в газовій камері: так були страчені деякі учасники селянських заворушень 1935 року. У Польщі до 1939 року за політичні злочини застосовувався розстріл (був розстріляний Елігиуш Невядомський - вбивця президента Нарutowича), за інші особливо тяжкі — повішення.

В СРСР вища міра покарання (розстріл) застосовувалася за державні злочини (зрада Батьківщині, шпигунство), умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, розкрадання державного або громадського майна в особливо великих розмірах і деякі особливо тяжкі злочини - постійно; та за дезертирство, ухилення від військової служби, відмова від виконання наказу начальника, насильство - у воєнний час.

В Угорщині практикувалася смертна кара через повішення. Таким чином був страчений Імре Надь та багато інших учасників восстання 1956 року. Скасована в 1990 році.

Слова про смертних страт у СРСР з 1945 року цілком застосовні і до країн радянського блоку, тим більше, що найчастіше їхні закони були копією радянських. В кінці 1940-х - початку 1950-х роках в Угорщині, Чехословаччині, Болгарії та ін. проводилися процеси над «ворогами народу» за зразком радянських, які зазвичай завершувалися стратами через повішення або розстріл. Після падіння соціалістичних режимів страта у всій Східній Європі була скасована, включаючи і Румунію.

В США

В кінці XIX століття був винайдений електричний стілець, вперше застосований в 1890 році і незабаром увійшов у загальне вживання, так що в багатьох штатах він витіснив повішення. Леон Чолгош, анархіст, який вбив президента Мак-Кінлі в Буффало, був п'ятдесятим злочинцем, якого стратили (29 жовтня 1901 року) в штаті Нью-Йорк за допомогою цього пристосування. Газову камеру в США почали застосовувати у 1924 році, але вона не отримала такого широкого поширення.

В даний час закони різних штатів передбачають п'ять способів страти:

- Повішення
- Розстріл
- Електричний стілець
- Газова камера
- Смертельна ін'єкція

Культура смертної кари в штатах США зазвичай включає право засудженого на останню вечерю - їжу, таку, що готується за кілька годин до страти згідно з його проханням (з певними обмеженнями) і право на останнє слово безпосередньо перед виконанням вироку. При карі зазвичай присутні свідки. Кількість і склад осіб, які мають право бути присутніми при страті, розрізняються в різних штатах, але, як правило, таке право мають родичі засудженого і його жертв, адвокати, священник.

Близький Схід і Азія

На Близькому Сході мають місце кошти кари, які використовуються з давніх часів: побиття камінням, відсікання голови мечем і повішення. У часи Османської імперії було поширено посаження на кіл (невідомо, власне це турецька кара або успадкована від Візантії), перейшло до сусідніх православних народів, в тому числі в Росію (в 1614 році був посаджений на палю отаман Заруцький, а в 1718 році майор Глебов) і Румунії (господар Валахії Влад III Цепеш, відомий як Дракула - герой роману Брема Стокера, віддавав перевагу

саме цей спосіб, за що і прозивався Цепеша, тобто «саджаючим на кіл»). В республіканській Туреччині (тобто в Туреччині наших днів) до скасування смертної кари в 2002 році існувало тільки повішення, причому ця міра покарання перестала діяти відразу після заборони; так, Оджалану, спочатку засудженому до страти, вирок був замінений на довічне ув'язнення.

В Ізраїлі смертна кара є вищою мірою покарання для дуже обмеженого числа злочинів, у тому числі для воєнних злочинців, зрадників, розпалювачів війни та організаторів геноциду. За час існування держави страчені дві людини: 30 червня 1948 року помилково розстріляний капітан Армії оборони Ізраїлю Меїр Тувианський за звинуваченням у зраді і шпигунстві на користь Великобританії (пізніше було встановлено, що суд над ним проходив з грубими процесуальними порушеннями, і він був повністю реабілітований), а в 1962 році був повішений колишній співробітник гестапо та Головного управління імперської безпеки (РСХА) нацистської Німеччини Адольф Ейхман.

В Ірані та Афганістані смертна кара цілком звичайна, і в XX столітті чимало керівників цих держав кінчило життя на шибениці, в тому числі Наджібулла (повішений талібами в 1996 році на автокрані).

В Іраку страта практикується досі. У 2006 році були страчені через повішення Саддам Хусейн і ряд його найближчих соратників.

В Саудівській Аравії і в даний час застосовується такий середньовічний вид страти, як відсікання голови. Існують навіть цілі династії катів, передають своє мистецтво у спадок. Взагалі, у багатьох шаріатських країнах дружин, змінили чоловікові і гомосексуалістів забивають камінням.

У Китаї наших днів широко вживається розстріл, якому піддаються власники публічних будинків, засуджені за хабарництво чиновники, тощо, причому особливо масові страти бувають перед китайським Новим роком. При Мао Цзедуні часто відсікали голову; при старих імператорів використовувався такий екзотичний вид страти, як «смерть від тисячі порізів». У середньовічному Китаї були поширені і більш екзотичні і болісні види страт, як, наприклад, страта з використанням бамбука, гнилий човни котла з вапном та ін

У державах Південно-Східної Азії (у Сінгапурі, Малайзії тощо) вішають за зберігання наркотиків, у тому числі й іноземних громадян. Особливу винахідливість у способах умиртвіння своїх громадян проявив режим Пол Пота. В Японії існує смертна кара через повішення. Багато учасників секти «Аум Сінрікьо» були до неї засуджені, однак про виконання цих вироків невідомо. Є вона і в Південній Кореї, де, зокрема, до неї був засуджений колишній президент республіки Чон Ду Хван (пізніше помилуваний). У Північній Кореї крім цього виду страти також застосовують розстріл. У Таїланді раніше застосовували розстріл з кулемета, нині використовується в основному смертельна ін'єкція.

В Індії злочинців страчено через повішення, проте це відбувається рідко. У 2012-2013 рр. було страчено дві людини. Страту ще одного злочинця запланована на 12 вересня 2014 року.[2]

Але смертної кари можна було уникнути шляхом помилування. Під помилуванням розуміється відміна покарання чи заміна його на більш м'яке по відношенню до конкретної особи за рішенням верховної влади.[3,с.403.] У цьому велику роль грала Міжнародна амністія—**неурядова організація**, [4]заснована у Великобританії у 1961 році, що має на меті проведення досліджень та дій, спрямованих на попередження та припинення грубих порушень **прав людини**, а також допомогу тим, чиї права вже були порушені.

З всього вище сказаного можна зробити висновок, що смертна кара жорстоке, покарання, тому слід уділяти цьому велику увагу тому що це покарання може бути винесено помилково. Тоді це буде вбивство ні в чому не винної людини, людину у якого є сім'я, близькі, який би зміг зробити багато для суспільства і держави. Тоді чи потрібна смертна кара в правовій державі? Я вважаю , що смертна кара потрібна ,але за деякі злочини а саме жорстокі і якщо їх людина робить свідомо .Тому що ,як що людина робить це свідомо ,то

вона і буде продовжувати це робити, а як що вона буде знати, що за цей злочин передбачена смертна кара то вона вже задумається робити це, чи ні.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Трубников.В.М.

Література

- 1.См.: Таганцев Н.С. Смертельная казнь. Сборник статей. СПб. 1913. - с.57.
- 2.<https://ru.wikipedia.org/>
- 3.Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть / под общ. ред. С. П. Щербы. — М.: Юрлитинформ, 2009. — С. 403.
- 4.<http://uk.wikipedia.org/wiki/>

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Передерій М.І.

студент 7 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: mishka19.09@mail.ru

Закон України «Про державну службу» від 17 листопада 2011 р., що має набрати чинності з 1 січня 2015 р. (далі Закон про державну службу) [1], закріплює нову для правової системи України модель державної служби. У зв'язку з цим доцільним вбачається розглянути принципи державної служби, які містяться у новому законі.

Принципи державної служби – це базові еталонні засади здійснення державними службовцями професійних обов'язків у відповідності до інтересів держави і суспільства [2; с.536]. Закон про державну службу закріпив такі її принципи як:

Принцип верховенства права. Так, відповідно до ст. 8 Конституції України [3] визнається і діє принцип верховенства права. Даний принцип вказує на честь і повагу до демократичних принципів, державні службовці мають дотримуватися букви і духу закону.

Принцип патріотизму є новелою серед принципів державної служби. Принцип патріотизму робить акцент на переважанні інтересів суспільства над особистими інтересами особи. Діяльність державного службовця повинна ґрунтуватися на відданості Українському народу, пріоритеті інтересів України перед інтересами інших держав та перед власними інтересами.

Принцип служіння Українському народу. Пріоритетним показником ефективності роботи державних службовців стає якість надання державних послуг, інакше кажучи, державна служба буде орієнтована на населення як споживача державних послуг.

Принцип законності полягає в тому, що державні службовці зобов'язані діяти тільки на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією, міжнародними договорами, ратифікованими Україною, законами та прийнятими на їх основі підзаконними актами.

Рівний доступ до державної служби передбачено, що громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби. Цей принцип передбачає, що мають забезпечуватись рівні можливості та однаковий порядок дотримання процедур для всіх кандидатів при проведенні конкурсу, просуванні по службі, оплаті праці тощо.

Принцип професіоналізму ґрунтується на європейському розумінні професійності державної служби, що полягає в об'єктивності, справедливості та неупередженості під час підготовки політичних та прийняття адміністративних рішень, незалежності професійної

позиції державного службовця від впливу політичного чи приватного інтересів, відданості інтересам суспільства, лояльності до держави та її легітимного політичного керівництва.

Принцип доброчесності. Під принципом доброчесності слід розуміти спрямованість дій державного службовця виключно на захист публічного інтересу та відмова державного службовця від керівництва приватними інтересами при здійсненні наданих йому повноважень.

Принцип політичної неупередженості вбачається як неприпустимість демонстрування політичних поглядів під час виконання службовцями посадових обов'язків.

Прозорість діяльності державного службовця як принцип передбачає заборону обмеження доступу осіб до інформації, яка не є таємною чи конфіденційною, з метою приховування певних дій чи відомостей, що підривають службовий авторитет державного службовця і може зашкодити репутації органу, в якому він працює, а також надання завідомо неповної або недостовірної інформації.

Принцип персональної відповідальності державного службовця означає, що державні службовці несуть у встановленому порядку юридичну відповідальність персонально.

В цілому аналіз сутності принципів державної служби, що містяться у Законі про державну службу дає підстави стверджувати, що вони відповідають публічному характеру сучасної державної служби України, допомагають утвердити її якісно нову модель. Реалізація системи принципів державної служби забезпечить ефективність інституту державної служби.[4]

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Передерій О.С.

Список використаних джерел

1. Закон України про державну службу від 17.11.2011 р. №4050-VI // Урядовий кур'єр. - 2012. - 17 січ. - №8.

2. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України : наук. журн. = Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy : acad. j. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - К. : НАДУ, 2003 - N 3. Принципи державної служби в Україні: сучасні підходи / Л. Курочка. - С .66-72.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗБУДОВИ ВОЄННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (БЕРЕЗЕНЬ 1917-КВІТЕНЬ 1918 РР.)

О.С. Передерій,

к.ю.н., доцент, доцент
кафедри державно-правових
дисциплін юридичного факультету
ХНУ імені В.Н. Каразіна

Є.І. Григоренко,

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри державно-
правових дисциплін юридичного
факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: Українська Центральна Рада, Збройні Сили УНР, Українське Народне військо, воєнна організація, військові.

Період державотворчої діяльності Української Центральної Ради дав наступним поколінням неабиякий досвід заснування ключових державно-владних структур і інституцій. Важливим, з огляду на триваючий нині процес розбудови Збройних Сил, видається актуальним вивчення відповідного історичного досвіду.

Правові основи військового будівництва Законом від 3 січня 1918 р. – «Про утворення Українського Народного війська» [1]. Цим актом передбачалося, що українське військо (народна міліція) створювалося для захисту рідного краю від зовнішнього нападу. Затверджувався територіальний принцип комплектування військових частин у повітах та губерніях. Спочатку проводився набір інструкторів, які об'єднувалися в окремі військові частини – сотні, курені, полки, дивізії та корпуси і після відповідної підготовки вони повинні були проводити підготовку населення повіту, губернії. Законом Генеральне секретарство у військових справах зобов'язувалося терміново розробити закон про народну міліцію, а до прийняття закону – негайно приступити до організації і набору інструкторських кадрів та формування з них окремих військових частин. Відповідно до закону територія держави поділялася на три військові округи: Київський, Харківський та Одеський.

Окрім цього, законом передбачався порядок набору військових інструкторів та їх правовий статус. Зокрема вказувалося, що інструктори приймалися на підставі договору вільного найму на певний строк з оплатою 100 крб. на місяць, а за виконання спеціальних обов'язків передбачалася додаткова плата. Була визначена і кримінальна відповідальність за розірвання договору. До інструкторів приймалися громадяни України віком від 19 років.

Було також унормовано питання внутрішнього життя військових. Ці питання регулювалися статутами. Військові статuti були підзаконними нормативно-правовими актам, які затверджувалися військовим міністром. Вони найбільш детально регулювали всі актуальні питання військової служби.

Наказом № 21 від 10 лютого 1918 р. було введено в дію Статут Осібної Армії УНР. Статутом було затверджено єдину назву військовослужбовців «козак», котрі у своїх громадських правах були рівні, а за виконанням службових обов'язків користувалися усіма правами громадян без обмежень. Передбачалися основні обов'язки військовослужбовців, де було вказано, що кожний громадянин УНР, перебуваючи на службі, зобов'язаний захищати життя, інтереси і добробут трудящого народу України. Також цим актом скасовувались військові ранги, а службове становище козаків визначалося посадою.

У кінці статуту визначався статус судової влади у війську. Військовий суд мав визначену структуру: дивізійні суди – суди першої інстанції; корпусні суди – апеляційні суди; Генеральний Суд УНР, який здійснював вищий контроль за судівництвом. Цим статутом були скасовані ротні та полкові військово-революційні суди, що позитивно вплинуло на якість військового судівництва. Але великим недоліком законодавства був затверджений § 47 Статуту загальний принцип судівництва, де встановлювалося, що під час розгляду судових справ суд мав керуватися совістю і законами, які не суперечили законодавству УНР і революції. Таке судочинство не забезпечувало гарантій від свавілля, беззаконня. Отже, захистом від цього могла бути тільки всебічно розроблена система законодавства з питань судочинства.

Подальшим кроком в правовому оформленні Збройних Сил УНР було ухвалення 25 березня 1918 р. Закону «Про політико-правове становище військових». Цей нормативно-правовий акт обмежував військовослужбовців у деяких правах політичного характеру. Військовослужбовцям заборонялося, зокрема, брати участь у спілках, гуртках, товариствах, партіях, радах, комітетах та інших організаціях політичного характеру [2; с. 17]. Але військовослужбовці не позбавлялись пасивного політичного права. Параграфом 1 передбачалась можливість обрання військовослужбовців у законодавчі органи на рівні з іншими громадянами. Юрисдикція цього Закону поширювалась на військовослужбовців та вільнонайманих службовців Збройних Сил. Отже, в армії було вирішене питання деполітизації, депортації, оскільки, на той час було важливим виведення армії з-під впливів різних політичних сил.

Таким чином, можна стверджувати, що розбудова Збройних Сил УНР вийшла з-під впливу романтично-революційного уявлення про роль війська і стала поступово на тверду правову базу. Це підтверджується розробкою і прийняттям закону «Про утворення Українського Народного війська», створенням та впровадженням Статуту Осібної Армії УНР, прийняттям Закону «Про політико-правове становище військових».

Список використаних джерел

1. Закон УЦР про утворення Українського народного війська (народної міліції), 3 січня 1918 р. // ЦДАВО України, ф.1076, оп.1, спр.6, арк.2
2. Якупов Н. Большевики во главе революционных масс. 1917 – январь 1918. /Н. Якунов – К.: Издательство Киевского университета, 1967. - 247 с.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ.

Пилаєва Вікторія Миколаївна

аспірант кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна

Активізація інтеграційних процесів та розвиток глобального інформаційного простору визначили зростання значущості незалежності держав. На цьому шляху основним стратегічним ресурсом, основою розвитку та, водночас, показником культурної, традиційної та національної самоідентифікації держави виступає національний інформаційний базис.

В інформаційній сфері практика сьогодення вже нині обумовлює потребу ґрунтовного осмислення проблеми інформаційного суверенітету для проєкції відповідних результатів у методах конкретної діяльності як у інтересах націй, держав, усіх соціальних структур суспільства, так і відповідно до розвитку загальноцивілізаційних тенденцій у інформаційній сфері. [8 С.10]

З іншого боку деякі дослідники розвивають теорію вільного потоку інформації та заперечують існування такої правової категорії, як „інформаційний суверенітет” відкидаючи цим самим об’єктивні умови розвитку правовідносин у сфері інформації та потребу держави в нормативно-правовому регулюванні таких правовідносин. Так, український науковець Б. Кормич вважає недоречним використання в законодавстві такої дефініції як „інформаційний суверенітет” та визначає, що можливість існування відокремленого національного інформаційного простору виключається розвитком інформаційних технологій та інформаційних відносин у процесі глобалізації та інформатизації та суперечить положенням цілого ряду міжнародних правових актів. На противагу автор пропонує використовувати в законодавстві такі категорії, як „національний інформаційний ринок” та „компетенція держави в інформаційній сфері”.

У свою чергу європейські фахівці виступають проти використання поняття «інформаційний суверенітет», посиляючись на норми міжнародного права, які встановлюють, що право на свободу вираження поглядів та на інформацію є тим правом, що існує «незважаючи на державні кордони».[8 С.112]

Водночас переважна більшість вітчизняних дослідників дотримуються позиції, що закріплення „інформаційного суверенітету” не суперечить міжнародним стандартам оскільки не перешкоджає реалізації суб’єктами правовідносин права на інформацію, а навпаки створює умови для його реалізації.

Інформаційний суверенітет – це стан самостійності формування певних ресурсів даних, створених у результаті здійснення державою своєї свободи, за рахунок держави або суб'єктів держави, внаслідок реалізації права на інформацію, що забезпечує рівність її у міжнародному інформаційному просторі, які вказують на її авторську належність державі, органам влади, місцевого самоврядування та іншим суб'єктам державної влади.[4]

У нормативному обороті на теренах нашої держави поняття „інформаційного суверенітету” з'явилося у 1992 році, з прийняттям Закону України „Про інформацію”. Статті 53 та 54 встановлювали основу та гарантії інформаційного суверенітету України, але змінами, внесеними до цього закону 09.05.2011 р., ці статті були виключені.

Сьогодні Закон України „Про Національну програму інформатизації” нормативно закріплює тільки поняття „інформаційного суверенітету держави”, як здатність держави контролювати і регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави. Поряд з цим виникає питання щодо доцільності даного формулювання у згаданому акті. Адже, дане поняття не використовується в законі поза частиною його визначення та не відтворює раніше скасовані норми Закону України „Про інформацію”. Надалі проблема державного забезпечення інформаційного суверенітету була висвітлена в Постанові Верховної Ради України „Про діяльність Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади щодо забезпечення свободи слова, задоволення інформаційних потреб суспільства та розвитку інформаційної сфери в Україні” від 16.02.1999 р., в якій зазначалося, що Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади належним чином не забезпечують реалізацію державної інформаційної політики, спрямованої на утвердження свободи слова, плюралізму і демократичних засад інформаційної діяльності, інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки України. Пункт 3 визначив: „вважати за необхідне прискорити розробку проектів основ державної інформаційної політики, законів про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України.”

Прийнятою у червні 2002 року „Програмою діяльності Кабінету Міністрів України” до ключових завдань Уряду було віднесено розвиток і вдосконалення системи гарантування інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки держави, запобігання злочинам у сфері інформаційних технологій.

Про необхідність забезпечення інформаційного суверенітету держави згадується і в «Доктрині інформаційної безпеки України», затвердженій Указом Президента в 2009 році.[3] Згідно з пунктом 4.1.4 Доктрини інформаційної безпеки України, держава, з метою забезпечення інформаційної безпеки України, має вживати у зовнішньо-політичній сфері заходи, що спрямовані на інтеграцію в міжнародні інформаційно-телекомунікаційні системи та організації на засадах рівноправності, економічної доцільності та збереження інформаційного суверенітету, а також гарантувати своєчасне виявлення зовнішніх загроз національному інформаційному суверенітету та їх нейтралізацію.

Таким чином можна констатувати, що державна політика забезпечення інформаційного суверенітету визначається цілим рядом законодавчих актів, які однак позбавлені того рівні нормативної конкретики, який дійсно міг би гарантувати ефективне функціонування та захист інформаційного суверенітету в Україні. При цьому основними напрямками вдосконалення нормативно-правової основи інформаційного суверенітету мають стати: чітке визначення категоріального апарату, розробка та прийняття спеціального закону про інформаційний суверенітет або у разі прийняття Інформаційного кодексу, включення до нього відповідних положень, створення нової редакції Закону України „Про інформацію”, приведення у відповідність до цього інших нормативно правових актів та створення правової основи комплексного державного механізму гарантування інформаційного суверенітету.

Пріоритетом державної інформаційної політики є змістовне наповнення національного інформаційного простору, що продукує для українського суспільства духовність, ідеологію, світогляд, патріотизм, розуміння інтересів своєї держави задля

збереження та розвитку національних історичних традицій, національної ментальності та самобутньої культурної спадщини в контексті євро інтеграційних прагнень України. На цьому шляху категорія „інформаційного суверенітету” може розглядатися як видова по відношенню до поняття „інформаційної безпеки”. Враховуючи, що основою інформаційного суверенітету України є національні інформаційні ресурси, до яких входить вся належна державі інформація, незалежно від змісту, форм, часу та місця створення, інформаційна безпека стає саме тим чинником, який забезпечує стійкий розвиток стану захищеності інформаційної структури, включаючи комп’ютерні мережі та інформаційно – телекомунікаційну структуру.

При цьому, однак, існує ціла низка інших чинників, які мають бути враховані для належного забезпечення державою інформаційного суверенітету. Серед них, актуальною проблемою є проведення органами державної влади недостатньо ефективної організаційної діяльності оновлення та використання суспільно значущих ресурсів інформації. Проблемними аспектами виступають: недостатня підтримка державою наукових, науково-прикладних досліджень у напрямі збереження і використання суверенних масивів інформації, обладнання центрів збереження інформаційних ресурсів необхідним устаткуванням для збереження наявних інформаційних ресурсів на всіх носіях, а також, забезпечення довгострокового зберігання електронної інформації, розроблення методик ефективного входження центрів концентрації суспільних інформаційних ресурсів у сучасну систему соціальних інформаційних комунікацій і забезпечення дієвих механізмів оновлення ресурсів соціальних інформаційних баз українського суспільства; існування слабкої міжбібліотечної координації, що утруднює використання наявних національних інформаційних ресурсів та унеможливорює їх представлення у всій повноті і потужності як повноправного суб’єкта глобального інформаційного простору; наявність суттєвих прогалин в організації забезпечення розвитку дистанційних форм інформаційного обслуговування всіх категорій користувачів; недостатня увага приділяється підготовці кадрів інформаційних працівників для задоволення потреб сучасної інформатизації; відставання в розробці та впровадженні нової техніки, програмних продуктів та інформаційних технологій, повільне впровадження новітніх зарубіжних технологічних здобутків у процес інформатизації України, що гальмує ефективне функціонування інформаційної основи розвитку суспільства; недостатня участь у міжнародному інформаційному співробітництві.; відсутність необхідного рівня правового захисту від комп’ютерної злочинності, комп’ютерного тероризму та несанкціонованого проникнення в суверенні масиви інформації, що становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, а також інформацію, що є власністю держави чи спрямовану на забезпечення потреб та інтересів українського суспільства. Крім цього, державна інформаційна політика не забезпечує належним чином захист інформаційного суверенітету при поповненні відповідних суверенних масивів інформації новими надходженнями через канали всіх видів ЗМІ, що значною мірою звужує можливості української держави в донесенні до громадян повного змісту та результатів своєї діяльності.

Беручи до уваги вище зазначені чинники, на нашу думку провідними напрямками державної інформаційної політики забезпечення інформаційного суверенітету мають стати: законодавче визначення та забезпечення стратегічних напрямів розвитку і захисту національного інформаційного простору; визначення норм, засад і меж діяльності зарубіжних та міжнародних суб’єктів у національному інформаційному просторі України; формування та захист інтересів України у світовому інформаційному просторі й міжнародних інформаційних відносинах; участь у заходах, що сприяють сталому розвитку національного інформаційного простору України та зміцненню її суверенітету; гарантування інформаційної безпеки України.

Підсумовуючи робимо висновок, що аналіз правових основ державної інформаційної політики забезпечення інформаційного суверенітету України свідчить про її відставання від сучасних темпів еволюції інформаційного суспільства та відсутність конкретного та дієвого

механізму правового регулювання відносин в цій сфері, що в свою чергу не забезпечує належний захист суверенного інформаційного базису .

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кагановська Т.Є

Література:

1. Закон України „Про інформацію” - ВВР, 1992, N 48, ст.650 // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
2. Закон України „Про Національну програму інформатизації” – ВВР, 1998, N 27-28, ст.181 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>
3. Проблеми нормативно-правового забезпечення інформаційного суверенітету України // <http://www.niss.gov.ua/articles/1466/>
4. Гапотій В.Д. Особливості сучасного розуміння інформаційного суверенітету держави // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2007. - №4. – С. 11-17;
5. Супрун, В. М. Інформаційний суверенітет як один з елементів інформаційної безпеки держави : теоретико-правовий аспект // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна – 2009. - № 841. - Право ; вип. 1(5). - С.136-139;
6. Супрун, В. М. Інформаційний суверенітет у системі суміжних юридичних категорій // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - Вип. 40. – 2008. - С .31-39;
7. Макаренко, Є. А. Інформаційна політика як чинник державного суверенітету України // Актуальні проблеми міжнародних відносин/ Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. Відносин // Вип. 80: ч. 1. - 2008. - С .28-33;
8. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 160 с.;
9. Дроздова, Г. В. Інформаційна політика України : принципи та стратегічні напрями // Одеський державний економічний університет. Науковий вісник/ Всеукр. асоц. молодих науковців. - № 9 (134). – 2011. - С .78-89;
10. Іванченко Ю.М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні // <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>
11. Стариш О.Г. Інформаційна політика держави в контексті глобалізації // автореферат дис / О. Г. Старіш ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. - К. - 2008. - 28 с

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРАВІ

Письменицький Андрій Анатолійович,
доцент кафедри правознавства, історичного
факультету Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С.Сковороди,
кандидат юридичних наук, доцент
Pismenitskiy7infolaw@rambler.ru

Ключові слова: новації в інформаційному праві, особливі суб'єкти інформаційних правових відносин, інформаційна юридична відповідальність
УДК 347.789:303

Реформування системи вищої освіти в Україні обумовлює удосконалення підходів до методики викладання дисциплін, відповідно до вимог європейського освітнянського

простору. Зокрема, це стосується і питання привнесення в навчальний процес авторського доробку вчених. Сьогодні виникає потреба у відході від консервативного аудиторного «начитування» класичних, догматичних конструкцій, категорій та заідеологізованих позицій. Інтенсивність розвитку інформаційних процесів в суспільстві також сприяє втіленню в інформаційно-спрямовані навчальні курси цілого комплексу новацій, що відповідають соціальним запитам та більш практичному орієнтуванню підготовки майбутніх фахівців.

Новації теоретико-правового змісту набувають сьогодні поширення і в інформаційному праві, як науковому напрямку юриспруденції, як галузевому напрямку в системі права і як дисциплінарному курсу підготовки правників всіх спеціалізацій. Актуальність цього питання загострюється в умовах інформаційної конфронтації України на міждержавному рівні з Російською Федерацією, на етапі, поки що, недосконалості розвитку інформаційного суспільства в українських реаліях. Одночасно, політичне декларування прагнення владних інститутів до більшої «прозорості», транспарентності своєї діяльності, у поєднанні з повсякденними прикладами масового ігнорування посадовцями законодавчо закріпленої свободи діяльності ЗМІ, переслідування журналістського корпусу за професійну діяльність та створення штучних перепон в здійсненні громадянами права на інформацію, підштовхує науковців до необхідності удосконалення своїх досліджень в напрямку підвищення якості інформаційної культури.

Саме ці обставини сприяли утворенню в інформаційно-правовому науковому просторі декількох концептуальних підходів, що значною мірою оновлюють бачення сучасних інформаційно-правових вчень. Серед таких наукових конструкцій, в першу чергу, доцільно виокремити: доктрину галузевості інформаційного права в системі національного права і законодавства; доктрину розширеного тлумачення права на інформацію; концепцію неординарності об'єкту інформаційно-правових відносин; вчення про особливих суб'єктів інформаційно-правових відносин; концепція правових засад інформаційного суспільства; вчення про інформаційний суверенітет держави; вчення про інформаційно-правову відповідальність.

На протязі останніх двадцяти років означені наукові проблеми були сферою досліджень таких вчених як: В.Д. Гапотій, О.С. Денісова, Т.Є. [Мураховська](#), А. А. Письменицький, О.С. [Рождественська](#), С.В. [Стасюк](#), В.М. [Супрун](#), В.С. Цимбалюк та інші.

Науково-методологічною основою вчинення питання про правові фундаментальні новації в інформаційно-правовій сфері виступають загально-філософські прийоми матеріалістичної діалектики, порівняльний аналіз та системно-структурний підхід до розуміння виокремлюючих характеристик правових відносин інформаційного спрямування.

Мета цієї роботи висвітлити в новому теоретико-правовому ракурсі значення окремих досягнень українських дослідників права для комплексного розуміння особливостей галузі інформаційного права.

Об'єктом дослідження виступає інформаційно-правове середовище суспільних відносин.

Безпосередній об'єкт вивчення в цій роботі – це новації теоретико-правового змісту у викладанні навчального курсу інформаційного права.

Кожному історичному типові права притаманна своя система, що відбиває особливості цього типу і всієї суспільної формації. З отриманням незалежності в Україні відбуваються ґрунтовні перетворення суспільних відносин, що спричиняють докорінні зміни в їх правовому регулюванні. Проходить процес трансформації системи права. Відтак, в нашій державі формується власна, оновлена система права, тому на основі сучасних наукових досягнень повинен формуватися і якісно новий погляд на цю систему.

Галузь права є однією з найважливіших основ формування системи законодавства, систематизації нормативно-правових актів, тому багато проблемних питань виникає саме при ідентифікації певного елемента як галузі. Від ступеня охоплення аспектів дослідження цієї категорії залежить і розвиток спеціалізованих юридичних дисциплін. Теоретики права та дослідники галузевих юридичних наук не раз наголошували на необхідності теоретичних

пошуків, узагальнень, пов'язаних з виникненням нових елементів в системі права. Так, О. Гавловський та А.Письменицький, оцінюючи структурний статус інформаційного права, наголошують, що однією з необхідних передумов розв'язання такого завдання є наукове розроблення низки проблем не галузевого, а загальнотеоретичного рівня. До таких науковці відносять наступні: з'ясування співвідношення між інформаційним законодавством і інформаційним правом; виділення критеріїв виокремлення «інформаційного права» у відносно самостійний, специфічний підрозділ системи права; визначення структурного («елементного») статусу цього підрозділу у системі права (галузь чи підгалузь, єдина чи комплексна) і т. ін.

Таким чином, очевидна необхідність формування відповідних історико-правових та теоретико-методологічних засад для розвитку галузевих юридичних наук, відтворення цілісної картини функціонування права як системи.

Науковими дослідженнями радянських часів було закладено основу вирішення теоретичних проблем системи права. Сьогодні в умовах побудови системи права і законодавства незалежної України ці проблеми набувають особливої актуальності, а відтак потребують і історико-правового узагальнення Реформування, що наразі відбувається в усіх сферах соціального життя, потребує інтенсивної нормотворчості, яка повинна здійснюватись на чіткому науковому підґрунті. Питання виявлення закономірностей існування та розвитку системи права належать до «вічних» у тому розумінні, що система права – це складна, багатофакторна система. З розвитком суспільних відносин вона не тільки поповнюється новими нормами, а й збагачується певними закономірностями їх упорядкування, які потрібно виявляти і досліджувати.

Очевидно, що багато в чому спрацював принцип наступництва, і тому система права України віддзеркалює основні риси системи права радянських часів; проте уже спостерігаються в ній суттєві зміни, отож юридична наука не повинна відставати від правової дійсності. Є потреба в розробці загальних теоретичних засад, виявленні нових існуючих закономірностей, обґрунтуванні сучасного категоріального апарату, що відповідало б особливостям системи права України.

Не применшуючи ролі й цінності попередніх наукових розробок, необхідно зазначити, що в українській науці дотепер немає комплексних історико-правових та теоретичних досліджень проблеми формування нових галузей у системі права нашої держави. Таким чином, глибоке вивчення її набуває особливого змісту та актуальності, що і зумовило вибір теми даної роботи.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці провідних вітчизняних і зарубіжних правознавців та вчених інших галузей соціального знання: філософів, соціологів тощо.

Емпіричну базу дослідження склали система законодавства та система права України.

Наукову джерельну основу даної роботи становлять, в першу чергу, дослідження вітчизняних науковців-правників, результати яких знайшли своє відображення у їх наукових статтях, дисертаціях та монографіях зі сфери інформаційно-правової спрямованості.

В.С. Цимбалюк, О.А. в контексті доктрини інформаційного суспільства та категоріального становлення предмету і методології інформаційного права звертається до питань галузевої характеристики цього напрямку юриспруденції в своїй монографії «Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства» 2011 року [1]. Автор розкриває сутність базових понять інформаційного права, таких, як "людина", "громадянин", "особа", "права", "свободи", "інформація" та "дані", висвітлено ґносеологію категорії "право". Визначено ознаки інформаційного права, наведено загальну характеристику його основних інститутів - засобів масової інформації, науки й освіти, інформатизації та Національної програми інформатизації, інтелектуальної власності, захисту персональних даних, електронної комерції, банкінгу, урядування й інформаційної

безпеки. Одночасно, обґрунтовується необхідність реформування інформаційного законодавства, запропоновано методику його кодифікації [1].

В дисертації О.С. Денісової “Роль преси у правовому інформуванні громадян України”, 2002 року [2], також йдеться про галузеві ознаки інформаційного права в інституціональному аспекті крізь особливості ролі ЗМІ в інформаційному соціальному обороті. Зокрема розглянуто проблеми теорії правового інформування та права на правову інформацію. Цим же автором у співавторстві з М.М. Денісовою та Б.В. Бабіним значно пізніше, у 2009 році, було проведено в роботі “Структурні механізми правового інформування населення в Україні” на монографічному рівні дослідження теоретичних та практичних проблем структурних механізмів правового інформування населення в Україні. Тут авторами визначаються такі класифікаційні види правового інформування як нормативно-правове і ненормативно-правове, що вперше удосконалює розуміння поширення інформації про правову дійсність на науковому юридичному рівні.

О.С. Рождественська пропонує в своїй дисертації “Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект)” 2009 року [3] новий підхід до розуміння інформаційного права крізь структуру самих правових відносин і, зокрема їх суб'єктного складу, шляхом розширення класифікації суб'єктів цих правовідносин. В цій дисертації охарактеризовано загальнотеоретичні аспекти щодо особливого суб'єкта інформаційних правовідносин. В результаті здійсненого аналізу сформульовано авторське визначення поняття «особливий суб'єкт інформаційних правовідносин»: це – суб'єкт права, фізична особа, якій відповідно до закону надається більша, ніж іншим суб'єктам інформаційних відносин, можливість у реалізації права на інформацію у зв'язку зі специфікою її професійної діяльності, яка спрямована на забезпечення і гарантування повноти права на інформацію іншим суб'єктам.

До специфіки правосуб'єктності особливих суб'єктів інформаційних правовідносин віднесено те, що їх право-, діє-, та деліктоздатність відрізняється від право-, діє- та деліктоздатності інших учасників. Відмінними рисами правоздатності особливого суб'єкта інформаційних правовідносин визнається те, що відповідно до закону він має додаткові права у сфері збору, використання і розповсюдження інформації; переваги на пошук, збір і отримання аналітичної інформації; право на використання різних джерел інформації; право на використання інформації різного статусу – як відкритої, так і закритої; право встановлювати режим доступу до інформації, наприклад, відносити інформацію до державної таємниці. Особливими суб'єктами інформаційно-правових відносин є журналісти, оперативні працівники правоохоронних органів, державні експерти з питань таємниць [3. с. 167-170].

Серед найновіших юридичних досліджень щодо інформаційно-правової сфери суспільних відносин, інформаційного права та інформаційного суспільства і правової держави доцільно виділити дослідження В.М. Супруна, який в своїй дисертації “Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету” 2010 року формулює авторський підхід до визначення поняття “інформаційний суверенітет” [4]. Так, інформаційний суверенітет України – це виняткове право України відповідно до Конституції і законодавства України, нормами міжнародного права самостійно і незалежно, з дотриманням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати і здійснювати внутрішні і геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері; державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику; розпоряджатися власними інформаційними ресурсами; формувати інфраструктуру національного інформаційного простору; створювати умови для його інтеграції в світовий інформаційний простір і гарантувати інформаційну безпеку держави [4, с. 15].

Автором проведено порівняльний аналіз цього поняття з суміжними категоріями “державний суверенітет”, “інформаційна безпека”, “свобода інформації”, “незалежність засобів масової інформації”.

У дисертаційному дослідженні Т. Є. Мураховської “Формування нових галузей в системі права України” 2011 року [5] на теоретико-правовому рівні автором загострюється

постановка наукового питання про розуміння інформаційного права як комплексної галузі, та здійснюється порівняння наукових концепцій щодо розуміння галузевих ознак в системі права.

У дисертації 2012 року Стасюк С.В. "Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект" [6] зустрічаємо узагальнення стану наукової дослідженості об'єкта правових відносин в інформаційній сфері. Як об'єкт інформаційних правовідносин тут розкриваються і складові права на інформацію, і безпосередньо сама інформація та її носії, і дії сторін таких відносин з приводу реалізації права на інформацію, як предметної основи інформаційного права. Згідно до авторського підходу, до структурних частин цінностей, які охороняються інформаційним законодавством, відносяться наступні: суб'єкти суспільних відносин; їх дії або стан по відношенню один до одного; певні блага та інтереси, що належать цим суб'єктам; предмети, залучені в сферу цих відносин. На думку автора, інформацію не потрібно ототожнювати з поняттями „відомості” та „повідомлення”. Відповідно до ціннісного підходу, інформація являє собою соціальне благо, яке входить до системи реальних життєвих відносин та системи матеріальних і духовних цінностей суспільства. Такий підхід призводить до можливості дати авторське визначення об'єкта інформаційних відносин: «це певне соціальне благо у вигляді втілення суб'єктами права в життя діянь щодо повідомлення, яке відображено на документальному чи іншому матеріальному носії, або публічно оголошено і містить відомості про різноманітні події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі».

До питань становлення галузі інформаційного права, свободи засобів масової інформації на шляху формування громадянського суспільства і правової держави звертається і автор цієї роботи в своїх наукових публікаціях з 1993 року та дисертації 1997 року "Взаємодія держави і засобів масової інформації" А.А. Письменицький [7] та монографії 2012 року «Загальна теорія інформаційного права» [8]. На основі аналізу теоретичної правової літератури і нормативно-правових актів ним досліджувались аспекти взаємодії засобів масової інформації з гілками державної влади, роль засобів масової інформації в становленні і розвитку демократії, проблеми і сфери правового регулювання діяльності засобів масової інформації, шляху і перспективи розвитку інформаційного права і законодавства. За ознакою хронологічності видань ці публікації можна визнати основоположними для становлення інформаційного права в Україні. В означених роботах в якості одного з новачків цих елементів виступає і авторська категоріальна конструкція розширеного тлумачення права на інформацію: «як права кожного на пошук і отримання, виготовлення, використання і зберігання, поширення і захист інформації, в будь-який вільно обраний спосіб і не залежно від кордонів» [8, с. 62]. Окрім цього, наголошується на можливості сучасного розуміння в режимі регулювання інформаційних відносин такого нового правового явища як інформаційно-правова відповідальність, що розуміється як систему заходів примусового характеру, передбачених чинним законодавством, що призводять до претерпівання порушником інформаційного законодавства певних обмежень в інформаційних правах і свободах [8, с. 133].

Таким чином, процес систематичних наукових розвідок в інформаційно-правовому напрямку поступово призводить до формування комплексної наукової школи теорії інформаційного права, що розвиває цілу низку новачків підходів до розуміння складних аспектів сучасних інформаційно-правових відносин.

Закономірною постає потреба у впровадженні в навчальний процес по курсу інформаційного права означених досягнень науковців попри цілу низку перепон (скорочення аудиторного навантаження, ігнорування потреби в індивідуальних формах навчання, видалення з навчальних планів невеликих дисциплінарних курсів), що переважно штучно створені на шляху організації підготовки фахівців правничого, журналістського спрямування, спеціалістів з питань громадських зв'язків, викладачів основ права та інших.

Корисним вбачається впровадження в методику викладання інформаційного права традиції «прив'язування» змістовних особливостей концептуальних положень до персоналій

авторів, які виступають їх розробниками, що досить успішно використовується в інших науках.

Література:

1. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія /В.С.Цимбалюк. - К.: "Освіта України", 2011. - 426с.
2. Денісова О. С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України. Дис...канд. юр. наук.: Національний університет внутрішніх справ 2003, 186 с.
3. **Рождественська О. С.** Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Рождественська Олена Сергіївна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 191 с.
4. **Супрун В. М.** Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Супрун Володимир Миколайович ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 20 с.
5. **Мураховська, Т. Є.** Формування нових галузей в системі права України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Мураховська Тетяна Єгорівна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 233 с.
6. **Стасюк С. В.** Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Стасюк Світлана Валентинівна ; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2012. - 20 с.
7. Письменицький А.А. Взаємодія держави і засобів масової інформації [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Письменицький Андрій Анатолійович ; Університет внутрішніх справ. - Х., 1997. - 22 с.
8. Письменицький А.А., Гапотій В.Д. Загальна теорія інформаційного права: Монографія. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. – 300 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН В ПРАВІ

Погребняк Оксана Сергіївна,
старший викладач кафедри
охорони інтелектуальної власності,
цивільного права та процесу
ХНУВС, к.ю.н.,
pogrebnyakoksana@mail.ru

Ключові слова: оціночні поняття, цивільне процесуальне право, прогалини в праві

Проблема удосконалення законодавства завжди є актуальною для правової науки і практики. Твердження, що право є бездоганим, видається невірним. Життєва практика завжди йде вперед статичної норми. У зв'язку із цим при застосуванні діючого законодавства в діяльності правозастосовчих органів виникають ситуації, які не знаходять свого прямого регулювання в законі, іншому нормативному акті, або іншими словами, суд у своїй практиці стикається з наявністю прогалин [1, с. 86]. Зважаючи, що забороняється відмова суду в розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини, сьогодні актуальним є питання подолання судом прогалин в праві, зокрема із використанням норм з оціночними поняттями.

У вітчизняній правовій науці особливо гостро стоїть проблема неоднозначності розуміння змісту оціночних понять, їх ролі в правозастосовній діяльності. Предметом

дискусії є процедура застосування оціночних понять, критерії та межі суддівського розсуду при їх застосуванні в праві, й зокрема, в цивільному процесуальному праві. Вказане негативно впливає на ефективність захисту прав та законних інтересів в цивільному судочинстві.

Першим завданням права при вирішенні проблем подолання та усунення правових прогалин полягає в тому, щоб запропонувати правовій практиці ефективну технологію мінімізації правових прогалин і інших дефектів, які перешкоджають нормальному функціонуванню правової системи [2, с. 36].

Історично склалося, що в країнах романо-германської правової сім'ї виключно законодавчі органи були наділені функцією заповнення прогалин в праві.

Певний виняток із вказаного становила практика Верховного Суду СРСР. В юридичній літературі відстоювалась точка зору, що судова практика є джерелом права у тому значенні, що вона створює певні правові положення, які формально не видаються у формі закону, тим не менш є певними правилами поведінки, застосування яких забезпечується органами державної влади. [3, с. 270]. Таким чином, роз'яснення суду, які містились у відповідних постановах, будучи нормативними по суті, з усією очевидністю заповнювали прогалини в праві [4, с. 139].

Модернізація правової системи, пристосування її до нових, більш динамічних умов життя, повинно супроводжуватись формуванням більш надійного і разом з тим більш мобільного арсеналу способів створення права. При цьому мова може йти про деяке розширення складу суб'єктів право творення (впершу чергу за рахунок «суду»), так і створення умов для саморозвитку, саморегулювання правової системи [2, с. 38].

Традиційно до засобів подолання прогалин в праві належать аналогія закону, аналогія права та субсидіарне застосування норм права [5, с. 182].

Важливу роль в механізмі подолання прогалин у праві у законодавстві відіграє судова практика. Вироблені останньою правоположення, до яких включається постанови пленумів Верховного та вищих спеціалізованих судів, й відповідні судові рішення, конкретизують закони, стають правовим орієнтиром при вирішенні спірних питань за умов, коли у нормативно-правових актах містяться прогалини [6, с.135]. У випадках розширеного тлумачення правових приписів має місце прояв суддівської правотворчості, за допомогою якої роз'яснюється та доповнюється зміст норм, принципів [7, с. 548].

Як слушно зазначає С. П. Погребняк, в деяких випадках інтерпретаційна і правозастосовна функція судової практики практично перетворюється на правотворчу. В рамках романо-германської правової сім'ї правотворча функція судової практики не є основною, а виконується як другорядна, яка доповнює правозастосовну та інтерпретаційну діяльність судів, компенсуючи недосконалість формально-юридичних джерел [8, с.96 –97]. Елемент судової правотворчості є особливо помітним при вирішенні так званих складних справ, які не можуть бути вирішеними шляхом простого нормозастосування і розглядаються в умовах таких недоліків правової системи, як нечіткість правових приписів, неоднозначність їх розуміння, наявність прогалин у правовій регламентації відносин і т.д. При вирішенні цієї категорії справ суддя використовує розширене правотворче трактування норми права, застосовує аналогію прав і закону, здійснює судову дискрецію [7, с. 547].

Звертається увага, що все частіше знаходять своє закріплення в законодавстві норми з оціночними поняттями. Дана правова конструкція застосовується як в галузях матеріального й процесуального права, з диспозитивним чи імперативним методами регулювання.

Як засіб законодавчої техніки, оціночні поняття мають певні переваги, є об'єктивно необхідними законодавству. При лаконічному викладенні тексту цивільно-правової норми вони забезпечують повноту і динамічність цивільного законодавства, дозволяють відобразити в праві явища морального етичного характеру, надають суб'єктам право вибору в конкретній ситуації найбільш доцільний варіант поведінки [9, с. 16]. Оціночні поняття пронизують всі інститути цивільного процесуального права, а від тлумачення цих понять

залежить вирішення важливих питань, пов'язаних з порушенням, підготовкою, розглядом і вирішенням юридичних справ в суді, виконанням судових актів [10, с.45].

Водночас, введення даної правової категорії до правової системи без чіткого розуміння критеріїв і межі їх тлумачення, може привести до негативних наслідків, що виявляються в помилковому уявленні про те, що оціночні поняття можна тлумачити неоднозначно [11].

Процес пізнання норми з оціночним поняттям являє собою єдність двох взаємодоповнюючих, однак не тотожних по своєму змісту, функціям і цілям процесів: тлумачення і конкретизація. При цьому специфічними особливостями такої діяльності при наявності оціночних понять є наявність вільного розсуду правозастосовчого органу, творчий характер такої діяльності, що супроводжується оцінкою, обумовленість результату нормами моралі [9, с. 16].

Так, дійсно, має місце ситуаційне застосування оціночних понять щодо конкретних обставин справи. Спочатку правозастосовчий орган має з'ясувати зміст оціночного поняття. Наступним елементом процесу тлумачення є роз'яснення, що виражається у вигляді логічно обґрунтованості висновків, отриманих в ході пізнання права [9, с. 38]. При відправленні судової діяльності суддя керується апіорними модельними уявленнями щодо здійснення правосуддя при вирішенні судової справи, які формально виражені в діючих нормах права. Однак з урахуванням усіх обставин, умов справи, суддя використовує суддівський розсуд [12, с. 83]. Здійснюючи свої дискреційні повноваження, правозастосовчий орган наповнює цивільно-правову норму конкретним змістом, визначаючи на свій розсуд варіант поведінки для учасника правовідносин. Однак ці конкретизуючі положення мають силу лише для даної конкретної ситуації, оскільки для іншої ситуації зміст оціночного поняття може бути іншим [9, с. 40].

Реалізація судового розсуду у випадку застосування оціночних понять цивільного та цивільного процесуального права є проявом суддівської нормотворчості, в результаті якої виробляються положення, які уточнюють зміст норми права [13, с. 18].

Важливо зазначити, що в країнах романо-германської правової сім'ї, до якої відноситься Україна, вироблені судом правоположення мають індивідуальний характер, а не джерелом права, та можуть слугувати лише примірним зразком застосування норм з оціночними поняттями.

При реалізації судового розсуду поряд з нормативними і спеціальними межами судового розсуду суд також встановлює межі судового розсуду шляхом наповнення змістом оціночних понять [14, с. 55].

Підсумовуючи вищезазначене, оціночні поняття в праві є сучасним засобом подолання прогалин в праві правозастосовними органами, що сприяє більш ефективному захисту прав та законних інтересів громадян.

Література:

1. Загайнова С. К. Судебный прецедент: проблемы правоприменения. – М.: Норма, 2002. – 176с.
2. Трофимов В. В. Восполнение пробелов в праве как правообразовательный процесс / В. В. Трофимов // Черные дыры в российском законодательстве. – №3. – 2008. – С. 36 – 38.
3. Вильнянский С. И. Значение судебной практики в гражданском праве / С. И. Вильнянский // Ученые записки. Ученые записки ВЮИОН. – М., 1947. – Вып. 9. – С. 239 – 290.
4. Лазарев В. В. Пробелы в праве и пути их устранения. – М.: Юрид. лит., 1974. - 184 с.
5. Кройтор В. А. Шляхи усунення та подолання прогалин у законодавстві/ В. А. Кройтор, Ю. І. Матат // Право і безпека. – № 2. – 2010. – С. 180 –184.
6. Матат Ю. І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в юридичній практиці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ю. І. Матат. – Х., 2013. – 200с.

7. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. – К.: Реферат, 2007. – 649 с.
8. Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї / С. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4. – С. 92 –99.
9. Лукьяненко М. Ф. Оценочные понятия гражданского права: теоретико-правовой анализ и практика правоприменения: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Лукьяненко Мария Федоровна. – М., 2010. – 53 с.
10. Опалев Р. О. Оценочные понятия в арбитражном и гражданском процессуальном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Опалев Рим Олегович. – Екатеринбург, 2008. – 28 с.
11. Фетисов О. Е. Оценочные понятия в праве: проблемы теории и практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Фетисов Олег Евгеньевич. – Тамбов, 2009. – 23 с.
12. Хорошковська Д. Ю. Роль суддівського розсуду в судовій практиці / Д. Ю. Хорошковська// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 8. – С. 80 – 87.
13. Лукьяненко М.Ф. Условия формирования судейского усмотрения при применении гражданско-правовых норм, содержащих оценочные понятия / М. Ф. Лукьяненко // Российский юридический журнал. – 2009. – № 5. – С. 144 – 155.
14. Ермакова К. П. Правовые пределы судебного усмотрения / К. П. Ермакова // Журнал российского права. – 2010. – №8. – С. 50 –58.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДОГОВОРУ ЛІЗИНГУ

Полуектов Сергій Васильович

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: договір лізингу, фінансовий лізинг, цивільно-правові відносини, лізингодавець, лізингоодержувач.

Договір лізингу є видом договору оренди (власне і сама назва договору в перекладі з англійської «leasing» означає оренду), і до нього застосовуються загальні положення про найм (оренду) з урахуванням особливостей, встановлених відповідними статтями ЦК України та законом.

Згідно зі статтею 292 Господарського кодексу України лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, що полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцеві або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів [2].

Найбільш популярним видом лізингу виступає фінансовий лізинг. Тому необхідно навести визначення фінансового лізингу, яке закріплено в ст. 1 Закону України «Про фінансовий лізинг», фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу [3].

Більш повно та зрозуміло наведене поняття в цивільному кодексі.

Частиною першою статті 806 ЦК України встановлено, що за договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцеві на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до

встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) [4].

Законом України «Про фінансовий лізинг» [3] надається визначення сторін. Так, відповідно до ст. 4 ЗУ «Про фінансовий лізинг», суб'єктами лізингу можуть бути:

- лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;
- лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;
- продавець (постачальник) – фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;
- інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Суть лізингової операції полягає в наступному: потенційний лізингоодержувач, у якого немає вільних фінансових коштів, звертається в лізингову компанію з діловою пропозицією про укладення лізингової угоди. Згідно цій угоді лізингоодержувач вибирає продавця, що займає потрібним майном, а лізингодавець набуває його у власність і передає його лізингоодержувачу в тимчасове володіння і користування за обумовлену в договорі лізингу плату. Після закінчення договору, залежно від його умов, майно повертається лізингодавцю або переходить у власність лізингоодержувача.

Взагалі для лізингу характерним є те, що за формою договору лізингу – це відносини оренди, а за економічною сутністю – це відносини купівлі-продажу і кредиту [1].

Договору лізингу властиві наступні ознаки:

1. Відплатність – полягає в обов'язку лізингоодержувача вносити періодичні платежі за користування отриманим у лізинг майном. Умова про розмір лізингових платежів є істотною умовою договорів лізингу.

2. Багатосторонність – багатосторонній характер договору лізингу обумовлює взаємне виникнення у кожної зі сторін взаємних прав і обов'язків.

3. Консенсуальність та реальність – як договір консенсуальний, лізинг повинен вважатися укладеним з моменту досягнення сторонами згоди щодо всіх істотних умов договору. Для договору лізингу такими умовами в будь-якому випадку є умови про предмет лізингу, строк лізингу та розмір лізингових платежів, а також інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди. Як договір реальний лізинг повинен вважатися укладеним з моменту фактичної передачі предмета лізингу у користування лізингоодержувача.

4. Тривалість – зобов'язання лізингоодержувача за договором лізингу мають триваючий характер. Він зобов'язується періодично виплачувати лізингові платежі. Його зобов'язання здійснюється протягом строку, визначеного у договорі.

Договір лізингу повинен бути укладений в письмовій формі, але її недодержання не впливає на дійсність правочину. У разі, якщо об'єктом лізингу є державне майно, або договір лізингу передбачає залучення державних коштів, чи для забезпечення виконання лізингового договору надаються державні гарантії, договір лізингу підлягає обов'язковій державній реєстрації у встановленому законом порядку. Такий договір вважається вчиненим з моменту його державної реєстрації. (ст. 210 Цивільного кодексу України)

Договір лізингу укладається у формі двостороннього правочину між лізингодавцем і лізингоодержувачем. Між лізингодавцем і продавцем майна укладається окремий договір на поставку чи купівлю-продаж предмета лізингу, у зв'язку з чим до відносин лізингу застосовуються також загальні положення про договір купівлі-продажу та договір поставки, якщо інше не встановлено законом або договором [4].

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Стефанчук Р. О.

Список використаної літератури:

1. Дунаєвська С. Порядок посвідчення договорів лізингу [Текст] / С. Дунаєвська, М. Башта. – Українська нотаріальна палата. Комісія з аналізу, методології та прогнозування нотаріальної практики. – К. : [б.в.], 2007. – 84 с.
2. Господарський кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16.01.2003 № 436-IV : текст із змін. станом на 20.04.2014 р. / Відомості Верховної Ради. – Офіц. вид. – К. : 2014. – № 12, ст.189.
3. Про фінансовий лізинг [Текст]: Закон України від 16.12.1997 № 723/97// Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 15, ст. 231.
4. Цивільний кодекс України: Наук.-практ.комент./ Є. О. Харитонов, В. В. Завальнюк, Ш. М. Кучеренко та ін.; заг. ред. Є. О. Харитонов, Н. Ю. Голубєвої. – 7-е видання, стереотип. – Х. : ТОВ «Одісей», 2011. – 1216 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ, ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

Пуць Р.І.,
Студент 7 курсу, групи ЗЮП-72,
юридичного факультету,
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: «покарання», «види покарань», «оприлюднення вироку», «позбавлення нагород»

Покарання має досягти не лише його мети: кари, виправлення засудженого, запобігання вчиненню ним нових злочинів, - а й виконати в цілому завдання Кримінального кодексу, передбачені ст. 1 КК України. Система покарань має відповідати сучасному стану розвитку науки кримінального права та соціального і економічного розвитку країни. Також потребують вдосконалення теоретичні положення науки кримінального права та кримінального закону щодо покарань.

На даний час в Україні спостерігається криза законодавства, що регламентує практику призначення і застосування покарання.

Напевно, що поява нових видів покарань пов'язана з необхідністю надати можливості суду для максимального розширення судової дискреції в контексті дії принципу індивідуалізації покарання, який полягає в тому, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення [1, ст. 61].

Якщо виходити з того, що кожна людина індивідуальна, а кожен вчинений злочин не схожий на інший, то на терезах правосуддя необхідно щоразу ретельно зважувати вид покарання та міру, яка максимально підійшла б для конкретного випадку.

З цього випливає необхідність: по-перше, законодавчо надійно обмежити можливість призначення невинуватених покарань і по-друге, надати суду найбільш широкі можливості щодо обрання максимально підходящого для конкретної ситуації покарання.

На мою думку у сучасній Україні актуальним є питання про надання суду можливості застосовувати такі нові види кримінального покарання:

Оприлюднення вироку. В таких країнах як Польща та Швейцарія оприлюднення вироку є видом «заходів», у Франції та Бельгії відноситься саме до покарань.

Важливість даного заходу безпеки чи покарання є те, що злочинець карається тим, що громадськість починає ставитися до нього з природною недовірою, засуджує його, відсторонюється від нього, деякі громадяни можуть самі застосовувати виховні заходи, а також кожна людина підсвідомо буде ставити себе на місце засудженого, а це буде великим

плюсом для профілактики злочинів.

Видворення за межі країни іноземців - особливо з урахуванням існуючих міграційних проблем, відстоюється позиція про те, що видворення за межі країни іноземців має розглядатися як адміністративно-правовий примусовий захід [4, с. 198].

В.К. Колпаков звертає увагу на паралельне існування в законодавстві України двох понять «видворення іноземців» та «адміністративне видворення іноземців» і не ототожнює їх, а також пропонує включити адміністративне видворення за межі України як стягнення до санкцій статей 202, 203, 204-1 КУпАП [3, с. 348].

У законодавстві України також вказується на те, що Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, органи охорони державного кордону (стосовно іноземців та осіб без громадянства, які затримані ними у межах контрольованих прикордонних районів під час спроби або після незаконного перетинання державного кордону України) або органи Служби безпеки України можуть лише на підставі винесеної за їх позовом постанови адміністративного суду примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установленний строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення, крім випадків затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передачі прикордонним органам суміжної держави [2, ст. 30].

Таким чином якщо конкретні підстави і умови видворення у разі вчинення тих чи інших правопорушень передбачені в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», то після вчинення злочину даними громадянами наслідки щодо видворення мають бути передбачені в КК України. Суд міг би при призначенні основного покарання одночасно призначити додаткове покарання у виді видворення за межі країни іноземців.

У деяких країнах існує таке покарання як, позбавлення державних нагород, спеціальних пенсій, стипендій чи доплат, наукового ступеня, вченого і академічного звання у разі якщо одержання відповідної відзнаки пов'язане із вчиненням злочину.

Тільки КК Польщі втрату орденів, нагород та почесних звань і здатності до їх набуття відносить до заходів безпеки. Кримінальні кодекси більшості інших держав, в яких передбачено зазначений правовий наслідок злочинного діяння, відносять його до покарання. Йдеться про позбавлення: державних нагород (КК Молдови); права на отримані ордени (КК Болгарії); нагород (КК Албанії); вченого ступеня, права на ордени та інші почесні відзнаки (КК Бельгії); звань, нагород і почесностей, а також стипендій і особистих доплат, крім пенсій (КК Сан-Марино); академічних ступенів і звань, титулів, орденів, відзнак, стипендій, пенсій; почесного права, пов'язаного з посадою, службою, ступенем, титулом, званням, відзнаками, здатності отримувати чи набувати зазначене право, а також посаду, службу, звання тощо (КК Італії) [6, с. 410].

Між тим, сучасними кримінальними кодексами інших держав передбачені деякі специфічні види покарань, які взагалі не відомі КК України, зокрема:

- арешт у вихідні дні і домашній арешт (КК Сан-Марино, КК Албанії, КК Італії);
- ув'язнення «у режимі напівволі», коли засудженому дозволяється залишати пенітенціарну установу для здійснення професійної діяльності, лікування, отримання освіти, участі у житті родини (КК Франції);
- штрафо-дні, коли щодня протягом певного періоду засуджений зобов'язаний вносити до держбюджету певну суму (КК Франції);
- закриття якого-небудь закладу, належного засудженому (КК Франції);
- позбавлення права на перебування у певних районах (КК Норвегії) або права відвідувати конкретний ресторан чи ресторани, які знаходяться у певній місцевості (КК Швейцарії);

–заборона наближатися до потерпілого, його родичів чи інших осіб, визначених судом, заборона спілкуватися з потерпілим, його родичами чи іншими особами, визначеними судом (КК Іспанії) тощо [5, с. 6].

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що введення нових видів покарань у кримінальне законодавство України сприятиме переходу від застарілої системи, до сучасної випробуваною у багатьох країнах світу системи покарань. Так само як і оприлюднення вироку суду, і навіть ще у більшому ступені, позбавлення почесних звань, нагород, права на пенсію за особисті заслуги перед країною, академічних ступенів і звань матиме не лише каральний, а й виховний характер.

Науковий керівник: д.ю.н, доц. Харченко В.Б.

Список використаної літератури

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/37>
3. Колпаков В.К. Адміністративно-делікатний правовий феномен. Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – с. 338-355.
4. Кузьменко О.В. Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. – С. 198.
5. Малярєнко В. Справедливе покарання у контексті нового Кримінального кодексу // Юридичний вісник України. - 2002 - 21-27 верес. (№ 38) . - С. 6-7.
6. Альманах кримінального права: збірник статей. Вип. 1 / Відповід. ред. П.П. Андрушко, П.С. Берзін. - К. : Правова єдність, 2009. - 424 с.

ДОНОРСТВО: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Радченко Ольга Володимирівна
здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: трансплантологія, життя, донорські органи.

На сьогоднішній день розвиток трансплантології досяг небувалих успіхів. Нині у світі проживає понад 1 млн осіб з пересадженими органами. Щороку кількість трансплантацій стрімко зростає – найбільше їх виконується у США (24 – 30 тис. щороку). За останнє десятиліття вражаючих результатів домоглися трансплантологи Японії, Південної Кореї, Тайваню, Гонконгу. Незважаючи на це пересадка органів як і раніше залишається важкоздійснюваною і головною проблемою є дефіцит донорських органів. Про це знають всі медики і всі представники влади, від яких залежить правильність прийняття закону. У нашій країні в силу чинного законодавства концентроване вираження такого дефіциту спостерігається особливо яскраво [1; с.14].

Більшість фахівців бачать неготовність суспільства до рішення для себе про посмертне донорство. Це і розвиває дефіцит, який обумовлює збільшення термінів очікування донорських органів, і не секрет, що більшість хворих, сильно хворих людей, так і

не отримують трансплантації. Крім того, тривалість очікування навіть при проведеній пересадки, впливає на вартість лікування до трансплантації і після, оскільки стан пацієнта після операції гірше, ніж, якби її провели раніше [2; с.23].

У тому випадку, якщо б політики швидше працювали над необхідним законом, якби суспільство було підготовлене до подібної медицині, українські хірурги могли б рятувати кілька тисяч життів на рік! Напевно, кожному з нас знайомі випадки, коли, наприклад, трапляється дорожня аварія, постраждалого вже не врятувати, але його органи могли б стати порятунком для інших людей. Лікарі ж нічого не можуть зробити, так як на домовленість з родичами йде дорогоцінний час, коли рахунок йде іноді навіть на хвилини.

Вилучені в померлого органи, за інформацією медиків, живуть доволі мало. Серце, наприклад, живе близько трьох годин, при цьому півгодини йде на його консервацію, а ще півтори години на пришивання, решта часу лишається на транспортування. Печінка живе три з половиною годин, цього не вистачить, кажуть лікарі, щоб завезти її хоч би в сусідню область. Тому "продаж органів закордон" фактично неможливий, переконані спеціалісти. Оскільки трансплантологія - це наука не про те, де взяти орган, а про те, як врятувати абсолютно безнадійних людей. Середня тривалість життя донорської нирки — 6–7 годин, печінки — 6–24 години.

Пересадка органів не терпить поверхневого розгляду — це тема, яка зачіпає безліч різних аспектів. Найбільш дорогою і складною є пересадка серця. Головна складність трансплантації серця, крім дефіциту донорів, необхідність сумісності тканин реципієнта і донора, що буває рідко. Крім того, будь-яка пересадка вимагає складної апаратури і високо підготовленого персоналу. Всі ці моменти роблять трансплантацію для рядового українця поза межами.

У країнах, де трансплантологія інтенсивно розвивається, весь механізм побудований на найвищому рівні. Тут задіяний цілий ряд соціальних програм, учасниками яких стають і держава, і страхові компанії, і всілякі асоціації, і бази даних хворих [4; с.44].

Трансплантація серця не терпить затримок, тому дуже важливі скоординовані дії транспортної служби, коли пацієнт і донорський орган в лічені хвилини доставляються до лікарні. Все відбувається саме так, як показують у фільмах: гелікоптер сідає на дах будинку, забирає орган і вільно приземляється на даху лікарні для передачі органу. При цьому за найкоротші терміни потрібно обчислити, хто з пацієнтів найбільш підходить для пересадки серця.

У США черга на операцію складається з 4 тис. хворих, при цьому середній термін очікування від моменту подачі заявки в середньому 200–250 днів.

На думку О. Возіанова, видатного вченого-медика, академіка Національної академії наук України (НАНУ), президента Академії медичних наук України (АМНУ), проблема дефіциту донорських органів може бути вирішена так, як це зроблено в інших країнах. Перш за все, необхідно провести опитування населення, щоб кожен дав свою відповідь, згоден він чи не згоден, щоб його органи після смерті використовувалися для пересадки. Після цього в паспорті ставиться необхідна позначка - так чи ні. У США людей, які відповідають згодою, вносять до листа очікування на трансплантацію в першу чергу, як заохочення за розуміння і гуманність.

Перспективу розвитку трансплантології медики бачать у ксенотрансплантації і подальшій розробці штучних органів. Вчені вірять, що це в значній мірі дозволить вирішити проблему донорських органів, як в плані дефіциту, так і її морально-етичну сторону [3].

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Стефанчук Р.О.

Література

1. Биомедицинская этика. Под. ред. В.И. Покровского, М.: «Медицина», - 1997.
2. Введение в биоэтику. Ред. Б.Г. Юдин, П.Д. Тищенко. М.1998.

3. Возіанов О. Біологічна етика — інвективи теоретиків і реалії життя, [режим доступу] <http://m-l.com.ua/?aid=384>
4. Стеценко С. Г. Регламентация донорства как фактор регулирования трансплантации//Медицинское право и этика, -2000, -№ 2

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Редька Владислав Віталійович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: експерт, експертиза, кримінальне провадження

Новий кримінальний процесуальний закон докорінно змінює систему кримінального судочинства України та може стати орієнтиром подальшого реформування правової системи в частині процесуального законодавства, системи правоохоронних органів, судів та інших сфер суспільних відносин з метою найефективнішого забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Зокрема, у новому КПК України змін зазнали підходи до використання спеціальних знань обізнаних осіб як джерела доказу, що надає сторонам кримінального провадження значно ширших можливостей застосування у доказуванні інституту судової експертизи.

Частина 1 статті 69 КПК визначає експерта особою, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [4]. Слід зазначити, що вказаним Законом встановлено чіткі критерії (вимоги) щодо осіб, які мають право здійснювати судово-експертну діяльність. Зокрема, обов'язкова наявність відповідної вищої освіти, проходження спеціальної підготовки та атестації з метою отримання кваліфікації судового експерта. При цьому також встановлено коло осіб, які не можуть виконувати функції експерта, а саме: не може залучатися до виконання обов'язків судового експерта особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною, а також та, яка має не зняту або не погашену судимість або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення або дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта (стаття 11 Закону) [3].

У новому КПК України законодавець дещо розширив процесуальний статус експерта, а саме:

- передбачив можливість експерта бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження, і без дозволу слідчого;
- надав право експерту ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні;
- одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яку залучено як експерта;
- користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».

Закон України «Про судову експертизу» визначає загальний процесуальний статус судового експерта незалежно від виду судочинства. Так, експерт має право: 1)

ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи, і подавати клопотання про надання додаткових матеріалів; 2) вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання; 3) з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи; 4) подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта; 5) одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням; 6) проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом [5].

На відміну від попереднього у новому КПК в частині 5 статті 69 викладено п'ять пунктів, що містять конкретні обов'язки експерта, серед яких: 1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його; 2) прибути до слідчого, прокурора, суду і дати відповіді на запитання під час допиту; 3) забезпечити збереження об'єкта експертизи, а у випадку якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта; 4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати; 5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених Кодексом.

Частини 6 та 7 статті 69 КПК України встановлюють обов'язки експерта – він зобов'язується невідкладно повідомляти особу, яка залучила експерта, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів, а також у разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення невідкладно заявити клопотання щодо його уточнення або повідомити про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням або без залучення інших осіб [1].

Якщо йдеться про допит експерта слідчим, прокурором, то зрозуміло, що його проводять на стадії досудового розслідування. Водночас глава 20 КПК України, що регламентує проведення слідчих (розшукових) дій і процесуальний порядок їх проведення, не передбачає такої слідчої дії, як допит експерта слідчим чи прокурором. У результаті виникає питання щодо оформлення цієї процесуальної дії слідчим, прокурором, оскільки у загальних правилах допиту (ст. 224 КПК України) визначено лише особливості допиту свідків, потерпілих і підозрюваних. До того ж не зрозуміло, чи може слідчий, прокурор діяти за аналогією процедури допиту експерта в суді, зокрема, проводити допит двох експертів одночасно, коли в їхніх висновках існують суперечності.

Вимога законодавця щодо обов'язку експерта не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків (або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду, про перебіг проведення експертизи та її результати) означає, що експерт, залучений стороною захисту для проведення обов'язкової експертизи, не має права давати показання на допиті слідчому, прокурору стосовно наданого ним висновку. Водночас у ст. 290 КПК України «Відкриття матеріалів іншій стороні» зазначено, що при завершенні досудового розслідування прокурор або слідчий зобов'язані надати доступ іншій стороні до всіх матеріалів, серед яких можуть бути і висновки експертів. А сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ лише до речових доказів, їх частин, документів, а також доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді. У зазначеному переліку не згадується про висновок

експерта, що ставить сторони процесу на досудовому розслідуванні у нерівні процесуальні умови, порушуючи таким чином принцип змагальності сторін [2, с. 89].

Викладене дає підстави для висновку, що наведені положення КПК України суттєво вплинули на процесуальний статус та організацію роботи судових експертів, але вони потребують усунення окремих суперечностей і прогалин.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Волобуєв А.Ф.

Література:

1. Арешонков В.В. Правова регламентація обов'язків експерта у кримінальному провадженні / В.В. Арешонков [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d130125.html>
2. Бідняк Г.С. Нормативне забезпечення діяльності судових експертів ОВС в умовах змагальної системи судочинства [Текст] / Г.С. Бідняк // Криміналістичний вісник. – 2013. - № 2 (20). – с. 87-91.
3. Використання спеціальних знань відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України: Роз'яснення Міністерства юстиції України 18.02.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0003323-13>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Текст]: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - ст. 88.
5. Про судову експертизу [Текст]: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 28. - ст. 232.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ «КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Рильцова Євгенія Юріївна

студентка V курсу

юридичного факультату

Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

e-mail: starostajenia@mail.ru

Ключові слова: комп'ютерна програма, інтелектуальна власність, авторське право, майнові права автора.

Широке та повсякчасне використання комп'ютерів в ХХІ сторіччі, притаманне для усіх сфер науково-технічного, культурного, економічного життя сучасного суспільства, виводить на перший план питання забезпечення ефективності правової охорони комп'ютерних програм в усьому світі. Стрімке зростання вартості об'єктів права інтелектуальної власності в умовах ринкових відносин перетворює здобутки інтелектуальної діяльності суспільства в його значний капітал.

Переважна кількість проблем, пов'язаних з розвитком правовідносин щодо комп'ютерних програм, стосуються питань ефективного розпорядження результатами творчої праці авторів програм. Законодавчі аспекти виникнення прав та введення комп'ютерних програм в комерційний обіг, правове забезпечення процесу передання прав на цей об'єкт мають вирішальний вплив на можливості здійснення в подальшому захисту майнових авторських прав.

Встановлення авторсько-правової охорони на національному рівні автоматично "включає" в дію міжнародну охорону програм, яка надається Бернською конвенцією та

іншими міжнародними правовими актами в галузі авторського права, у відношенні будь-якого твору громадянина країни - учасниці або вперше випущеного в світ на території країни-учасниці [1;21]. У XIX сторіччі авторське право в основному відносилось до художніх творів, але тепер у редакції Паризького акта від 24 липня 1971 р. авторське право поширюють практично на будь-який результат кваліфікованої праці, виражений в об'єктивній формі. Встановлення авторсько-правової охорони програмного забезпечення означає наділення правоволодільця виключними правами у відношенні до програм, накладення заборони на розповсюдження програми без згоди правоволодільця [2; 11].

В Цивільному Кодексі УРСР 1963 року визначення «комп'ютерна програма» не було, оскільки на той час питання широкого впровадження комп'ютерних програм розглядалось лише вузьким колом спеціалістів, і сприймалось як віддалене майбутнє. Перше визначення комп'ютерних програм та віднесення їх до об'єктів авторського права було зроблено Законом України «Про авторське право і суміжні права» в 1993 році, який визначає комп'ютерну програму як *набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, причому це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах* [3;ст.1].

Враховуючи той факт, що нормативно-правовий акт, в якому надається законодавче визначення комп'ютерної програми приймався досить давно, воно вимагає нових підходів та ідей, беручи до уваги стрімкі темпи розвитку інновацій та інформаційних технологій. На сьогодні, програмою власне вважаються інструкції, виражені виключно у формі, придатній для зчитування комп'ютером, що фактично звужує можливі форми об'єктивного існування програми. В першу чергу, це стосується комп'ютерних програм, які можуть бути записані у вигляді символів на паперовому носії. В такому форматі програма не придатна для зчитування комп'ютером, і не може приводити його в дію, але як об'єкт авторського права, як письмовий твір, ця програма існує [4;27-36].

Сьогодні також треба звернути увагу на процес створення комп'ютерної програми, адже визначальним для віднесення об'єкту до сфери захисту комп'ютерної програми авторським правом є саме творчий характер діяльності фізичної особи; розвиток інноваційних технологій дозволяє створювати програми й спеціальними машинними засобами.

Треба враховувати, що програмне забезпечення комп'ютерних програм використовується не тільки комп'ютерами, проте законодавець обмежує використання комп'ютерної програми лише як придатною для зчитування комп'ютером. В такому випадку необхідно дати визначення комп'ютера на законодавчому рівні, та віднести до нього усі зчитувальні пристрої, які здатні читати двоїчний код [5;4].

Визначенням не висвітлено також питання надання захисту самостійним частинам комп'ютерних програм, проміжним та допоміжним матеріалам, аудіовізуальним зображенням, образам та персонажам, створеним в процесі розробки такої програми. Натомість, за законодавство США, а саме згідно «Правил реєстрації комп'ютерних програм» аудіовізуальні зображення, породжені програмою можна додатково депонувати та на них розповсюджується правова охорона.

Зазначені недоліки, які містить в собі визначення комп'ютерних програм, наданих чинним законодавством України, звужують та послаблюють можливості захисту авторських прав в нашій державі.

Використана література:

1. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року):

Закон України від 31 травня 1995р. № 189/95 – ВР // [Електронний ресурс]. - Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу: – www.rada.gov.ua

2. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року”: Вчинено у Женеві 6 вересня 1952 р. : переглянута в Парижі 24 липня 1971 р. : ратифікована 23 грудня 1993 р. : Постанова Верховної Ради України від 23 грудня 1993 року № 3794-XII // [Електронний ресурс]. - Офіційний сайт Верховної Ради України. Режим доступу: – www.rada.gov.ua

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII [Текст]: // ВВР. – 1993. - № 25. – ст. 198.

4. Дмитришин В.С. Набуття та передання авторських прав на комп'ютерні програми [Текст]: монографія / В. С. Дмитришин. - Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2008. – 189 с.

5. Дзіс С. А. Проблеми авторського права в сфері новітніх комп'ютерних технологій [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук: 12.00.03 / Дзіс Сергій Анатолійович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2004. – 20 с.

6. Дмитришин В.С. Набуття та передання авторських прав на комп'ютерні програми [Текст]: монографія / В. С. Дмитришин. - Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2008. – 189 с.

ОФІЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ ТА ІНШІ АТРИБУТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ ЯК ПРЕДМЕТИ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Рогова Анастасія Володимирівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна
e-mail: rogovaya93@mail.ua

Ключові слова: кримінальне право, організаційно-управлінська діяльність, офіційні документи,

1. Українська держава виступає як механізм здійснення влади і управління суспільством. Вона має, своєю чергою, спеціальний апарат організації суспільно-політичних процесів та публічного управління – систему державних органів, що складаються з особливого розряду осіб, професіоналів з управління, має у своєму розпорядженні органи легального примусу (збройні сили, органи внутрішніх справ тощо). За допомогою цих органів держава організує громадське життя на правових засадах, виступаючи як «арбітр», що узгоджує індивідуальні, групові і суспільні інтереси. Вона забезпечує і захищає права своїх громадян, а також інших людей, що перебувають на її території. При цьому держава не в змозі ефективно керувати суспільством, забезпечувати здійснення прийнятих нею рішень, без належного забезпечення порядку організаційно-управлінської діяльності на своїй території. Така діяльність є невід'ємною характерною прикметою держави як великої керованої системи. Вона є засобом цільової координації взаємовідносин елементів цієї системи на макро- і мікрорівнях з метою забезпечення функціонування всієї системи та окремих її елементів – юридичних і фізичних осіб, окремих громадян, їх об'єднань, підприємств, установ, організацій між собою та безпосередньо у відносинах із державою. При цьому для забезпечення організаційно-управлінської діяльності суб'єктами, що здійснюють цю діяльність від імені держави, використовуються різноманітні речі матеріального світу (офіційні документи, печатки, штампи, державні символи, формений одяг тощо), які використовуються для збереження й передачі інформації, забезпечення владного впливу, підтвердження статусів і повноважень представників публічної влади

тощо. За незаконне (протиправне, вчинене з порушенням встановленого законом порядку) поводження з деякими із них у кримінальному праві України встановлено відповідальність. При цьому в структурі складів відповідних злочинів ці речі виступають перш за все ти як предмети злочинів.

2. Предмет злочину є однією з ознак, що характеризують об'єкт злочину і має безпосередній пов'язаний із суспільними відносинами, які утворюють цей об'єкт. Його встановлення є першим кроком на шляху до пошуку того суспільного відношення, яке є об'єктом злочину, його встановлення у значній мірі дозволяє говорити про характер посягання, його способах та направленості на певний об'єкт [1, с. 113]. У теперішній час переважає позиція, що предмет злочину є самостійною факультативною ознакою складу злочину, яка існує поряд з об'єктом. При цьому він визначається як «будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину» [2, с. 100].

Зв'язок предмета злочину з суспільними відносинами, що є об'єктом останнього, проявляється або в тому, що предмет є матеріальним виразом цих відносин, або його наявність чи відсутність є умовою нормального функціонування суспільних відносин. Так, за характером зв'язку з об'єктами Н.О. Гуторова виділяє: а) предмети злочину, які є матеріальним виразом, субстратом матеріальних суспільних відносин, тобто які співпадають із предметами суспільних відносин; б) предмети злочину, наявність яких або додержання щодо яких особливого правового режиму є умовою або свідчить про нормальне функціонування суспільних відносин; в) предмети злочину, відсутність яких є умовою нормального існування і функціонування суспільних відносин [3, с. 97]. Уявляється, що речі, про які ідеться в даному випадку, належать до другої групи, тобто є предметами, наявність яких або додержання щодо яких особливого правового режиму є умовою або свідчить про нормальне функціонування суспільних відносин. Наприклад, для нормального функціонування суспільних відносин у царині публічного документообігу має бути забезпечена наявність лише справжніх, а не підроблених офіційних документів.

3. Серед атрибутів сфери організаційно-управлінської діяльності найчастіше предметом злочину виступають офіційні та інші документи, які використовуються в сфері публічного управління: документи, що знаходяться на підприємствах, установах, організаціях, незалежно від форми власності (ч. 1 ст. 357 КК), паспорт чи інший важливий особистий документ (ч. 3 ст. 357 КК), посвідчення або інший документ, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи, і який надає права або звільняє від обов'язків (ч. 1 ст. 358 КК), офіційний документ (при його службовому підробленні, тобто внесенні службовою особою до нього завідомо неправдивих відомостей – ч. 1 ст. 366 КК), будь-який документ при іншому його підробленні службовою особою (ч. 1 ст. 366 КК), будь-який завідомо неправдивий документ при його складанні і видачі службовою особою (ч. 1 ст. 366 КК). Крім того, у ряді статей КК передбачена відповідальність за виготовлення чи підроблення окремих видів документів. Так, у ст. 1 ст. 158 КК передбачена відповідальність за незаконне виготовлення або зберігання чи використання завідомо незаконно виготовлених виборчих бюлетенів, бланків відкріпних посвідчень, бюлетенів для голосування на референдумі. Однак, пробілом теорії кримінального права України є поки що недостатньо повна розробка відповідних понять. Зокрема, це стосується визначення змісту категорій «документ», «офіційний документ». Так, В.В.Сташис і М.І.Бажанов під документами розуміють усякі предмети, які можуть за своїм змістом підтверджувати факти, що мають юридичне значення та вказують, що це поняття поширюється не лише на документи в буквальному значенні слова (наприклад, трудова книжка, довідка, розписка, тощо.), а й інші предмети (наприклад, фотознімок місця пригоди у кримінальній справі, протокол допиту свідка тощо)[4, с. 37]. Заслужують на особливу увагу висновки проф. П.П. Андрушка, який пропонує офіційні документи поділити на: 1) службові; 2) професійні та 3) приватні офіційні документи. Зокрема, службовий документ

визначено при цьому як документ, що складається (створюється) службовою особою чи працівником органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також фізичними особами, наділеними правом складати чи видавати певні види документів (приватні підприємці та особи, правовий статус яких аналогічний правовому статусу приватного підприємця (приватні нотаріуси, аудитори, медичні працівники, зокрема, при видачі рецептів, особливо рецептів на придбання лікарських засобів, що містять наркотичні, психотропні чи сильнодіючі речовини) у якому зафіксована на певному матеріальному носії інформація про певні події, явища, факти, які мають юридичне (правове) значення, тобто можуть породжувати чи фактично породили (викликали) правові наслідки, або ж можуть використовуватись (виступати) доказами у правозастосовчій діяльності, в тому числі у судочинстві [5, с. 73].

У КК налічується більше 30 статей, в яких документи (офіційні, виборчі, митні, бухгалтерські документи, документи, що містять державну, комерційну та інші види таємниць) безпосередньо вказані як ознака складів злочинів (ст.ст. 158, 200, 221, 329, 330, 357, 358, 366 КК та ін.). Крім того, значна кількість злочинів вчиняється або може бути вчинена з використанням викрадених або підроблених документів, печаток або штампів (наприклад, шахрайство, привласнення або розтрата майна, яке знаходиться у віданні особи, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, ухилення від сплати митних платежів та податків, підробка документів, інші кримінально карані обмани).

4. Ще один предмет аналізованої групи – печатки і штампи, що виступають предметами цього злочину, передбаченого ст. 357 КК. Це матеріальні предмети, спеціальні прилади (форми, кліше) із заглибленим або рельєфним відображенням текстової, знакової чи образотворчої інформації в негативному (дзеркальному) вигляді для одержання відбитків, що служать для посвідчення фактів, які мають юридичне значення [6, с. 13].

5. Крім того, кримінальний закон передбачає, що предметами злочинів можуть виступати й інші речі, які використовуються представниками держави для здійснення організаційно-управлінської діяльності. Слід звернути увагу на предмет «майно, що належить працівникові правоохоронного органу». Наприклад, це майно, що є власністю держави та використовується працівником правоохоронного органу (не перебуває в його приватній власності) при виконанні своїх службових обов'язків. Таким майном може бути формений одяг, службовий автотранспорт, комп'ютерна техніка, елементи спорядження чи озброєння працівника правоохоронного органу (табельна зброя і боєприпаси, спеціальні засоби), засоби зв'язку, засоби індивідуального захисту, технічні засоби (засоби фото- і відео спостереження тощо), криміналістична техніка, інше спорядження. Ці види майна можуть виступати предметом умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (передбаченого ст. 347 КК). Ось приклад із судової практики: в ході конфлікту з працівниками ДПС ОСОБА_4 висмикнув розмовний пристрій радіостанції зі службового автомобілю, обірвав при цьому дзеркало заднього огляду, а потім, оббігши автомобіль, почав наносити удари руками та ногами по крилах автомобілю, а також по кришці багажника. В результаті цих дій вказані частини автомобіля було пошкоджено [7].

Майно, що належить працівникові правоохоронного органу або правоохоронному органу – це речі, наявність яких є умовою нормального функціонування суспільних відносин, що забезпечують працівникам правоохоронних органів можливість безперешкодного виконання своїх службових обов'язків при реалізації правоохоронних функцій органу, в якому вони проходять службу як однієї з передумов їх службової діяльності. Невпевненість у безпеці такого майна, страх за його збереження здатне змусити цих представників держави відмовитися від ухвалення законних рішень чи вчинення необхідних дій (припинення правопорушень, забезпечення притягнення порушників закону до юридичної відповідальності тощо). Саме тому держава вводить спеціальні гарантії захисту цих предметів.

6. У злочинах, в структурі складу яких фігурують подібні атрибути організаційно-управлінської діяльності, щодо них можуть вчинятись різні форми суспільно небезпечного впливу.

У Кримінальному кодексі України передбачено відповідальність за різні форми злочинних посягань щодо аналізованих предметів. Найбільш деструктивною з них є знищення, руйнування або пошкодження. Суспільна сутність такого впливу на предмет злочину, за словами М.Й. Коржанського, «полягає в тому, що певна річ у результаті фізичного знищення або пошкодження не може бути надалі використана за своїм призначенням, або для її відновлення необхідно витратити значні засоби і час» [8, с. 90]. Другою поширеною дією є підроблення. Так, підроблення документу може виражатись як матеріальне та як інтелектуальне. Матеріальне підроблення передбачає створення підробленого документа або порушення достовірності документа шляхом зміни його форми або переробки його тексту. При інтелектуальному підробленні – дотримується зовнішня форма документа при викривленні змісту[9, с. 31–32]. Слід вказати й на таку форму, як незаконне виготовлення – створення фальшивого, але подібного до справжнього, предмету[10, с. 854]. Передбачено кримінальну відповідальність і за незаконне використання вказаних предметів. «Використовувати» означає «застосовувати, вживати щось із користю, користуватися чимось» [11, с. 115].

7. Вивчення засад регулювання організаційно-управлінської діяльності, яка здійснюється в Україні державою або від імені держави свідчить, що не всі речі, які мають важливе значення для її нормального функціонування, можуть виступати предметом злочину. Зокрема, серед таких предметів Кримінальний кодекс не згадує прикордонних знаків. Важливість залучення їх до сфери кримінально-правової охорони пояснюється необхідністю неухильного збереження територіальної цілості української держави. До тих пір, доки існує держава як самостійний, суверенний суб'єкт міжнародного права, доки Державний кордон охороняється, існує й небезпека його протиправної зміни шляхом знищення, зміни, переміщення або вилучення прикордонних знаків. Згідно із ст. 4 Закону України «Про Державний кордон України» Державний кордон України на місцевості позначається ясно видимими прикордонними знаками, форми, розмір і порядок встановлення яких визначаються законодавством України і міжнародними договорами України[12]. Прикордонні знаки – це сукупність знаків, видимих з території суміжних держав, що служать для позначення лінії державного кордону. Форми, розмір, порядок та місця встановлення прикордонних знаків визначаються законодавством України і міжнародними договорами України. Встановлення прикордонних знаків проводиться спільною демаркаційною комісією на стадії польових робіт у ході демаркації кордону. Як прикордонні знаки на сухопутному кордоні застосовуються стовпи (кам'яні, дерев'яні, залізобетонні – квадратні або круглі, у вигляді пірамід), кургани тощо. Межі територіальних вод позначаються буями, віхами. Найпоширенішими прикордонними знаками є прикордонні стовпи[13]. Необхідно звернути увагу на те, що незаконне знищення, вилучення, переміщення прикордонних знаків створює обстановку невизначеності меж держави, сприяє виникненню прикордонних конфліктів, порушенням режиму охорони Державного кордону, недоторканності кордонів України, що загрожує її національній безпеці[14, с. 262]. У цьому зв'язку в Кримінальному кодексі України доцільно встановити кримінальну відповідальність за вказані дії.

8. Достатньо стійкий та відносно високий рівень злочинів, які вчиняються щодо документів та інших предметів, що забезпечують організаційно-управлінську діяльність у всіх сферах (штампів, печаток тощо) вимагає, з урахуванням зростання ролі організаційно-управлінської діяльності держави, впровадження адекватних кримінально-правових заходів протидії зазначеним злочинам у цій сфері.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Житний О.О.

Література:

1. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н. И. Коржанский. – М. : Акад. МВД СССР, 1980. – 248 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
3. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія / Н. О. Гуторова. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 384 с.
4. Сташис В. В. Преступления против порядка управления / В. В. Сташис, М. И. Бажанов. – Х. : Харьковский юридический институт, 1971. – 75 с.
5. Андрушко П. П. Документи як предмет злочинів, склади яких передбачені статтями 357, 358 та 366 КК України // Альманах кримінального права: збірник статей. Вип. 1 / Відповід. ред. П. П. Андрушко, П. С. Берзін. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 4–76.
6. Дзюба Ю.П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу злочину) : Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня к.ю.н. : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Х., 2008. – 20 с.
7. Архів Сімферопольського районного суду Автономної Республіки Крим. Справа № 1–244/11 від 15.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>
8. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину : монографія / М. Й. Коржанський. – Д. : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
9. Поленов Г.Ф. Ответственность за похищение, подделку документов и их использование / Г. Ф. Поленов. – М. : Юрид. лит., 1980. – 72 с.
10. Кримінальний кодекс України [Текст]: науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І.Борисов, С.Б.Гавриш та ін. / За заг.ред. В.Т.Маляренка, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. – Видання друге, перероблене та доповнене. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – 1152 с.
11. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів / за заг. ред. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «Школа», 2008. – 1008 с.
12. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
13. Юридична енциклопедія: в 6 т./ Рекдол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/19980614/legal/>
14. Кругликов Л. Л. Унификация в уголовном праве / Л. Л. Кругликов, Л. Е. Смирнова. – Спб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – 312 с.

ВИДИ ОБМЕЖЕНЬ У ПРАВІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ СПАДКОВИМ МАЙНОМ

Розгон Ольга Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: rozgon_o_v@mail.ru

Спадкування є одним із похідних способів набуття права власності не тільки в Україні, але й у всіх правових системах зарубіжних країн, воно покликане служити та підтримувати зміцнення та охороні сімейних відносин.

Розпорядження на випадок своєї смерті (заповіт) є одним із способів визначення юридичної та фактичної долі майна, що обумовлюється таким принципами як непорушність

права приватної власності (ч.5 ст.41 Конституції України) та розпорядженням своїм майном на власний розсуд (ч.1 ст.319 ЦК України).

Кожна особа має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, оскільки право власності є непорушним. Ці засади втілюються в тому числі й в спадкових відносинах, оскільки інститут спадкового права нерозривно пов'язаний з правом власності, його типом, його рисами та особливостями, характерними для даної правової системи. Тому розпорядження майном на випадок своєї смерті або розпорядження майном особи, визнаної померлою, є лише здійсненням особою свого права власності.

Здійснення особою права розпорядження своїм майном на випадок своєї смерті пов'язане зі здійсненням іншими суб'єктами правовідносин своїх майнових прав.

Під розпорядженням слід розуміти визнану та гарантовану законом можливість власника визначати юридичну долю речі, тобто можливість припинити право власності на неї (продати, обміняти, подарувати тощо) або тимчасово призупинити здійснення повноважень з володіння і користування (передача в оренду, для зберігання).

Отже, власник речі може розпорядитися нею на випадок своєї смерті, відчужувати її за життя, знищити або розпорядитися іншим способом. Як зазначається в чинному законодавстві, об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування (ч.1 ст. 178 ЦК України).

Закріплення в законодавстві України принципу володіння, користування й розпорядження своїм майном на власний розсуд (ст. 319 ЦК України) викликає питання щодо свободи розпорядження особою своєю власністю на випадок своєї смерті.

У спадкоємця, який у встановленому законом порядку прийняв спадщину, права володіння та користування спадковим майном виникають з часу відкриття спадщини. Так, Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 23 січня 2013 року розглянув справу № 6-164 цс 12 встановив, що у спадкоємця, який у встановленому законом порядку прийняв спадщину, права володіння та користування спадковим майном виникають з часу відкриття спадщини. Такий спадкоємець може захищати свої порушені права володіння та користування спадковим майном відповідно до глави 29 ЦК України.

Якщо у складі спадщини, яку прийняв спадкоємець, є нерухоме майно, право розпорядження нерухомим майном виникає в нього з моменту державної реєстрації цього майна (ч. 2 ст. 1299 ЦК України). Спадкоємець, який прийняв у спадщину нерухоме майно, ще до його державної реєстрації має право витребувати це майно від його добросовісного набувача з підстав, передбачених ст. 388 ЦК України, зокрема у разі, якщо воно вибуло з володіння спадкодавця поза волею останнього. Отже, існування ситуації «поза волею» теж свідчить про наявність обмежень у здійсненні спадкового майна.

Крім цього, спадкоємець, що розпорядився частиною спадкового майна у зв'язку з фактичним вступом до володіння ним, а потім відмовився від спадщини, ставить тим самим у невідгідне становище кредиторів спадкодавця і обмежує можливість задоволення їх вимог. Сам же він, коли відмовився від спадщини, вибуває з числа спадкоємців, які відповідають за боргами спадкодавця.

Вирішення цієї проблеми має особливе значення в тих випадках, коли спадкоємець проживає спільно зі спадкодавцем і через цей факт автоматично приймає спадщину. Таким чином, такий спадкоємець не має нагоди взагалі відмовитися від спадщини.

Спадкоємець має право вказати, що він відмовляється від спадщини на користь інших осіб з числа спадкоємців за заповітом або спадкоємців за законом будь-якої черги не позбавлених спадщини, в тому числі тих, які спадкують за правом представлення або в порядку спадкової трансмісії.

Зауважимо, що принцип охорони інтересів сім'ї і обов'язкових спадкоємців, які успадковуватимуть певну обов'язкову частку спадщини є проявом обмеження права спадкування.

Спадкодавцем може бути лише фізична особа, оскільки спадкування пов'язується зі смертю людини. Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю (ст. 1234 ЦК України).

Встановлення обмежень права розпорядження передусім повинні обумовлюватися охороною прав та свобод вповноважених осіб, додержанням їх законних інтересів. Обмеження волевиявлення власника майна полягає у досягненні узгодженості між майновими правами всіх вповноважених осіб.

Спадкові права, які регулюються чинним законодавством, мають складний характер та обумовлюють обмеження не тільки спадкодавців та спадкоємців, але й інших осіб. Звідси, усі обмеження права розпорядження спадковим майном можна **розділити** обмеження права розпорядження майном спадкодавця та обмеження права розпорядження майном спадкоємця, тобто за суб'єктним складом.

По-перше, обмеження права розпорядження існують при складанні спільного заповіту подружжя. За життя обох з подружжя кожен із них має право відмовитися від спільного заповіту. Така відмова підлягає нотаріальному посвідченню (ч. 3 ст.1243 ЦК України). У той же час, у разі смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного у заповіті подружжя (ч.4 ст.1243 ЦК України). Саме при накладанні такої заборони на відчуження майна, тобто заборони на передання, продаж, дарування, міну, заповідання іншій особі, визначається обмеження права розпорядження майном одного із подружжя. Це обумовлює обмеження права розпорядження подружжя, що пережив.

За законодавством Німеччини спільний заповіт не обмежує можливість громадян змінити свою волю за їх життя як за домовленістю один з одним, так і в односторонньому порядку.

Отже, допоки обидва з подружжя живі, будь-хто з них може відкликати своє заповідальне розпорядження. Оскільки спільний заповіт подружжя складається з двох заповітів, у яких кожен з подружжя взаємно розглядається як спадкоємець і на випадок смерті одного з них обов'язково зазначається, що все майно померлого переходить до того з подружжя, хто залишився живим, то у випадку відкликання заповідального розпорядження одним з подружжя взаємопов'язані розпорядження другого з подружжя стають недійсними, й він також отримує можливість вільно розпоряджатися своїм майном.

Після смерті одного з подружжя другий втрачає право відкликати заповіт. Це значною мірою обмежує свободу щодо зміни чи скасування заповіту та розпорядження майном. Однак є спосіб змінити заповіт і після смерті одного з подружжя. Так, той з подружжя, який пережив другого, може відмовитися від усього належного йому за спільним заповітом майна, в результаті чого взаємопов'язані розпорядження втрачають свою обов'язкову силу. Крім цього, подружжя може в спільному заповіті передбачити можливість подальшої зміни такого заповіту.

Отже, спільний заповіт подружжя за законодавством Німеччини є чітко та логічно завершеним інститутом спадкового права, який надає широкі можливості заповідачам вибрати конкретний варіант розпорядження своїм майном на випадок смерті.

Якщо після смерті подружжя може спадкувати низка спадкоємців, то за заповітом подружжя, що прямо вказано в законі, майно того з подружжя, хто помер раніше, яке належить до спільної сумісної власності, цілком переходить до того з подружжя, хто його пережив. Отже, майнові права інших осіб (дітей, батьків померлого подружжя) обмежені щодо права на таку спадщину.

Також існує обмеження свободи заповіту щодо свободи заповідальних розпоряджень того з подружжя, який пережив іншого, якщо інший з подружжя помер. Один з подружжя, який його пережив, згідно із законом обмежений у праві змінити такий заповіт. Фактично, в законі йдеться про неможливість зміни такого заповіту тим з подружжя, який пережив іншого. Втім заповіт подружжя, як варіант, може бути визнано недійсним. У цьому разі той з подружжя, який пережив іншого, цілком може одноособово скласти новий заповіт

щодо своєї частки спільного майна. Майно ж померлого подружжя в разі визнання недійсним заповіту подружжя відійде його спадкоємцям за законом.

Таким чином, свобода заповіту і спільний заповіт подружжя співвідносяться як загальне та окреме. За винятком обмежень, встановлених законом щодо спільного заповіту, діють загальні норми спадкового права, що стосуються заповіту. Отже, свобода заповіту поширюється й на спільний заповіт, якщо це не порушує юридичну природу та сутність останнього.

По-друге, згідно з 4.2 ст.1238 ЦК України, на спадкоємця, до якого переходить житловий будинок, квартира або інше рухоме або нерухоме майно, заповідач має право покласти обов'язок надати іншій особі право користування ними. Право користування житловим будинком, квартирою або іншим рухомим або нерухомим майном зберігає чинність у разі наступної зміни їх власника. Тобто особа, яка проживає в житлі на підставі заповідального розпорядження, хоча і не втрачає права користування житлом, але може відчувати певні незручності зі зміною власників. Тому охорона майнових прав осіб, які проживають в житлі на підставі заповідального розпорядження, може стати підставою для запровадження певних обмежень щодо прав власника.

У спадкових відносинах необхідно визначити інші обмеження, які полягають в тому, що коли закликається до спадкування перша черга спадкоємців, то друга черга не має права на спадкування. Отже, наявність осіб першої черги обмежує осіб другої черги, а також наявність самого заповіту обмежує в праві спадкування спадкоємців за законом.

Якщо дія заповідального відказу не обмежена будь-яким строком, то він діятиме протягом життя громадянина-відказоодержувача або періоду існування юридичної особи — відказоодержувача.

Обов'язок спадкоємця виконати відказ обмежується вартістю спадщини, що перейшла до нього, за вирахуванням боргів заповідача. Якщо спадкоємець, на якого покладено заповідальний відказ, має право на обов'язкову частку в спадщині, його обов'язок виконати відказ обмежується вартістю спадщини, що перейшла до нього, яка перевищує розмір його обов'язкової частки.

Майнові права спадкоємців щодо успадкованого майна залежать від майнових прав відказоодержувачів через зобов'язання перших виконати певну дію майнового характеру на користь інших вказаних у заповіті осіб (відказоодержувачів). Встановлення таких обмежень певною мірою ускладнює здійснення майнових прав спадкоємців, які не можуть повною мірою їх здійснити через необхідність вчинення дій на користь інших уповноважених осіб: відказоодержувачів та осіб, що мають права на обов'язкову частку в спадщині.

Разом з тим, при всій свободі, яка надається громадянину в розпорядженні належним йому майном на випадок смерті, закон встановлює одне єдине обмеження цієї свободи — обов'язкова частка в спадщині. Тільки таким шляхом знайдена можливість забезпечити інтереси непрацездатних членів сім'ї заповідача, осіб, які з його смертю втрачають право на отримання від нього коштів на своє утримання.

Отже, по-третє, відповідно до ч.1 ст.1241 ЦК України малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала би кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка). Відповідно до цієї норми, якщо спадкодавець не зазначить у своєму заповіті цих осіб, вони однаково отримують половину частки спадкового майна, яка належала би кожному з них у разі спадкування за законом. Право на обов'язкову частку в спадщині обмежує можливість спадкодавця заповідати своє майно будь-яким особам, оскільки обов'язкова частка у спадщині впливає на зменшення спадкового майна. Проте існування такого порядку складання заповіту зумовлено й охороною інтересів спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку в спадковому майні (малолітні, неповнолітні спадкоємці за законом).

Якщо спадкоємцеві, який має право на обов'язкову частку, в майні спадкодавця припадає частка, що дорівнює обов'язковій або більша, то правила ст. 1241 ЦК України не

застосовуються. Право на отримання обов'язкової частки не залежить від згоди інших спадкоємців. Якщо заповідач для спадкоємця, що має право на обов'язкову частку в спадщині, у заповіті встановить обмеження та обтяження, зокрема виплату боргу, заповідальний відказ тощо, то вони є дійсними лише в тій частині, яка перевищує його обов'язкову частку.

Зауважимо, що закон обмежує можливість зменшувати обов'язкову частку в заповіті чи за рішенням суду. Цим забезпечується охорона прав осіб, що мають право на обов'язкову частку в спадщині.

По-четверте, законні обмеження майнових прав встановлені щодо онуків під час спадкування у випадку підпризначення.

Спадкування за правом представлення надано внукам та правнукам, прабабі, прадіду, племінникам, двоюрідним братам та сестрам, тобто родичам третього-четвертого ступеня споріднення.

Відповідно до ст. 1266 ЦК України онуки, правнуки спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові, бабі, дідові, якби вони були живими на час відкриття спадщини.

Оскільки спадкоємці за правом представлення спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їх родичам, якби останні були б живими на час відкриття спадщини, то вони можуть не одержати частку, рівну часткам інших спадкоємців.

Спадкування за правом представлення не залежить від того, чи успадкували спадкоємці за правом представлення майно після смерті спадкодавця, якого вони представляють. Спадкоємці за законом за правом представлення не набувають права на спадщину, якщо особи, яких вони представляють, на момент відкриття спадщини є живими. Спадкоємці, які спадкують за правом представлення, не мають права на обов'язкову частку, оскільки коло обов'язкових спадкоємців у законі визначено вичерпно.

Відмова від права на спадкування батьків унеможлиблює його спадкування дітьми за правом представлення.

Згідно зі ст. 1244 ЦК України заповідач має право призначити іншого спадкоємця на випадок, якщо спадкоємець, зазначений у заповіті, помре до відкриття спадщини. Отже, не визначено, що саме підпризначений спадкоємець успадковує, якщо спадкоємець, зазначений у заповіті, помре після відкриття спадщини.

Таким чином, по-перше, обмеження права розпорядження існують при складанні спільного заповіту подружжя; по-друге, на спадкоємця, до якого переходить житловий будинок, квартира або інше рухоме або нерухоме майно, заповідач має право покласти обов'язок надати іншій особі право користування ними; по-третє, закон обмежує можливість зменшувати обов'язкову частку в заповіті чи за рішенням суду, цим забезпечується охорона прав осіб, що мають право на обов'язкову частку в спадщині; по-четверте, законні обмеження майнових прав встановлені щодо онуків під час спадкування у випадку підпризначення.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СОРТ РОСЛИН ТА ПОРОДУ ТВАРИН

Розтоцький Дмитро Петрович
студент 7 курсу, групи ЗЮП-72
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: «кримінально-правова охорона», «право інтелектуальної власності», «сорт рослин», «порода тварин».

Входження України в європейський простір, приєднання нашої держави до СОТ, подальша розбудова громадянського суспільства, набуття чинності нових нормативно-правових актів з питань захисту прав інтелектуальної власності обумовлює необхідність оновленого погляду на систему кримінально-правової охорони окремих результатів інтелектуальної творчої діяльності, і перш за все, селекційно-племінних досягнень.[□] Це і зрозуміло, так як володіння правами інтелектуальної власності на сорти рослин та породи тварин забезпечує економічний потенціал країни та міцність конкурентних позицій нашої держави в набагато більшому ступені, ніж виробництво сільськогосподарських товарів, особливо в умовах світової економічної кризи та прогнозованого продовольчого дефіциту [8, с. 379]. Тільки завдяки селекції сільськогосподарських тварин зростання їх продуктивності в розвинених країнах досягло майже 50 %, а від стану селекції на 20 % залежить продуктивність праці в цілому у сільському господарстві рослин [3, с. 27].

Проблеми кримінально-правової охорони сорту рослин і породи тварин як самостійного об'єкту права інтелектуальної власності натеper недостатньо знайшли відображення в працях сучасних вчених. Але питанням формування теоретичних та практичних засад охорони інтелектуальних прав на селекційні досягнення та правове регулювання селекційної діяльності присвячені праці Б. С. Антимонова, К. А. Флейшиц, В. А. Дозорцева, Г. В. Дручок, Н. Г. Кузміної, О. Ф. Онопрієнко, Ю. Ю. Русинова, В. А. Савченка та ін. Також важливе значення для вирішення цього питання мають праці вчених-цивілістів О. М. Мельник, О. А. Підпригори, О. В. Пічкура, Р. Б. Шишки та ін. Але в сучасних умовах питання кримінально-правової охорони зазначених об'єктів набуло особливої актуальності та значущості для гуманізації, систематизації і удосконалення національного законодавства, а також становлення України як правової демократичної держави європейського типу. Актуальність розгляду проблеми забезпечення належного рівня охорони сортів рослин і порід тварин саме кримінально-правовими засобами обумовлена і тим, що Україні належить понад чверть всіх світових чорноземів, а інтелектуальну роботу, пов'язану із створенням зазначених об'єктів права інтелектуальної власності з новими та покращеними властивостями, виконують понад 100 науково-селекційних і науково-племінних установ нашої держави.

Саме тому метою даної розробки є визначення змісту суспільних відносин права інтелектуальної власності на сорти рослин і породи тварин, їх структури та обсягу, дефініції селекційно-племінних досягнень як предметів злочину, а також з'ясування інших елементів складу злочину, пов'язаного із посяганням на право інтелектуальної власності на зазначені об'єкти.

За часів СРСР щодо питання правової охорони селекційно-племінних досягнень точилися дискусії про поширення на зазначенні об'єкти норм законодавства, що застосовувалося до винаходів. Так, В. Г. Дручок розглядав породу тварин як винахід [7, с. 207]. В той час як В. І. Серебровський [1, с. 272] вважав, що селекційне досягнення не може бути винаходом, а тільки прирівнюється до нього за своєю правовою охороною. Б. С. Антимонов також підтримував таку точку зору [6, с. 352]. Й. Е. Маміофа та В. А. Дозорцев відстоювали позицію, що сорти рослин та породи тварин являють собою самостійні окремі об'єкти, які не можуть прирівнюватися до винаходу, а потребують окремої регламентації та правової охорони [5, с. 5; 2, с. 373].

21 серпня 1973 року Радою Міністрів СРСР було затверджено Положення про відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції, яке набуло чинності з 1 січня 1974 року. Абзац 2 п. 22 вказаного Положення зазначав, що нові сорти і гібриди сільськогосподарських культур та інших культивованих рослин, породи сільськогосподарських тварин та птахів, їх високопродуктивні заводські і внутрішньопорідні типи і заводські лінії, нові типи хутрових звірів та нові породи тутового шовкопряда прирівнюються за правовою охороною до винаходів. Набуття Україною незалежності та розбудова системи національного законодавства обумовили прийняття 15 грудня 1993 року

Закону України «Про племінну справу у тваринництві», ст. 25 якого визначає, що селекційне досягнення в галузі племінного тваринництва визнається винаходом у встановленому законодавством порядку. Таким чином, селекційне досягнення в галузі племінного тваринництва вже не прирівнювалося до винаходу, а винаходом визнавалося. З одного боку це зрозуміло, так як ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначає, що винахід – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології, а селекційне досягнення та винахід є результатом саме творчої діяльності людини.

Окремо необхідно зазначити і загальновизнаний недолік неузгодженості окремих законодавчих актів в галузі правової охорони прав інтелектуальної власності. Незважаючи на те, що на цьому неодноразово наголошувалося, але і дотепер зазначена проблема залишається актуальною. Так, ст. 25 Закону України «Про племінну справу у тваринництві» визначає, що селекційне досягнення в галузі племінного тваринництва визнається винаходом. Одночасно з цим, абз. 1 п. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» встановлює, що правова охорона згідно з цим Законом не поширюється на сорти рослин і породи тварин. До зазначеного питання неузгодженості окремих законодавчих актів слід також віднести і існуючу кримінально-правову охорону селекційно-племінних досягнень.

Кримінально-правова зазначених результатів інтелектуальної діяльності у Кримінальному кодексі України 1960 року була передбачена як частина прав промислової власності ст. 137 КК «Порушення прав промислової власності». Перша редакція ст. 177 Кримінального кодексу України 2001 року [4] (далі – КК України) «Порушення прав на об'єкти промислової власності» передбачала кримінальну відповідальність за незаконне використання сорту рослин. Але вже на той час, тобто на час прийняття нового КК України, вказана норма не відповідала положенням Закону України «Про племінну справу у тваринництві», так як передбачала захист лише одного з об'єктів права інтелектуальної власності – сорту рослин. В подальшому зазначена норма ще декілька разів змінювалася та доповнювалася, але таке її удосконалення стосувалися уточнення кола суспільно небезпечних діянь, розміру матеріальної шкоди та наслідків у вигляді знищення контрафактної продукції, знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для виготовлення такої продукції.

Але і зараз порода тварин, як різновид селекційно-племінних досягнень, не забезпечується охороною кримінально-правовими засобами. Крім того, 1 січня 2004 року набув чинності новий Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), який застосовується до цивільних відносин, що виникли після цієї дати. Згідно положень ЦК України, до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать сорт рослин та порода тварин (глава 42). Актуальність та необхідність такого захисту обумовлює і той факт, що протягом 1993–2013 років в Україні затверджено сім нових порід, типів, ліній тільки великої рогатої худоби [9, с. 64]. Вказане обумовлює необхідність удосконалення кримінально-правового захисту як всієї сукупності об'єктів права інтелектуальної власності в цілому, так і сорту рослин та породи тварин зокрема, на що вже неодноразово наголошувалося в юридичній літературі.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Харченко В. Б.

Використані джерела:

1. Гражданское право. Учебник. Ч. 1 / М. М. Агарков, С. Н. Братусь, Д. М. Генкин, В. И. Серебровский и др.; Под общ. ред.: Я. Ф. Миколенко, П. Е. Орловского. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1938. – 279 с.
2. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права. Понятие. Система. Задачи кодификации: Сборник статей / В. А. Дозорцев. – М. : Статут, 2003. – 416 с.
3. Ковальова С. До проблеми правової охорони селекційно-племінних досягнень в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 4. – С. 27–29.

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
5. Мамяева И. Э. Основы изобретательского права / И. Э. Мамяева. – Л. : Лениздат, 1976. – 128 с.
6. Научно-практический комментарий к ГК РСФСР / Б. С. Антимонов, З. С. Беляева, С. Н. Братусь, Д. М. Генкин, и др.; Под общ. ред.: Е. А. Флейшиц. – М. : Юрид. лит., 1966. – 640 с.
7. Советское хозяйственное право. Учебник / Л. К. Воронова, Г. В. Дручек, Г. Л. Знаменский, В. В. Луцк, и др.; Под общ. ред. : И. Г. Побирченко. – К. : Вища шк., 1985. – 335 с.
8. Харченко В. Б. Сорт рослин і порода тварин як об'єкти права інтелектуальної власності та категорії кримінального права / В. Б. Харченко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Право. Спец. вип. – 2010. – № 929. – С. 379–383.
9. Харченко В. Б. Захист прав на результати творчої, інтелектуальної діяльності : українська перспектива та світовий досвід / В. Б. Харченко // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 26 жовт. 2013 р.) / за ред. В. О. Серьогіна. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Рейтинг, 2013. – С. 63–65.

ПІДСТАВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.

Ростовська К. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: іноземець, особа без громадянства, адміністративно-правовий статус.

Основна складність класифікації іноземних громадян полягає у тому, що обставини, які впливають на їх адміністративно-правовий статус, дуже багато (термін, мета, умови перебування в країні і ряд інших). В силу цього можна виділяти різні групи іноземців. Але при цьому варто пам'ятати, що обставини, які впливають на адміністративно-правовий статус іноземців, не можна розглядати у відриві однієї від іншої. Якщо цього не дотримуватися, то класифікація може набути виразу односторонності.

Але, як справедливо зазначається в юридичній літературі, справа не в пошуку нових критеріїв класифікації іноземців, а в доборі тих із них, які дозволяють найчіткіше відмежувати і, отже, вивчити кожну з класифікацій іноземців в Україні [1, с. 16].

У роботах з адміністративного, конституційного та міжнародного права вже були спроби класифікації іноземців за різними підставами.

Так, С. Ф. Константинов виділяє категорії іноземців, які перебувають в Україні, виходячи з: а) тривалості їх перебування в країні; б) мети перебування; в) деліктоздатності [2 с. 29-30]. Іноземці несуть адміністративну відповідальність нарівні з громадянами України за правопорушення, в яких громадяни України виступають як загальні суб'єкти проступку; іноземці несуть адміністративну відповідальність і за проступки, суб'єктами яких можуть бути тільки іноземні громадяни і особи без громадянства (ст. 203 КУпАП) [3 с. 120].

Інші автори здійснюють класифікацію іноземців та осіб без громадянства за такими критеріями: 1) залежно від мети приїзду (туристи, ті, що прибули з метою працевлаштування, на навчання, що проїжджають транзитом, що перебувають у

відрядженні); 2) за часом перебування (ті, що постійно проживають, ті, що тимчасово перебувають); 3) за юрисдикцією країни перебування (які звільнені від юрисдикційної діяльності державних органів (дипломати), і на яких юрисдикція країни перебування поширюється частково (члени екіпажу військових кораблів, деякі категорії консульських працівників); 4) залежно від громадянства тієї чи іншої держави: іноземці, які представляють конкретні країни.

Вітчизняне законодавство розрізняє іноземців як постійно проживаючих, так і таких, які тимчасово перебувають в Україні. У ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [4] говориться, що іноземці та особи без громадянства можуть іммігрувати в Україну на постійне проживання або прибути для працевлаштування на визначений термін, а також тимчасово перебувати на її території.

Отже, вітчизняне законодавство поділяє іноземців та осіб без громадянства за критеріями терміну та мети перебування.

Класифікація законодавством іноземців, які перебувають у країні, на тих, хто постійно проживає, і тих, хто тимчасово перебуває, має глибокі історичні корені. Такий поділ склався ще в перші роки радянської влади, оскільки вже в деяких відомчих циркулярах того часу вони поділялися на «проживаючих» на радянській території, і на тих які «знаходяться» чи «перебувають». У Положенні про посвідку на проживання в СРСР для іноземців від 1925 р., яке замінило нормативні акти, видані з цього питання раніше, всі іноземці, які проживають і перебувають на території СРСР, розглядалися як тимчасово проживаючі.

Постанова ЦВК і РНК СРСР від 3 вересня 1926 р. «Про іноземців, які мають тимчасове перебування чи постійне місце проживання в Союзі РСР» поділяла іноземців на дві категорії: тих які тимчасово перебувають, і тих, які мають постійне проживання [5, ст. 439]. До другої категорії були віднесені іноземці, які проживають на радянській території не менше 18 місяців і які займаються будь-якими видами не забороненої законом діяльності. Всі інші «іноземці» вважалися такими, що перебувають тимчасово. І навіть коли ця постанова була скасована в 1967 р., такий поділ був вихідним для встановлення різного обсягу прав іноземців. Цей підхід дістав відображення в цілому ряді норм законодавства, яке тоді діяло стосовно різних галузей і сфер регулювання. Тому навряд чи можна стверджувати, що «за загальним правилом», правовий статус іноземців у країні не залежить від того, чи мають вони постійне місце проживання на її території.

Потрібно зазначити і те, що колишнє (радянське) законодавство відносило іноземців до тієї чи іншої категорії залежності від часу перебування їх у країні. Чинне нині законодавство здійснює таку класифікацію, керуючись не критерієм тривалості перебування іноземця у країні, а правовою підставою його перебування, ступенем стійкості правового зв'язку особи з державою.

Крім того, національне законодавство іноземних держав, таких як Канада, США та Франція виділяє іноземців, які постійно проживають на території держави, тимчасово проживають і тимчасово перебувають.

Аналіз різних точок зору на питання про класифікацію іноземців дозволяє зробити певні висновки. Незалежно від мети перебування й деліктоздатності більшість іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України, за своїм правовим статусом поділяються на тих, хто постійно проживають на території України, і тих, хто тимчасово перебувають на її території.

Постійно проживаючими є іноземці та особи без громадянства, які на підставі відповідного внутрішнього законодавства мають дозвіл на постійне перебування в Україні, без визначеного терміну, на від'їзд та повернення після тимчасової відсутності. До цієї групи іноземців належать особи, які отримали прав на постійне проживання в Україні, та біженці.

Тимчасово проживаючими іноземцями та особами без громадянства визнаються особи, які перебувають на території України визначений термін (тимчасово проживаючи, тимчасово перебуваючи, проїжджаючи транзитом).

Література:

1. Нефедов В. И. Правовая регламентация статуса иностранных граждан в СССР : в 2-х ч. / Нефедов В. И. – ч. 1. – Омск : Омск. ВШ МВД СССР, 1988. – 166 с.
2. Константинов С. Ф. Адміністративно-правовий статус іноземців в Україні та механізм його забезпечення : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Сергій Федорович Константинов. К., 2002. – 195с.
3. Рябов Ю. С. Советская паспортная система / Рябов Ю. С. – М. : Юр. лит., 1978. – 128с.
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 4 лютого 1994 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №23. – Ст. 161.
5. Сборник законов СССР. – 1926. – № 59.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Рябчинський Олександр Геннадійович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: кримінальне провадження, спеціальні знання, спеціаліст, експерт.

Використання спеціальних знань під час кримінального судочинства надає можливість слідчому, прокурору та суду вирішувати питання, які знаходяться поза межами їх професійних знань і мають важливе значення для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Аналіз положень чинного КПК України надає можливість сформулювати наступні процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному процесі:

1. Залучення спеціаліста (ст. 71 КПК України [1]).
2. Залучення експерта (ст. ст. 69, 242-244, 332, 356 КПК України).
3. Проведення ревізій та перевірок (ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України).

Згідно із ч. ч. 1-3 ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги.

Під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань (ч. 1 ст. 360 КПК України).

У деяких випадках Закон вказує на професійні ознаки спеціаліста під час проведення окремих процесуальних дій:

1. Перекладач (ст. 68 КПК України).

2. Педагог, психолог, лікар під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ч. ч. 1, 4 ст. 226; ч. ч. 1, 2 ст. 227; ч. ч. 1, 3 ст. 354; 491 КПК України).

3. Психолог, педагог під час пред'явлення особи, трупа для впізнання (ч. 8 ст. 228, ст. 230 КПК України).

4. Судово-медичний експерт або лікар під час огляду трупа (ч. 1 ст. 238 КПК України).

5. Судово-медичний експерт під час огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією (ч. 2 ст. 239 КПК України).

6. Судово-медичний експерт або лікар, які залучаються до участі у проведенні освідчування особи (ч. 2 ст. 241 КПК України).

З приводу цього вважається, що термін “спеціаліст” слід поширювати і на тих осіб, щодо яких в законі міститься вказівка на їх професійні ознаки та чиї спеціальні знання можуть використовуватися під час проведення процесуальних дій (педагог, лікар, психолог, перекладач тощо).

Згідно із ч. 1 ст. 69 КПК України експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [2] судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи (провадження), що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду

Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. КПК України регламентує також випадки обов'язково звернення сторони обвинувачення до експерта (ч. ч. 1, 2 ст. 242 КПК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 243 КПК України сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Крім залучення експерта до кримінального провадження з метою проведення судової експертизи ст. 356 КПК України регламентує процесуальний порядок допиту експерта в суді.

Витребування ж висновків ревізій та актів перевірок є одним із способів збирання доказів сторонами кримінального провадження (ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України).

Відповідно до ч. ч. 6, 7 ст. 95 КПК України висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні ст. 101 КПК України.

Якщо особа, яка дає показання, висловила думку або висновок, що ґрунтується на спеціальних знаннях у розумінні ст. 101 КПК України, а суд не визнав їх недопустимими доказами в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 89 КПК України, інша сторона має право допитати особу згідно з правилами допиту експерта.

Аналіз вищевказаного положення надає підстави констатувати регламентацію в КПК України окремої форми використання спеціальних знань – допит обізнаних осіб.

Таким чином, з упевненістю можна стверджувати, що використання спеціальних знань під час кримінального провадження сприяє виконанню завдань кримінального судочинства, оскільки надає органам досудового розслідування, прокурору та суду додаткові можливості у встановленні обставин провадження.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Бондаренко О.О.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. // Голос України від 19.05.2012 р. - № 90-91.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. // ВВР України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Савчук Н.М.,

студентка 7 курсу, ЗЮП – 72 юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: верховенство права, реалізація принципу верховенства права, принцип верховенства права у Цивільному кодексі України, принцип верховенства права у Цивільному процесуальному кодексі України, принцип верховенства права у трудовому законодавстві.

Принцип верховенства права закріплений у ст. 8 Конституції України, а також у законах України, які регулюють в основному ті чи інші правові відносини у публічній сфері. Слід відмітити, що окремі фахівці вважають принцип верховенства права основоположним принципом у діяльності саме Конституційного Суду України. Що стосується судів загальної юрисдикції, то, на думку окремих вчених, вони є «судами норми» (на відміну від «суду права», яким є Конституційний Суд України) і основоположним принципом для них має бути принцип законності [6, с. 95]. Ці погляди критикує А. С. Довгерт, вважаючи, що «...така позиція звужує дію принципу верховенства права і є неприйнятною. Цей принцип діє щодо всіх суб'єктів суспільних відносин» [5, с. 83].

На наш погляд, позицію щодо розповсюдження принципу верховенства права на сферу приватного права слід підтримати: верховенство права – це основоположний принцип, доктрина, що визначає вимоги до дуже багатьох суспільних інститутів, а до правових інститутів – фактично до всіх. Дійсно, принцип верховенства права знаходить своє вираження, насамперед, у публічній сфері. У приватних галузях права мають також важливе значення такі принципи як рівність перед законом і судом, диспозитивність, змагальність, свобода договору, добросовісність, розумність та інші. Але ігнорування принципу верховенства права у приватній сфері, як і у публічній, приведе до порушення природних прав і свобод людини.

Питання щодо дії принципу верховенства права у сфері приватного права розглядали такі дослідники як О. В. Гетманцев, А. С. Довгерт, І. П. Жигалкін, Р. Р. Кузьмін, О. А. Хименко, О. Х. Юлдашев та інші. Позитивно оцінюючи здобутки вчених, варто зазначити, що розглядувана тема розкрита у літературі не комплексно, а фрагментарно, що обумовлює її актуальність та потребує більш детального вивчення та розкриття.

Так, що стосується цивільної галузі права, як однієї з основоположних у приватноправовій сфері, то у ЦК України найповніше втілилися ідеї принципу верховенства права, хоч самого терміну «верховенство права» зазначений Кодекс не містить. Проте серед усіх правових норм, що закріплені у ЦК, важливою є ст. 3, у якій записано, що загальними засадами цивільного законодавства є, поряд з іншими, неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; судовий захист цивільного права та інтересу. Таким чином, у ст. 3 ЦК України закріплено важливі складові принципу верховенства права у приватноправовій сфері та принципи побудови та дії приватного права.

У ЦПК України як основному акті, що регулює цивільно-процесуальні відносини, також не зустрічається сам термін «верховенство права». Між тим у ст. 1 цього Кодексу

вказано, що завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Тому, можна зазначити, що, не вживаючи терміну «верховенство права», у ЦПК України наведено ті ж самі вимоги до процесу цивільного судочинства, що включає у себе принцип «верховенства права».

Щодо такої галузі приватного права як трудове право України, слід зазначити, що, прояв верховенства права у цій галузі досить помітний. Хоча на рівні основного законодавчого акту у сфері праці – Кодексу законів про працю України – про принцип верховенства права також не згадується, про цей принцип йдеться у інших законодавчих актах (ст. 6 Закону України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності», ст. 3 Закону України «Про соціальний діалог в Україні»).

Отже, вважаю, що принцип верховенства права є однією з визначальних засад кожної з галузей приватного права України. Навіть, якщо вказаний принцип безпосередньо не вказується у основних законодавчих актах, які регулюють ті чи інші приватноправові відносини в Україні, застосування принципу верховенства права впливає як з норм Конституції України, так і інших норм (принципів, засад, основних положень) законодавчих актів галузей приватного права України.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кагановська Т.Є.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=435-15>
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1618-15>
4. Кодексу законів про працю України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=322-08>
5. Довгерт А. С. Дія принципу верховенства права у сфері приватного права [Текст] / А. С. Довгерт // Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. – 2007. – № 2 (22). – С. 83-89.
6. Ткачук П. М. Застосування принципу верховенства права судами конституційної та загальної юрисдикції [Текст] / П. М. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – № 5. – С. 94-101.

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Самофал Аліна Юріїна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна
e-mail: alinka-samofal@rambler.ru

Ключові слова: трудове право, нормативний акт, праця, роботодавець, працівник.

Трудове право як система юридичних норм, які регулюють суспільно-трудові відносини, складається із багатьох нормативних актів: законів, указів, постанов, відомчих

актів. Усі вони підпорядковані єдиним принципам суспільної організації праці та знаходяться між собою у певному субординаційному зв'язку.

Трудове право СРСР було обумовлено федеративним характером держави. В ті часи більшою мірою надавалося значення нормам локального регулювання трудового права, які розроблялися безпосередньо в трудових колективах.

У трудовому законодавстві СРСР знаходили відображення різноманітні особливості застосування праці, які були зумовлені, зокрема, федеративним характером держави, умови праці у різних галузях права народного господарства, територіальним розміщенням підприємств та особистими, суб'єктивними якостями трудящих. Трудове законодавство забезпечувало диференційований підхід до регулювання багатоманітних суспільно-трудових відносин [1, с. 89].

Що стосується сьогодення, то ринкові перетворення, які відбуваються в нашій країні, об'єктивно потребують докорінної зміни чинного трудового законодавства. Трудове законодавство має відповідати двом конфліктуючим вимогам. З одного боку, воно повинно бути стабільним, оскільки відсутність стабільності знижає ефективність дії закону. А з іншого – воно повинно бути динамічним, своєчасно реагувати на зміни в соціально-економічному житті суспільства ефективним прийняттям відповідних норм для регулювання трудових відносин [2, с. 31].

Правове регулювання праці обов'язково тією або іншою мірою пов'язане з динамікою фактичних суспільних відносин – їх формуванням, розвитком, зміною, припиненням, і ліквідацією. В сучасних умовах уже виникла реальна необхідність в удосконаленні трудового законодавства України. Саме відповідність юридичного закону реальній дійсності, об'єктивним суспільним процесам і закономірностям є головним чинником його ефективності. Юридичні закони не скасовують і не підміняють собою соціальні та економічні закономірності об'єктивного характеру. Держава за їх допомогою може забезпечувати лише приблизно правильне відображення відповідних об'єктивних стійких зв'язків життєдіяльності суспільства, впливаючи тим або іншим чином на динаміку розвитку останніх.

Проблема удосконалення чинного трудового законодавства передусім пов'язана із необхідністю його кодифікації. Об'єднання найважливіших норм трудового законодавства в одному кодифікованому законі сприятиме скорочуванню правових приписів, які в ряді випадків повторюють один одного, дозволить більш ефективно впливати на регулювання суспільних відносин в сфері праці, покращить правозастосовну діяльність в сфері регулювання трудових відносин, правосвідомість суб'єктів трудового процесу [2, с. 33].

Враховуючи важливість захисту конституційного права на працю, необхідно створити професійні (спеціалізовані) суди з розгляду трудових спорів (конфліктів), які в умовах становлення правової держави стали б надійним гарантом додержання законності в сфері трудових правовідносин. Так, професійні суди змогли б також взяти на себе розгляд і вирішення всіх справ, пов'язаних зі скаргами та конфліктами з питань соціального забезпечення. Але для цього бажано в новий трудовий кодекс України включити і процесуальні норми, які б регламентували процес судового розгляду трудових справ. Наявність матеріальних, процедурних та процесуальних норм в межах Трудового кодексу буде сприяти правильній і ефективній діяльності правозастосовних органів.

Трудовий кодекс повинен сприяти локальному регулюванню трудових відносин, закріплюючи мінімальні, але виключно важливі й обов'язкові стандарти в сфері праці. Він повинен бути оптимальний з точки зору надання можливості для розвитку колективного та індивідуального договірного регулювання трудових відносин. Сторони колективного та індивідуального трудового договору повинні мати реальну можливість враховувати фінансові та інші можливості роботодавця, конкретну обстановку, специфіку виробництва та інші фактори. Це буде сприяти поліпшенню правового становища працівника в процесі праці з дотриманням відповідних гарантій, які встановлені централізованими нормами.

Необхідно також окреслити сферу застосування трудового законодавства, бо залишається актуальною проблема трудових прав і гарантій працюючих власників, а також окремих категорій працівників - державних службовців, суддів, прокурорів, працівників органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, військовослужбовців за контрактом тощо [2, с. 34].

Україна, ставши на шлях розбудови демократичної та правої держави, змушена здійснювати заходи щодо оновлення правової системи, яка б відповідала пріоритетам, пов'язаним з правами і свободами людини.

Сучасне трудове законодавство України – це великий масив правових норм, що прийняті за різних економічних, соціальних та історичних умов. Тому на сьогоднішній день є особливо актуальним дослідження сучасного стану та перспектив розвитку трудового законодавства України.

Однією з найважливіших проблем сучасного суспільства є забезпечення балансу інтересів працівника і роботодавця. Формування ефективних національних механізмів захисту трудових прав працівників визначає рівень розвитку більшості країн на шляху побудови правової держави. Необхідність дослідження реформи трудового законодавства після проголошення незалежності України виникає у зв'язку з обранням нашою державою європейського напрямку розвитку і прагнення України стати повноправним членом Європейського союзу. Це вимагає гармонізації національного законодавства, у тому числі й трудового із законодавством країн Європейського союзу. На мою думку треба орієнтуватися на Європейську соціальну хартію. Як приклад стаття 4 цієї хартії, де визначено право на справедливу винагороду, говорить про те що, з метою забезпечення ефективного здійснення права на справедливу винагороду договірні сторони зобов'язуються: визнати право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень; визнати право працівників на підвищену ставку винагороди за роботу в надурочний час; визнати право працюючих чоловіків і жінок на рівну винагороду за працю рівної цінності; визнати право усіх працівників на розумний строк попередження про звільнення з роботи; здійснювати відрахування із заробітної плати тільки на умовах і в розмірах, передбачених національними законами або правилами чи встановлених колективними договорами або арбітражними рішеннями. Здійснення цих прав досягається шляхом вільного укладання колективних договорів, запровадження законних систем нарахування заробітної плати або вжиття інших заходів, що відповідають національним умовам.

З метою забезпечення ефективного здійснення права на укладання колективного договору договірні сторони зобов'язані: сприяти проведенню спільних консультацій між працівниками та роботодавцями; сприяти, коли це необхідно і доцільно, створенню механізму переговорів на добровільній основі між роботодавцями або організаціями роботодавців та організаціями працівників з метою регулювання умов праці за допомогою колективних договорів; сприяти створенню та використанню належного механізму примирення та добровільного арбітражу для врегулювання трудових спорів; визнають право працівників і роботодавців на колективні дії у випадках розбіжності інтересів, включаючи право на страйки, з урахуванням зобов'язань, які можуть впливати з раніше укладених колективних договорів (Європейська соціальна хартія, стаття 6 Право на укладення колективних договорів).

Чинний КЗпП України 1971 р., незважаючи на внесені в нього численні зміни і доповнення, усе менше відповідає соціально - економічній ситуації, яка склалася в нашій країні на сьогоднішній день. Наявність в КЗпП України не реальних для виконання гарантій та пільг сприяє появі та розвитку негативних наслідків для суб'єктів трудових відносин, а саме для працівника. Так, наприклад, роботодавець на практиці дуже часто замінює трудовий договір трудовою угодою, тобто трудові відносини замінюються цивільно-правовими відносинами, за якими роботодавець не повинен дотримуватись працівникові гарантованої законом максимальної тривалості робочого часу, мінімальної тривалості

відпочинку, оплачуваної щорічної відпустки тощо. Працівник, зі свого боку, з огляду на складну ситуацію на ринку праці погоджується працювати за таких умов в обмін на одержання хоч якоїсь оплати [2, с.220-221].

Трудові відносини за своїм характером є досить різноманітними. Вони виникають на підприємствах, в установах, організаціях, у державних органах і громадських об'єднаннях; між особами, що працюють і служать в органах міліції і збройних сил, всіма тими, хто проходить альтернативну невійськову службу. Тому на сьогоднішній день актуальними є прийняття єдиного нормативно-правового акту, який би регулював трудові відносини та відносин, які з ними тісно пов'язані [2, с.222].

У рамках виконання Програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу України вдалося досить успішно реалізувати низку заходів з адаптації законодавства України у сфері охорони праці до законодавства ЄС та забезпечити загальний розвиток законодавства України на основі європейських стандартів відповідно до зобов'язань України, що випливають з Угоди про партнерство та співробітництво. Головним пріоритетом України на сьогодні залишається скасування застарілих нормативних документів (ГОСТів, ОСТів, РСТУ, технічних умов), які не мають аналогів у ЄС [3,с. 75].

Удосконалення трудового законодавства передбачає діяльність як зі створення нових нормативно-правових актів, внесення відповідних змін та доповнень до них, так і з усунення прогалин та недоліків чинних нормативно правових актів, хоча сам цей процес є досить складним і суперечливим.

Трудовий договір, залишаючись основною організаційно-правовою формою залучення громадян до праці, виступає найоптимальнішим способом узгодження інтересів працівника і роботодавця, і в цьому відношенні вітчизняний інститут трудового договору в його сучасному вигляді певною мірою перестав відповідати динамічним умовам розвитку економіки та суспільних відносин на ринку праці.

Соціально-економічні реалії розвитку держави та суспільства потребують суттєвих змін у частині правового регулювання трудових правовідносин у контексті адаптації їх до вимог сьогодення.

З точки зору юридичної науки, дана проблема в найбільш концентрованому вигляді характеризує проблему взаємовідносин економіки і права. Оскільки право знаходиться у тісному зв'язку з економікою, трудове право доцільно розглядати як галузь права, що повинна найбільш оперативно реагувати на економічні проблеми суспільства [3, с.85].

У таких умовах новий Трудовий кодекс та трудові договори мають відповідати сучасним вимогам розвитку суспільства і держави, а також міжнародним стандартам та сучасній ринковій економіці.

При законодавчому врегулюванні прав і обов'язків сторін трудового договору не завжди враховується той факт, що працівник є економічно незахищеним суб'єктом трудових правовідносин. Саме тому гарантії прав працівника мають бути більш чітко законодавчо закріплені та забезпечені економічними і правовими засобами, включаючи санкції, які можуть бути застосовані до роботодавця за порушення прав працівника.

Відповідно при встановленні умов трудового договору, які спрямовані для досягнення цілей роботодавця, останній не повинен зловживати своїми правами, погіршувати становище працівників порівняно з трудовим законодавством, колективним договором, угодами, своїми власними локальними актами.

Для підвищення соціальної захищеності працівника необхідне законодавче закріплення прав працівника і обов'язків роботодавців, які повинні бути забезпечені економічними санкціями.

При цьому трудові стандарти у сфері праці безумовно мають будуватися на справедливих началах (стосовно не тільки працівника, але і роботодавця). Це означає, що обов'язки роботодавця з надання мінімальних (передбачених державою) соціальних

гарантій: а) мають бути пов'язані з трудовою діяльністю; б) не повинні створювати непереборних перешкод в управлінні діяльністю.

Роль та значення трудового договору потребують підсилення в контексті захисту прав роботодавців, оскільки з боку уповноважених державою органах (податкова інспекція, пенсійний фонд, фонд соціального страхування на випадок безробіття тощо) роботодавець підлягає певному тиску, який базується на недосконалих механізмах регулювання індивідуальних трудових відносинах [3, с.86-87].

Відбиттям демократичних начал у трудових відносинах є рівність сторін у правовідношенні. Проте на практиці сторони трудового та інших пов'язаних з ним правовідношень мають далеко не рівне становище. Деякою мірою це є наслідком економічних і організаційних умов сучасного етапу розвитку України.

Аналізуючи норми права, що регулюють права та обов'язки сторін трудового договору, з позиції їхньої достатності й справедливості, слід керуватися необхідністю збереження балансу прав і обов'язків працівника і відповідних їм прав і обов'язків роботодавця.

Таким чином можна вважати що, соціальна спрямованість трудового права залишається сьогодні і буде в майбутньому теоретичним підґрунтям розробки і застосування трудового законодавства. Це повинно виражатися в законодавчому забезпеченні пріоритету інтересів працівника як економічно слабкого суб'єкта перед інтересами економічно сильного роботодавця.

Юридичний механізм повинен застосовуватися таким чином, щоб був досягнутий ефект, який реалізує соціальну цінність, силу трудового права як гаранта охорони трудових прав і законних інтересів працюючого. А для цього необхідно зробити державу та суспільство гарантом стабільності дії правових норм. Без встановлення правопорядку у сфері трудових відносин неможливий подальший розвиток економіки країни та підвищення добробуту населення, що можна здійснити лише шляхом проведення трудо-правової реформи.

Одним зі шляхів створення якісної системи трудового законодавства є його реформування, яке повинно відповідати реаліям сьогодення, відображати основні закономірності правового регулювання соціально-економічних відносин у суспільстві, а також забезпечити їх належну охорону та захист.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Кулачок-Титова [Л.В.](#)

Література:

1. Советское трудовое право: Учебник / Под ред. С 56 А.С.Пашкова, О.В.Смирнова. – М.: Юрид. лит., 1988. – 608 с. ISBN 5 – 7260 – 0134 – 6;
2. Актуальні проблеми регулювання відносин у сфері праці і соціального забезпечення: Тези доповідей та наукових повідомлень учасників III Міжнародної науково-практичної конференції, 7 – 8 жовтня 2011 р. / За ред. к.ю.н, доц. В.В.Жернакова. – Харків: Кросроуд, 2011. – 540 с.;
3. Трудове законодавство: шляхи реформування: матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 квіт. 2013 р.); за заг. ред. К.Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2013. – 364 с.

ВПЛИВ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ НА ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Свердліченко Валентина Павлівна
здобувач юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: salivon-valya@yandex.ru

Ключові слова: надзвичайний стан, воєнний стан, цивільні правовідносини.

В житті багатьох країн світу трапляються такі часи, які викликають необхідність введення певного виду надзвичайного режиму, що тягне за собою деякі тимчасові зміни у суспільстві. Введення надзвичайного або воєнного стану впливає майже на всі сфери суспільного життя. Ті норми, які регулювали життєдіяльність країни та людей до введення надзвичайного режиму, не можуть регулювати її під час запровадження надзвичайного режиму, тому що він змінює безпосередньо суспільні відносини, як трудові, адміністративні, конституційні, екологічні, так й цивільні.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» під поняттям надзвичайний стан розуміється такий особливий правовий режим, який може бути тимчасово введений в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства, і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Щодо поняття воєнного стану, то тут законодавець пропонує нам наступне визначення. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Запровадження надзвичайного або воєнного стану супроводжується тимчасовим обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав та законних інтересів юридичних осіб. Згідно з Конституцією України (ст. 64) в умовах надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, вичерпний перелік яких наведений у Законі «Про правовий режим надзвичайного стану». Також зазначеним законом (ст. 22) забороняється введення інших обмежень - це дає змогу забезпечити недоторканність основних громадянських прав і свобод людини та громадянина (частина друга ст. 64 Конституції України) [5, с.111].

При введенні надзвичайного або воєнного стану під вплив підпадає зміст цивільних правовідносин, тому що суб'єкти та об'єкт залишаються незмінними. Обмеження стосуються права власності фізичних та юридичних осіб. В умовах надзвичайного або воєнного стану

майно може бути примусово відчужено або вилучено. Цей порядок визначається Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Відповідно до цього Закону примусове відчуження майна - це позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості, а вилучення майна – це позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [3]. За Цивільним кодексом України, однією з примусових підстав припинення права власності є реквізіція. Щодо процедури відшкодування вартості майна, яке було примусово відчужене в умовах надзвичайного чи воєнного стану, то існує відповідний Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, затверджений Постановою Кабінету Міністрів.

Поряд з обмеженнями, які стосуються права власності, існують і обмеження особистих немайнових прав фізичних осіб. Зокрема, під час дії надзвичайного або воєнного стану, особа не може вільно пересуватися, вільно обирати род занять. Обмежуються також й право на недоторканість житла, право на свободу об'єднання, право на мирні зібрання, мітинги, походи та демонстрації. Разом з переліченими заборонами, громадяни, в деяких випадках, можуть бути обмежені і в праві на інформацію, а саме, може бути встановлена заборона на розповсюдження інформації, яка може негативно відобразитись на ситуації в країні та на настрої громадян, може бути запроваджена цензура. Але деякі особисті немайнові права в жодному випадку не можуть бути обмеженими, це, наприклад, право на життя, на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканість та ін. (ч. 2 ст. 64 Конституції України). Перелік таких прав визначають також Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (стаття 15) та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року (стаття 4). До них відносяться:

- право на життя;
- заборона катувань;
- свобода від рабства;
- свобода на судове розслідування;
- свобода думки, совісті та віросповідання.

Таким чином, підсумовуючі вище викладене, можна зробити висновок про те, що введення надзвичайного або воєнного станів в державі завжди тягне за собою наслідки, які впливають на суспільні правовідносини. Так як норми інституту надзвичайного та воєнного стану є різноманітними та торкаються багатьох сфер суспільного життя, то наслідки впровадження зазначених станів відображаються і на цивільних правовідносинах, а точніше на їх змісті. Зокрема, не залишається поза увагою право фізичних та юридичних осіб на власність, яке може бути обмежено. Майно може бути примусово відчужено, але з попереднім чи наступним відшкодуванням вартості, порядок якого регулюється чинним законодавством. Також при впровадженні надзвичайного чи воєнного стану обмежується широке коло особистих немайнових прав людини, таких як право на свободу пересування, право на інформацію, право на свободу зібрань та ін. Але навіть при запровадженні надзвичайного або воєнного станів існують такі права та свободи, які в жодному випадку не можуть бути обмежені.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Венедіктова І.В.

Література:

1. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2014 р. № 1550-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 02.03.2014 р. № 1647-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>
3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4765-17>
4. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Постанова Кабінету Міністрів від 31 жовтня 2012 р. № 998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-п>
5. Протасенко К. (Protasenko K.) Огляд нормативно-правової бази режиму надзвичайного стану в Україні /К. Протасенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadu_2009_1_15.pdf
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

ПОНЯТТЯ І СИСТЕМА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Світлов Сергій Ігорович

студент- магістр юридичного факультету
Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

e-mail: serezha.swetlov@yandex.ru

Ключові слова: особисті немайнові права, поняття особистих немайнових прав, система особистих немайнових прав.

В будь-якій сучасній цивілізованій демократичній країні права людини посідають найважливіше місце. Загальна декларація прав людини 1948р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. проголошують право кожної людини на життя, свободу, особисту недоторканність тощо. Положення міжнародних правових актів знайшли своє відображення в Конституції України та в Цивільному кодексі України (далі - ЦК України).

Вивчаючи питання дефініцій категорії “особисте немайнове право”, слід відзначити, що чіткого законодавчого визначення таких прав не існує. Зокрема ст. 269 ЦК України, яка має назву “Поняття особистого немайнового права” насправді містить лише їх ознаки. Що стосується наукової розробки поняття особистого немайнового права, то воно не залишилось поза увагою цивілістів і науці цивільного права відомо багато визначень цієї категорії.

К. А. Флейшиц зазначає, що особисте немайнове право- це право на блага невід’ємні від конкретної особи, які охороняють правомірний прояв індивідуальних рис, здібностей, якостей особи (людини) [2, с. 9].

А. П. Вілейта вважає, що це права з приводу нематеріальних благ, які виражають індивідуальність громадян і організацій, соціальну оцінку їх діяльності і забезпечують використання цих благ в інтересах суспільства і особи [3, с.5-6].

Л. В. Малюга формує таке поняття особистого немайнового права: “Це міра можливої поведінки (певні правомочності) особи (фізичної чи юридичної), гарантована законом, вільно, на власний розсуд визначати власні дії по набуттю, здійсненню (реалізації) особистих немайнових благ, які складають її сутнісну основу” [4, с. 45]

Для ґрунтовного та якісного розуміння поняття особистих немайнових прав велике значення має систематизація цих прав за різними ознаками. Систематизація — “ це процес зведення розрізнених знань про предмети (явища) об'єктивної дійсності в єдину наукову систему, встановлення їхньої єдності. Систематизація є відображенням матеріальної єдності світу і ґрунтується на вивченні суттєвих зв'язків, які об'єднують ці предмети (явища). Вона спирається на класифікацію, аналіз і синтез істотних властивостей певної об'єктивної системи ”[1].

У доктрині цивільного права є багато підходів до класифікації особистих немайнових прав. З. В. Ромовською запропоновано розрізняти п'ять груп особистих немайнових прав[4, с.47]: 1) права, які індивідуалізують громадянина як особистість (право на ім'я, честь, гідність); 2) права, що забезпечують особисту свободу громадян (право на недоторканість особистості, житла, тілесну недоторканість, обрання роду занять і місця проживання, цивільно-правову свободу, права які забезпечують свободу совісті); 3) права, які виникають внаслідок творчої діяльності при створенні творів в галузі науки, літератури, мистецтва, промислової діяльності; 4) особисті права в сімейних правовідносинах (комплекс прав на укладення і розірвання шлюбу, виховання дітей, усиновлення, здійснення опіки і ін.); 5) особисті права, які виникають внаслідок вступу громадян в трудові, кооперативні та інші правовідносини.

При цьому підкреслюється, що тільки перші три групи особистих немайнових прав мають цивільно-правовий характер.

М. М. Малєїна пропонує класифікацію за таким критерієм як ціль- мета здійснення кожної групи прав. За метою особисті немайнові права поділяються на: 1) особисті немайнові права, що забезпечують фізичне і психічне благополуччя (цілісність) особистості: право на життя, право на охорону здоров'я, право на фізичну і психічну недоторканість, право на безпечне довкілля. 2) Особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію особистості в суспільстві: право на ім'я, право на індивідуальний вигляд і голос, право на честь, гідність і ділову репутацію. 3) Особисті немайнові права, що забезпечують автономію особистості: права на таємницю приватного життя (право на медичну таємницю, право на нотаріальну таємницю, право на адвокатську таємницю, тощо) і права на недоторканість приватного життя (право на недоторканість особистої свободи, право на недоторканість житла і ін.). 4) Особисті немайнові права, що забезпечують охорону результатів інтелектуальної діяльності: немайнові права авторів творів науки, літератури, мистецтва, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, селекційних досягнень, топології інтегральних мікросхем і немайнові права виконавців[4, с. 48].

А. С. Довгерт пропонує зібрати особисті немайнові права у три правові групи:1) права на немайнові блага, втілені у самій особистості; 2) право на особисту недоторканність, свободу, право на життя та охорону здоров'я; 3) право на недоторканність особистого життя[4, с. 48- 49].

Т. А. Фадєєва пропонує класифікувати особисті немайнові права за цільовим спрямуванням на: 1) особисті немайнові права, спрямовані на індивідуалізацію особистості (право на ім'я, право на честь, гідність, ділову репутацію та ін.); 2)особисті немайнові права, спрямовані на забезпечення фізичної недоторканності особи (життя, свобода, вибір місця перебування, місця проживання тощо); 3) особисті немайнові права, спрямовані на недоторканність внутрішнього світу особистості та її інтереси (особиста та сімейна таємниця, невтручання у приватне життя, честь і гідність)[4, с. 49].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зауважити, що особисте немайнове право представляє собою міру можливої поведінки уповноваженої особи відносно своїх невід'ємних благ, позбавлених майнового характеру, які гарантуються державою і використовуються особою на власний розсуд.

Систематизація особистих немайнових прав дозволяє виявити їх характерні ознаки та визначити особливості їх правового регулювання, що сприятиме правильному застосуванню правових конструкцій, пов'язаних із особистими немайновими правами на практиці.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Венедіктова І.В.

Література:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ю. С. Шемшученко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/20010704/ure/sistematizatsiya>.
2. Флейшиц Е. А. Личные неимущественные права в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран. – Ученые записки ВИЮН. – Вып.6. – М.: Юриздат, 1941. – 207 с.
3. Вилейта А. П. Личные неимущественные правоотношения по советскому гражданскому праву: Автореф. дис. ...канд. юр. наук. – Вильнюс, 1967. – 19 с.
4. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення[Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Малюга Людмила Василівна. – К., 2004. – 185 с.

«ГАБІТОСКОПІЯ» - ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ

Середич Мар'яна Ігорівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: зовнішність людини, габітоскопія, ідентифікація.

Криміналістичне вчення, що безпосередньо займається вивченням теоретичних положень і заснованих на них науково-технічних засобах і методах збирання й використання даних про зовнішній вигляд людини в криміналістичній практиці, одержало назву „габітологія” (від злиття двох латинських слів: „габітус” - зовнішність і „логос” - наука). Рідше користуються терміном „габітоскопія” („скопео” - розглядаю) [1; с.2].

Науковими передумовами використання даних про зовнішність у криміналістичній практиці для розшуку й установлення особистості є власні властивості зовнішності людини і її слідів-відображень. Головними із цих властивостей, що мають криміналістичне значення й створюють передумови для криміналістичної ідентифікації, є індивідуальність, відносна стійкість і відображаємість (рефлекторність), тобто здатність людської зовнішності залишати сліди-відображення.

Стійкість зовнішнього вигляду людини обумовлює можливість установлення його особистості, незважаючи на зміни в часі. Як і будь-який об'єкт матеріального світу зовнішність людини перетерплює змінювання на протязі часу. При цьому основними факторами цієї зміни є як постійно діючі закономірності розвитку й зів'язання людського організму, так і перебіг різних перехідних процесів (захворювань, умов життя й т.д.). У ряді випадків має значення навмисна зміна зовнішності або зміна зовнішності під дією фізичних

травм. При цьому зміни можуть бути необоротними (це, головним чином, зміни, що наступили під дією віку, смерті, травм, хірургічного втручання) і оборотними, коли зовнішність після змін, що наступили, відновлюється в первісному виді (такі зміни, що наступили внаслідок тимчасового захворювання, зміни в способі життя) [2; с.10].

У зв'язку з тим, що зовнішність людини мінлива, у габітоскопії мається на увазі стійкість зовнішності не абсолютна (тобто незмінність зовнішнього вигляду протягом всього життя людини), а відносна – тобто стійкість зовнішності на протязі певного періоду часу. Мінливість зовнішнього вигляду не перешкоджає ототожненню людини за ознаками зовнішності, оскільки відомі закономірності цих змін. Так, наприклад, ідентифікаційний період для портретної експертизи може становити до 60 років [3; с.25].

Досить важливою передумовою можливості використання зовнішнього вигляду людини в криміналістичній практиці є його відображаємість (рефлекторність) - властивість запам'ятовуватися в різних слідах-відображеннях - на знімках, малюнках, в описах і т.д. Ця властивість забезпечує можливість збирати й накопичувати дані про зовнішній вигляд, вивчати їх, використовувати в різних умовах роботи органів внутрішніх справ.

Особистим проявом відображаємості є наочність зовнішнього вигляду людини, тобто властивість відображатися у свідомості інших людей. Наочність зовнішнього вигляду забезпечує можливість сприймати спостережувану людину в цілому або по окремих його елементах і ознакам. З іншого боку, здатність людської свідомості виразно, достовірно й повно сприймати, зберігати, відтворювати та пізнавати людину за ознаками зовнішності, забезпечує можливість широкого використання даних про зовнішній вигляд шляхом залучення до процесу розшуку й установлення особистості людей що знали (бачили) злочинця. Отримані за допомогою очевидців описи зовнішності, суб'єктивні портрети, дані які потрібні при пред'явленні для впізнання й т.д. широко й успішно використовуються в слідчій і оперативно-розшуковій роботі органів внутрішніх справ, забезпечуючи своєчасне й точне встановлення й розшук злочинців і інших осіб по їхній зовнішності [4; с.8].

До власних елементів зовнішності відносяться:

а) анатомічні, - тобто елементи зовнішньої будови тіла людини, виділювані при спостереженні: фігура в цілому; голова (у тому числі потилиця, тім'яна частина, волосяний покрив, шия, плечі, іноді ключиці, спина, тазостегнова область, руки (у тому числі кисті, пальці, нігті), ноги (у тому числі гомілки, стопи).

б) функціональні (динамічні), - які становлять особливості функцій життєдіяльності людини (загальна манера тримати себе, поза, статура, хода, міміка, жестикуляція, побутові звички, спеціальні навички) і проявляються в динаміці;

в) загальнофізичні, - які характеризують фізичний тип людини (стать, вік, зріст, антропологічну належність).

Важливе значення серед анатомічних і функціональних ознак складають аномалії, тобто відхилення від нормальної будови, які рідко зустрічаються. Такі ознаки виділені до спеціальної групи особливих прикмет.

Особливі прикмети, які знаходяться на зримих частинах тіла й тим самим якби „впадають в очі”, одержали назву „разючих прикмет”. Так, родимка на попереку або татуювання на животі відносяться до "особливих прикмет ", але така ж родимка на обличчі або татуювання на тильній стороні долоні будуть уже вважатися яскравими прикметами [5; с.34].

Теорія криміналістичної ідентифікації цінність (ідентифікаційну значущість) ознаки визначає частотою її зустрічності. Ідентифікаційна значущість тим вище, чим рідше зустрічається ознака.

У процесі ідентифікації осіб за ознаками зовнішності з усієї сукупності ознак вибирають такі, які дають достатньо точну уяву про ототожнену людину. Такі групи ознак називаються ідентифікаційними.

Зовнішність людини - це візуально чи тактильно сприймальна частина наружності. Вона визначена анатомічно-фізіологічною будовою людини і являє собою сукупність елементів та ознак, які їх характеризують.

Науковий керівник: д.ю.н, доц. Даньшин М.В.

Література:

1. Мамурков В.А. Основы геномной дактилоскопии: Учеб. пособие. Екатеринбург, 2001., 123 с.
2. Поврезнюк Г.И. Криминалистические методы и средства установления личности в процессе расследования преступлений. По материалам стран СНГ. М., 2005., 201 с.
3. Снетков В.А., Зинин А.М. и др. Криминалистическое описание внешности человека. М., 1984., 167 с.
4. Топорков А.А. Словесный портрет. М., 1999., 97 с.
5. Чулахов В.Н. Криминалистическое исследование навыков и привычек человека. М., 2004., 234 с.

ВИКОРИСТАННЯ ФОТОГРАФІЧНОГО ТВОРУ В РЕКЛАМІ

Сімавонян Ірина Володимирівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: Arishka.Sim@yandex.ua

Ключові слова: фотографічний твір, авторське право, реклама

В умовах стрімкого розвитку ринкових відносин реклама стала невід'ємною частиною нашого буденного життя. Поодинокі рекламні відносини, в яких пересічний громадянин виступає лише опосередкованим учасником – споживачем рекламного продукту, на сьогоднішній день трансформувалися в масштабну рекламну індустрію.

З одного боку, важко недооцінити позитивні аспекти реклами, яка виступає важливим фактором впливу та «подразником» конкурентних виробничих відносин. Однак, в той же час, сфера рекламної діяльності представляє собою сприятливий ґрунт для порушення суб'єктивних прав.

Згідно з Законом України «Про рекламу», реклама - інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару. Проте, сьогодні реклама вже не носить суто інформаційний характер. Вона приваблює своїм оформленням, розважає діалогами, зацікавлює сюжетом. Саме в контексті оригінальності та творчого характеру рекламного продукту, де фотографічний твір нерідко займає центрове місце, доцільно говорити про авторське право на об'єкти інтелектуальної власності та його порушення в рекламі.

Фотографія, яка впродовж тривалого часу розглядалася як засіб копіювання і перебувала поза правовою охороною, стала невід'ємною складовою рекламного бізнесу.

Цікаво, що фотографічний твір як об'єкт авторського права знайшов своє відображення ще за часів Російської імперії в «Положенні про авторське право», що було ухвалено 20 березня 1911 року та зробило вагомий внесок в розвиток відносин інтелектуальної власності. Проте мова йшла про збірки та серії знімків, які становили «самостійний художній, історичний та науковий інтерес», а знімки у сфері астрономії, медицини та мікрофізики прирівнювались до літературних творів [7; 13]

Ратифікувавши Бернську конвенцію (1886), Україна включила «фотографічний твір та твори виконані способами, подібними до фотографії» у перелік об'єктів авторського права, що закріплені ст. 433 Цивільного кодексу (2003 р.) та ст. 8 Закону України «Про авторське право та суміжні права» (1993 р.). Слід зазначити, що жоден з цих нормативно-правових актів не тільки не охарактеризував способи, що можуть вважатися подібними до фотографії, але й не надав тлумачення самому поняттю «фотографічний твір».

Всесвітня організація інтелектуальної власності ([англ. World Intellectual Property Organization](#)), що була створена з метою захисту результатів творчої та інтелектуальної діяльності дефінує «фотографічний твір» як нерухоме зображення (фотозображення), що отримується на поверхнях чутливих до світлового та іншого випромінювання, незалежно від технічної природи процесу отримання зображення. С.В. Мазуренко слушно стверджує, що дане визначення більше характеризує первісну фізико-хімічну або електронну фіксацію об'єктів зовнішнього світу, тобто сам процес отримання фотографії – «фотографування». [7;13]

В науковому середовищі широко поширення дістала дефініція російського вченого С. А. Сударікова, який розуміє фотографічний твір як втілені на матеріальному носії за допомогою технічних засобів зображення об'єктів навколишнього світу у певний момент часу, призначені для зорового сприйняття [10; 64].

Не дивлячись на локалічність та чіткість сформульованої конструкції, вбачаються певна незрозумілість звуження зазначеного поняття. Так, під охорону підпадають лише фотографічні твори, що «втілені» на матеріальному носії, тобто ті, що реалізують свій зміст в конкретній формі, а беручи до уваги рівень розвитку науково-технічного прогресу та специфічну здатність фотографій до трансформування в цифрові зображення і подальше їх поширення у віртуальному просторі, це є неприпустимим. Не випадково вітчизняний науковець Г.В. Омельченко наголошує на тому, що фотографічний твір представляє собою ідеальний, а не матеріальний об'єкт. І додає : «правовій охороні нормами авторського права підлягає не сама плівка, слайд, негатив, фотографічний відбиток тощо, а сукупність ідей та образів, зображених на них, тобто форма їх вираження».

Звичайно ж і цифрові зображення, що наповнюють Інтернет простір навіть при своєму нематеріальному характері, все ж таки зберігаються на певних серверах, що виступають матеріальними носіями, однак при цьому зображення «закріплено» на носії, а не «втілено» в ньому.

Беручи за основу визначення В. Серебровського: «твір – це сукупність ідей, думок та образів, які в результаті творчої діяльності автора отримали своє вираження в доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, що припускає можливість відтворення» [9;52], ми пропонуємо тлумачити фотографічний твір як сукупність ідей, думок та образів, які в результаті творчої та(або) інтелектуальної діяльності автора і застосування ним технічних пристроїв, отримали своє вираження в доступній для сприйняття людиною формі (цифровій чи матеріалізованій), що припускає можливість їх відтворення.

У ст. 6 Директиви 2006/116/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 12 грудня 2006 року про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав встановлено: охороняється лише та фотографія, яка є самобутньою, оригінальною, тобто становить інтелектуальний витвір автора, що відображає його особистість. Проте, в Директиві зазначається, що держави-учасниці можуть передбачити охорону і для інших видів фотографій (так званих «звичайних», «нетворчих» фотографій).[4]

Спираючись на це, Г.В. Омельченко наголошує на нагальній потребі врегулювання питання захисту «нетворчих» фотографій в законодавстві України. Аргументом тут виступає Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, відповідно до якої інтелектуальна власність належить до пріоритетних сфер, щодо яких здійснюється адаптація законодавства України. [8;81]

На наш погляд, необхідність в охороні фотографічних творів, що позбавлені головного критерію охороноздатності (оригінальності, новизни) відсутня. Адже, певні сфери

суспільного життя використовують фотографію як зручний та практичний засіб фіксації предметів і явищ об'єктивної дійсності, а не в якості способу вираження своєї особистості. Так, досить абсурдно називати фотографію сітківки ока, зроблену медичним працівником під час діагностики, чи фотографію експерта-криміналіста, що відображає місцезнаходження трупа, «фотографічним твором». Таким чином, фотографії, створення яких передбачає дотримання чітких правил (параметрів) і відсутність творчої складової, не можуть включатися до об'єктів авторського права.

В сфері рекламної діяльності масштабного поширення набуває створення нового рекламного продукту на основі існуючих об'єктів інтелектуальної власності, особливо фотографічних творів.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що твір, який є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) є похідним твором. [2] Проте похідні твори набувають захисту лише при умові дотримання прав автора твору, який був основою переробки.

Застосування вказаного положення щодо фотографічних творів набуває істотних складностей, адже в часи розвинених інформаційних технологій сучасний «творець» першочергово шукає натхнення в мережі Інтернет. І неодмінно знаходить безліч шаблонних зображень, або вже готових (ідейно-завершених) фотографічних творів, які за допомогою графічних редакторів (Наприклад: Adobe Photoshop, Corel Draw, Picasa, [Inkscape](#)) видозмінюються до невпізнанності. В контексті такої трансформації доказати порушення прав автора первісної фотографії практично неможливо.

До того ж, у віртуальному просторі значно складніше встановити порушника авторських прав, оскільки в процесі неправомірного розміщення фотографії в мережі Інтернет фігурують кілька осіб, серед яких власник доменного імені, власник сайту (який може бути іншою особою, ніж власник доменного імені), власник хост-сервера, провайдер послуг зв'язку мережі Інтернет. Відповідно, в мережі Інтернет порушника прав автора ідентифікувати більш складно у порівнянні з порушенням авторських прав на фотографії в друкованих виданнях [5;26]

Ще одна проблема вбачається в тому, що сучасні технології дозволяють зберігати фотографічний твір в цифровому форматі. Омельченко наголошує на тому, що при зміні частини цифрового коду в оригінальному файлі фотографії, або перекодуванні оригінального файлу фотографії в інший формат, складно довести права автора. Тому, у результаті, для ідентифікації автора цифрової фотографії, в ряді випадків потрібне проведення спеціальної експертизи на предмет порівняння файлів і надання висновку про те, який файл фотографії є оригінальним, та те, що несанкціоноване використання фотографії зроблене шляхом модифікації цифрового коду оригінального файлу [8;83]

Для захисту від порушень авторського права в мережі Інтернет рекомендується застосовувати технічні засоби захисту фотографій, таких як, наприклад, водяний знак з іменем автора або цифрову стенографію, що дозволить непомітно від людського ока записати інформацію в файл із зображенням. [9]

Деякі професійні фотографи для захисту плодів своєї праці періодично влаштовують виставки, або створюють офіційні сайти з показом та можливим продажем своїх фотографій. У такий спосіб оприлюднення фотограф заявляє про своє авторство і набуває гарантій його захисту.

Закон України «Про рекламу» передбачає трьох безпосередніх учасників рекламних відносин: рекламодавця, виробника реклами та її розповсюджувача. Таке розмежування, згідно з ч.2 ст. 27 Закону України «Про рекламу» має вагоме значення при встановленні і розподілі відповідальності за порушення законодавства про рекламу. [3]

Найпоширенішим суб'єктом порушення авторського права на фотографічні твори в сфері рекламної діяльності виступає виробник реклами, рідше – її розповсюджувач, а випадки таких порушень рекламодавцем взагалі носять поодинокий характер. На виробнику

рекламного продукту лежить обов'язок створення фотографічного твору або його використання чи переробка без порушення авторських прав інших осіб.

Розповсюджувач реклами, виконуючи свою діяльність, може порушити цілісність твору, перекрутити, спотворити чи іншим чином змінити твір, що в подальшому може спричинити негативний вплив на споживача та стати причиною поганої репутації замовника реклами. Не рідко, замовляючи рекламний продукт та використовуючи в ньому окремі маркетингові прийоми, рекламодавець розраховує на конкретну реакцію споживача, яка може не статися у зв'язку з помилкою розповсюджувача.

Сьогодні великої популярності, в тому числі і в рекламному бізнесі, набувають «фотобанки», що представляють собою агентства з продажу та розповсюдженню фотографічних творів, векторних зображень, відеороликів через Інтернет. Продаж здійснюється на основі «Royalty free» та «Extended Royalty Free» ліцензій.

За «Royalty free - ліцензії» один фотографічний твір може продаватися необмежену кількість разів, отримуючи її покупець набуває невиключних прав автора і вправі використовувати придбану фотографію для особистих чи некомерційних цілей. «Extended Royalty Free – ліцензія» передбачає можливість використання фотографії там, де вона являється частиною товару (футболки, календарі), тобто з комерційною метою.

Зручність фотобанків полягає в наявності двохсторонньої гарантії, як для автора фотографічного твору, так і для його користувача.

Гарантією правомірного використання авторських прав під час виготовлення рекламного продукту виступають договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, перелік яких наведений у ст. 1107 Цивільного кодексу і включає наступне: [1]

- ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- ліцензійний договір;
- договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності;
- інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Згідно зі ст. 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права», використання твору будь-якою особою допускається виключно на основі авторського договору (за винятком випадків, передбачених статтями 21-25). [2]

При цьому аналіз положень законодавства щодо авторського договору, дозволяє зробити висновок, що такий договір може вбирати в себе всі вищезазначені категорії договорів. Щоправда не можна повністю ототожнити авторський договір та договір про створення. Практикуючий юрист О. Климчук наголошує на наступних відмінностях: [6]

а) авторський договір регулює лише договірні відносини, що виникають стосовно авторського права, тоді як договір про створення стосується будь-якого об'єкту інтелектуальної власності;

б) авторський договір може стосуватись не тільки тих об'єктів авторського права, які ще будуть створені, але й вже створених, тоді як договір про створення стосується лише договорів, які будуть створені в майбутньому.

Слід зазначити, що авторський договір зазвичай закріплює специфіку трудових відносин між рекламодавцем (або виробником реклами) і його працівником. Якщо ж такі відносини відсутні, доцільно укласти договір про створення об'єкта інтелектуальної власності.

Якщо планується вихід на ринок нового продукту (послуги), то враховуючи весь комплекс необхідних робіт між ним та виробником реклами, як правило, укладається договір підряду на виконання робіт, який передбачає роботи з розробки нової торговельної марки, маркетингової концепції, концепції позиціонування, назви, слогану, дизайну, упаковки, її

просування та ідеї телевізійного ролику. В такому разі усі майнові права на новостворені об'єкти інтелектуальної власності належать замовнику. [6]

Відповідно до ч.2 ст. 11 Закону України «Про авторське право та суміжні права», авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. [2]

Проте, специфіка рекламного середовища спричинила тенденцію до отримання додаткових державних гарантій щодо захисту авторського права шляхом реєстрації авторами своїх творів в Державному департаменті інтелектуальної власності та отримання свідоцтва, що підтверджує авторство.

Таким чином, на сьогоднішній момент законодавство України не в змозі повноцінно регулювати відносини, що виникають у зв'язку з використанням фотографічних творів у рекламі. Це обумовлено рядом об'єктивних факторів, серед яких: відсутність законодавчо закріпленої дефініції поняття «фотографічний твір», не регламентованість критеріїв захисту авторських прав на такі твори, відсутність універсального способу захисту авторського права на матеріалізовані фотографічні твори, так і їх цифрові аналоги.

Появі реклами передуює цілий комплекс дій, результатом кожної з яких може бути самостійним об'єкт авторського права, при цьому важливо наголосити на тому, що правомірний характер використання новостворених та вже існуючих фотографічних творів у рекламі обумовлюється виключним правом автора на дозвіл чи заборону такого використання будь-яким суб'єктом рекламних відносин.

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Бурлаков С.Ю.

Література

- 1) Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 40-44,
- 2) Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
- 3) Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр>
- 4) Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights.
- 5) Дорожко Г. Питання охорони та захисту цифрових фотографічних творів / Г. Дорожко, Є. Кіф'юк // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2010. – №4. – С. 25–28.
- 6) Климчук О. Авторська реклама або особливості використання об'єктів авторського права в рекламі. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/magazines.php?year=2006#archive>
- 7) Мазуренко С.В. Авторське право на фотографії // С.В. Мазуренко. Актуальні проблеми держави і права . – 2008 . – Вип.42 . – С. 12-19.
- 8) Омельченко Г.В. Проблематика охорони фотографічних творів нормами авторського права/ Г. В. Омельченко, Ю. В. Вітківська// Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – 2012. - №25. – С.80-84
- 9) Рекомендації щодо забезпечення правомірності створення та використання фотографічних творів. Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recfoto.html>
- 10) Серебровский В. Вопросы советского авторского права / В. Серебровский. – М., 1956. – 282 с.
- 11) Судариков С. А. Основы авторского права // С. А. Судариков. – Минск : Амалфея, 2000. – 512 с

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Слинько Д.С.

кандидат юридических наук,
доцент кафедри уголовно-правовых
дисциплин юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В.Н. Каразина
e-mail: dimalaw@mail.ru

Ключові слова: основи національної безпеки України, конституційний лад, державна влада, конституційна безпека, повалення, захоплення, агітаційні матеріали.

Кримінальний кодекс України 2001 р. в першому розділі передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України, що є одним з найбільш небезпечних видів злочинної діяльності. Проблеми забезпечення національної безпеки є одними з найважливіших на будь-якому етапі розвитку держави: вони існують у кожній сучасній державі й пов'язані з вирішенням цілого комплексу завдань у політичній, інформаційній, військовій, економічній, соціально-гуманітарній, правовій, ідеологічній та інших сферах розвитку суспільства і держави.

Заслужують уваги праці таких сучасних українських вчених, як Антипенко В.Ф., Бажанов М.І., Бантишев О.Ф., Борисов В.І., Гавриш С.Б., Глушков В.О., Голіна В.В., Горбачевський В. Я., Ємельянов В.П., Ліпкан В.А., Мельник М.І., Навроцький В.О., Савченко А.В., Тацій В.Я., Усатий Г.О., Філонов В.П., Хавронюк М.І. Ці роботи, як правило, досліджують проблеми злочинів проти основ національної безпеки України в цілому або суміжні складі злочинів.

У Законі України в редакція від 19.04.2014 року «Про основи національної безпеки України» зазначено, що національна безпека - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [1].

Цим законом національна безпека визначається, як захищеність при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам. Національні інтереси фактично ототожнюються зі сферами державного управління, не повний перелік яких наводиться у цьому ж визначенні. Таким чином, у Законі України «Про основи національної безпеки України» національні інтереси ототожнюються з інтересами органів державної влади, а інтереси людини і громадянина жодним чином не конкретизовані. З цього стає зрозумілим, що і зміст законодавчого визначення національної безпеки, зводиться до захищеності інтересів держави і розташування на самому початку

Особливої частини КК розділу «Злочини проти основ національної безпеки», є свідченням продовження тенденцій, властивих авторитарним режимам. Таке становище суперечить Конституції України, деклараціям та конвенціям ООН, Ради Європи ратифікованим Україною, інтересам громадянського суспільства та правам людини й громадянина [2].

Відповідно до проголошеного керівництвом України геополітичного курсу на євроінтеграцію виникла необхідність розглянути по-новому як саму проблему забезпечення національної безпеки в цілому, так і окремі її складові елементи, одним із яких є кримінально-правовий захист держави від дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, що потребують удосконалення [8].

Стаття 3 Конституції України, визначає найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Згідно з положеннями Декларації ООН «Про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про охорону їх незалежності і суверенітету» гарантування самовизначення народів і націй та їх незалежності обумовлюється повним дотриманням прав людини та головних свобод. Невичерпні переліки прав і свобод людини викладено у Деклараціях ООН (Загальна декларація прав людини), Ради Європи (Про захист прав людини і основоположних свобод) та Конституції України [3].

Розглядаючи об'єкт злочинів проти основ національної безпеки, слід виходити з того, що в демократичній, правовій та соціальній державі, якою проголошується Україна в ст. 1 Конституції України, загальним об'єктом злочинів можуть визнаватися виключно права, свободи людини чи громадянина. Відповідно до цього, родовим об'єктом злочинів проти основ національної безпеки, виступає певна сукупність прав і свобод людини [5].

У першу чергу слід назвати «Право на соціальний та мировий лад, за якого права і свободи людини можуть бути повністю здійснені», яке проголошено у ст. 28 Загальної декларації прав людини. По-друге, і Загальна декларація прав людини, і Конституція України декларують право на участь в управлінні своєю країною (статті 21 та 38 відповідно). Є очевидним, що насильницьке захоплення влади чи окремі складові цього, а також інформаційне забезпечення такої діяльності, як правило, не лише порушує згадані права, але й призводить до звуження можливостей реалізувати майже усі права та свободи людини. Крім того, конституційний лад України формально спрямований на гарантування прав і свобод людини, і Конституцією України закладено такі підвалини суспільної взаємодії, що для захисту прав і свобод людини потрібен суд, а для їх забезпечення необхідні органи державної влади та місцевого самоврядування (див. ст. 55 Конституції України). Відтак, конституційний лад, державний суверенітет та територіальна цілісність є необхідними засобами для забезпечення прав громадян України та інших членів української політичної нації. Отже, розглядаючи національну безпеку України не як державну безпеку, а як таке існування української політичної нації, за якого забезпечено реалізацію прав і свобод людей, що її утворюють, слід визнати, що основами національної безпеки виступають конституційний лад, державний суверенітет, територіальна цілісність, належне функціонування вищих органів державної влади, сукупність яких й утворює родовий об'єкт відповідних злочинів – політичний устрій України [4].

Не можна не бачити, що родовий об'єкт злочинів, які нами розглядаються, визначений глобально і не відповідає тій системі злочинів, які передбачені розділом 1 Особливої частини КК України. Слід акцентувати увагу на тому, що національні інтереси України відображають фундаментальні цінності та прагнення українського народу, його потребу в гідних умовах життєдіяльності [7, с. 3].

Після проголошення родового об'єкта злочинів проти основ національної безпеки, можна визначити безпосередній об'єкт названих злочинів, а саме це такі складові національної безпеки, як конституційний лад та належне функціонування органів державної влади. Правовою підставою криміналізації цих діянь є ч. 2 ст. 5 Конституції України,

відповідно до якої право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і ніхто не може узурпувати державну владу.

Для правильного розуміння безпосереднього об'єкта пропонується розкрити складові національної безпеки: 1) конституційний лад – це устрій держави і суспільства, а також їх інститутів відповідно до конституційно-правових норм. Це цілісна система основних соціально-правових відносин, що визначають форми і способи функціонування держави як єдиного державно-правового організму. Нормальне функціонування конституційного ладу дозволяє реалізувати прагнення суспільства до справедливого і стабільного соціального порядку на основі поєднання індивідуальних і суспільних інтересів [6]. 2) державна влада – це система сформованих у порядку, передбаченому Конституцією та законами України, органів, які уособлюють собою владу глави держави, законодавчу, виконавчу і судову владу – Президент України, парламент, вищі, центральні та місцеві органи виконавчої влади, вищі та місцеві органи судової влади, – а також органи місцевого самоврядування і контрольно-наглядові та деякі інші органи, які, користуючись певною незалежністю, не належать до трьох головних гілок влади (прокуратура України, Національний банк України, Рахункова палата України, Вища рада юстиції України тощо). Таким чином, існуюча в Україні державна влада є частиною її конституційного ладу [9].

На підставі вищевикладеного потрібно сформулювати такі основні положення тез доповідей:

1) У системі Особливої частини КК України розділ стосовно злочинів проти основ національної безпеки України визначає національну безпеку як захищеність при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам. В такому розумінні національні інтереси фактично ототожнюються зі сферами державного управління. Таким чином, у Законі України «Про основи національної безпеки України» національні інтереси ототожнюються з інтересами органів державної влади, а інтереси людини і громадянина жодним чином не конкретизовані. Тому потрібно здійснити зміну пріоритетів у захисті держави і особи, визначених Конституцією України 1996 року і на перший рівень поставити інтереси людини і громадянина;

2) Об'єктом злочинів проти основ національної безпеки, в демократичній, правовій та соціальній державі, якою проголошується Україна в ст. 1 Конституції України, можуть визнаватися виключно права, свободи людини чи громадянина. Відповідно до цього, родовим об'єктом злочинів проти основ національної безпеки, виступає певна сукупність прав і свобод людини;

3) Безпосередній об'єкт названих злочинів, а саме це такі складові національної безпеки, як конституційний лад та належне функціонування органів державної влади;

ЛІТЕРАТУРА:

- 1) Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – ст. 351
- 2) Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи [Електронний ресурс] / Законодавство України. – http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
- 3) Загальна декларація прав людини : Декларація ООН / Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
- 4) Лантінов Я. О. Щодо визначення національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони / Я. О. Лантінов // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 570-574 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11ljokpo.pdf>
- 5) Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / [В.М. Трубников, В.І. Борисов, Я.О. Лантінов та ін.] за заг. ред. д.ю.н., проф. В.М. Трубникова. – Х. : Вид-во ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013
- 6) Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2009

- 7) 2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / Під заг. редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. — К. : Форум, 2001. — У 2-х ч. — С. 3—34.
- 9) Діордіца І. В. Поняття злочину проти основ національної безпеки України / І. В. Діордіца // Підприємництво, господарство і право. — К., 2006. — № 8. — С. 145—148.
- 9) Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / Під заг. редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. — К. : Форум, 2001. — У 2-х ч. — С. 3—34.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Слободянюк Анастасія Сергіївна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: nasty92_@mail.ru

Ключові слова: криміналістика, злочин, характеристика, елементи, угруповання.

Кожна характеристика є описом істотних сторін, властивостей, закономірностей відбиваного в ній об'єкта реальної дійсності в цілому або яких-небудь його компонентів, фрагментів, якими вона відрізняється від інших об'єктів навколишнього світу. Своєрідність криміналістичної характеристики злочинів визначається двома моментами: по-перше, особливостями відбиваної в ній реальності і її ознак; по-друге, специфікою цілей подібного віддзеркалення. Криміналістичною характеристикою називається система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і служить побудові і перевірці слідчих версій у розслідуванні злочинів [1, с. 409].

Криміналістична характеристика охоплює такі групи методичних питань:

- класифікацію злочинів даного виду на різновиди і групи;
- типові слідчі ситуації й основні напрямки розслідування;
- характеристику засобів учинення злочинів даного виду, різновидів, слідів їх застосування і можливих шляхів встановлення злочинця;
- характеристику засобів приховування злочинів, типові ознаки приховування і їхню роль у встановленні злочину і злочинця [5, с. 20].

Стосовно злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, термін «криміналістична характеристика» використовується в різних значеннях. Так, М. П. Яблоков уживає термін «криміналістична характеристика організованої злочинності» [10, с. 57]; В. Ю. Шепітько використовує термін «криміналістична характеристика організованої злочинної діяльності» [9, с. 276]; Г. А. Матусовський визначає «криміналістичну характеристику організованої злочинної групи» [8, с. 361]; В. М. Биков пропонує термін «криміналістична характеристика злочинних груп» [3, с. 16]. Наведене свідчить про те, що різні автори мають неоднакові підходи до розуміння криміналістичної характеристики. Значною мірою це також пов'язано зі специфікою об'єкта вивчення.

У характеристиці організованих злочинних угруповань необхідно передусім виділити організаційну структуру, яка визначає саму сутність даної форми злочинності, без чого вона перетворюється у звичайну злочинну групу. Даний елемент характеристики знаходить прояв у внутрішньо груповому розподілі функцій учасників злочинної групи, в організованій системі, яка передбачає ієрархічність, кримінальне лідерство, дисципліну, норми поведінки, неформальну нормативність, систему санкцій та заохочень.

Структура організованих злочинних угруповань (як основна ознака) будується на кримінальному професіоналізмі, кримінальній кооперації, інформованості, системі

конспірації, організації внутрішньої та зовнішньої безпеки. Тривалість функціонування організованих злочинних угруповань виявляється у певних ознаках: згуртованості, стійкості, постійності злочинного спілкування, нейтралізації соціального контролю, мінімізації ризику, приховуванні слідів злочину та ін.

Корислива спрямованість діяльності організованих злочинних угруповань — одна з цільових і мотиваційних ознак — виявляється у використанні для вчинення злочинів легального (у вигляді кредиту та ін.) і кримінального капіталу; максималізації доходу; у виборі і монополізації найбільш доходних сфер підприємництва та кримінального бізнесу; легалізації («відмиванні») кримінальних доходів та ін.

Планування злочинів, які вчиняються організованими злочинними угрупованнями, також належить до основних її ознак і характеризується: цілеспрямованістю та старанністю планування злочинної діяльності, кримінальною спеціалізацією в той же час варіантністю та універсальністю; розповсюдженням дезінформації про злочинну діяльність: залученням фахівців для розроблення планів та інше [7, с. 212].

Важливим елементом криміналістичної характеристики є спосіб злочину. Спосіб злочину являє собою характер дії злочинця або групи, що виявляється у певній взаємозалежній системі операцій і прийомів підготування, вчинення і приховування злочину. Уся діяльність спрямована на вчинення злочинних посягань, тяжкість яких у міру функціонування групи збільшується. Групі доступні складні способи вчинення злочинів, одночасні акції в різних місцях. Члени такої групи мають певний злочинний досвід, а також досвід спілкування зі слідчими й оперативними працівниками органів внутрішніх справ, знають прийоми та методи слідчої і оперативної роботи. У цьому відношенні організовані злочинні групи використовують весь арсенал протидії їх викриттю [5, с. 898-899].

Організованими злочинними угрупованнями можуть використовуватися різноманітні способи приховування злочинів. Виділяють наступні види способів приховування злочинів:

- переміщення, що становить собою безпосередній відхід злочинця з місця злочину або заміну розташування суб'єкта злочину на даному місці, а також зміну місця розташування об'єкта, що має відношення до справи;
- приховування інформації і (або) її носіїв;
- знищення інформації і (або) її носіїв;
- маскуванню інформації і (або) її носіїв;
- фальсифікація інформації і (або) її носіїв;
- неправдиве алібі;
- інсценування;
- вчинення іншого злочину;
- опосередковане приховування;
- симуляція — видача неправдивої інформації, відомостей, поєднаних із неправдивою поведінкою щодо здоров'я, з метою ухилення від відповідальності;
- приховування, засноване на впливі, — фізичні або психічні дії, спрямовані проти співучасників, свідків, потерпілих з метою перешкодити повідомленню інформації про злочин або схилити до відмови від дачі показань;
- комплекс двох і більше способів приховування злочинів [4, с. 11].

Організована злочинна діяльність здійснюється у певній обстановці. До ознак обстановки належать як ознаки, що визначають матеріальне середовище, у якому відбувається злочин, так і його об'єктивні умови. Обстановка місця злочину є частиною обстановки злочину, що включає, крім матеріальної обстановки, поведінку учасників події, психологічні стосунки між ними. М. П. Яблоков зазначає, що вивчення різних видів організованої злочинної діяльності показує, що характер обстановки, у якій вчиняються такі злочини, як правило, дещо відрізняється від структури обстановки інших видів злочинної діяльності. Визначальне значення в ній мають особливості умов, що складаються в тих

сферах життя суспільства міста, району, регіону, що становлять інтерес для організованих груп і співтовариств. Це насамперед сфери соціально-економічного, державно-управлінського і суспільно-політичного життя, в яких паразитують організовані злочинні структури: фінансово-кредитна, господарсько-виробнича, зовнішньоекономічна, торгово-комерційна, сфера приватизації, владно-управлінська сфера [10, с. 61].

Предметом злочинного замаху організованих злочинних угруповань є майново-грошові кошти та матеріальні цінності. Останні становлять інтерес не тільки як великі товарні маси споживчих виробів, котрі реалізуються з ухиленням від сплати податків, але й предмети, які мають попит на світовому ринку: коштовності, цінна сировина, антикваріат тощо. У коло кримінальних інтересів входять також об'єкти права інтелектуальної власності: комп'ютерні програми, книжкова продукція, аудіо-, відео- твори та інше.

Предметом злочинних спрямувань стають також встановлення корумпованих стосунків з певними посадовими особами, просування їх по службі з метою розширення необхідних для організованих злочинних угруповань сфер впливу.

Важливе місце в криміналістичній характеристиці злочинів посідає такий її елемент, як особа злочинця. Особа злочинця стосовно злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами, має суттєві особливості. Особа злочинця виступає як колективний суб'єкт злочинної діяльності. Мова йде про вчинення злочинів організованим злочинним угрупованням або злочинною організацією. На думку В. І. Куликова, якісні показники даного елемента криміналістичної характеристики повинні охоплювати: а) відомості про соціально-демографічний склад організованої злочинної групи; б) про її професійний склад; в) про наявність у її членів кримінального досвіду; г) про тип лідера організованого злочинного угруповання; д) про ступінь кримінальної активності членів організованого злочинного угруповання; е) про національно-державну приналежність членів організованого злочинного угруповання [7, с. 145]. Отже, дослідження особи злочинця стосовно злочинів, що вчиняються організованим злочинним угрупованням, передбачає також розгляд структури та психологічного механізму функціонування таких організацій.

Важливою відмінною рисою аналізованих злочинів є те, що їх вчиняють особи, які входять до організованого злочинного угруповання з наявністю певної ієрархічної побудови і розподілом функцій між окремими структурними ланками й окремими членами. Причому при успішній злочинній діяльності формування переважають тенденції до консолідації, згуртованості злочинного колективу, що сприяє розвитку і формуванню його внутрішніх психологічних і функціональних структур.

Особиста типологія членів організованого злочинного угруповання визначається соціально-демографічними чинниками. За даними опублікованих досліджень у злочинних організаціях загально кримінального типу переважають особи (переважно чоловіки) віком від 20 до 35 років, непрацюючі, з різними ступенями освіти. У групах, що вчиняють злочини у сфері економіки, віковий ценз учасників вищий, більш високі спеціальна підготовка, трудовий і посадовий професіоналізм. Виділяються певні типи лідерів організованих злочинних формувань: натхненник (виконуючий функції радника, консультанта з планування та реалізації кримінальних планів як психологічно сильний авторитет), ініціатор, організатор, а також лідери змішаного типу. Серед виконавців виділяються активні члени групи, які входять до організованої мережі, та рядові виконавці.

Спрямованість злочинної діяльності організованого злочинного угруповання характеризується загальною метою отримання великих кримінальних доходів і конкретизується сферами їх добування, виявленням кримінальних інтересів, які можуть розмежовуватись на: внутрішні (регіональні і міжрегіональні), зовнішні (зарубіжні), змішані (на базі створення спільних виробництв, комерційних, посередницьких фірм тощо); найбільш доходні і перспективні галузі виробництва, торгівлі, сфери побутового, технічного обслуговування; різні види кримінальної діяльності (наркобізнес, торгівля зброєю, крадіжки автомобілів та ін.).

Вибір напрямку злочинної діяльності, з одного боку, залежить від обстановки і умов, у яких організованого злочинного угруповання планує здійснювати свою діяльність в наміченому регіоні, обраній галузі, сфері, а з іншого — визначає конкретний предмет замаху та способи дії організованого злочинного угруповання.

Наступним елементом у криміналістичній характеристиці злочинів слід розглянути типові сліди злочину. У криміналістичній літературі даний елемент криміналістичної характеристики іноді називається «типовою слідовою картиною вчинення злочину», підкреслюючи його динамічний характер. Багаточисельність слідів, що відбивають властивості особи злочинця, відкриває широкі можливості для її встановлення. Найбільшу цінність являють ті сліди, які дозволяють ідентифікувати особу, що вчинила злочин. Арсенал даних слідів у міру розвитку науки весь час поповнюється [2, с. 37]. З'являються нові види слідів (мікросліди, одорологічні сліди, звукові сліди та інші), які необхідно збирати під час розслідування злочинів. Учинення злочину групою осіб визначає особливості слідоутворення.

У кінцевому підсумку слід зазначити, що результатом наукового узагальнення інформації про певну злочинну групу виступає криміналістична характеристика злочину, що є одним із найважливіших структурних елементів методики розслідування. Криміналістична характеристика служить ключовим, відправним моментом для викладення методичних рекомендацій щодо виявлення злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Даньшин М.В.

Література

1. Баркар О. А. До питання про елементи криміналістичної характеристики разбоїв, що вчиняються на автомобільному транспорті // Актуальні проблеми держави та права. — О., 2009. — Вип. 49.- 536 с.
2. Батищев В. И. Следы как источник информации о свойствах личности преступника / В. И. Батищев, Я. Н. Валежникова // Воронежские криминалистические чтения / под ред. О. Я. Баева. - Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2001. - Вип. 2.-168 с.
3. Быков В. М. Проблемы расследования групповых преступлений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / В. М. Быков. - М., 1992. - 30 с.
4. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М. В. Даньшин. - Х., 2000. - 19 с.
5. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений /А. Н. Колесниченко.- Харьков : Юрид. ин-т, 1976.- 98 с.
6. Криминалистика : учеб. для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская] ; под ред. Р. С. Белкина. - М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА^М, 1999. - 990 с.
7. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. - Х. : Право, 1998. - 376 с.
8. Куликов В. И. Основы криминалистической теории организованной преступной деятельности /В. И. Куликов. - Ульяновск : МГУ, 1994. - 256 с.
9. Матусовський Г. А. Основы методики розслідування злочинів, які вчиняються організованими злочинними групами / Г. А. Матусовський // Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. - Х. : Право, 1998. - 376 с.
10. Шепітько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монография / В. Ю. Шепітько. - Харьков: Гриф, 2002. - 350 с.
11. Яблоков Н. П. Расследование организованной преступной деятельности : практ. пособие / Н. П. Яблоков. - М.: Юристъ, 2002. - 172 с.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ

Смутьська А.В.

к.пед.н., доцент кафедри
державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
заступник декана з організаційно-
методичної роботи
і дистанційного навчання

Сьогодні першорядним завданням стає пошук інноваційних форм і методів підготовки фахівців: від розроблення і введення в навчальні плани нових перспективних дисциплін до впровадження інноваційних методик викладання. Заслужують на увагу механізми та новітні технології, які допомагають готувати висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, здатних виконувати складні науково-дослідні, фахово-прикладні й творчі завдання. Ось чому важливо знайти найбільш ефективні шляхи модернізації і підвищення якості сучасної освіти [1].

Таким чином, у наш час якість підготовки майбутніх фахівців дедалі більше обумовлена вміннями й навичками застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для отримання необхідних знань та їх вдосконалення впродовж життя. Тому однією з нових, сучасних і перспективних технологій є дистанційне навчання, що має дати можливість абітурієнту із будь-якої точки світу ознайомитись із відкритими (рекламними) матеріалами, записатися на одержання потрібного освітньо-кваліфікаційного рівня за обраною спеціальністю (напрямом), і після оформлення договірних документів, бути зарахованим до ВНЗ, одержати доступ до всіх необхідних матеріалів для реалізації навчального процесу.

Питання щодо вивчення дистанційної освіти детально висвітлювали такі вітчизняні та зарубіжні вчені: А. Андрєєва, В. Горнева, Н. Дроздович, В. Вадаська, В. Кінелева, В. Колмогорова, В. Лазарева, В. Лук'яненко, А. Могильова, В. Овсяннікова, О. Околелова, Р. Бел, Дж. Блумстук, Д. Кіган, Дж. Коумі, А. Петрова, О. Тищенко, В. Шадрікова, В. Шаповалова та ін. В їхніх працях відображено широкий діапазон уявлень про сутність і зміст дистанційної освіти та особливості навчального процесу [2].

То ж віртуальні форми навчання стали звичними для більшості навчальних закладів усього світу. Сьогодні навчання через Internet дедалі частіше розглядається не просто як зручна форма підвищення кваліфікації, а як серйозна альтернатива традиційній освіті. Одним словом, поширення віртуальних форм навчання – це природний етап еволюції системи освіти від класичного університету до віртуального, від звичайної бібліотеки до електронної, від малочисельних груп до віртуальних аудиторій будь-якого масштабу [3].

Єдиного визначення для дистанційного навчання немає, але існує безліч підходів до розуміння цього терміна. Слід також зазначити, що поряд з терміном «дистанційне навчання» вживаються і такі терміни як заочне навчання, домашня освіта, самостійне вивчення, відкрите навчання, незалежне навчання, екстернат, навчання на відстані тощо.

Однією із суттєвих переваг дистанційної освіти є її індивідуальний характер. Процес навчання визначається самим студентом. Він працює у своєму індивідуальному темпі та ритмі, самостійно розподіляє свій час навчання, обирає місце навчання, визначає порядок вивчення дисциплін, необхідність звернення за консультацією, може навчатися на кількох курсах одночасно без відриву від основної діяльності. Доступ до всієї необхідної навчально-методичної літератури відкривається студенту одразу після реєстрації на сайті університету. Це дозволяє оптимізувати навчальний процес, вносить в нього елементи наукової організації праці. Крім того, виключається можливість суб'єктивної оцінки: на систему, яка перевіряє правильність відповідей на питання тесту, не вплине успішність студента з інших предметів,

його суспільний статус й інші чинники. Стрижнем мотивації та лейтмотивом усієї навчальної діяльності при цьому є засвоєння нових знань, професійних навичок, а кінцевому підсумку – отримання необхідної кваліфікації, обраної спеціальності.

Завдяки впровадженню дистанційного навчання, по-перше, стало можливим створити наукові і навчальні джерела, які в разі перевищують можливості інформаційних джерел на паперових носіях та стали доступними по суті необмеженій студентській аудиторії. По-друге, дистанційне навчання, засноване на комп'ютерній техніці та телекомунікаційних мережах, відкрило якісно нові умови зручного та майже необмеженого спілкування у синхронному та асинхронному режимах учасників навчального процесу. Завдяки цьому воно перетворюється із переважно самостійного навчання у переважно дистанційно-діалогове. По-третє, дистанційні технології навчання як ніколи раніше дозволяють зробити цей процес прозорим і забезпечити вивчення студентами всіх завдань навчальних планів фахової підготовки. По-четверте, ці засоби дозволяють передовим університетам світу здійснювати експансію на освітні ринки будь-яких країн. На шляху цієї освітньої глобалізації поки що стоїть «мовна проблема», але й вона поступово долається забезпеченням навчального процесу мовами інтернаціонального спілкування та окремих націй і залученням до навчального процесу викладачів-тьюторів, які володіють іноземними мовами. Саме тому, однією з 10-ти найважливіших тенденцій розвитку дистанційного навчання у країнах світу є вирішення мовної проблеми. Іншим завданням його розвитку є підвищення рівня стандартизації дистанційного навчання починаючи від програмних засад та завершуючи розробкою логістики навчального процесу.

Очевидно, що в цьому контексті однією із найважливіших проблем розвитку дистанційного навчання в Україні стане проблема конкуренції і боротьби з глобалізацією досить рентабельного, а тому принадного сегменту вітчизняної економіки – ринку освітніх послуг. Найбільшу захисну роль у цьому процесі може відіграти лише розвиток національних центрів дистанційного навчання, успіх яких, крім підтримки навчальних закладів, залежить від державної політики у галузі інформатизації, нормативного і, головне, фактичного визнання цієї форми навчання з боку органів управління освітою [4].

Таким чином, дистанційна форма навчання може забезпечити принципово новий рівень доступності освіти та підвищити конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг ВНЗ. З огляду на це провідні університети країни вважають за необхідне розвивати в себе дистанційну форму навчання як одну з актуальних і перспективних інформаційних технологій у сучасній освіті [5].

Список використаної літератури:

1. Рибачук А.В. Стан використання педагогічних технологій у фаховій підготовці юристів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ito.vspu.net/upload/zbirnuku/imad/z_30/r5/stan_vukorustania_pedagogichnuh.pdf.
2. Корсун Г. Світовий досвід використання елементів дистанційного навчання в процесі професійного самовизначення молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ubgd.lviv.ua/konferenc/kon_ikt/Section4/Korsun.pdf.
3. Ляшенко Н.В. Переваги та потенціал дистанційної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5._NTSB_2007/Pedagogica/20134.doc.htm.
4. Нестуля О. Дистанційне навчання – новітня форма інтелектуальної та професійної соціалізації людини // Дистанційне навчання (досвід проведення педагогічного експерименту у Полтавському університеті економіки і торгівлі) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://el.puet.edu.ua/sites/default/files/book_el.pdf.
5. Технология создания виртуального лабораторного практикума в информационно-образовательной среде / Путилов Г.П., Тарасов И.А., Тумковский С.Р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://learning.itsoft.ru/docs/ptt.html>.

СУДОВА БАЛІСТИКА: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ І ОБ'ЄКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Собченко Роман Григорович

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: судова балістика, вогнепальна зброя, предмет і об'єкт судової балістики.

Балістика (від грецьк. *ballio* — кидаю) — наука про рух снаряда (куль, шроту) вогнепальної зброї в повітрі (зовнішня балістика) та в каналі ствола зброї (внутрішня). Призначенням вогнепальної зброї є надання снаряду руху та заподіяння за його допомогою пошкоджень певному об'єкту [2; с.13].

Протиправне застосування вогнепальної зброї дуже небезпечне, бо може мати тяжкі наслідки для життя та здоров'я людей і створює загрозу одночасного завдання тілесних ушкоджень багатьом особам. Вогнепальна зброя може бути засобом вчинення злочину, і в цьому разі постає потреба у виявленні всіх обставин кримінальної справи, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї. Ці завдання можна розв'язати тільки за допомогою спеціальних знань із *судової балістики* — розділу криміналістики, який вивчає ручну вогнепальну зброю та сліди її застосування для одержання доказової інформації. Судову балістику застосовують у сфері діяльності органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду для боротьби зі злочинністю.

Значний внесок у розвиток судової балістики зробили В. Черваков, С. Кустанович, Б. Комаринець, Ю. Кубицький та ін. Вони визначають її зміст як вивчення закономірностей пострілу та дії зброї і розробку на цій основі науково-технічних методів і засобів виявлення, фіксації та дослідження вогнепальної зброї, боєприпасів до неї. стріляних куль, гільз, шроту, картечі, пижів, слідів пострілу та явищ, що супроводжують постріл, з метою розслідування та попередження злочинів [3; с.6].

Судова балістика тісно пов'язана з іншими розділами криміналістики, передусім трасологією та судовою фотографією. У ній широко застосовують фізичні та хімічні методи дослідження, за допомогою яких визначають, наприклад, якісно-кількісний склад шроту, сліди металізації на пошкоджених снарядами об'єктах.

Судова медицина вивчає вогнепальні ушкодження на тілі людини. У питаннях дослідження вогнепальних ушкоджень судова медицина і балістика тісно взаємопов'язані. Справді, вирішення багатьох питань щодо вогнепальних ушкоджень (напрямку пострілу, його дистанції, взаємного розташування потерпілого та зброї під час пострілу, послідовності пострілів, можливості здійснення пострілу в себе тощо) може бути повним і достовірним тільки за умови здійснення комплексної судово-медичної та судово-балістичної експертизи [4; с.5].

Науково-технічною основою судової балістики є військово-технічні науки, які вивчають будову, конструювання вогнепальної зброї та боєприпасів, дію снаряда вогнепальної зброї на перешкоду, явища, що відбуваються в каналі ствола під час пострілу, рух снаряда після виходу його зі ствола зброї. На основі цих даних визначають дію механізмів зброї та відповідно виникнення слідів на стріляних кулях і гільзах, пробивну силу кулі, виникнення та формування додаткових ознак пострілу на перешкоді.

Застосування вогнепальної зброї для вчинення злочину супроводжується утворенням *речових доказів* — *джерел доказової інформації*:

- зброї і її частин - - магазина, щік, рукоятки; приладдя до зброї шомпола, протирки, кобури, чохла; тайників для зберігання

зброї — книги, бруска дерева з виїмками;

- боєприпасів, гільз, куль, шроту, капсулів, пижів, прокладок;
- матеріалів та інструментів для виготовлення та спорядження

боєприпасів;

- вибухових речовин — пороху та його компонентів;
- кульових, дробових пробоїн та пошкоджень на перешкодах —

вм'ятин, тріщин, розривів;

- слідів-відображень на гільзах, кулях, шротах, прокладках і пижах [5; с.23].

Крім виникнення речових доказів процес застосування вогнепальної зброї супроводжується явищами, які мають криміналістичне значення, — полум'ям і звуком пострілу.

Однак не завжди перелічені речові докази є об'єктами судово-балістичних досліджень. Так, відбиток пальця на рукоятці пістолета є об'єктом дактилоскопічної, а не балістичної експертизи. Питання про тотожність слідів мастила в тайнику, де зберігалася зброя, з тим, яким змащений конкретний екземпляр зброї, вирішують за допомогою хімічного аналізу складу мастила. А питання, чи перебував магазин, виявлений на місці злочину, у рукоятці конкретного пістолета, вирішують трасологічним дослідженням.

Речові докази є об'єктами судово-балістичних досліджень лише тоді, коли на них є суттєві ознаки, які відображають дію зброї та слідів її застосування і досліджуються у зв'язку з пострілом або його можливістю.

До об'єктів судово-балістичних досліджень належать:

- зброя та її складові частини;
- боєприпаси, стріляні кулі та гільзи, шрот, капсулі, пижі, прокладки;
- вибухові речовини (порох);
- сліди дії снаряда вогнепальної зброї на вражених перешкодах;
- сліди впливу на вражену перешкоду явищ, що супроводжують постріл;
- сліди продуктів згоряння заряду.

Пізнання особливостей і ознак названих об'єктів, виявлення закономірностей утворення слідів зброї є *предметом судової балістики*.

Знання судової балістики та її практичне застосування дає слідчому змогу одержувати докази про використання вогнепальної зброї під час вчинення злочину [6; с.56-57].

Науковий керівник: д.ю.н, доцент Даньшин М.В.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон Украины «О судебной экспертной деятельности» от 25.02.94 № 4038–ХІІ
2. Аханов В. С. Криминалистическая экспертиза огнестрельного оружия и следов его применения. – Волгоград, 1979.
3. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Российская Е. Р. Криминалистика: Учебник для вузов/ Под ред. заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р. С.Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп.: – М.: Издательство НОРМА, 2003.
4. Ермоленко В. Н. Теоретические и методические проблемы судебной баллистики. К., 1976.
5. Русаков М. Н. Криминалистическое исследование огнестрельного оружия и следов его применения. – Омськ., 1981.
6. Устинов А. И. С точки зрения эксперта.// Законность. – 1994. –№2.

ІНОЗЕМЦІ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Сорокін Денис Олегович

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

e-mail: Sorokindenys93@gmail.com

Ключові слова: іноземець, громадянство, адміністративно-правовий статус, правосуб'єктність.

Перш ніж з'ясувати особливий характер відносин іноземців з державою, треба, насамперед визначити, що вкладається в поняття цих категорій осіб, і хто відповідно до українського законодавства, визнається іноземцем.

Серед науковців відсутній єдиний погляд щодо визначення цього поняття. Так, одні автори вживають термін «іноземець» у широкому розумінні, маючи на увазі іноземних громадян та осіб без громадянства. Автори Юридичної енциклопедії характеризують іноземців, як осіб, котрі перебувають на території певної держави, не маючи її громадянства [1, с. 693]. В.І. Лісовський розглядає іноземних громадян як осіб, які перебувають на території іноземної держави і не є її громадянами [2, с. 12]. У цьому визначенні не відображена властива лише іноземному громадянину ознака - наявність громадянства чи підданства іншої держави, яка відрізняє його від особи без громадянства.

На думку Т.Н. Кирилової, іноземним громадянином є «особа, яка має постійний політичний, економічний і правовий зв'язок з державою свого громадянства і перебуває в тимчасовому економічному і правовому зв'язку з іншими державами» [3, с. 105].

Разом з тим, виходячи з діючих нині Законів України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [4], «Про громадянство України» [5], «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [6], «Про імміграцію» [7] і з урахуванням поглядів згаданих вище вчених, можна зробити висновок, що основними ознаками іноземного громадянина є відсутність у нього українського громадянства, обов'язкова наявність громадянства чи підданства іншої держави, що повинно бути в усіх випадках підтверджено відповідними документами: національним паспортом чи документами, що його замінюють, а також існування певного юридичного зв'язку цієї особи з органами державної влади в Україні. Врахування названих ознак дозволяє сформулювати це поняття наступним чином: іноземний громадянин – це особа, яка є громадянином чи підданим іншої держави, що підтверджено відповідними документами, яка не є громадянином України, але у зв'язку із постійним чи тимчасовим перебуванням на території України, а також інших причин, перебуває у правовому зв'язку з Україною в особі її компетентних органів.

Іноземці за своїм адміністративно-правовим статусом несуттєво відрізняються від громадян України. Звичайно, обсяг прав та обов'язків цих суб'єктів вужчий, ніж у громадян України, але за загальним правилом вони користуються тими ж правами і на них покладено ті ж самі обов'язки, що й на громадян України. Відмінності пов'язані з відсутністю громадянства у розглядуваної категорії осіб, яке є найважливішим компонентом адміністративно-правового статусу особи.

Серед науковців немає також одностайності щодо визначення моменту виникнення адміністративно-правової правосуб'єктності іноземців. Так, Г. І. Петров вважає, що вона виникає з моменту прибуття їх до держави, Л. Л. Попов вважає, що в іноземця, який прибув до країни, з моменту отримання дозволу на в'їзд та оформлення документів у посольстві чи консульстві виникає спочатку обмежена правосуб'єктність, а потім з моменту прибуття на територію держави – повна [8, с. 139]. Таку ж позицію з цього питання відстоює Д. М.

Бахрах, який вважає, що припинення адміністративної правосуб'єктності іноземців виникає після виїзду за межі України або у разі зміни громадянства [9, с. 8].

Отже, повна адміністративна-правова правосуб'єктність іноземців виникає та припиняється з моменту перетинання ними державного кордону України.

Як показує аналіз нормативних актів, права і свободи, встановлені для громадян України в соціальній, економічній, культурній та деяких інших сферах, в рівній мірі відносяться і до іноземців, якщо інше не передбачено Конституцією, законами, а також міжнародними договорами України. Іноземці незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, інших обставин є рівними перед Конституцією та законами України.

Разом з тим адміністративно-правовий статус і обсяг адміністративної правосуб'єктності іноземців в Україні більш вузький, ніж статус і правосуб'єктність громадян України, оскільки для іноземців встановлюються деякі обмеження, обумовлені міркуваннями державної безпеки та особливостями взаємин України з іншими державами. Так, для іноземців, зокрема, встановлюються такі обмеження: вони не можуть бути державними службовцями, працювати в органах внутрішніх справ; не допускаються до діяльності, пов'язаної з державною таємницею; на іноземних осіб не поширюється військовий обов'язок; тільки до іноземних громадян застосовується адміністративне стягнення, як видворення за межі України; можуть бути встановлені обмеження в пересуванні та виборі місця проживання; здійснюють свою діяльність на підставі спеціальних документів; за наявності обставин, установлених законодавством, виїзд з України може бути недозволений.

Іноземні громадяни можуть називатись постійно проживаючими, якщо вони перебувають на території України, мають дозвіл і посвідчення на проживання, що видані органами внутрішніх справ. Для оформлення посвідки на тимчасове проживання разом із заявою іноземцями до територіальних органів чи підрозділів ДМС України за місцем проживання подаються: 1) паспортний документ іноземця або документ, що посвідчує особу без громадянства (після пред'явлення повертається), з візою типу Д, якщо інше не передбачено законодавством і міжнародними договорами України, та копії сторінок паспорта з особистими даними і візою (у разі наявності); 2) переклад українською мовою сторінки паспортного документа іноземця або документа, що посвідчує особу без громадянства, з особистими даними, засвідчений у встановленому законодавством порядку; 3) квитанція про сплату державного мита або документ, який підтверджує наявність пільг щодо його сплати; 4) чотири фотокартки іноземця розміром 3,5 x 4,5 сантиметра на матовому папері (допускається подання фотографій в головних уборах, що не приховують овалу обличчя особи, громадянами, релігійні переконання яких не дозволяють з'являтися перед сторонніми особами без головних уборів, за умови, якщо в їхніх паспортних документах вони зображені в головних уборах); 5) копія виданої податковим органом довідки про присвоєння ідентифікаційного номера (у разі її наявності); 6) поліс медичного страхування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України [10].

Термін оформлення посвідки на тимчасове проживання не встановлений законодавством, але зазвичай, здійснюється протягом 1-2 тижнів з моменту надання зазначеного переліку документів. Постійне проживання отримується внаслідок складних процедур отримання дозволу на імміграцію в Україну, віз, а вже тоді іноземець може звернутися за посвідкою на постійне місце проживання.

В разі незаконного перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України іноземці затримуються, та в разі, якщо порушення ними законодавства України не передбачає кримінальної відповідальності, повертаються до країни попереднього перебування у встановленому порядку. Таким іноземцям забороняється в'їзд в Україну строком на три роки.

Іноземець зобов'язаний покинути територію України у термін, зазначений у рішенні про видворення. Іноземці, які ухиляються від виїзду, підлягають на підставі санкції прокурора затриманню і видворенню за межі України у примусовому порядку. Затримання

допускається лише на термін, необхідний для видворення. Рішення про видворення іноземців з України може бути оскаржено до суду. Оскарження не зупиняє виконання рішення про видворення. Видворення іноземців здійснюється органами внутрішніх справ.

Іноземці, які підлягають видворенню, або фізичні, юридичні особи, які приймають цих іноземців, влаштовують їх незаконні в'їзд, проживання, працевлаштування, сприяють в ухиленні від виїзду після закінчення терміну перебування, відшкодовують витрати, пов'язані з видворенням, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Не варто забувати і про те, що іноземні громадяни, що перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України.

Таким чином статус іноземця на території України не позбавляє його основних прав та свобод, що надаються громадянам України, не припиняє забезпечення гідного ставлення та поваги до людини.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гришина Н.В.

Література:

1. Юридична енциклопедія : у 6-ти т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1999. – Т. 2 (Д-Й). – 744 с.
2. Лисовский В.И. Международное право. – М. – 1970. – 214 с.
3. Кирилова Т.Н. Общие положения гражданской правосубъектности иностранцев в СССР. // Правоведение. – 1986. – № 1.
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19-20.
5. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13.
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 19-20.
7. Про імміграцію : Закон України від 07.06.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 41.
8. Административное право : учеб. / Ю. М. Козлов, Д. М. Овсянко, Л. Л. Попов (ред.) – М.: Юристъ, 2002. – 967 с.
9. Бахрах Д.Н. Субъекты советского административного права / Бахрах Д. Н. – Свердловск : Изд-во Свердловск. юрид. ин-та, 1985. – 148 с.
10. Тимчасовий порядок розгляду заяв для оформлення посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.07.2013 р. № 681.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Стародубцев Андрій Андрійович

доктор юридичних наук, професор кафедри
державно-правових дисциплін

юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

В українському законодавстві не існує чіткого та універсального визначення поняття ділова репутация.

Зазвичай, розглядаючи нормативне регулювання будь-якого питання, перш за все необхідно дослідити, яким чином це питання розглянуто в Конституції, адже, насправді, саме в Конституції України, як в основному законі держави, закладено основу законодавчого регулювання ділової репутатції.

У частині 4 ст. 32 Конституції України зазначено, що кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації. Цією нормою Конституція України прямо не вказує на наявність у особи права на ділову репутацію, як це здійснено, наприклад, у Конституції Російської Федерації, в ст. 23 якої вказано, що кожен має право на недоторканність особистого життя, особисту і сімейну таємницю, захист своєї честі та доброго імені. Але, аналізуючи ст. 32 Конституції України, на нашу думку, можна говорити і про те, що вказана вище норма спрямована і на забезпечення гарантування особі захисту її ділової репутації.

Такий висновок можна зробити і з аналізу Закону України «Про інформацію», в якому міститься визначення поняття «інформація». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. А стаття 10 Закону наголошує, що одним з видів інформації є інформація про фізичну особу.

Отже, в Конституції України містяться витоки нормативного регулювання ділової репутації, хоча в самій Конституції і не визначається ні поняття ділової репутації, ні її ознаки.

Основою всього нормативного регулювання поняття ділової репутації завжди було цивільне законодавство. Витоки поняття ділової репутації беруть свій початок ще з римського права. Тим не менше, незважаючи на подальшу рецепцію римського права в Європі і світі, репутація громадян і захист їх доброго імені довгий час ігнорувалися у всіх країнах. Жодних згадок про чесне ім'я, ділову репутацію та їх захист не містилося навіть в перших редакціях таких відомих кодифікованих законодавчих актів як Кодекс Наполеона 1804 року чи Німецьке цивільне уложення 1896 року, які не тільки вважалися прогресивними для свого часу і являли собою компіляцію з римського права, правових звичаїв та різноманітних місцевих законів але, хоча і зі значними змінами, проте існують до наших днів. Окремі норми, що спрямовувалися на захист репутації, були закріплені у Зводі законів Російської імперії. Так, наприклад, у десятому томі цих законів, в ст. 667–670, мова йде про захист та грошову компенсацію у випадку заподіяння шкоди честі людини або спричинення особистої образи. Але в той час, зважаючи на розвиток правової думки, про виникнення самого терміна ділова репутація не могло йти мови.

Термін ділова репутація у вітчизняному законодавстві вперше з'явився в 1993 році у Цивільному кодексі УРСР. Саме з цього часу можна в повній мірі говорити про початок законодавчого регулювання ділової репутації в нашій країні.

Розглядаючи питання регулювання ділової репутації в чинному Цивільному кодексі, слід зазначити, що його правове регулювання значно розширилося. Так, якщо в редакції Цивільного кодексу 1993 року містилося положення лише про можливість захисту ділової репутації у випадку поширення відомостей про особу чи організацію, що не відповідають дійсності, то в чинному Цивільному кодексі містяться норми, які значно розширюють погляди на сприйняття ділової репутації.

Так, стаття 201 Цивільного кодексу України визначає ділову репутацію як особисте немайнове благо фізичної особи, поряд з такими категоріями як життя, честь, гідність, здоров'я, ім'я тощо, а ст. 94 вказує на те, що недоторканність ділової репутації юридичної особи є її особистим немайновим правом. Ці положення дають можливість говорити про те, що ділова репутація є, крім всього, об'єктом захисту в цивільному законодавстві. Стаття 23 Цивільного кодексу України визначає, що моральна шкода, крім іншого, полягає також і в приниженні ділової репутації фізичної та юридичної особи і вони мають право на відшкодування завданої моральної шкоди.

Саме Цивільний кодекс вперше в законодавстві України закріпив можливість передавати ділову репутацію у власність іншим особам за допомогою комерційної концесії. Так, за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується

надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації. Таким чином, ділова репутація особи може відчужуватися іншій стороні на підставі договору. При цьому слід зазначити, що про передачу ділової репутації, може йти мова лише у випадку відносин між юридичними особами, тобто при переході ділової репутації юридичної особи іншій юридичній особі. Це пояснюється тим, що ділова репутація фізичної особи є невід'ємною від неї самої, адже прямо пов'язана з людиною та її психобіологічними особливостями.

Отже, Цивільний кодекс України містить якісно нові положення, які регулюють питання ділової репутації фізичної і юридичної особи. Ці положення окреслюють коло учасників ділової репутації, визначають можливість її цивільного захисту. Ці норми є революційними для регулювання ділової репутації у вітчизняному законодавстві, адже їх можна визнати такими, що дійсно регулюють ділову репутацію. У тих самих нормах 1993 року ділова репутація жодним чином не регулювалась, а лише визнавалось її існування. У Господарському кодексі України, в Главі 36 «Використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (комерційна концесія)» містяться норми, які регулюють можливість передачі ділової репутації юридичної особи за договором комерційної концесії аналогічно до Цивільного кодексу.

Одним з найбільш значущих питань, які ставляться перед українським законодавством, є необхідність правового регулювання захисту ділової репутації у випадку її порушення іншими особами. Актуальність цього питання певним чином підкреслена і в законодавстві України, адже переважна більшість норм, які регулюють явище ділової репутації, спрямовані саме на її захист.

Питання захисту ділової репутації регулюється Цивільним кодексом, Господарським кодексом та Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Захист ділової репутації являє собою право громадянина або юридичної особи вимагати через суд вжити заходів для забезпечення недоторканності та припинення неправомірного використання ділової репутації у випадку реальної загрози діловій репутації з боку інших осіб.

Захист ділової репутації особи здійснюється в судовому порядку. Відповідно до пункту 2 ст. 299 Цивільного кодексу України фізична особа може звернутися до суду з позовом про захист своєї ділової репутації. Та як наголошується в пункті 9 зазначеного вище Інформаційного листа Вищого господарського суду України від 28 березня 2007 р. за змістом приписів ст. 91 Цивільного кодексу право на спростування недостовірної інформації належить не лише фізичним, але й юридичним особам у передбачених законом випадках, зокрема як спосіб судового захисту проти поширення інформації, що шкодить діловій репутації господарюючого суб'єкта (підприємця).

Справи про спростування інформації, що принижує ділову репутацію суб'єкта господарювання (і фізичних, і юридичних осіб), підвідомчі господарським судам. На це вказується в Оглядовому листі Вищого господарського суду України від 12 листопада 2008 р. № 01-8/676 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням господарськими судами законодавства про інформацію» (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України). Але Постанова Верховного Суду України № 1 конкретизує це питання підсудності. Так, в пункті 7 зазначено, що в господарських судах розглядаються справи «про захист ділової репутації між юридичними особами та іншими суб'єктами підприємницької діяльності у сфері господарювання та іншої підприємницької діяльності». Усі інші справи про захист ділової репутації розглядаються в судах в порядку цивільного судочинства.

Це означає, що при зверненні до суду предметом спору (захисту) в якому є ділова репутація юридичної особи чи фізичної особи-підприємця, такі справи підсудні господарським судам. А у випадку захисту ділової репутації фізичної особи у зв'язку з виконанням нею трудових чи громадських обов'язків, ця категорія справ підсудна судам загальної юрисдикції. Розглядаючи підсудність справ про захист ділової репутації слід зауважити, що вони не можуть розглядатися за правилами адміністративного судочинства, навіть якщо стороною у справі буде виступати суб'єкт владних повноважень, адже такі справи в жодному випадку не можуть мати публічно-правового характеру.

Аналізуючи норми законодавства щодо захисту ділової репутації, можна дійти висновку, що право на захист ділової репутації особи виникає лише у випадку порушення недоторканності ділової репутації чи її неправомірного використання іншими особами.

Порушення недоторканності ділової репутації виражається у її приниженні. Цивільний кодекс України гарантує недоторканність ділової репутації. Але при цьому державою захищається не сама ділова репутація, а право на неї. Особа може звернутися до суду тоді, коли чийсь дії або бездіяльність порушують її право на щось, в нашому випадку – право на ділову репутацію. Іншими словами особа захищатиме в суді своє порушене право на благо, а не саме благо.

Отже, можна зробити певні висновки. Судовий захист ділової репутації особи у разі її приниження може мати місце лише при певних обставинах. Тобто, не будь-яка недостовірні інформация дає підстави судового захисту ділової репутації в суді. Така інформація повинна відповідати певним умовам. По-перше, ця інформація має бути поширена, тобто доведена до відома хоча б одній особі. По-друге, поширена інформація має стосуватися певної, конкретно визначеної фізичної чи юридичної особи. По-третє, така інформація має бути недостовірною повністю або частково. По-четверте, поширення такої інформації має порушувати особисті немайнові права особи, завдавати їм шкоду або перешкоджати особі своєчасно і в повній мірі ними користуватися.

Не меншої шкоди може завдавати і неправомірне використання ділової репутації іншими особами. В українському законодавстві норми, які регулюють неправомірне використання ділової репутації іншими особами містяться в ст. 33 Господарського кодексу України та в главі 2 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». При цьому доречно зауважити, що за своїм змістом ст. 33 Господарського кодексу та глава 2 (ст. 4-7) Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» повністю збігаються.

Неправомірним використанням ділової репутації згідно з Господарським кодексом та Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» є: неправомірне використання позначень; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу іншого виробника; порівняльна реклама.

Звичайно, захищати свої права, які порушені неправомірним використанням ділової репутації можна і в судовому порядку. Але в Україні захистом від проявів неправомірного використання ділової репутації займається Антимонопольний комітет України та його територіальні підрозділи.

Отже, питання захисту ділової репутації досить якісно розглянуто в українському законодавстві, де визначено можливість її захисту в судовому порядку. Говорячи про суб'єктів права захисту на ділову репутацію визначено, що це можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Провівши аналіз законодавства, можна навіть поділити порушення прав на ділову репутацію на два види, а саме на приниження ділової репутації та на неправомірне її використання. При цьому доцільно зауважити, що приниження ділової репутації може бути здійснено як по відношенню до фізичних осіб, так і по відношенню до суб'єктів господарювання. Неправомірне використання ділової репутації, в свою чергу, може бути здійснено лише по відношенню до суб'єктів господарювання. Це пояснюється різним змістом самого поняття ділова репутація для фізичних та юридичних осіб, та різним характером прав на ділову репутацію в них.

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ ТА ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

Стоянова Олена Євгенівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
i_e_e@ukr.net

Ключові слова: міжнародно-правове регулювання праці, трудові правовідносини, мінімальна заробітна плата, погодинна оплата праці.

В сучасних умовах роль «міжнародного виміру» правового регулювання праці різко зросла. Інтернаціоналізація суспільного життя, глобалізація економіки, активізація гуманітарних зв'язків, регіональна інтеграція, уніфікуючий вплив міжнародно-правового регулювання праці, розвиток міжнародної трудової міграції – все це призвело до наближення національних систем трудового права різних країн, ініціювало процес гармонізації трудового права у світовому масштабі.

Сьогодні неможливо розглядати національне трудове право у відриві від загальносвітових закономірностей і тенденцій, ігноруючи зарубіжний досвід і міжнародно-правове регулювання праці, універсалізацію механізмів визнання та захисту трудових прав та свобод. Міжнародні фактори надають значний, а часом і вирішальний вплив на розвиток трудового права будь-якої країни. Сучасна цивілізація характеризується взаємною залежністю та впливом країн та народів.

Розглянемо питання правового регулювання оплати праці у країнах Європейського Союзу (далі – ЄС). В умовах ринкової економіки центр ваги у правовій регламентації заробітної плати у багатьох країнах знаходиться у сфері локального регулювання праці. Пряме централізоване визначення заробітної плати (розмір окладу) застосовується лише для посадовців державного апарату та частково для працівників бюджетних галузей.

Держава через механізм централізованого регулювання впливає на заробітну платню основної частини трудящих у чотирьох напрямках: встановлення мінімуму заробітної платні; визначення її структури; впровадження певних форм оплати робочої сили; індексація заробітної платні та здійснення заходів з метою запобігання її надмірного зросту.

У колективних чи індивідуальних трудових договорах фіксується основна частина заробітної плати (тарифні ставки та таблиці працівників та посадові оклади службовців). На їх рівень впливає державний загальнонаціональний мінімум заробітної платні. Він існує в багатьох країнах – розвинутих та таких, що розвиваються. Разом з тим існує немало країн, у тому числі Німеччина, Італія, Австрія, Данія, Ірландія, де відсутній загальнонаціональний мінімум заробітної платні [1, с. 381].

Законодавство та/або колективні договори фіксують найнижчу межу заробітку працівників чи рівень, нижче якого не може опускатися жодна тарифна ставка (оклад). Що ж до власно тарифних ставок (окладів), то вони, як правило, не вводяться державою у централізованому порядку, а встановлюються шляхом переговорів та закріплюються у колективних договорах, в межах галузі чи підприємства у вигляді ієрархії ставок (тарифних таблиць) та окладів чи в індивідуальних трудових договорах.

В законодавстві (частково у колективних договорах) існують правила, які стосуються місця, порядку чи періодичності виплат заробітної платні, способів захисту заробітків від надмірних вирахувань. Деякі з цих питань уточнюються у трудових договорах.

Заслужує уваги факт, що у країнах Заходу індексація заробітної платні існує у небагатьох країнах та головним чином у колективних договорах, а у Франції та Німеччині вона заборонена законом. У Франції існує індексація лише державного мінімуму заробітної плати [1, с. 381]. Обмежене розповсюдження індексації заробітної платні пояснюється

поширеним переконанням, що індексація заробітної плати, як і інших доходів, - дуже сильний інфляційний фактор, який призведе до різкого зросту виробничих витрат та є вірним шляхом до гіперінфляції.

Оплата праці всіх осіб, які здійснюють трудову діяльність у Великобританії, не може бути нижчою за мінімальну заробітну плату (NMW). У Великій Британії існує погодинна оплата праці. Поточні ставки заробітної плати станом на 2014 р. складають:

- ✓ 6,50 фунтів стерлінгів на годину для працівників віком від 21 років та вище;
- ✓ 5,13 фунтів стерлінгів на годину для працівників віком від 18 до 20 років;
- ✓ 3,79 фунтів стерлінгів на годину для працівників віком від 16 до 18 років;
- ✓ 2,73 фунти стерлінгів на годину для молодих спеціалістів у віці до 19 років, від 19 років, а також їх заробітна плата після першого року роботи [2].

Процес реформування оплати праці в нашій країні розпочався з прийняття у 1991 р. Закону «Про підприємства в Україні». Підприємства набули права самостійно встановлювати фонд оплати праці, її форми, системи й розміри згідно із законодавством. У 1992 р. вийшов Декрет Кабінету Міністрів України «Про оплату праці». на підставі положень Конвенцій та Рекомендацій МОП, світового досвіду в 1993 р. введено в дію Закон України «Про колективні договори і угоди», а 24 березня 1995 р. підготовлено й прийнято основний документ із питань регулювання оплати праці – Закон України «Про оплату праці» [3, с. 472]. Ці законодавчі акти, а також Концепція подальшого реформування оплати праці в Україні сприяли позитивним змінам в організації оплати праці.

Щодо законодавчого регулювання мінімуму заробітної плати в Україні. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про оплату праці» та ч. 1 ст. 95 КЗпП України, мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці (обсяг робіт). Згідно ст. 2 Конвенції МОП № 131 «Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються» 1970 р. (ратифікована Україною 19 жовтня 2005 р.) мінімальна заробітна плата має силу закону й не підлягає зниженню, а незастосування цього положення спричиняє застосування належних кримінальних або інших санкцій щодо відповідної особи чи осіб. Мінімальна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників.

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України, як правило, один раз на рік у законі про Державний бюджет України з урахуванням пропозицій, вироблених шляхом переговорів, представників професійних спілок, власників або уповноважених ними органів, які об'єдналися для ведення колективних переговорів і укладення генеральної угоди. Розмір мінімальної заробітної плати може переглядатися при внесенні змін до закону про Державний бюджет України залежно від зростання індексу цін на споживчі товари і тарифів на послуги за угодою сторін колективних переговорів.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про оплату праці» розмір мінімальної заробітної плати визначається з урахуванням потреб працівників та їх сімей, на рівні вартісної величини достатнього для забезпечення нормального функціонування організму працездатної людини, збереження її здоров'я, набору продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості, а також загального рівня середньої заробітної плати, продуктивності праці та рівня зайнятості. Мінімальна заробітна плата встановлюється у розмірі не нижчому від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Мінімальні розміри ставок (окладів) заробітної плати, як мінімальні гарантії в оплаті праці, визначаються генеральною угодою.

Мінімальна заробітна плата в Україні з 01 січня 2014 р. складає 1218 грн. [4]. Згідно п. 5 ст. 38 Бюджетного кодексу України розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Законом про Державний бюджет на відповідний рік. Також відзначимо, що згідно з п. 4 ст.

41 Бюджетного кодексу України до набрання чинності Закону про Державний бюджет України на поточний бюджетний період мінімальна заробітна плата застосовується в розмірах і на умовах, що діяли у грудні попереднього бюджетного періоду. Відповідно до Закону України № 1165-VII від 27.03.2014 (Про внесення змін у Закон України «Про державний бюджет України на 2014 рік») не передбачено збільшення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму [4].

Досягнення Україною головної мети загальнодержавної політики – вступу України до ЄС – можливе лише за умови досягнення нашою державою відповідності критеріям приєднання до ЄС, що були проголошені на Копенгагенському саміті Європейської ради у червні 1993 р. [5, с. 57]. Нашій державі, у першу чергу, необхідно вирішити наступні найважливіші внутрішні питання:

- зміну податкового законодавства, яке впливає на трудові відносини та їх регулює;
- перехід на погодинну оплату праці;
- підвищення до європейського рівня мінімальної заробітної плати.

Слід погодитися з думкою про те, що економічне піднесення в країні не можливе без підвищення результативності праці, яке може бути досягнуто через посилення стимулюючої ролі заробітної плати. Основним принципом реалізації цієї функції є диференціація рівня оплати праці за критеріями продуктивності праці та її ефективності [6, с. 79].

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Кулачок-Тітова Л.В.

Література:

1. Киселев И.Я. Трудовое право России и зарубежных стран. Международные нормы труда: Учебник.- Изд. 2-е, испр. и доп.- М.: Эксмо, 2006.- 608 с.- (Российское юридическое образование).
2. Мінімальна заробітна плата у Великобританії на інформаційному сайті уряду Великобританії. - [Електроний ресурс].- Режим доступу: <https://www.gov.uk/national-minimum-wage-rates>.
3. Прилипко С.М., Ярошенко О.М., Трудове право України: Підручник. - 3-тє вид., перероб. і доп.- Харків: Видавництво «ФІНН», 2010.- 752 с.
4. Сайт Міністерства фінансів України. Мінімальна заробітна плата (Україна).- [Електроний ресурс].- Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/salary/>.
5. Євтушенко М.В. Адаптація трудового законодавства України в контексті європейської інтеграції. // Трудове право України в контексті європейської інтеграції: Матеріали наук.-практ. конф.; м. Харків, 25-27 травня 2006 р., 506 с.
6. Зарубіжний та міжнародний досвід регулювання соціально-трудова відносин та соціального захисту населення: колективна монографія. / За ред. к.е.н. С. В. Мельника.- Луганськ: Державна установа науково-дослідний інститут соціально-трудова відносин, 2005.- 179 с.

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Стрункіс Микита Михайлович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: strunkis.ua@gmail.com

Ключові слова: реформа, закон, податок, контроль, держава.

Зміна внутрішнього фінансового ладу, політичного й економічного курсу України у напрямку інтеграції до міжнародного простору повинні супроводжуватися докорінною перебудовою управлінських функцій держави, в тому числі контрольних.

Недооцінка ролі фінансового контролю є однією з причин кризових явищ, що відбуваються у нашій державі протягом останніх років. Існування об'єктивної потреби створення дієвої, ефективної та життєздатної фінансової системи, і як наслідок покращення рівня фінансової дисципліни, що забезпечить зменшення кількості бюджетно-фінансових порушень, породжує необхідність звернути увагу на вирішення проблемних питань у сфері функціонування системи державного фінансового контролю в Україні. Безумовно, у період, коли Україна розбудовує ринкові відносини, не можна недооцінювати роль фінансового контролю держави, яка полягає в забезпеченні фінансової дисципліни. Слід пам'ятати, що фінансовий контроль - це один із способів забезпечення державного бюджету, що є важливим для нашої країни. Це також інструмент боротьби зі злочинами у сфері фінансових відносин, спосіб збереження державного майна і коштів, що вкрай актуально останнім часом в Україні. Крім того, ефективність здійснення контрольних функцій є чинником підвищення авторитету держави у світовому співтоваристві. [1, с. 76]

Таким чином, питання посилення та реформування державного фінансового контролю залишаються актуальними і сьогодні у зв'язку з невирішенням ряду як теоретичних, так і практичних питань.

На нашу думку, основною проблемою здійснення фінансового контролю є наявність великої кількості нормативно-правових актів, регулюючих цю діяльність, які певним чином дублюють функції державних органів, перекладають відповідальність та містять ряд колізій, у яких по-різному трактуються тотожні поняття, пропонуються різні класифікації форм контролю, контрольних органів, що призводить до певної плутанини між органами, на яких покладений обов'язок здійснення фінансового контролю та зростання негативної тенденції стосовно фінансових правопорушень та економічних злочинів. Так, результати проведених органами Державної фінансової інспекції України контрольних заходів офіційно засвідчили продовження негативної практики незаконного та нецільового використання державних ресурсів, поширення інших бюджетних правопорушень. У ході реалізації контрольних заходів, спрямованих на здійснення державного контролю відповідно до вимог, визначених чинним законодавством, установлено фінансових порушень у використанні бюджетних коштів, що призвели до втрат, загалом на 498,1 млн грн, з яких 320,3 млн грн (64,3 %) – кошти державного бюджету [2].

Саме відсутність єдиного нормативного акта з послідовно врегульованими нормами права порядком проведення фінансового контролю перешкоджає завершенню створення правових засад функціонування цілісної системи фінансового контролю в Україні, ефективного функціонування та розвитку державних фінансів, насамперед, економічної цілісності та посилення престижу держави перед світовою спільнотою. [1, с. 153]

Разом з тим дуже складним і проблемним є процес відшкодування завданих відповідальними особами збитків. Частка відшкодованих збитків дуже низька, оскільки фіскальні органи в абсолютній більшості випадків не застосовують суттєвих економічних санкцій до порушників, не кажучи про кримінальну й адміністративну відповідальність. Окремі керівники результати ревізії пов'язують з політичними утисками, використовуючи політичний прес стосовно контролюючих органів. Усі ці недоліки пов'язані з переходом економіки від адміністративних методів управління до ринкових і є „хворобою” перехідної економіки. Зважаючи на це, організація контрольно-ревізійної роботи потребує значного вдосконалення, передусім в умовах оптимізації системи центральних органів виконавчої влади [3, с. 98].

Розглядаючи форми та методи фінансового контролю, потрібно вказати на відсутність такого їх критерію, як системність, а саме невідповідність попереднього, поточного і наступного контролю. За наявності в діях уповноважених органів заходів

карального та виховного характеру стосовно правопорушників, відсутній превентивний характер щодо запобігання порушенням фінансово-економічного законодавства у процесі формування та використання грошових фондів. Вирішенням цього питання могло б бути залучення контролюючих органів до здійснення попереднього контролю на стадії формування кошторисів доходів і видатків бюджетних установ або надання відповідним органам права здійснювати, крім поточного, ще й попередній контроль за формуванням фінансових ресурсів бюджетних установ.

Також однією з найголовніших проблем у сфері фінансового контролю є – корупція. На жаль, за нинішніх умов, коли Україна входить у першу п'ятірку країн світу з найвищим рівнем корупції, контроль за доходами й витратами фізичних осіб не дасть бажаного результату. Спеціальний підрозділ податкової міліції з контролю за доходами й витратами фізичних осіб доцільно було б укомплектувати високоосвіченою та інтелектуальною молоддю, що не працювала досі ні в органах державної податкової служби, ні в органах внутрішніх справ України. Це резонно зробити з метою запобігання корупції у новому підрозділі. Цей підрозділ має підпорядковуватись лише Президенту України, який повинен бути найбільш зацікавленим у детінізації економіки і подоланні корупційних схем у всіх її галузях, формуванні чесного українського суспільства.

Отже, реформування системи державного фінансового контролю в Україні є доволі складним процесом з рядом перешкод на його шляху, однак поступова корекція і зміна насамперед в законодавстві, дозволить встановити ефективну систему державного контролю та підвищить роль держави у регулюванні соціально-економічного розвитку країни. [4, с. 143-144]

Проаналізувавши праці вітчизняних науковців щодо напрямків оптимізації державного фінансового контролю, вважаємо, що основними завданнями з реформування системи державного фінансового контролю в Україні є:

- визначення з урахуванням умов розвитку фінансової системи України та досвіду зарубіжних країн концептуальних засад організації системи державного фінансового контролю. При цьому державний фінансовий контроль повинен здійснюватися не лише в законодавчо визначених межах, але й мати превентивний характер та бути ризик-орієнтованим і економічно ефективним;
- гармонізація правового поля системи державного фінансового контролю та внесення відповідних змін до законодавства з акцентуванням уваги на зростанні прозорості суб'єктів державного фінансового контролю з одночасним розмежуванням завдань та обов'язків інспекційних підрозділів, підрозділів внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю з метою уникнення дублювання повноважень та функцій та переходу від інспектування до внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту;
- правове забезпечення гарантування незалежності, соціального захисту і відповідальності працівників системи державного фінансового контролю в Україні;
- удосконалення кадрового забезпечення органів системи державного фінансового контролю, розроблення навчальних програм та програм сертифікації працівників;
- покращання матеріально-технічного і фінансового забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю;
- створення сучасної інформаційно-комунікаційної інфраструктури з поглибленням публічного контролю за діяльністю системи державного фінансового контролю загалом.

З метою вирішення методологічної проблеми та вдосконалення нормативно-правової бази державного фінансового контролю, на нашу думку, доцільно розробити й затвердити програму удосконалення бюджетного законодавства у сфері державного фінансового контролю для уникнення непорозумінь у вітчизняному законодавстві. У програмі мають бути визначені назви законів чи нормативно-правових актів, основні питання, що

висвітлюються у них, конкретні терміни розробки та прийняття законів, інших законодавчих актів, терміни реалізації програми і відповідальні органи за її виконання. [3, с. 110]

Серед найважливіших напрямів удосконалення діяльності органів державного фінансового контролю в Україні можна виділити такі основні напрями:

- скасування існуючих обмежень при здійсненні інспектування та забезпечення раптовості його проведення;
- удосконалення єдиної інформаційно-аналітичної системи ДФІ. Інформаційно-аналітичне забезпечення взаємодії органів державного фінансового контролю включає розв'язання проблем розвитку його єдиної інформаційної системи, в тому числі вдосконалення програмно-технічної бази, питання стандартизації, уніфікації, обміну фінансовою й управлінською інформацією. Для цього пропонується відкриття на веб-сайті ДФІ розділу «Реформування державного фінансового контролю» з наявним у ньому підрозділі «Пропозиції»;
- посилення ефективності використання фінансових витрат на забезпечення функціонування ДФІ;
- призначення органом нагляду за станом реформування системи державного фінансового контролю Міністерства фінансів України, а органом гармонізації системи внутрішнього аудиту і внутрішнього контролю – ДФІ;
- головною функцією ДФІ має стати контроль за законністю, ефективністю й цільовим використанням державних коштів кожним розпорядником бюджетних коштів та їхнім отримувачем, а Рахункова палата має здійснювати, насамперед, не фінансовий аудит, а аудит ефективності використання державних фінансів та державного майна. Її діяльність має переорієнтовуватися від контролю за фінансовими потоками до контролю за ефективністю використання бюджетних коштів, як мінімум, а максимум – це визначення ефективності діяльності відповідного міністерства;
- підвищення дієвості поточного контролю з боку органів Казначейства в координації з органами виконавчої влади та державної податкової адміністрації;
- доцільно було б залучати органи ДФІ до здійснення попереднього контролю на стадії формування кошторисів доходів і видатків бюджетних установ, або уповноважити фінансові органи та органи Державного казначейства здійснювати, крім поточного, ще й попередній контроль за формуванням фінансових ресурсів бюджетних установ та організацій.

Також реформування не може бути ефективним без належного навчання й підвищення кваліфікації аудиторів за допомогою:

- розроблення навчальних програм та програм сертифікації працівників за міжнародними зразками;
- проведення засідань за круглим столом, конференцій, консультацій та інших заходів з участю представників органів державної влади і громадськості;
- створення єдиного інформаційного простору між контролюючими органами щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

Таким чином, реформування системи державного фінансового контролю в Україні має на меті підвищення рівня фінансової дисципліни завдяки кардинальному посиленню контролю за витрачанням бюджетних коштів, державного майна, узгодження законодавчої бази, удосконалення ефективності діяльності контрольних органів та забезпечення їх належного кадрового забезпечення. Слід враховувати, що функціонування ефективної системи державного фінансового контролю та забезпечення високого рівня фінансової дисципліни у нашій країні можна буде досягти лише за умови комплексної (а не вибіркової) реалізації наведених вище заходів.

Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на вивчення зарубіжного досвіду організації фінансового контролю в державі та розробку заходів щодо його адаптації до національної фінансової системи. Підґрунтям для цього вважаємо такі напрямки як створення механізму дотримання єдиного міжнародного нормативного документа

(найдоцільніше було б керуватися Міжнародними стандартами INTOSAI), покладення відповідальності за стан системи фінансового контролю на керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, створення спеціальних органів, що контролюватимуть всю роботу державного апарату.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Лук'янець Д.М.

Література:

1. Горбачова Є. В. Система державного фінансового контролю: стан та необхідність реформування / Є.В. Горбачова // Управління розвитком. – 2011. – №2(99). – С. 112-114.
2. Державна фінансова інспекція України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrs.gov.ua>.
3. Жураковський де Сас Т. Б. Проблеми і стратегічні пріоритети розвитку системи державного фінансового контролю / Т. Б. Жураковський де Сас // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2(11). – С. 200–203.
4. Скоропад І.С., Пахолок Н.І. Державний фінансовий контроль в Україні: проблеми та шляхи реформування / І.С. Скоропад, Н.І. Пахолок // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.3. – С. 263-268.

ДОГОВОР МЕНЫ ЖИЛЬЯ: ОБЩИЕ ПОДХОДЫ

Танырбердиев Руслан Юлдашович
студент-магистр юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В.Н. Каразина

В связи с рыночными преобразованиями, которые произошли в последнее время в экономике Украины, значительно возросли возможности участников имущественного оборота по свободе заключения различного рода гражданско-правовых договоров. Это способствовало существенному обновлению системы договоров, в т. ч. возникновению новых договорных конструкций, а также приобретение нового значения, содержания и функций классическими договорами, к которым относится и договор мены.

Теоретическую основу нашего исследования составляют научные исследования М. М. Агаркова, Б. С. Антимонина, К. П. Анненкова, М. Б. Биржакова, В. В. Витрянского, Д. М. Генкина, А. С. Довгерт, Н. С. Кузнецовой, В. С. Щербины, А. С. Яворской и других ученых.

Договор мены – древнейший договор гражданского права, который предшествовал появлению договора купли-продажи. По договору мены каждая из сторон обязуется передать второй стороне в собственность один товар в обмен на другой товар (ст. 715 ГК).

Общие положения по договору мены содержатся в ст. 293 ГК Украины и § 6 гл. 54 ГК Украины. Операции, имеющие признаки бартерных, дополнительно регулируются законами Украины "О налогообложении прибыли предприятий", "О регулировании товарообменных операций в области внешнеэкономической деятельности", а также принятой на выполнение последнего постановлением Кабинета Министров закона "О некоторых вопросах регулирования товарообменных операций в области внешнеэкономической деятельности". С точки зрения общей характеристики договора мены как всякого гражданско-правового обязательства он является консенсуальным, возмездным (эквивалентный), двусторонним, классическим договором.

Самостоятельный характер договора мены в семье гражданско-правовых договоров предполагает выделение определенных, присущих этому договору признаков, которые

отличают его от всех других типов договорных обязательств, в том числе и договора купли-продажи: во-первых, договор мены относится к числу договоров, направленных на передачу имущества (сюда же относятся договор купли-продажи, аренда, дарение, заем и др.) И тем самым он отличается от договоров по выполнению работ (например, подрядных), по предоставлению услуг (комиссия, поручение, транспортная экспедиция) и от установительных договоров (например, простого товарищества). Во-вторых, по договору мены имущество передается в собственность контрагента. Данный признак позволяет отграничивать договор мены от тех договоров на передачу имущества, по которым имущество передается во владение пользование. В-третьих, от других платных договоров, по которым, как и по договору мены, имущество также передается в собственность контрагента, договор мены отличается характером встречного предоставления. По договору мены исключается возможность возвращения имущества, аналогичного полученному, так и оплата его стоимости, как это имеет место при договоре ссуды и при купле-продаже. Данный признак (обмен товара) представляет собой особенность предмета договора мены и является бесспорным критерием для выделения его в самостоятельный тип гражданско-правовых договорных обязательств и, наконец, последней квалифицирующим признаком договора мены, которая позволяет его отграничить от всех договоров по передаче имущества в собственность, является момент перехода права собственности на товары, обмениваются. Сторонами договора мены жилья являются продавец и покупатель. При чем каждая из сторон договора является продавцом того товара, который он передает в обмен, и покупателем товара, который он получает. Существенными условиями договора мены жилья являются условия о предмете и количестве товара, правовое регулирование которых осуществляется по правилам договора купли-продажи. Форма договора определяется в соответствии с общими условиями, которые выдвигают к форме любого гражданско-правового договора. Содержание договора мены жилья, как и любого другого договора, составляют права и обязанности его сторон, которые являются составляющими элементами договорного правоотношения, к которым относятся также его субъекты и объекты. Субъектами (сторонами) договора мены жилья, по общему правилу, в соответствии со ст. 715 ГК, могут быть все дееспособные физические и юридические лица, другие участники гражданских правоотношений, поскольку в этой статье отсутствуют оговорки об ограничении субъектного состава договора мены. Предметом договора мены может быть любой оборотоспособный товар, если иное не предусмотрено актами законодательства.

Изменение или расторжение договора мены жилья допускается только по соглашению сторон, если иное не установлено договором или законом. По требованию одной из сторон договор мены может быть изменен или расторгнут по решению суда в случае существенного нарушения договора второй стороной (части 1,2 ст. 651 ГК Украины). Договор мены признается недействительным, если он нарушает общие требования ст. 203 ГК Украины, соблюдение которых необходимо для действительности сделки.

Проблемы гражданско-правового регулирования отношений по договору мены жилья не нашли достаточного освещения в специальной научной литературе.

Насколько нам известно, состояние уровня научной разработанности важных теоретических аспектов договора мены жилья, который характеризуется как недостаточный, не мог не отразиться на отечественном законодательстве, в котором остается нерешенным ряд принципиальных вопросов правового регулирования обязательств по договорам мены.

Научный руководитель: д.ю.н., проф. Мичурин Е.А.

АБОРТ ТА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ.

Ключові слова: аборт, незаконне проведення абортів, дитина, небажана вагітність, життя жінки.

Тема абортів є актуальною у всіх сферах людського життя: у законодавстві та медицині, в освіті та релігійному житті.

Небажана вагітність становить істотну небезпеку для здоров'я жінок фертильного віку. Як правило, вона закінчується абортів, який, в свою чергу, має ранні та пізні ускладнення, віддалені наслідки, пов'язані з перебігом наступних вагітностей та пологів, народженням ослаблених дітей, їх захворюваністю та смертністю. Таким чином, запобігання небажаній вагітності є водночас запобіганням абортів з усіма зазначеними наслідками.

Метою роботи є аналіз законодавства та надання ідей щодо його покращення.

В різних країнах по різному відносяться до штучного переривання вагітності. Згідно з умовами допустимості абортів, усі країни світу розділяються на такі групи:

1. Країни у яких аборт заборонений повністю (без будь – яких виключень): Нікарагуа, Сальвадор, Чилі, на Мальта і Філіппіни та Ватикан.

2. Повна заборона, крім певних випадків (спасіння життя жінки): Афганістан, Ангола, Бангладеш, Венесуела, Гватемала, Гондурас, Єгипет, Індонезія, Ірак, Іран, Ірландія, Йомен, Колумбія, Ліван, Лівія, Мавританія, Малі, Непал, ОАЕ, Оман, Парагвай, Папуа –Нової гвінеї, Сирії.

3. Аборт по медичним показникам та в інших виключних випадках (згвалтування, загроза життю жінки...) Алжир, Аргентина, Болівія, Бразилія, Гана, Ізраїль, Кенія, Коста-Ріка, Марокко, Мексика, Нігерія, Пакистан, Перу, Польща, Уругвай.

4. Аборт за медичними та соціально – економічними показниками. Англія, Індія, Ісландія, Люксембург, Фінляндія, Японія, Україна.

5. Свобода абортів. СНД і Балтії, у колишніх югославських республіках, Австралії, Австрії, Албанії, Бельгії, Болгарії, Угорщини, В'єтнамі, Німеччини, Греції, Данії, Італії, Камбоджі, Канаді, КНР, на Кубі, в Монголії, Нідерландах, Норвегії, Румунії, Сингапурі, Словаччині, США, Тунісі, Туреччині, Франції, Чехії, Швеції, ПАР. Аборти призводять до ускладнень, які можуть стати причинами материнської смертності. В ході дослідження було встановлено, що за п'ять років (2003-2007 рр.) в Україні було зареєстровано 349 випадків материнської смертності, серед яких 34 випадки були пов'язані з абортів та його ускладненнями (9,7%). Слід відмітити, що питома вага смертності жінок, пов'язаної з абортів, в структурі загальних материнських втрат протягом 2003-2007 рр. в Україні мала нестабільну динаміку. Питома вага випадків смертності жінок, пов'язаної з абортів в структурі материнської смертності була найвищою в 2005 році (16,0%). Найменшим цей показник був в 2007 році – 4,7%, в той час як кількість випадків материнської смертності в цьому році була найбільшою і склала 85 випадків.[4, 100]

Одним із факторів, який впливає на свідомість жінки, а також чоловіка є помилкове твердження про те, що запліднений ембріон не є особистістю, а отже аборт не можна вважати справжнім вбивством. У Франції життя дитини починає захищатися державними законами через 10 тижнів після зачаття, в Данії – після 12 тижнів, в Швеції – після 20[11, 39]

В Україні операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів.

У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів. Перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, встановлюється законодавством. [5]

В Україні охороняється народжена дитина та інтереси зачатої але ще ненародженої дитини. Дитина вважається народженою з початком фізіологічних пологів, а якщо говорити конкретніше, – із прорізуванням голівки дитини, що виходить з організму матері. Інтереси не народженої дитини закріплені цивільним кодексом України. Так Цивільний Кодекс України (далі ЦК України) став на позицію захисту прав ненародженої дитини, визначивши у ст. 25, що у випадках встановлених законом охороняються інтереси зачатої, але ще ненародженої дитини. Ст. 1222 ЦК України серед спадкоємців називає осіб, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. [7]

Окрім проведення абортів найнебезпечнішим є незаконне проведення абортів. Згідно з ст. 134 Кримінального кодексу України, «Незаконне проведення абортів, тобто проведення абортів особою яка не має спеціальної медичної освіти ...» [6]

Незаконне проведення абортів загрожує безпеці життя і здоров'я вагітної жінки, може супроводжуватись різними ускладненнями – кровотечами, сепсисом, безпліддям, психічними аномаліями, гінекологічними та онкологічними захворюваннями, смертю тощо. Аборти не лише механічно, біологічно та психічно травмують організм жінки, а і нерідко стають причиною не виношування наступної вагітності (самовільних викиднів і передчасних пологів). Незважаючи на наявність великої кількості наукових публікацій, присвячених проблемам кримінальної відповідальності за цей традиційний для вітчизняного законодавства злочин (зокрема, праці П. Андрушка, В. Глушкова, В. Смітєнка, К. Черевка, Т. Тарасевич, Г. Себотарьової), чимало аспектів кримінально-правової характеристики незаконного проведення абортів і покарання за нього залишаються дискусійними. Актуальність обраної теми підтверджується і необхідністю усунення існуючої прогалини у кримінально – правовій охороні майбутнього (ненародженого) життя. [1, 25-27]

Проблема юридичної оцінки незаконних посягань на життєздатний плід, безумовно, існує [9, 43], а тому будь-які спроби, спрямовані на її вирішення, заслуговують на підтримку. Традиційною у кримінально-правовій науці є точка зору, відповідно до якої життя плоду, що відбувається в утробі матері, слід відрізняти від життя людини. Останнє, будучи самостійним позаутробним існуванням, розпочинається з початком фізіологічних пологів, а якщо говорити конкретніше, – із прорізуванням голівки дитини, що виходить з організму матері. У межах цього усталеного підходу плід в утробі матері – це лише частина організму вагітної жінки, а внутрішньоутробне умиртвіння плоду за наявності підстав, не будучи вбивством – злочином проти життя, може розцінюватись як злочин проти здоров'я – незаконне проведення абортів.

Згідно з Інструкцією Міністерства охорони здоров'я України з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості: Викидень (аборт) – народження плода до повного 22-го тижня вагітності зростом менше 25 см та масою менше 500 г незалежно від наявності ознак життя.

Пологи, які відбулися у період з 22-го повного тижня вагітності до закінчення 37-го тижня вагітності, у згаданому документі називаються не «викиднем», а «передчасними пологами», а загибель плода, що настала у період з 22-го повного тижня вагітності до початку пологів, – антенатальною смертю. [5]

Відтак, є підстави розглядати з'ясований стан справ як прогалину в кримінально-правовій охороні майбутнього (ненародженого) життя, що особливо неприпустимо з огляду на закріплення права на життя майбутньої дитини у ратифікованій Україною Конвенції ООН про права дитини. На нашу думку усунути дану неточність можна шляхом вдосконалення опису складу злочину, що передбачений с. 134 КК України.

Ще однією прогалиною законодавства, на нашу думку, є встановлення безпліддя як наслідку незаконного проведення абортів. Так як, в акушерстві розрізняють ранні наслідки проведення абортів, тобто такі, які розвиваються під час абортів і/або відразу після його проведення, і пізні, тобто такі, які проявляються через деякий час, іноді навіть через роки після операції. Безпліддя відноситься до таких наслідків, які можуть проявитися через досить великий проміжок часу. В цьому плані ми згодні з думкою Павленко І.В. «позиція законодавця, який передбачив такий наслідок як безплідність в ч. 2 ст. 134 КК України, є поспішною і непослідовною. В підтвердження сказаного пояснимо нашу позицію: по-перше, проведення судово-медичної експертизи з приводу настання безплідності не передбачено ані Правилами проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи, затвердженими Наказом МОЗ від 17.01.1995 р. №6 ані будь-якими іншими нормативно-правовими актами. Так, відповідно до п. 2.8.1 вказаних Правил при проведенні експертизи незаконно проведеного абортів, серед інших питань, має бути з'ясовано - якої шкоди завдав аборт обстежуваних. На нашу думку, це достатньо загальна фраза, яка може стосуватися питання щодо встановлення конкретно безплідності, а може і не стосуватися. Це, власне, означає, що встановлення безплідності при незаконному проведенні абортів, не є обов'язковим для слідчих органів при розгляді кримінальної справи. По-друге, оскільки встановлення безплідності не є нормативним зобов'язанням для слідчих органів, то відповідно, витрати на проведення цієї експертизи покладаються на потерпілу особу. На практиці - жінка, яка перенесла незаконне переривання вагітності навряд чи буде проходити таку процедуру, оскільки погоджуючись на незаконний аборт, вона, відповідно, намагалася приховати цей факт і, надалі, ще й платити за проведення експертизи на предмет встановлення безплідності, яку призвів аборт, не буде.

По-третє, навіть, якщо потерпіла особа сама виявить бажання провести таку експертизу, то між самим встановленням безплідності і незаконним абортів, який її спричинив, повинен пройти певний проміжок часу. Цей час потрібен для діагностики та виявлення конкретних причин. [10,203-204.]

Однак, зауважимо, що, така на перший погляд, логічна і теоретично обґрунтована нами пропозиція йде врозріз з реальними наслідками, що мають місце після незаконного абортів. Мова йде про окремі випадки із судової практики. Так, вироком у кримінальній справі №1-106-09 було встановлено наступне: підсудна, не маючи спеціальної медичної освіти, шляхом введення чужорідного предмету провела потерпілій незаконний механічний аборт, внаслідок чого остання була госпіталізована в обласну клінічну лікарню м. Одеси. Згідно висновку судово-медичної експертизи №76 від 16.04.2009 р. у потерпілої була вагітність, строк якої міг становити 3,5 місяці; штучне переривання вагітності механічним способом у потерпілої знаходиться в прямому причинному зв'язку з введенням чужорідного предмета (пластмасової трубки) в порожнину матки, що потягло за собою видалення матки і втрату продуктивної здатності (здатності до запліднення, зачаття і дітонародження). Суд справедливо кваліфікував дії підсудної за ч. 2 ст. 134 КК України, як незаконне проведення абортів, що потягло безплідність потерпілої [3]. Вироком у кримінальній справі №1-6 від 13.01.2005 р. було встановлено, що підсудна, не маючи спеціальної медичної освіти, знаючи про наявність вагітності у потерпілої, за проханням останньої, ввела в порожнину її матки мильний розчин, в результаті чого відійшли навколоплідні води, однак плід не вийшов. Через 9 годин потерпіла була доставлена в пологове відділення територіального медичного об'єднання з ознаками, що свідчать про переривання вагітності: відходження навколоплідних вод, відкриття зіву матки, кров'янисті виділення з статевих шляхів, а також об'єктивні ознаки, що вказують на септичний стан хворої: важкий загальний стан, підвищення температури тіла до 38,6°C, рясні гнійні виділення із статевих органів, що вимагало проведення оперативного втручання – видалення матки з плодом і маточними трубами. Відповідно до висновку експерта №3424 від 09.11.2004 р. введення нестерильного мильного розчину в порожнину матки призвело до розвитку запалення стінок матки, каналу шийки матки, а також стінок і тканин плаценти, септичному стану хворої, що є небезпечним для

життя станом, яке потребувало оперативного лікування по життєвим показанням. Кримінальний аборт призвів до видалення матки і маточних труб, що викликало втрату до зачаття і дітонародження. Спричиненні потерпілій ушкодження належать до тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних для життя в момент заподіяння і таких, що потягли втрату репродуктивної здатності [2].

Формально-логічний метод дослідження наведених прикладів дозволяє зробити нам наступні висновки. Видалення матки (її відсутність) означає безплідність, принаймні – це неможливість самостійно для жінки виносити дитину (відсутність матки в окремих випадках не означає відсутності у жінки «живих» яйцеклітин, які можуть бути використані у програмах донації або сурогатного материнства). Однак, безплідність, в свою чергу, можлива як при наявності такого органу як матка, так і при її відсутності. Безплідність може знаходитись в прямому причинному зв'язку з незаконним абортom, а може бути наслідком розвитку різних захворювань, які не були виявлені (діагностовані) до моменту проведення незаконного аборту. Крім того, настання безплідності в більшості випадків – це віддалений наслідок езаконного аборту, тому виявлення її причин займає місяці або навіть роки. Навіть якщо аборт здійснюється належним фахівцем, проте не у спеціально акредитованих закладах охорони здоров'я (наприклад, у домашніх умовах), за відсутності необхідного медичного обладнання або із застосуванням нових, таких що не пройшли клінічних випробувань, препаратів, він може заподіяти серйозну шкоду життю і здоров'ю жінки.

Отже, ми пропонуємо внести такі зміни в диспозицію ст. 134 КК України:

Незаконне проведення аборту.

1. Проведення штучного переривання вагітності особою із спеціальною медичною освітою на порушення встановленого порядку або особою, яка не має такої освіти, – карається штрафом відп'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами настрок від ста до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Дія, вказана у частині першій цієї статті, якщо вона спричинила тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої, а також загибель плоду, якщо строк вагітності перевищував 22 тижні, – карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі настрок до п'яти років».

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Харченко В.Б.

Література

1. В. Балабко, О. Дудов Незаконне проведення аборту: проблеми тлумачення і вдосконалення кримінального законодавства// вісник національної академії України № 4 – 2012. – 26- 31с.
2. Вирок у кримінальній справі №1-106-09 від 12.08.2009 р. // Архів Саратського районного суду Одеської області за 2009 рік
3. Вирок у кримінальній справі №1-6 від 13.01.2005 р. // Архів Судацького міського суду Автономної Республіки Крим за 2005 рік
4. Горбенко О. В. Планова, екстрена контрацепція та рівень абортів серед жінок фертильного віку в Україні у порівнянні з деякими країнами Європи та новими незалежними державами / Горбенко О.В. [Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару-наради головних лікарів лікувально-профілактичних закладів „Актуальні проблеми управління галуззю охорони здоров'я в Україні”; АР Крим, м.Алушта, 9-10 жовтня 2008 року] // Алушта. – 2008. – С. 99-108.
5. Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості та Порядок реєстрації живонароджених і мертвонароджених: затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 року №179: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z042706>

6. Кримінальний кодекс України . Станом на 1 вересня 2011 року / упоряд. –В.І. Тютюгін . – Х. : Право, 2011 – 232с.
7. Крылова Н.Е. Ответственность за незаконное производство аборта и необходимость уголовноправовой защиты «будущей» жизни / Н.Е. Крылова // Вестник Московского государственного университета. – 2002. – №6. – С. 38–53. – (Серия 11. Право).
8. Науково -практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. [за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка]. – [3-є вид., перероб. та допов.]. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – Т. 1. – 964 с
9. Основи законодавства України про охорону здоров'я: закон України від 19 листопада 1992 року №2801ХІІ: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
10. Павленко І.В. Безплідність як наслідок незаконно проведеного абортів: проблемні аспекти //ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 2(14) .- 2012. -202-205с.
11. Погоріла Л.М. Посягання на життя чи можливість планування родини: погляд на аборт з точки зору римо – католицького віровчення. Л.М. Погоріла/Українська полоністика . Випуск 6. – 2009. -38-46с.

МОРАЛЬНА ШКОДА ПРИ ПОРУШЕННІ ПРАВ НА ПОХІДНІ ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ

Тарасова Ірина Валеріївна

здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Пунктом в) ст. 52 Закону України передбачено такий спосіб захисту як подання позову про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Визначення моральної шкоди надається у п. 3 Постанови Пленуму Верховного суду України від 31 березня 1995 року N 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»: «Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб» [1].

Наукові розробки щодо проблем компенсації моральної (немайнової) шкоди є досить численні. Безперечно, це питання може бути темою окремого дослідження. Тому, не зупиняючись на проблемних питаннях компенсації моральної шкоди (доказування факту спричинення моральної шкоди, визначення її розміру тощо), спробуємо розібратись, в чому може виявлятися моральна шкода суб'єктів прав на похідні літературні твори.

Як правило, у позовах про компенсацію моральної шкоди внаслідок порушення авторських прав моральна шкода представлена так само, як і в будь-яких інших спорах, не пов'язаних з авторським правом. Так, Анна Штефан у своїй статті вказує, що у позовних заявах про захист авторського права, що вміщують вимогу про компенсацію немайнової шкоди, зазвичай спричинена шкода описується як пригнічений стан, неприємні переживання, втрата сну, порушення нормальної життєдіяльності, негативні емоції, адже творчість є сенсом життя автора, тому посягання на результати творчої діяльності, неправомірне використання твору завжди болісне [2, с. 67]. Але такі наслідки мають узагальнений характер і навряд чи нададуть уявлення про те, яку моральну шкоду зазнав автор похідного літературного твору внаслідок порушення його авторських прав. Спробуємо розібратись у цьому питанні.

Вважаємо, що моральна шкода є результатом перш за все порушення особистих немайнових прав автора, адже порушення майнових прав призводить до втрат саме майнового характеру (неотримання доходів, авторської винагороди тощо). У чому ж може виявлятися моральна шкода автора похідного літературного твору внаслідок порушення права авторства, права на ім'я та права на недоторканість твору, права на оприлюднення?

Присвоєння авторства іншою особою може призвести до недоотримання немайнових благ, пов'язаних з тим, що суспільство не сприймає твір як причетний до особи цього автора. Це може виявлятися у тому, що, наприклад, той, хто написав пародію, що стала дуже популярною, залишився невідомим суспільству. Іноді визнання має для автора навіть більше значення, ніж авторська винагорода (це особливо актуально для забезпечених літераторів, творчість яких не має на меті отримання прибутку). У цьому випадку невизнання авторства автора певного похідного твору виявляється, насамперед, у неотриманні благ, які зазвичай отримує автор популярного твору (згадування його у ЗМІ, спілкування з шанувальниками, вдячність автора оригінального літературного твору за вдалий переклад на іншу мову, що сприяє популяризації його власного твору тощо). Безумовно такі немайнові втрати автора похідного твору повинні оцінюватися судом у кожному окремому випадку порушення авторських прав індивідуально, з урахуванням особистості автора похідного твору, популярності видання, обсягу тиражу виданого похідного твору, реакції громадськості тощо.

Схожі наслідки можуть настати у автора похідного літературного твору, якщо порушено право на ім'я: не згадано ім'я на примірниках видання твору або ім'я вказано неправильно.

Неоднозначним є питання про те, в чому можуть полягати моральні страждання автора, який зволів залишити його твір анонімним, але його ім'я все ж було згадано при використанні твору. Уявляється, що тут треба оцінити, наскільки для автора було важливо, щоб його волю залишити твір анонімним не було порушено. Так, наприклад, зміст літературного твору міг суперечити світогляду чи літературному смаку перекладача: політичні погляди на історичні події суперечили переконанням перекладача літературного твору, переклад релігійного тексту суперечив релігійним переконанням перекладача, або твір, який переклав перекладач, на думку останнього, не заслуговує взагалі на видання завдяки низькій якості чи бездарності автора оригінального літературного твору тощо. Крім того, може бути навпаки – текст оригіналу має для перекладача настільки велике значення, що, відчуваючи відповідальність за переклад цього тексту на іншу мову, перекладач воліє залишитись невідомим читачу, ніж викликати до себе неприязнь читачів у разі невдалого перекладу. Мотиви автора перекладу залишитись анонімним можуть бути найрізноманітніші. Так, наприклад, на суперобкладинці «Нової американської Біблії», видання з примітками, написано «Ми не називаємо імен жодних вчених, щоб надати вагу своєму перекладу, оскільки ми переконані, що Боже Слово повинно говорити саме за себе» (New American Standard Bible. 1971) [3].

У такого роду випадках логічно припустити, що перекладач може вимагати, щоб переклад такого твору було видано без згадування його у якості перекладача, і, якщо волю перекладача буде порушено, це може призвести до глибоких моральних страждань або просто негативних емоцій перекладача.

Наслідки порушення права на оприлюднення можуть виражатися у тому, що перекладач чи переробник зазнають моральних страждань від того, що похідний твір, який вони бажали, щоб ніколи не був опублікований все одно вийшов у світ. Це може бути у тих випадках, коли автори вважають свої переклад чи переробку невдалими, такими, що не заслуговують на увагу суспільства тощо. У разі оприлюднення таких похідних творів, їх автори можуть стати в центрі уваги суспільства, чого вони насправді не бажали, також можуть бути вкрай негативні рецензії на їх твори, які не з'явилися за жодних обставин, коли б їхні твори не були оприлюднені, що в результаті призведе до моральних страждань.

Порушення права на недоторканість твору, а саме: коментування перекладу чи переробки, супроводження невдалими чи тими, що не відповідають змісту твору,

ілюстраціями, перекручення змісту твору, видалення окремих частин перекладу чи переробки або навпаки – надання доповнень, які автор похідного твору вважає зайвими, тощо, - також може спричинити моральні страждання, негативні емоції, розладнання психічного стану.

У зв'язку із питанням про компенсацію моральної шкоди необхідно звернутись до питання про види і форми компенсації. Відповідно до п. 3 ст. 23 ЦК України немайна шкода повинна компенсуватись грошми, майном та в інший спосіб. Найбільш поширеною у судовій практиці є грошова форма компенсації моральної шкоди. Втім, видається, що у випадку компенсації моральної шкоди авторам похідних творів, грошова форма, хоч і не виключається, але не повинна бути переважною. Так, наприклад, при порушенні права на оприлюднення, інтерес автора полягає не в отриманні грошей, а у вилученні і знищенні тиражу оприлюдненого твору. При порушенні права авторства, інтерес автора, безумовно, полягає у визнанні його автором твору, відповідно, оголошення в ЗМІ про визнання авторства. При порушенні права на ім'я, відповідно, інтерес автора полягає у виданні тиражу твору під його ім'ям або навпаки – анонімно. При порушенні права на недоторканість – інтерес автора похідного твору полягатиме у спростуванні некоректних коментарів, видання твору у тому вигляді, в якому він був представлений автором, тобто без змін, вилучень та зайвих доповнень.

Отже, за нашим переконанням, немайновий інтерес автора похідного твору може бути задоволено не у майновій (грошовій) формі шляхом вчинення дій, які усувають наслідки порушення особистих немайнових авторських прав на похідні літературні твори.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Венедіктова І.В.

Література:

1. Постанова від 31 березня 1995 року N 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», Пленум Верховного суду України // Електронний ресурс: ЛІГА: ЗАКОН Універсал-Бізнес 9.1.5., 2013.
2. Штефан А. Компенсація немайнової шкоди як спосіб захисту авторського права / Анна Штефан// Теорія і практика інтелектуальної власності – 6/2011 - С.62-69.
3. Перевод нового мира / Он-лайн бібліотека сторожевой башни– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wol.jw.org/ru/wol/d/r2/lp-u/1101989250>

**ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ, ЯКІ ВСТАНОВЛЕНІ
АКТАМИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПРИ ВИКУПІ ЗЕМЕЛЬНОЇ
ДІЛЯНКИ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ**

Тоцька Катерина Миколаївна
здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом. Позбавлення своєї власності може відбуватися при викупі земельних ділянок для суспільних потреб.

За своєю суттю викуп земельних ділянок для суспільних потреб слід розглядати як один із часткових випадків ринкового обороту прав на земельні ділянки, що може здійснюватися примусово, у т. ч. без згоди власника земельної ділянки, у випадках, коли подальше використання приватної власності на землю може завдавати шкоди суспільним інтересам.

Згідно з ЦК України викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю здійснюється за згодою власника або за рішенням суду в порядку, встановленому законом. Рішення про викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю приймається у межах своєї компетенції органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування [3].

Систему місцевого самоврядування можна визначити як сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції та повноваження.

Вона включає: територіальну громаду: сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; районні (в місті) ради, які створюються у містах із районним поділом за рішенням територіальної громади або міської ради; органи самоорганізації населення.

Зокрема, за ст. 9 ЗК України до повноважень Київської та Севастопольської міських рад у галузі земельних відносин, а також згідно зі ст. 12 ЗК України до повноважень міських рад належить право встановлювати обмеження, тимчасову заборону (зупинення) використання земель громадянами та юридичними особами у разі порушення ними вимог земельного законодавства. А оскільки подібні акти поширюються на громадян, які мешкають на території цих рад, то такі акти мають локальний характер.

Рішення і постанови органів місцевого самоврядування приймаються у межах компетенції та діють на території відповідних міст, районів, сіл, селищ, мікрорайонів тощо. Як правило, ці акти регулюють відносини у сфері громадського порядку, охорони здоров'я, торгівлі у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Прикладом установлення обмежень прав на земельні ділянки буде рішення органів місцевого самоврядування, що належить до нормативних актів, які встановлюють, змінюють або припиняють норми права, розраховані на широке коло осіб та застосовуються неодноразово, стосовно викупу земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з підстав, які припускають можливість примусового відчуження цих об'єктів.

Відповідно до ст. 351 ЦК України право власності на житловий будинок, інші будівлі, споруди, багаторічні насадження може бути припинене за згодою власника у разі викупу земельної ділянки, на якій вони розміщені, для суспільних потреб чи за рішенням суду в разі її примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності з обов'язковим попереднім і повним відшкодуванням їх вартості.

Викупу може підлягати вся земельна ділянка або її частина, що належать на праві приватної власності громадянину чи юридичній особі. Якщо в суспільних інтересах або з мотивів суспільної необхідності має бути викуплена лише частина земельної ділянки, а решта площі цієї ділянки не відповідає потребам раціонального використання землі згідно з її цільовим призначенням, власник земельної ділянки може вимагати викупу всієї земельної ділянки.

Органи виконавчої влади відповідно до своїх повноважень і в порядку, визначених Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [2], приймають рішення про викуп земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені (крім об'єктів, викуп яких віднесено до повноважень органів місцевого самоврядування), для таких суспільних потреб (ст. 8 Закону).

Необхідною процедурною умовою викупу земельної ділянки є отримання згоди її власника. Вартість земельної ділянки встановлюється на підставі експертної грошової оцінки земель. Якщо власник земельної ділянки згоден з її вартістю, процедура викупу завершується укладенням договору між власником земельної ділянки та місцевим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування.

Тобто заборонами встановлюються обмеження у використанні земельної ділянки за рішенням органів виконавчої влади відповідно до своїх повноважень про її викуп для суспільних потреб. Обмеженість права власності на земельну ділянку, щодо якої прийнято

рішення про викуп для суспільних потреб, простежується в тому, що власник такої земельної ділянки тільки до переходу права власності на таку земельну ділянку, інші об'єкти нерухомого майна, що на ній розміщені, до держави чи територіальної громади має право володіти, користуватися та розпоряджатися цими об'єктами на власний розсуд, отримувати доходи та здійснювати витрати, пов'язані з використанням земельної ділянки за цільовим призначенням (ст. 13 цього Закону).

Яскравий приклад викупу земельних ділянок — це вилучення державних земельних ділянок під споруду об'єктів Олімпіади-2022 (14 листопада Україна подала заявку в Міжнародний олімпійський комітет на право проведення зимових Олімпійських ігор у 2022 році у Львові), коли їх користувачі отримають по 1 грн компенсації за ліс на кожному гектарі. Про це йдеться в постанові Кабміну № 938 від 11 грудня 2013 року [2]. Ця сума буде виплачуватися користувачам державних земельних ділянок до прийняття парламентом Закону «Про національні проекти» у разі вилучення земель під розміщення канатних доріг, гірськолижних трас, елементів штучного оснеження трас, озер, ліній водопроводів і повітроводів, снігових генераторів, насосно-компресорних станцій, ліній електропередач, автодоріг та інших об'єктів, необхідних для проведення зимових Олімпійських та Паралімпійських ігор у 2022 році.

Перелік об'єктів права приватної власності, що підлягають викупу з мотиву суспільної необхідності для будівництва та обслуговування спортивних споруд (стадіонів), аеропортів, їх складових та інших об'єктів транспортної інфраструктури, визначається Кабінетом Міністрів України. Викуп таких об'єктів здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України або відповідної місцевої ради. Щодо Олімпійських та Паралімпійських ігор у 2022 році — це, наприклад, рішення Львівської міської ради «Про резервування земельних ділянок під будівництво об'єктів для проведення зимових Олімпійських та Паралімпійських ігор 2022 року в межах території обмеженою вул. Стрийською — кільцевою дорогою — проектованою вул. В. Вернадського».

Оскільки нормативні акти є загальною передумовою динаміки права власності на земельну ділянку, то на їх підставі встановлюються засади обмежень прав на земельні ділянки, а безпосередньо реалізується це за допомогою актів органів місцевого самоврядування.

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Венедіктова І.В.

Список використаної літератури:

1. Деякі питання створення умов для залучення приватних інвестицій у рамках підготовки до проведення у 2022 році зимових Олімпійських та Паралімпійських ігор в Україні: Постанова КМУ від 11.12.2013 р. № 938 // Офіційний вісник України від 14.01.2014 р., № 3, стор. 45, стаття 58.
2. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI // Офіційний вісник України від 25.12.2009 р., № 97, стор. 9, стаття 3326.
3. Мартин А. Проблеми організаційно-правового механізму викупу земельних ділянок для суспільних потреб // http://www.myland.org.ua/userfiles/file/agmartyn_comp_purchase.pdf.

ВНУТРІШНІЙ ТРУДОВИЙ РОЗПОРЯДОК – ОСНОВА ЛОКАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Фабріна А.

студентка-магістр юридичного
факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
e-mail: 0990105995@mail.ru

Ключові слова: правопорядок, трудова дисципліна, локальний нормативний акт, правила внутрішнього трудового розпорядку.

Правила внутрішнього трудового розпорядку інколи іменують «малою конституцією» підприємства, оскільки вони концентрують у собі найбільш важливі правила взаємодії трудового колективу та роботодавця, вироблені практикою та необхідністю організації виробничого процесу. Інколи ж внутрішній трудовий розпорядок розглядають як частину загального правопорядку, оскільки без правового підпорядкування усіх учасників трудового процесу неможлива злагоджена робота підприємства, виконання поставлених перед ним завдань.

Правопорядок загалом визначають як стан відносно усталеної правової впорядкованості (врегульованості й погодженості), захищеності й безпеки правової системи суспільства, який складається в умовах реалізації принципу верховенства права й авторитету закону (законності), тобто це атмосфера (устрій) нормального, сприятливого правового життя суспільства, що встановлюється в результаті дотримання приписів правових норм (використання дозволів (прав), виконання обов'язків, додержання заборон) усіма суб'єктами права. Він виступає кінцевим результатом реалізації юридичних приписів, дотримання правових норм.

Правопорядок у царині трудових відносин забезпечується за допомогою як законів, так і підзаконних актів, що регулюють трудові й пов'язані з ними правовідносини. До числа останніх належать і локальні нормативні акти, серед них найбільш популярним є правила внутрішнього правового розпорядку. В упорядкуванні трудових відносин значне місце посідають локальні акти, які ухвалюють роботодавці й наймані працівники або їх уповноважені представники, через те, що законодавчі й інші підзаконні нормативні акти не спроможні передбачити всі тонкощі й особливості умов праці на конкретному підприємстві, в організації чи установі.

Локальне правове регулювання у трудових правовідносинах є підзаконним і відіграє велику роль в організації праці на підприємстві. Внутрішній трудовий розпорядок підприємства і правопорядок співвідноситься як спеціальне й загальне. Як певний стан урегульованих правом суспільних відносин, правопорядок характеризується реальним рівнем дотримання законності, забезпечення й реалізації суб'єктивних прав, виконання юридичних обов'язків усіма фізичними та юридичними особами. В умовах стабільного правопорядку ефективно функціонує економіка, досягається гармонія в діях законодавчої, виконавчої й судової гілок влади, реально гарантується вільний розвиток людини, максимально задовольняються її матеріальні й духовні потреби.

Внутрішньому трудовому розпорядку притаманні всі основні елементи загального правопорядку. Будь-яка господарська організація утворює структуру соціальної організації внаслідок складної й суперечливої взаємодії праці, капіталу і влади. У правовому аспекті подібного роду соціальна організація передбачає тривале і планомірне співробітництво великої чисельності людей, що зумовлює існування відповідного внутрішнього трудового розпорядку. У результаті регламентації в рамках конкретної організації відносин, що входять у сферу трудового права, утворюється певний порядок - внутрішній трудовий розпорядок.

Конструкцію «внутрішній трудовий розпорядок» введено в науковий обіг і законодавство на початку ХХ ст. Л.С. Таль особливу увагу приділив такій характерній ознаці трудового договору, як обов'язок особи, яка наймається, узгоджувати свою поведінку з порядком, установленим наймачем, і вказував, що «угода в трудовому договорі зводиться до підпорядкування працівника внутрішньому порядку підприємства і його господарюючій владі». Науковець доводив, що на підприємствах, що виконують господарські завдання за допомогою найманої праці, діє особливий внутрішній порядок, який має важливе правове значення.

За радянських часів трудовий розпорядок розглядався як режим праці на підприємстві або в організації, що передбачає певну поведінку учасників трудових правовідносин, відповідні права й обов'язки сторін, пов'язані із включенням працівника в трудову діяльність або як певний режим, стимулюючий повне й раціональне використання робочого часу, підвищення продуктивності праці, випуск якісної продукції. В.М. Смирнов вважав, що внутрішній трудовий розпорядок - це система регулюючих нормами трудового права відносин, що складається всередині трудового колективу підприємства (установи) при виконанні виробничого завдання й забезпечує здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків усіма учасниками трудового процесу.

Чинне законодавство про працю містить мінімальні стандарти, які не можуть бути погіршені суб'єктами трудового права. За цих умов юридичним фундаментом внутрішнього трудового розпорядку організації стають локальні нормативно-правові акти, в яких установлені державою стандарти правового регулювання праці можуть бути покращені. Унаслідок цього тлумачення внутрішнього трудового розпорядку як припису, що виходить від держави, вже не відповідає вимогам сьогодення.

Згідно зі ст. 142 КЗпП України на підприємствах, в установах та організаціях внутрішній трудовий розпорядок визначається його правилами, що затверджуються трудовими колективами за поданням власника або уповноваженого ним органу й виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) на підставі існуючих типових правил. У деяких галузях господарства для окремих категорій працівників діють статuti й положення про дисципліну. Але ні КЗпП України, ні інші чинні акти трудового законодавства не містять легального тлумачення поняття «внутрішній трудовий розпорядок».

Внутрішній трудовий розпорядок –це визначені нормами трудового права організація й порядок колективної трудової діяльності працівників, взаємовідносини їх між собою і з роботодавцями (їх представниками), а також пов'язані із цим трудові права й обов'язки. Внутрішній трудовий розпорядок включає такі елементи, як-от: а) правовідносини, виникаючі в процесі організації колективної трудової діяльності працівників (трудова, з організації та управління працею, контрольно-наглядові та ін.); б) система нормативно-правових актів, які регламентують внутрішній трудовий розпорядок; в) суб'єкти правовідносин, що виникають у процесі організації колективної трудової діяльності працівників; г) акти реалізації трудових прав та обов'язків указаних суб'єктів.

Основним складником внутрішнього трудового розпорядку виступає трудова дисципліна. Таке співвідношення цих юридичних категорій пояснюється тим, що до змісту цього розпорядку входять трудові відносини, які розглядаються не тільки в розрізі трудової дисципліни, а й ті, що безпосередньо пов'язані з ними і теж належать до предмета трудового права (правовідносини з організації й управління працею; контрольно-наглядові та ін.). Правильність цієї позиції підтверджує й те, що внутрішній трудовий розпорядок включає не лише обов'язки (як це має місце стосовно трудової дисципліни), а й права суб'єктів правовідносин у сфері трудового права. В об'єктивному сенсі трудова дисципліна також є складовою частиною сукупності норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок. Термін «трудова дисципліна» в об'єктивному сенсі - це сукупність тих правил поведінки, яких повинні дотримуватися працівники, які перебувають у правовідносинах з підприємством, установою чи організацією.

Регулювати внутрішній трудовий розпорядок доцільно локальними актами, централізовані ж мають містити необхідні правові гарантії. Держава мусить шляхом прийняття нормативних актів виступати гарантом забезпечення захисту прав і свобод працівників, передбачати сторонам трудових відносин свободу нормативно-правового регламентування.

Внутрішній трудовий розпорядок регламентується нормативно-правовими актами, як виданими органами державної влади, так і прийнятими на підприємстві, в установі чи організації. У цьому положенні втілюється сутність принципу оптимального поєднання централізованого (загального) й локального правового регулювання як однієї з найважливіших засад функціонування трудового права в системі права України. Перевага цього поєднання полягає в тому, що рухливість локальних норм не впливає на стабільність загальних.

Вважається, що норми правового регулювання внутрішнього трудового розпорядку існують на трьох рівнях: 1. централізовані, а саме Типові правила внутрішнього трудового розпорядку для робітників і службовців, затверджені ще у 1984 році; 2. галузеві, що враховують особливості праці в окремих галузях економіки чи сферах діяльності, наприклад, для працівників закладів освіти або охорони здоров'я; 3. виробничі, які приймаються трудовим колективом за поданням роботодавця. Останні враховують особливості роботи конкретного підприємства і вимагають від роботодавця попереднього погодження із профспілковими виборними органами.

Характерними особливостями, що вирізняють локальну нормотворчість серед інших видів правового регулювання, є те, що локальне правове регулювання: здійснюється безпосередньо на підприємстві; зазвичай провадиться роботодавцем за участі представників працівників; характеризується більшою динамікою порівняно з централізованим. До того ж при ньому суб'єкти, які приймають локальні нормативні акти, практично завжди самі їх і застосовують. Локальне регулювання виконує такі специфічні функції, як конкретизація державно-правових норм, заповнення прогалин у праві, вплив на законотворчість завдяки практиці первинної регламентації. Розглядуваний метод ґрунтується на принципах, що вказують на його сутність і спрямованість, як-от: а) недопущення погіршення становища працівників порівняно із законодавством; б) оптимальне поєднання із централізованим правовим регулюванням; в) диспозитивність; г) соціальне партнерство.

Правила внутрішнього трудового розпорядку містять у собі основні права та обов'язки сторін трудових правовідносин; режим роботи підприємства; порядок прийняття на роботу; підстави, види та правила застосування заохочень за успіхи у роботі; порядок застосування дисциплінарних стягнень. На сучасному етапі розвитку трудового права деяка частина правил щодо роботи підприємства міститься в умовах колективного договору, деякі – в інших локальних нормативних актах, оскільки конкретний їхній перелік і зміст не має однозначних вказівок з боку закону, а тому дає простір для локальної нормотворчості з максимальним урахуванням особливостей кожного виду діяльності та кожного підприємства.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Кулачок-Тітова Л.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Хабарова Тетяна Володимирівна
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Сучасний процес державотворення в Україні вимагає дослідження проблем,

пов'язаних із здійсненням цілеспрямованої діяльності державних органів щодо забезпечення законності і правопорядку, захисту конституційних прав, свобод і обов'язків громадян.[9, с. 4] Це зумовлює потребу протидії соціальним явищам, які негативно впливають на розвиток суспільних відносин і створюють загрозу принципам, притаманним правовій державі. Одним із таких явищ, що перешкоджає належному функціонуванню і розвитку держави, є корупція.

Корупція залишається одним з найбільш небезпечних соціальних явищ, а заходи, що вживаються для її подолання з боку держави, бажаного результату поки що не дають.[8, с. 4] Це значною мірою пояснюється тим, що відповідно до закону України “Про засади запобігання і протидії корупції” від 07.04.2011 № 3206-VI суб'єкти, на яких поширюється дія зазначеного закону співпадають із переліком суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції.[1]

Варто зазначити, що виникненню та процвітанню корупції сприяють: [6]

- недоліки законодавчих та інших нормативно-правових актів, які створюють умови для вчинення корупційних правопорушень;

- недоліки існуючого стану контролю за виконанням цих самих нормативно-правових актів, коли акценти в контрольній діяльності зміщені в бік додержання термінів опрацювання завдань, а не в бік якості цього опрацювання;

- відсутність гнучкої ефективної системи контролю у сфері державної служби, яка охоплювала б питання аналізу потенційних можливостей вчинення корупційних дій та розробки дієвих методів боротьби з цим явищем.

Адміністративно-правові заходи протидії корупції повинні забезпечити належний рівень виконання працівниками органів державної влади, покладених на них завдань та функцій в межах чинних нормативно-правових актів, які регламентують дотримання законності та моральних цінностей у їх професійній діяльності. Механізм адміністративно-правового регулювання протидії корупції – являє собою сукупність правових і організаційних заходів, спрямованих на боротьбу з корупційними проявами серед органів державної влади. [7, с. 16]

З метою підвищення ефективності запобігання і протидії корупційним правопорушенням в системі органів державної влади, для забезпечення повного та всебічного виконання вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції та належної реалізації Національної антикорупційної стратегії на 2011-2015 роки, схваленої Указом Президента України від 21.10.2011 № 1001/2011 кожного року затверджується план заходів щодо запобігання і протидії корупції. Зокрема, найефективнішими з них слід вважати:

1. Забезпечення якісного добору і розстановки кадрів на засадах неупередженого конкурсного відбору, а також проведення їх об'єктивної атестації, щорічної оцінки виконання службовцями покладених на них обов'язків і завдань, вивчення рівня практичних та теоретичних знань працівників, насамперед знання ними своїх функціональних обов'язків, а також нормативних актів, інструкцій, правил, що регулюють професійну діяльність державних службовців, та порядок реалізації завдань і функцій, покладених на відповідний структурний підрозділ. [3]

2. Забезпечення службовцям необхідних умов і гарантій щодо їх службової діяльності, з метою підвищення особистої незалежності та відповідальності.[5]

3. Створення умов щодо виявлення конфлікту інтересів та сприяння його усуненню, а також виявляти сприятливі для вчинення корупційних правопорушень ризики в діяльності органів державної влади та запобігати їх реалізації.

4. Забезпечення регулярного надання достовірної та якісної інформації з основних напрямів діяльності. Доступ громадськості для ознайомлення з проектами та прийнятими нормативно - правовими актами, інформування через друковані засоби масової інформації, офіційний ВЕБ-сайт органів державної влади про негативний вплив корупції на авторитет державної влади і суспільство в цілому та кроки держави щодо зменшення рівня корупції.[3]

5. Розгляд на нарадах та засіданнях питань про стан додержання антикорупційного

законодавства, проведення нарад, семінарів з питань запобігання корупційним правопорушенням. [4]

6. Забезпечення участі відповідальних за виконання антикорупційних заходів працівників у навчаннях з питань запобігання і протидії проявам корупції в органах державної влади. [5]

Так першочерговою умовою забезпечення виконання зазначених заходів протидії корупції серед органів державної влади слід вважати вдосконалення нормативно-правової бази, яка має забезпечувати їх професійну діяльність у межах посадових і службових обов'язків та мінімізувати можливість прийняття рішень на власний розсуд, передбачати персональну відповідальність цих співробітників за прийняття необґрунтованих, сумнівних, а також неправомірних рішень. [7, с. 16]

Умови успішної протидії корупції: належне антикорупційне законодавство та ефективне його застосування державними органами; [2, Р. IV] політична воля керівництва держави; підтримка антикорупційних заходів держави громадянським суспільством. Кожна із цих складових відіграватиме у справі протидії корупції свою особливу роль. Вихід за межі правових рамок в антикорупційній діяльності — це шлях до службових зловживань, свавілля, за яких протидія корупції здійснюватиметься тими ж корупційними засобами.

Саме тому, антикорупційні заходи мають охоплювати всі сфери діяльності країни. На рівні нормативно-правових актів, ця діяльність не повинна обмежуватись наявністю одного закону, а охоплювати всю систему законодавства. Запровадження антикорупційних заходів у межах окремої галузі або відомства не дасть очікуваного ефекту. Ці заходи мають бути покладені в основу державної політики і спрямовуватись на усі сфери діяльності держави. Можна сподіватися, що закон України “Про запобігання корупції” № 1700-VII від 14.10.2014 стане дієвим заходом на шляху протидії корупції. Оскільки в порівнянні з ще чинним законом України “Про засади запобігання і протидії корупції” № 3206-VI від 07.04.2011, новий закон в більшій мірі спрямований на: взаємодію інститутів громадянського суспільства з органами влади у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики та відкритість і інформованість громадськості про здійснення заходів щодо запобігання та протидії корупції. І лише такі умови зможуть зарадити руйнівній дії корупції, що зумовлює падіння престижу й авторитету влади на всіх рівнях, руйнуванні моральних основ суспільства та зрощуванні корумпованої частини публічних службовців.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кагановська Т.Є.

Список використаних джерел:

1. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07 квітня 2011 року № 3206-VI Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. Ст. 404.

2. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року №1001/2011.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011>.

3. Про затвердження Плану заходів щодо запобігання і протидії корупційним правопорушенням у системі Укравтодору на 2014 рік: Наказ Державного агентства автомобільних доріг України від 15 січня 2014 року №7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukravtodor.gov.ua.

4. Про затвердження Плану заходів щодо запобігання і протидії корупції в апараті Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України на 2012 рік: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 29 грудня 2011 року № 397. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-planu-zahodiv-shodo-zapobigannja-i-protid-nor23395.html>.

5. Про затвердження плану заходів щодо запобігання і протидії корупції на 2014 рік: Розпорядження голови Борщівської районної державної адміністрації від 26 грудня 2013 року № 430-од. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oda.te.gov.ua/.

6. Кохан С. О. Забезпечення відповідальності та запобігання корупції у державній кадровій політиці / С. О. Кохан // Державне управління: теорія і практика. – 2007. – № 1. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2007-1/txts/07ksodkp.htm>.

7. Ткаченко О.В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Ткаченко ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. — К., 2008. — 20 с.

8. Тучак Р.М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією: автореф. дис. ...канд. юрид. Наук: 12.00.07 / Р.М. Тучак; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2007. – 22 с.

9. Яцків І.І. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні: автореф. дис. ...канд. юрид. Наук: 12.00.07 / І.І. Яцків; Національна академія внутрішніх справ.– К., 2011. – 18 с.

СОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ МАЛОЛІТНІМИ ТА НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

Черняк Каміла Еркінівна

студентка V курсу

юридичного факультету

Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

e-mail : kama0307@mail.ru

Ключові слова: правовий інститут, спадкове право, заповіт, спадщина, спадкоємець, дитина, малолітня особа, неповнолітня особа.

Спадкове право посідає особливе місце в системі цивільного права. Воно вважається частиною цивільного, однак питання щодо його місця в системі цивільного права в юридичній літературі було і залишається дискусійним. В основному дослідники спадкового права доходять висновку про те, що воно є окремим елементом в системі цивільного права, однак природа цього елементу визначається ними по-різному. Так, одні автори вважають спадкове право підгалуззю цивільного права, на думку інших - спадкове право є інститутом цивільного права. Окремі автори зазначають, що спадкове право є одночасно й інститутом, і підгалуззю цивільного права. [3]

Все ж таки, визначаючи спадкове право як сукупність однорідних і предметно пов'язаних цивільно-правових інститутів (системи відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою **правових норм**, які регулюють певну групу однорідних суспільних відносин) , що регламентують порядок та умови переходу майнових, а в деяких випадках і особистих немайнових прав та обов'язків померлої особи до інших осіб - справедливим видається кваліфікувати його саме як підгалузь. До інститутів якої можна віднести іститут спадкування за законом, інститут спадкування за заповітом, інститут виконання заповіту тощо.

Цивільний Кодекс України дає нам визначення чітке визначення , згідно до якого *спадкуванням* є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). *Виділяють такі види спадкування, як*[1]:

- спадкування за заповітом, яке відбувається на підставі заповіту спадкодавця з врахуванням вимог, щодо права на обов'язкову частку у спадщині. Так, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті;

- спадкування за законом, яке означає, що право на спадщину після смерті людини переходить до тих осіб, які визначені в законі (Цивільному кодексі України).

Спадкування за законом відбувається у таких випадках: померла особа (спадкодавець) не склала заповіту; спадкодавець скасував раніше складений заповіт і не залишив нового; у заповіті не зазначено все майно, яке належало цій особі (тоді спадкування за законом застосовується лише до того майна, якого нема у заповіті); заповіт в судовому порядку визнано недійсним; спадкоємці за заповітом померли раніше спадкодавця, а інших він не призначив; спадкоємці за заповітом усунуті від права спадкування. Спадкоємці за законом одержують право на спадкування почергово. [1]

Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини, тобто діти.

Згідно зі статтею 1 Конвенції про права дитини, *дитиною* є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, що застосовується до даної особи, вона не досягне повноліття раніше. Ст.6 Сімейного кодексу України, встановлено, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття [2],

- *малолітньою* вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років (ст.31 Цивільного Кодексу України),

- *неповнолітньою* вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ст.42 Цивільного Кодексу України).

Слід зазначити, що чинне законодавство передбачає що малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця мають право, незалежно від змісту заповіту на обов'язкову частку (половина частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом). Неповнолітні особи, які набули повної цивільної дієздатності (у разі реєстрації шлюбу особи, яка не досягла повноліття, або у тому разі, якщо особа, яка досягла 16 років, працює за трудовим договором, а також неповнолітня особа, яка записана матір'ю або батьком дитини) також мають право на обов'язкову частку, якщо на час відкриття спадщини не досягли 18 років, оскільки вони продовжують належати до категорії неповнолітніх. Необхідно пам'ятати, що правочини від імені неповнолітніх можуть бути посвідчені лише за умови, якщо вони вчинені за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника та з дозволу органу опіки та піклування.

Неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування.

Батьки (усиновлювачі), опікун можуть відмовитися від прийняття спадщини, належної малолітній, недієздатній особі, лише з дозволу органу опіки та піклування (стаття 1273 Цивільного Кодексу України). [1]

Порівнюючи Цивільний Кодекс 1963 року, стаття 535 котрого визначала розмір обов'язкової частки як: не менше ніж 2/3 частки, яка належала б дитині з при спадкоємстві за законом ; діюче законодавство визначає її розмір як : не менш ніж половина частки, яка належала б дитині з при спадкування за законом . Не можна сказати чи є правильним така зміна, що зменшує її розмір і чим саме керувався законодавець, визначаючи його.

Однією з проблем, що стосуються моєї теми можна визначити такий важливим момент , як питання про можливість спадкування підопічними дітьми майна їхніх опікунів та піклувальників. Данна можливість ніяк не закріплена законодавчо , але слід враховувати ще й такий випадок як утримання дитини. У ч.2 ст. 1265 ЦК України сказано, що неповнолітня особа, яка не була членом сім'ї спадкодавця, але не менш як п'ять років одержувала від нього матеріальну допомогу, що була для неї єдиним або основним джерелом засобів до існування-входить у п'яту чергу спадкування за законом.

Тобто якщо дитина перебувала на утриманні піклувальника чи опікуна, то вона може мати вказане майнове право і в такому разі спадкувати майно опікуна чи піклувальника як утриманець відповідно до вищевказаної норми.

Підводячи підсумки можна сказати, що будь-яке право і обов'язок громадянина стає реальною соціальною цінністю лише за наявності достатніх правових гарантій. Отже, для вирішення даної проблеми необхідна більша конкретизація у законодавстві правової норми, яка б передбачала можливість та порядок спадкування підопічними дітьми майна їхніх опікунів та піклувальників, що буде сприяти підвищенню якості чинного законодавства і таким чином вдосконаленню практики його застосування.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Мічурін Є.О.

Література:

- 1) ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
- 2) СІМЕЙНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
- 3) О.П. Яценко «Спадкування дітьми» http://kr-just.at.ua/index/spadkuvannja_ditmi/0-52

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Черьомухін Д.М.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

У процесі становлення України як демократичної, соціальної та правової держави визначальним інструментом організуючого впливу на суспільні відносини виступає державне управління. Пріоритетним напрямом розвитку системи публічного управління є оптимізація структури та модернізація державних органів у сфері податкових правовідносин, провідне місце серед яких належить системі органів ДПС України. Відповідно, зростає стабілізуюча роль вітчизняної податкової системи як ефективного чинника забезпечення позитивної динаміки економічної стабільності країни [1; 2].

Однак наразі існує низка проблем, які значно гальмують розвиток податкових правовідносин, на вирішення яких і спрямовується діяльність всієї системи податкових органів. Серед них важливе значення мають такі: загрозливе для національної безпеки зростання тіньової економіки, виникнення нових видів правовідносин в економічній та соціальній сферах, які зумовили появу нових складів правопорушень і збільшення їх кількості, поширення правового нігілізму, маргіналізація значної частини населення, зростання організованої злочинності в сфері зовнішньоекономічної діяльності, поширення контрабанди, виробництва «лівої» продукції, поширення нелегальної міграції та незаконної діяльності мігрантів в економічній сфері, у сфері надання послуг, торговельній діяльності [3, с. 217].

Реформування державного управління у сфері оподаткування є комплексним, складним процесом, ефективність якого залежить від таких факторів: 1) послідовної та несуперечливої реформаторської політики держави, політичної волі до втілення реформи; 2) наявності у владі команди реформаторів, людей, здатних не лише ініціювати реформи, а і втілювати їх у життя засобами державного управління; 3) поетапного подолання корупції у системі державного управління та в інших сферах суспільного життя; 4) поєднання

масштабної дерегуляції і технологічної модернізації, що є вдалою формою стимулювання економічного розвитку; 5) широке інформування громадськості про процес реформи та її наслідки для суспільства; 6) достатньо високого рівня довіри суспільства до реформ, що досягається шляхом прозорості їх реалізації.

Провідними напрямками реформування податкової служби є спрощення системи адміністрування податків, скорочення функцій і різних паперових довідок, радикальне зменшення кількості перевірок, перехід на «безконтактні» методи моніторингу підприємців і посилення аналітичної складової своєї роботи [4].

Реформування ДПС України потрібно пов'язувати з реформуванням усієї податкової системи. Необхідно наголосити на тому, що в сучасних умовах Україна підтримує відносини у сфері оподаткування з іншими державами, які застосовують чинні європейські та світові стандарти, розроблені Організацією економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) й Організацією Об'єднаних Націй, завдяки чому забезпечується адаптація законодавства України з оподаткування до законодавства інших країн. Крім того, Україною укладено 60 міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування [5, с. 468].

Отже, метою модернізації державного управління в сфері податкових правовідносин є максимальне наближення моделі ДПС України до європейського рівня, досягнення взаємного порозуміння між податківцями та платниками податків, побудова відносин між ними на принципах неупередженості, законності, прозорості та добропорядності. Провідними напрямками модернізації є вдосконалення організаційної структури ДПС, її операційної діяльності, виконавчого управління, управління персоналом органів ДПС України, інформаційного забезпечення, взаємодії з іншими органами влади та покращення відносин із суспільством.

Слід розробити та ухвалити в найкоротші строки нову Концепцію реформування податкової системи України, в якій буде визначено провідні напрями модернізації та перетворень на найближчі декілька років.

У подальшому доцільним є впровадження персональних ID-карт (електронних паспортів з біометричними даними та цифровим електронним підписом і персональним рахунком у державній банківській установі) для ефективної взаємодії з громадянами, а також поступовий перехід до системи виключно безготівкових розрахунків у сфері правовідносин між громадянами задля забезпечення максимальної прозорості фінансових потоків.

Необхідно зробити обов'язковим опублікування всіх роз'яснень податкового законодавства як на центральному рівні, так і всередині ДПС. Лише прозорість з одночасним покращенням якості податкового законодавства може допомогти запобігти зловживанням.

Передові методи роботи сучасних податкових служб полягають у необхідності робити все можливе, щоб залишатися поза політикою під час застосування податкового законодавства. Тому необхідно встановлювати справедливу, неупереджену та чесну практику застосування податкових законів. Для формування обізнаності із законами слід проводити навчання та інформаційні кампанії для працівників ДПС і громадськості.

Сталою частиною своєї місії податкова служба має зробити виявлення тих, хто підриває громадську довіру, із застосуванням відповідних заходів реагування. Заходи, спрямовані на боротьбу з шахрайством, мають ґрунтуватися виключно на аналізі ризиків і не повинні шкодити добросовісним платникам податків. Йдеться про випадки, масових відмов від відшкодування ПДВ, коли підприємства стають заручниками зловживань постачальників, які йдуть раніше у ланцюгу постачання і на яких вони не мають впливу, а також обов'язкових перевірок за всіма збитковими деклараціями.

Важливо здійснювати ретельний моніторинг динаміки кількості платників податків і шукати пояснення змінам у кількості реєстрацій з різними податковими цілями, адже ДПС України має встановити причини постійного зменшення кількості платників податку на доходи фізичних осіб і вжити заходів щодо виявлення переходу у тіньовий сектор економіки, а також виявляти причини погіршення рівня добровільної сплати податків серед ВПП і

розробити план заходів для відновлення довіри до адміністрування податків та сприяння добровільному дотриманню податкового законодавства.

Слід запровадити механізм надання попередніх роз'яснень з податкових питань, оскільки платники податків скаржаться на відсутність механізму пояснення положень Податкового кодексу України, через що вони мають сумніви щодо своїх зобов'язань та тлумачення закону. Їм складно передбачити податкові наслідки своєї господарської діяльності. Міжнародний досвід чітко показує, що наявність системи попередніх роз'яснень позитивно впливає на добровільне дотримання податкового законодавства. Податкова служба має також створити вичерпну базу даних з усіма поясненнями та роз'ясненнями з податкових питань, доступну для платників податків.

Важливо запланувати і передбачити фінансування заходів у сфері інформаційних технологій, організаційного розвитку та людських ресурсів, зокрема навчання та працевлаштування. З часом у ДПС запрацює нова загальнонаціональна інформаційна система, яка, з одного боку, призведе до зменшення кількості робочих місць, а з іншого – до потреби в більш професійних фахівцях податкової служби. Тому слід розробити довгострокові плани укомплектування штату та програми перепідготовки надлишкового персоналу, ініціювати навчання працівників з метою підготовки до більш кваліфікованої роботи або вихід на пенсію тих, які не мають потенціалу для перепідготовки, а також визначити потребу в перерозподілі персоналу між органами ДПС.

Таким чином, модернізація податкової служби сприятиме, перш за все, зменшенню управлінського апарату та здешевленню його утримання, рівномірному навантаженню на кожен діючий сегмент, чіткому розмежуванню прав та обов'язків, що усуне дублювання і паралельне виконання функцій, сприятиме оперативному й об'єктивному ухваленню рішень та підвищенню ефективності їх виконання [6, с. 210].

Науковий керівник: д.ю.н., доц. Солошкіна І.В

Список використаної літератури:

1. Теремецький В. І. Основні напрямки модернізації взаємодії структурних підрозділів ДПС в інформаційній сфері / В. І. Теремецький, В. Ф. Коваль // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 2 (9). – С. 142–157
2. Теремецький В. І. Податкові правовідносини в Україні: монографія / В. І. Теремецький. – Харків: Діа плюс, 2012. – 648 с.
3. Головач А. В. Удосконалення управлінського процесу в органах державної податкової служби / А. В. Головач // Право і безпека. – 2010. – № 4 (36). – С. 217–219.
4. 613. Клименко назвав ключові фактори реформи податкової служби: [інтерв'ю з главою ДПС України О. В. Клименком] [Електронний ресурс] / Ю. Сколотяний, Ю. Бутусов // Дзеркало тижня. Україна. – 11 лютого 2012 р. – Режим доступу: http://news.zn.ua/ECONOMICS/klimenko_nazval_klyuchevye_factory_reformy_nalogovoy_sluzhby-97161.html.
5. Волкогон Ю. Г. Модернізація державної податкової служби – фактор розвитку податкового менеджменту в Україні / Ю. Г. Волкогон // Торгівля і ринок України. – 2010. – Вип. 29. – С. 468.
6. Теремецький В. І. Актуальні проблеми модернізації державного управління в сфері податкових правовідносин / В. І. Теремецький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2011. – Вип. 16. – С. 209–211. – (Серія: Право).

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Чумак Урсула Александрівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: ursulachka@mail.ru

Ключові слова: Цивільний процес, доказування, докази, електронні документи, Інтернет.

Докази, як елемент доказування та цивільного процесу, є одним з найважливіших компонентів при вирішенні спорів у судовому порядку. З розвитком інформаційних технологій з'являються все нові об'єкти матеріального світу за допомогою котрих можна накопичувати, зберігати та передавати інформацію. Інформація тепер може набувати вигляду електронного документу, може зберігатися в мережі Інтернет, передаватися за допомогою електронного листування та соціальних мереж, мати аудіовізуальний вигляд.

Відповідно до ч. 2 ст. 57 ЦПК доказами є будь-які фактичні дані, які в тому числі встановлюються на підставі письмових доказів, речових доказів, зокрема, звуко- і відеозаписів [1].

Якщо говорити про електронні докази, то виникають певні проблеми з визначенням обов'язкової ознаки доказів, а саме достовірності. Також такі питання виникають при поданні письмових доказів в електронному вигляді. Селіванов М.В. визначив, що важливими питаннями при визначенні достовірності електронних доказів, в тому числі й письмових, які були подані в електронному вигляді, є приналежність електронного доказу певній особі, питання про захищеність інформації, наданої у такий спосіб.

Відповідно до ст. 6 ЗУ «Про електронний документообіг», електронний підпис - обов'язковий реквізит електронного документу, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. На нашу думку для ідентифікації автора доцільно було б використовувати наступні факти: приналежність певного ресурсу, з якого надходили електронні файли певній особі; постійність використання для передачі електронної інформації цих ресурсів; пов'язаність переданої інформації з певною особою, та на підставі цього підтверджувати приналежність до певної особи електронних відомостей, надісланих таким чином.

Корисною є ідея, що закріплена в законодавстві ФРН з цього питання. Статтею 371 Цивільного процесуального кодексу ФРН визначено, що факт реєстрації поштової скриньки на офіційному державному електронному ресурсі (De-Mail-Konto) за певною особою, надає право суду вважати електронний документ висланий з цієї електронної адреси таким, що є приналежним до власника цієї електронної скриньки [5]. Це підтверджує можливість використання такого підходу до ідентифікації особи.

В питанні, пов'язаному із визначенням захищеності електронних доказів, варто зазначити, що на відміну від письмових доказів, викладених на папері, чи речових доказів, в електронні докази досить легко вносити певні зміни, істотно впливаючи на зміст викладеної інформації. Селіванов М.В. вважає, що достовірність електронних доказів повинна перевірятися за певними атрибутами, які їм належать, в тому числі: - ім'я файлу і тип вмісту; дата і час створення файлу; ім'я власника файлу; розмір файлу; права доступу до файлу; метод доступу до файлу [2].

У той же час Ворожбит С.П. притримується думки, що не можна сприймати захищеність як обов'язкову ознаку достовірності, коли мова йде про електронні докази. На її думку таке судження автоматично лишає доказової сили будь-яку інформацію, яка була отримана з мережі Інтернет, оскільки практично неможливо перевірити незмінність такої інформації [4].

Також згадаємо думку Смотров О.І., який вважає, що обов'язковою ознакою допустимості електронних доказів є їх документування, а саме форма в якій вони подаються до суду. При поданні позову в суд завжди потрібно додавати роздруковку електронного доказу, а також дискети (CD-диски), які містять ці файли [3].

Виходячи з вищезгаданого, електронні докази мають велике значення на даний момент, оскільки більшість інформації зберігаються саме в електронному вигляді. Проблема пов'язана із захищеністю інформації, тому ми вважаємо за доцільне додатково досліджувати шляхом визначення певних атрибутів електронних файлів, таких як дата і час створення файлу, його ім'я та формат, його розмір в електронних одиницях (байтах), права доступу, та його розташування.

Щодо встановлення приналежності до певної особи, то це питання можна вирішувати не тільки за допомогою електронного підпису, а також за ознакою приналежності джерела надходження інформації певній особі, поінформованості особи про це джерело, послідовності та пов'язаності інформації, що з нього надходила.

Важливо, що при поданні електронних доказів до суду необхідна наявність їх реального відображення, доступність до візуального сприйняття у вигляді роздруковки, а також носія (дискети або CD-диску), на яких вони збережені.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Селіванов М.В.

Література:

1. Цивільний Процесуальний кодекс України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Селіванов М. В. Надання письмових доказів в електронному вигляді та перевірка їх достовірності. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cip.in.ua/r33280/>
3. Смотров О. И. Допустимость доказательств, полученных из сети «Интернет». // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cip.in.ua/r31130/>
4. Ворожбит С. П. Интернет как источник доказательств по гражданским делам. // Закон. –No 1, Январь2008. –С. 107–113.
5. Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I S. 3202; 2006 I S. 431; 2007 I S. 1781), die zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 8. Juli 2014 (BGBl. I S. 890) geändert worden ist. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gesetze-im-internet.de/zpo/>

ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Чуприна Юлія Юріївна

аспірант першого року навчання

юридичного факультету

Харківського національного університету

ім. В. Н. Каразіна

e-mail: u.chupryna@yandex.ru

Ключові слова: правове регулювання, режим, правовий режим, адміністративно-правовий режим, систематизація законодавства.

Актуальність аналізу адміністративно - правового режиму, так само, як і механізму адміністративно - правового регулювання зростає в даний час у зв'язку з переходом до

ринкових відносин, з глибокими і системними змінами, що відбуваються в державі в рамках адміністративної реформи.

Поняття і сутність правового режиму в рамках загальної теорії права досліджували С. С. Алексєєв, О. В. Малько, М. І. Матузов, Е. Ф. Шамсумова. Власне ж категорія адміністративно-правового режиму є хоч і усталеною, проте відносно мало розробленою в науці адміністративного права. З різним ступенем деталізації вона розглядається у працях Д. М. Бахраха, О. О. Крестьянінова, Ю. М. Козлова, Л. Л. Попова, С. С. Маїляна, І. С. Розанова, В. Б. Рушайла, Ю. А. Тихомирова та інших авторів. Дещо більша увага вчених-адміністративістів приділена окремим видам та властивостям адміністративно-правових режимів. Так, О. М. Бокій досліджував адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні; Р. В. Афанасієв – адміністративно-правовий режим об'єктів права власності на природні ресурси; Д. Б. Муратова та В. М. Снігур – особливості міграційного режиму; А. В. Басов, С. О. Кузнichenko, В. М. Комарницький – режими надзвичайного і воєнного стану. Проте загальнотеоретичні розробки та значні наукові здобутки в аналізі спеціальних адміністративно-правових режимів не дали змоги сформулювати єдиної концепції сутності і змісту цього поняття. Серед науковців немає одностайності щодо визначення правової природи адміністративно-правового режиму. Саме тому, **метою статті** є подальша теоретична розробка сутності поняття та правових основ адміністративно-правових режимів.

Традиційний для радянського адміністративного права погляд на правову природу адміністративно-правових режимів, як сукупності засобів регулювання суспільних відносин у надзвичайних ситуаціях, зберігається у сучасному адміністративному праві.

Традиційний для адміністративного права є імперативний метод регулювання, який істотно доповнюється елементами диспозитивного методу. Зокрема, дедалі більшого значення набуває використання загальних дозволів, що може розцінюватись як ключовий напрям трансформації методу цієї галузі права, що відбувається в сучасних умовах її розвитку і реформування. Таким чином, поряд із «жорстким» визначенням адміністративно-правових режимів, ми знаходимо в українських джерелах дефініції, у яких категоричність стверджень поступається місцем «м'яким» формулюванням.

Характерним з цього приводу є приклад більш «жорсткого» визначення адміністративно-правових режимів, запропоноване у підручнику за редакцією Ю.П. Битяка. Так, під адміністративно-правовим режимом розуміється певне поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, опосередковане централізованим порядком, імперативним засобом юридичного впливу, який виявляється в тому, що суб'єкти правовідносин займають юридично нерівні позиції [11, с. 299].

Іншою є позиція Ю.А. Тихомирова [16, с. 352]. За його думкою, адміністративно-правові режими становлять окремий вид регулювання, у рамках якого створюється й використовується певна комбінація юридичних, організаційних та інших засобів для забезпечення того чи іншого державного стану. Більш того, розглядувані режими характеризуються особливим порядком діяльності суб'єктів права в різних сферах державного життя, спрямованих на цільову і функціональну діяльність цих суб'єктів на тих ділянках, де потрібні додаткові засоби для підтримання необхідного державного стану.

І.С. Розанов характеризує адміністративно-правовий режим як установлену в законодавчому порядку сукупність правил діяльності, дій або поведінки громадян та юридичних осіб, як порядок реалізації ними своїх прав у певних умовах (ситуаціях) забезпечення і підтримання суверенітету й оборони держави, інтересів безпеки й охорони громадського порядку спеціально створеними для цієї мети службами державного управління [15, с. 86].

Підводячи підсумок, ми погоджуємося з поглядами Д.М. Бахраха, С.Д. Хазанова, представниками більш «м'якого» формулювання, які відмічають, що адміністративно-правовий режим супроводжує діяльність органів виконавчої влади та їх посадових осіб при їх взаємодії з громадянами та організаціями, а також між собою, при реалізації ними своїх функціональних обов'язків, при регулюванні ними різних суспільних відносин та процесів.

Адміністративно-правовий режим розрахований на повсякденну адміністративну діяльність, типові соціально-управлінські ситуації, та може бути визначений як загальний режим діяльності державної адміністрації [12, с. 252]. Загальний адміністративно-правовий режим складається з різних відокремлених частин: паспортний, перебування іноземців та осіб без громадянства, обігу зброї, державної служби та ін. Такий режим регулює взаємовідносини державної адміністрації з невластими суб'єктами у нормальних умовах, але з використанням специфічних правових механізмів.

Отже, під адміністративно-правовим режимом слід розуміти специфічний порядок діяльності суб'єктів права в різних сферах суспільного життя, встановлення та регулювання яких відбувається за допомогою спеціальних правових засобів.

Процес реформування, що здійснюється в Україні, вимагає належного законодавчого забезпечення та повної зміни системи адміністративно-правових режимів як одного із видів державного управління, що має важливе значення для ефективної роботи державних органів щодо перетворення в життя їх вимог.

Всі повноваження, коло суб'єктів, об'єктів, предметів, основні напрямки, операції, з яких складається режимне провадження, мають бути чітко окреслені в нормативних актах, інших законодавчих документах загальнообов'язкового характеру, правилах, що визначають правову основу і послідовність завдань державних органів, які наділені такими повноваженнями, а також процедуру їх застосування. Без відповідного нормативного закріплення та організації роботи з реалізації визначених нормативними актами засад, форм і методів здійснення режимної діяльності неможливе адекватне правове регулювання цієї групи суспільних відносин.

Безумовно, серед проблем законодавчого забезпечення адміністративно-правових режимів у державному управлінні проблема правового регулювання є пріоритетною. Нормотворчість (у цьому випадку) — це не стільки спосіб запровадження відповідних порядків, необхідних державі, скільки спосіб упорядкування і стабілізації самого суспільства, формування соціально необхідних відносин між громадянами, громадськими утвореннями, апаратом державного режимного управління. Від розгалуженості та якості системи норм права, які закріплюють форми, методи, напрямки та принципи адміністративно-правових режимів (у тому числі принципи діяльності органів, які їх здійснюють), повноваження органів режимного сектору, значною мірою залежить стан визначеності справ у державному управлінні, суспільстві у цілому. Норми права суттєво впливають на якість правового регулювання режимної діяльності[14, с.86].

Правовою основою регулювання діяльності відносно адміністративно-правових режимів є Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»[2] від 16 березня 2000 р., «Про охорону навколишнього природного середовища»[3] від 25 червня 1991 р., «Про зону надзвичайної екологічної ситуації»[4] від 13 липня 2000 р., «Про правовий режим воєнного стану»[5] від 6 квітня 2000 р., «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»[6] від 27 лютого 1991 р., «Про державний кордон України»[7] від 4 листопада 1991 р., а також закони, що регулюють діяльність окремих органів державного управління в умовах надзвичайного стану, наприклад «Про міліцію»[8], «Про Службу безпеки України»[9] та інші.

Але, незважаючи на таку кількість нормативно-правових актів, в Україні відсутній єдиний комплексний нормативний акт, який би містив регламентацію здійснення уповноваженими органами режимних процедур.

На сьогодні в Україні відсутній єдиний нормативний акт, який би чітко визначав:

- 1) принципи і напрямки системи адміністративно-правових режимів;
- 2) їх форми і методи;
- 3) загальні правила адміністративного провадження у сфері застосування адміністративно-правових режимів (далі — режимне провадження);
- 4) правила і принципи взаємодії між собою органів, які здійснюють режимні функції (тобто загальні стандарти запровадження системи адміністративно-правових режимів).

Існування такого акта видається цілком виправданим з тих причин, що велика кількість органів, які здійснюють режимні заходи, діють між собою неузгоджено, часто дублюють функції один одного, безпідставно створюють тяганину під час ухвалення рішень, чим безпосередньо нівелюють права і свободи відповідних суб'єктів. Виникають питання й щодо багатьох аспектів здійснення державними органами режимного провадження. Все це, на нашу думку, обумовлює необхідність прийняття загальновстановлених стандартів системи адміністративно-правових режимів.

Стандарт – це нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері[1]

Уявляється, що ці проблеми мають розглядатись як напрямки стандартизації системи адміністративно-правових режимів. Разом з тим вважаємо, що розпочинати стандартизацію необхідно з узагальнюючого законодавчого визначення самої системи адміністративно-правових режимів (як у вузькому, так і в широкому розумінні), відмежування її від інших, зовні схожих дій. Такі спроби в науковій літературі робилися неодноразово. Однак багато з них були недостатньо повними. Наприклад, часто режимна діяльність ототожнювалася з однією з її форм — наданням дозволів, заборон, загальнообов'язкових приписів, іншими, зовні схожими режимними діями. Визначеність у цих питаннях — не тільки показник достатнього рівня правової культури юридичної думки у суспільстві, а й вона має і суто прикладне значення, а саме: оптимізується робота з законодавчою базою, підвищується рівень підготовки органів сфери адміністративно-правових режимів, фахівців, спрощується розуміння певних форм її здійснення з боку відповідних суб'єктів, зменшується кількість неправомірних рішень, помилок і зловживань[14, с.69].

Зазначене вказує на те, що сьогодні виникла об'єктивна необхідність у систематизації законодавства України щодо регулювання адміністративно-правових режимів, відмежуванні його від суміжних сфер суспільних правовідносин. Це, на наш погляд, дасть змогу:

1) запобігти дублюванню в правовому регулюванні системи адміністративно-правових режимів; 2) уникнути виникнення суперечностей; 3) створити відокремлену систему норм, що адекватно відобразить сформовану систему суспільних правовідносин у цій сфері; 4) оптимізувати діяльність державних органів, які її здійснюють; 5) створити належну систему юридичних гарантій захисту прав і свобод громадян і людини у сфері режимної діяльності.[10, с. 104-106]

Істотний вплив на реформування як правових, так і організаційних засад системи адміністративно-правових режимів в Україні справила вплив Концепція адміністративної реформи в Україні, яка нормативно закріпила одну з основних цілей її проведення — комплексну перебудову діючої в Україні системи державного управління усіма сферами громадського життя (у тому числі системи адміністративно-правових режимів), з одного боку, і перебудову деяких інститутів державного управління, яких Україна як суверенна держава ще не створила, — з другого. Серед основних принципів реформування у ній також було названо принцип пріоритетності законодавчої регламентації функцій, повноважень і порядку діяльності органів виконавчої влади. Проте, на нашу думку, істотним недоліком цього документа є відсутність окремого розділу, присвяченого реформуванню режимної діяльності в Україні. Вважаємо, що питання, які стосуються даної проблеми, під час подальшого розроблення (чи доопрацювання) Концепції повинні бути закріплені в окремому розділі[13, с.17].

Адміністративна реформа, яка проводиться зараз в Україні, передбачає, з одного боку, вирішення низки питань організаційного характеру, а з другого — наполегливо вимагає відповідного законодавчого забезпечення і введення в дію деяких важливих законодавчих актів, у тому числі у сфері системи адміністративно-правових режимів.

Розв'язання означених проблем, на наш погляд, можливо шляхом проведення стандартизації й універсалізації режимних процедур. На жаль, обійшли осторонь цю проблему і автори проекту Адміністративно-процедурного кодексу, в якому відображено тільки питання, пов'язані лише з провадженням по зверненнях громадян, а також прийняттям нормативних актів органами державного управління. Видається, що Адміністративно-процедурний кодекс України має також регулювати питання, що стосуються здійснення режимного провадження. Це можна було б помістити в окремому розділі, де було б доцільно закріпити принципи режимного провадження (верховенство права, законності, рівності перед законом, гласності, повноти, об'єктивності і безпосередності, оперативності, етичності взаємин тощо), загальні вимоги до встановлення строків режимного провадження, види справ, які розглядаються в порядку режимного провадження, фіксування й оформлення режимних процедур та ін.[10, с. 123]

Категорія адміністративно-правового режиму становить значну методологічну цінність для адміністративно-правової науки і може бути застосована до будь-яких відносин у сфері адміністративно-правового регулювання. Зважаючи на її важливе значення для правотворчої і правозастосовної діяльності, вбачається необхідним подальше дослідження природи, сутності, призначення адміністративно-правових режимів.

Таким чином, окреслені проблеми забезпечення адміністративно-правових режимів в Україні із урахуванням висловлених в перебігу дослідження рекомендацій щодо їх розв'язання здатні підвищити ефективність зазначеної режимної діяльності, привести її у відповідність до вимог чинного законодавства, що у цілому сприятиме зміцненню законності і правопорядку в державі під час застосування односторонніх примусових заходів в умовах кризових та надзвичайних ситуацій.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кагановська Т.Є.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «[Про стандартизацію](#)»: Верховна Рада України, Закон від 17.05.2001 № 2408-III. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2408-14>
2. Закон України «[Про правовий режим надзвичайного стану](#)»: Верховна Рада України, Закон від 16.03.2000 № 1550-III. . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>
3. Закон України «[Про охорону навколишнього природного середовища](#)»: Верховна Рада України, Закон від 25.06.1991 № 1264-XI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
4. Закон України «[Про зону надзвичайної екологічної ситуації](#)» Верховна Рада України, Закон від 13.07.2000 № 1908-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1908-14>
5. Закон України «[Про правовий режим воєнного стану](#)» Верховна Рада України, Закон від 06.04.2000 № 1647-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>
6. Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» Верховна Рада України, Закон від 27.02.1991 № 791а-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/791a-12>
7. 14. Закон України «[Про державний кордон України](#)» Верховна Рада України, Закон від 04.11.1991 № 1777-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>
8. Закон України «[Про міліцію](#)» Верховна Рада УРСР; Закон від 20.12.1990 № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-12>

9. Закон України «Про Про Службу безпеки України» Верховна Рада України; Закон від 25.03.1992 № 2229-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>

10. Адміністративно-правові режими в Україні : монографія / Настюк В. Я., Белєвцева В. В. — Х. : Право, 2009. — 128 с

11. Адміністративне право: підручник/ Ю.П. Битяк (кер. авт.кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю.П.Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х.: Право, 2013. – 656 с.

12. Бахрах Д.Н., Хазанов С.Д., Демин А.В. Административное право России: Учебник. – М.: Норма – Инфра-М, 2002. – 623 с.

13. Концепція адміністративної реформи в Україні. – Київ, 1998. – С. 17.

14. Малащук, С. П. Організаційно-правові засади стратегічного менеджменту в державному управлінні / С. П. Малащук // Актуальні проблеми державного управління : наук. зб. – Харків : УАДУ ХФ, 2000. – № 2 (7). – С. 64 – 69.

15. Розанов И. С. Административно-правовые режимы по законодательству Российской Федерации, их назначение и структура [Текст] / И. С. Розанов // Государство и право. – 1996. – № 9. – С. 84–91

16. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс: полный курс.- М.: 2001. - 652 с.

ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВИХ КЕРІВНИКІВ

Бондаренко О.О.	доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Бурлаков С.Ю.	доцент кафедри цивільно – правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Венедіктова І.В.	завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, доцент
Волобуєв А.Ф.	професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Воронова І.В.	доцент кафедри державно – правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, кандидат юридичних наук
Григоренко Є.І.	доцент кафедри державно – правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Гришина Н.В.	доцент кафедри державно – правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Даньшин М.В.	заступник декана юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна з наукової роботи, професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, доктор юридичних наук, доцент
Житний О.О.	професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Жук Н.А.	доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Кагановська Т.Є.	декан юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Кацавець Р. С.	кандидат юридичних наук, доцент кафедри ТІДП Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного
Кібенко О.Р.	професор кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Кощинець В.В.	професор кафедри організації роботи та управління в органах прокуратури Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук
Кулачок-Тітова Л.В.	заступник декана юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна з навчальної роботи, доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Лантінов Я.О.	доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук
Лук'янець Д.М.	професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Мічурін Є.О.	професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Пейчев К.П.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Передерій О.С.	доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Рибалка Н.О.	завідувач кафедри організації роботи та управління в органах прокуратури Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук
Рождественська О.С.	доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Розгон О.В.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Руденко М.В.	завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор

	юридичних наук, професор, Заслужений юрист України
Селіванов М.В.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук
Слинько Д.С.	доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук
Солошкіна І.В.	доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, доцент
Стародубцев А.А.	професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Степанюк Р.Л.	начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент
Стефанчук Р.О.	професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор
Ткачова Н.О.	проф. кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, д.п.н
Трубников В.М.	завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Харченко В.Б.	доцент кафедри кримінально – правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук
Храмцов О.М.	доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Янович Ю. П.	доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	4
Агапов О.О.	
«Правові форми використання земель водного фонду»	5
Аршакян Е.К.	
«Щодо питань становлення та розвитку криміналістичної науки у сучасних умовах розбудови правової держави в Україні»	6
Байлыев К.А.	
«Проблемы уголовно-правовой борьбы с организованной преступностью»	8
Башинський Д.С.	
«Юридична відповідальність за порушення права доступу до інформації»	11
Безкровний Є.А.	
«Звернення як одна з підстав виконання прокурором функції представництва інтересів громадянина в суді»	15
Беніцький А.С.	
«Розвиток законодавства України щодо протидії використанню доходів, одержаних злочинним шляхом»	18
Беспала Т.С.	
«Поняття та ознаки жіночої злочинності»	25
Белоус А.В.	
«Правове регулювання інформаційних правовідносин»	27
Бизова Ю.В.	
«Діяльність комісії Саймона з реформування індійської державності на початку XX століття»	29
Бідамірчі К.	
«Забезпечення гендерної рівності на ринку праці як один із факторів запобігання дискримінації»	32
Божко Д.В.	
«Теоретико-правові підходи щодо визначення соціального забезпечення у зв'язку із тимчасовою втратою працездатності»	35
Бринцев О.М.	
«Правова обізнаність як основа професійної правосвідомості працівників кримінальної міліції у справах дітей »	39
Вакуленко А.В.	
«Проблеми щодо процедурних питань наказного провадження»	40
Волошина М. О.	
«Особливості правового захисту комерційної таємниці в Україні»	42
Гаврашенко Ю.В.	
«Історія формування права на страйк та його сучасне закріплення в міжнародному законодавстві»	45
Гаврилюк А.В.	
«Особливості церковного суду у Київській Русі»	48
Галкіна В.Е.	
«Поняття обов'язкової частки у спадщині»	50
Герман К.Ю.	
«Соціально-економічний аспект свободи праці»	53
Гільбурт А.М.	
«Державна служба як вид професійної діяльності»	55

Гіріч В.П.	
«Правова і соціальна держава: діалектична єдність їхніх суперечностей».....	58
Гришина Н.В.	
«Кореспондуючі права та обов'язки громадянина та працівника міліції».....	61
Даньшин М.В.	
«Криміналістика у системі сучасного навчального процесу».....	63
Дембовський В.О.	
«Об'єктивна сторона кваліфікованих видів погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (частини 2 та 3 ст. 345 кримінального кодексу України)».....	68
Денисюк І.О.	
«Приводи та підстави застосування заходів безпеки під час кримінального провадження».....	70
Дзюбенюк Б.І.	
«Соціальні причини виникнення вбивств на замовлення».....	73
Дорофієнко А.С.	
«Щодо особливостей трудових відносин державних службовців».....	76
Дринов В.В.	
«Розумність строків відкриття кримінального провадження: проблеми та способи їх вирішення».....	80
Євдокимов А.М.	
«Правовий режим права спільної сумісної власності подружжя».....	82
Єдин Р.В., Погосян Л. А.	
«Проблеми реалізації процесуальної незалежності і самостійності слідчого в сучасних умовах».....	84
Зубаха Д.В.	
«Складнощі ефективного розкриття вбивств вчинених на замовлення».....	87
Ишанкулиев А.М.	
«Преступление против собственности в сравнительном аспекте Ук Туркменистана и УК Украины».....	89
Іщенко Л.В.	
Правове регулювання інституту суспільного мовлення в Україні.....	91
Кагановська Т.Є.	
«Проблеми вдосконалення законодавчого регулювання інституту державної служби».....	95
Казарян К.А.	
«Шлюбний договір як комплексний договір подружжя».....	96
Карпенко О.І.	
«Дистанційна освіта як різновид інтернет-послуги».....	98
Карпенко Ю.М.	
«Оманливість позначення як підстава для визнання свідоцтва на знак для товарів і послуг недійсним».....	100
Кладійова А.В.	
«Інфраструктура ринку зерна та його складові».....	101
Ковалевська М.М.	
«Правові аспекти проходження державної служби в Україні».....	104
Коваль І.В.	
«Історія виникнення та розвитку інституту Lex Mercatoria».....	107
Колеснік І.	
«Криміналістична характеристика шахрайства».....	110
Колесніков В.В.	

«Поняття та склад учасників господарського процесу»	112
Кондратьєв Р.К.	
«Деякі проблеми забезпечення взаємодії між гілками влади в умовах змішаної форми правління в Україні пострадянського періоду»	114
Кужукбаєв С.	
«Место и роль парламента в системе разделения власти в современном демократическом государстве»	116
Кутова Є.О.	
«Позов господарського процесу»	119
Кучер Ю.В.	
«Неповнолітні як учасники майнових правовідносин»	122
Левчук С.С.	
«Політичний режим в Іспанії часів правління Франциско Франко»	124
Литвинов В.В.	
«Виникнення терміну «відмивання злочинних доходів»»	129
Людькова І.І.	
«Центральні органи виконавчої влади як системно-структурний елемент державної влади»	131
Людькова К.І.	
«Поняття та особливості реєстраційного провадження»	133
Мацегора Г.В.	
«Реалізація засади змагальності сторін під час досудового розслідування»	135
Медяник Ю.Ю.	
«Міжнародно-правові засади обмеження конституційних прав державних службовців»	136
Мінтус Д.Ю.	
«Сутність та зміст права громадян на інформацію»	138
Міщенко А.П.	
«Проблеми застосування патронату в Україні»	140
Надобко С.В.	
«Методологічні проблеми визначення поняття «адміністративно-правової охорони» (на прикладі банківської діяльності)»	142
Наливайко О.О.	
«До питання визначення основних нормативно – правових актів які регламентують диференціацію шкільного навчання у вітчизняному педагогічному просторі у другій половині ХХ століття»	144
Немченко Б.М.	
«Забезпечення прав учасників кримінального провадження під час проведення судової експертизи»	146
Оганесян М.О.	
«Порівняльний аналіз видів прецеденту і роль судового прецеденту у правовій системі України »	148
Озар В.Г.	
«Особливості освідчування особи під час розслідування катувань»	150
Остапчук Р.В.	
«Принципи реалізації антикорупційної політики в Україні (загальнотеоретичний аспект)»	154
Панчішний С.В.	
«Особливості тлумачення категорії «державний суверенітет» у юридичній науці »	155

Паращенко А.В.	
«Смертна кара в зарубіжних країнах»	157
Передерій М.І.	
«Принципи державної служби України»	162
Передерій О.С., Григоренко Є.І.	
«Правові засади розбудови воєнної організації України в період діяльності Української Центральної Ради (березень 1917- квітень 1918 рр.)»	163
Пиласва В.М.	
«Перспективні напрями державної політики в сфері забезпечення інформаційного суверенітету України»	165
Письменицький А.А.	
«Сучасні теоретико-правові концепції в інформаційному праві»	168
Погребняк О.С.	
«Деякі питання застосування оціночних понять в цивільному судочинстві України як спосіб подолання прогалів в праві»	173
Полуктов С.В.	
«Поняття та ознаки договору лізингу»	176
Пуць Р.І.	
«Деякі питання, щодо вдосконалення системи покарань в Україні»	178
Радченко О.В.	
«Донорство: соціально-правовий аспект»	180
Редька В.В.	
«Правовий статус судового експерта в кримінальному процесі»	182
Рильцова Є.Ю.	
«Проблемні питання визначення «комп'ютерної програми» у законодавстві України»	184
Рогова А.В.	
«Офіційні документи та інші атрибути організаційно-управлінської діяльності в публічній сфері як предмети злочинів за кримінальним правом України»	186
Розгон О.В.	
«Види обмежень у праві розпорядження спадковим майном»	190
Розтоцький Д.П.	
«Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності на сорт рослин та породи тварин»	194
Ростовська К.В.	
«Підстави класифікації іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України»	197
Рябчинський О.Г.	
«Процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні» ...	199
Савчук Н.М.	
«Верховенство права у сфері приватного права України»	201
Самофал А.Ю.	
«Проблеми реформування трудового права України в сучасних умовах»	202
Свердліченко В.П.	
«Вплив надзвичайного або воєнного стану на цивільні правовідносини»	207
Світлов С.І.	
«Поняття і система особистих немайнових прав фізичної особи»	209
Середич М.І.	
««Габітоскопія» - індивідуальність зовнішності людини»	211
Сімавонян І.В.	
«Використання фотографічного твору в рекламі»	213

Слинько Д.С.	
«Сучасний погляд на об'єкт злочинів проти основ національної безпеки України»	218
Слободянюк А.С.	
«Криміналістична характеристика злочинів вчинених організованими злочинними угрупованнями»	221
Смутьська А.В.	
«Дистанційне навчання як інноваційна освітня технологія»	225
Собченко Р.Г.	
«Судова балістика: поняття, предмет і об'єкти дослідження»	227
Сорокін Д.О.	
«Іноземці як суб'єкти адміністративного права»	229
Стародубцев А.А.	
«Нормативно-правове регулювання ділової репутації»	231
Стоянова О.Є.	
«Щодо правового регулювання оплати праці в Україні та державах-членах ЄС»	235
Стрункіс М.М.	
«Проблеми державного фінансового контролю в Україні»	237
Танырбердиев Р.Ю.	
«Договор мены жилья: общие подходы»	241
Тарасов К.П.	
«Аборт та незаконне проведення абортів: актуальні проблеми в Україні»	243
Тарасова І.В.	
«Моральна шкода при порушенні прав на похідні літературні твори»	247
Тоцька К.М.	
«Обмеження прав на земельну ділянку, які встановлені актами органів місцевого самоврядування при викупі земельної ділянки для суспільних потреб»	249
Фабріна А.	
«Внутрішній трудовий розпорядок – основа локального правопорядку на підприємстві»	252
Хабарова Т.В.	
«Адміністративно-правові заходи протидії корупції в органах державної влади»	254
Черняк К.Е.	
«Особливості спадкування малолітніми та неповнолітніми особами»	257
Черьомухін Д.М.	
«Перспективні напрями модернізації державного управління у сфері оподаткування» ...	259
Чумак У.А.	
«Електронні докази в цивільному процесі»	262
Чуприна Ю.Ю.	
«Правові основи адміністративно-правових режимів»	263
Наукові керівники	269